

LUDOVIKA
EGYETEMI KIADÓ

XIX. évfolyam (2026)
2. szám

NEMZET ÉS BIZTONSÁG
BIZTONSÁGPOLITIKAI SZEMLE

ISSN 2559-8651 (elektronikus)

Impresszum

Nemzet és Biztonság
Biztonságpolitikai Szemle

A Nemzeti Közszolgálati Egyetem lektorált biztonságpolitikai folyóirata

Megjelenik évente 4 alkalommal

Főszerkesztő:
Dr. Tálas Péter

Szerkesztőségi titkár:
Dr. Háda Béla

Szerkesztő:
Dr. Csiki Varga Tamás

Szerkesztőbizottság:
Dr. Balogh István, Dr. Csiki Varga Tamás, Dr. Forgács Balázs, Prof. Dr. Gazdag Ferenc, Dr. Háda Béla, Dr. Kaiser Ferenc, Dr. Marsai Viktor, Dr. Németh Gergely (elnök), Dr. Rácz András, Prof. Dr. N. Rózsa Erzsébet, Dr. Siklósi Péter, Prof. Dr. Szenes Zoltán, Szöllősi Antal

Kiadó: Nemzeti Közszolgálati Egyetem Ludovika Egyetemi Kiadó

A kiadásért felel:
Dr. Deli Gergely rektor

Tördelőszerkesztő:
Fehér Angéla

Olvasószerkesztők:
Farkas-Nagy Judit, Resofszki Ágnes

A szerkesztőség címe:
1101 Budapest, Hungária körút 9–11.
Telefonszám: +36 (1) 432 9092
Fax: +36 (1) 432 9058
E-mail: nemzetesbiztonsag@uni-nke.hu
https://folyoirat.ludovika.hu/index.php/neb

ISSN 2559-8651 (elektronikus)

A megrendelés nélkül közlésre küldött kéziratokat lehetőségeink szerint gondozzuk.

Tartalom

Kommentár

Tálas Péter
A szövetségek új kora? 2

Biztonságpolitika

Kovács-Kövesdi Dominika
A szíriai kurdok helyzete az Aszad-rezsim után . . 4

Micsutka Fanni
Mackinder Heartland-elmélete és a Koreai-félsziget geopolitikája a 21. században 18

Védelempolitika

Felméry Zoltán, Márton Richárd
A közel-keleti és észak-afrikai régió védelmi kiadásainak vizsgálata 29

Reflektorfényben

Fogarasi Mihály
Háborús félelmek és biztonságpercepció Magyarországon 50

Kitekintő

Szabo John, Weiner Csaba, Deák András
Kié az energia, kié a biztonság? Uniós politikák és tagállami alkalmazkodás Közép- és Kelet-Európában a 2022-es ellátási válság után 79

Olvasólámpa

Háda Béla
A koreai függetlenség magyar harcosa 117

Tálas Péter
Recenzió Olivier Norek *A tél harcosai* című regényéről 121

Kiss Mercédesz Kira
Óceánia újraértelmezése a nemzetközi kapcsolatokban 128

Tálas Péter[1]

A szövetségek új kora?

A *Mekkai Közös Védelmi Megállapodás* első pillantásra távoli eseménynek tűnhet Európából. Szaúd-Arábia, Törökország és Pakisztán 2026 augusztusában azonban olyan megállapodást kötött, amely szerint bármelyiküket érő külső fegyveres támadást mindhármuk elleni támadásnak tekintik. Innen már csak egy lépés volt a „közel-keleti NATO" kifejezés megjelenése.

Pedig nem ez a legfontosabb kérdés. Sokkal érdekesebb, hogy miért éppen most jönnek létre ilyen megállapodások.

A hidegháború utáni évtizedekben megszoktuk, hogy a nemzetközi biztonság intézményi térképének fő elemei viszonylag állandók. Európában a NATO és az EU, Ázsiában az amerikai szövetségi rendszerek, a Közel-Keleten pedig az amerikai katonai jelenlét és biztonsági garanciák jelentették a fő tartópilléreket. Ez a struktúra nem tűnik el, de egyre kevésbé kizárólagos.

A mekkai megállapodás ezért fontos. Nem azért, mert holnap létrejön egy új NATO, és nem is azért, mert Rijád, Ankara vagy Iszlámábád szakítani készülne Washingtonnal. Hanem azért, mert három jelentős regionális középhatalom úgy döntött: saját biztonságának garantálásához már nem elegendő egyetlen nagyhatalomra vagy szövetségi rendszerre támaszkodnia.

Ez a stratégiai diverzifikáció logikája.

Szaúd-Arábia továbbra is igényli az amerikai biztonsági kapcsolatot, közben Pakisztánnal és Törökországgal épít védelmi együttműködést, Kínával gazdasági kapcsolatokat fejleszt, Iránnal pedig párbeszédet tart fenn. Törökország NATO-tag, miközben egyre önállóbb közel-keleti és eurázsiai politikát folytat. Pakisztán egyszerre kötődik Kínához, az Egyesült Államokhoz és a Perzsa-öböl államaihoz. Ezek az országok egyre kevésbé akarnak választani a nagyhatalmak közül; inkább több kapcsolatból kívánnak előnyöket szerezni.

Ez többet mond a formálódó világrendről, mint maga a mekkai szerződés.

A kialakuló rendszer ugyanis nem egyszerűen „multipoláris" lesz. Hálózatosabb, tranzakcionálisabb és rugalmasabb szövetségi rendszer körvonalazódik, amelyben a nagyhatalmak mellett egyre nagyobb mozgástérhez jutnak a regionális középhatalmak. Ezek az államok nem feltétlenül tartoznak kizárólagosan valamelyik blokkhoz.

A mekkai megállapodás sorsa még nyitott. Valódi katonai szövetséggé csak akkor válhat, ha a politikai deklaráció mögött létrejön a közös tervezés, a hírszerzési együttműködés, az integrált lég- és rakétavédelem, a logisztika és a hadiipari együttműködés intézményi rendszere. Az igazi próbája pedig egy válság lehet: hajlandók-e a felek tényleges kockázatot vállalni egymás biztonságáért?

De már maga a kísérlet is figyelmeztetés.

---

[1] Tálas Péter egyetemi docens, az NKE EJK JLI kutatója.

Európában hajlamosak vagyunk a világrend változását elsősorban az Egyesült Államok, Kína és Oroszország versengéseként értelmezni. A következő évtized biztonsági rendszerét azonban legalább ennyire meghatározhatja Törökország, Szaúd-Arábia, India, Pakisztán és más középhatalmak növekvő önállósága.

A kérdés ezért nem pusztán az, hogy létrejön-e egy „közel-keleti NATO". Sokkal inkább az, hogy felkészültünk-e egy olyan világra, amelyben már nemcsak a nagyhatalmak alakítják a biztonsági rendet, hanem azok az államok is, amelyek eddig elsősorban alkalmazkodtak hozzá.

A mekkai megállapodás ebből a szempontból nem kivétel. Inkább előjel.

Kovács-Kövesdi Dominika[1]

A szíriai kurdok helyzete az Aszad-rezsim után

Az elemzés az 1970-es évektől kezdve mutatja be a szíriai kurdok helyzetét az országban, majd a 2024. december 8-án elmenekült Bassár el-Aszad által előidézett belpolitikai eseményeket elemzi, ami elvezetett a 2026. január 6-i aleppói eszkalációhoz, amelynek következtében a szíriai kurdok elvesztették Rodzsava területének jelentős részét, beleértve meghatározó szerepüket az ország életének alakításában, amit az Iszlám Állam elleni harc során vívtak ki maguknak. A tanulmány mindemellett a szíriai kurdok aktuálpolitikai és biztonságpolitikai helyzetét, az általuk az elmúlt évtizedben kialakított északkelet-szíriai politikai és közigazgatási rendszert, valamint a damaszkuszi központi kormányzattal fennálló kapcsolatukat vizsgálja.

A tanulmány fő megállapítása szerint a jelenlegi konfliktus középpontjában már nem elsősorban a szíriai kurdok függetlenségi törekvése áll, hanem Szíria jövőbeli államszerkezetének kérdése. Míg Damaszkusz centralizált, egységes állam létrehozására törekszik, a kurd vezetés a politikai és közigazgatási hatáskörök decentralizációját, valamint az elért önigazgatási struktúrák intézményes garanciáit kívánja biztosítani. A tanulmány ennek fényében vizsgálja a két fél közötti politikai kompromisszum lehetőségeit és a szíriai kurd önigazgatás jövőjét.

Kulcsszavak: *Szíria, kurdkérdés, szíriai kurdok, Aszad-rezsim*

The Situation of the Syrian Kurds in Post-Assad Syria

The study examines the situation of the Syrian Kurds in Syria beginning in the 1970s and then analyses the domestic political developments triggered by the fall of Bashar al-Assad on 8 December 2024. These developments, as a result of which the Syrian Kurds lost a significant portion of the so-called Rojava region, as well as much of the political influence they had gained in shaping the country's affairs through their role in the fight against the Islamic State. The report also examines the current political and security situation of the Syrian Kurds, the political and administrative system they have established over the past decade in northeastern Syria and their relations with the central government in Damascus.

The study argues that the current conflict is no longer primarily centered on the Syrian Kurds' aspirations for independence, but rather on the question of Syria's future state structure. While Damascus seeks to establish a unified and centralised state, the Kurdish leadership advocates the decentralisation of political and administrative powers, as well as institutional guarantees for the self-governing structures it has established. Against this backdrop, the study examines the prospects for a political compromise between the two sides and the future of Kurdish self-governance in Syria.

Keywords: *Syria, the Kurdish issue, Syrian Kurds, the Assad regime*

[1] Kovács-Kövesdi Dominika okleves biztonság- és védelempolitikai szakértő.

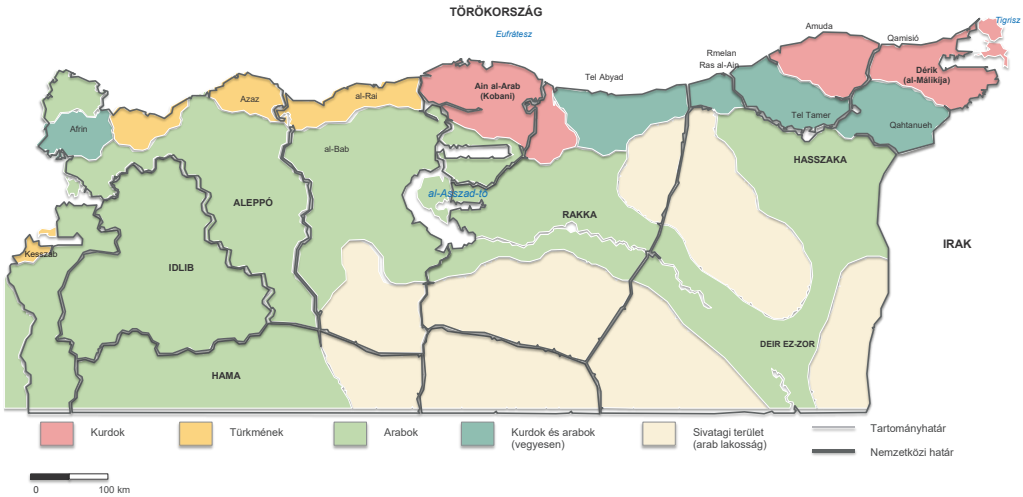
A kurdok helyzete Szíriában – történelmi kitekintés 2024. december 8-ig

A kurd nép a világ legnagyobb, önálló állammal nem rendelkező kisebbsége, amely Irán, Irak, Törökország és Szíria területén él. A népcsoport lélekszáma mintegy 30–40 millió fő, országhatárokkal való szétválasztásuk az első világháborút követő rendezés eredménye. Ma úgy tűnik, hogy az iráni, török, iraki és szíriai kurdok törekvései között nem elsősorban egy közös Kurdisztán, azaz egységes kurd állam létrehozása szerepel, sőt, az iraki kurdok elszakadási törekvéseinek kudarca nyomán magának a függetlenségnek a realitása is megkérdőjeleződött. Ugyanakkor a négy különálló országban élő, mégis azonos népcsoport következetesen kiáll az országhatárokon átívelő, alapvető jogaik (állampolgárság, nyelvhasználat, kultúra) biztosítása mellett. A kurdkérdés a közel-keleti geopolitika egyik legkomplexebb kérdése, amely napjainkban nem kap komoly nemzetközi figyelmet a világpolitika jelentős változékonysága, valamint a kérdéskör érzékenysége miatt (a határváltoztatásokat minden nemzetközi szereplő elutasítja).

A kurd népcsoportok közül a szíriai kurdok lélekszáma a legkisebb, Szíria teljes lakosságának 10%-át alkotják, ami a Minority Rights Group adatbázisa szerint 2025-ben 2–2,5 millió főnek volt megfeleltethető.[2] Az országon belül a kurdok három területen élnek: Afrín, Kobáni és Dzsazíra. Mindhárom térség a török–szíriai határ szíriai oldalán helyezkedik el: Afrín nyugaton, Kobáni középen, és a legnagyobb, al-Haszaka a határ keleti részén. Afrín történelmileg túlnyomórészt kurd régió, de mellettük jelenleg arab szíriaiak, arabizált kurdok, valamint szíriai türkmének élnek. Kobáni, a második kurdok lakta tartomány kevert lakosságú, arabok és törökök is élnek ezen a területen. A harmadik, legnépesebb terület a Dzsazíra *(Al-Haszaka kormányzóság),* itt nagyszámú arab, asszír és örmény kisebbség is él a kurdok mellett. A felsorolt három tartomány nem alkot egybefüggő területet, egy úgynevezett arab övezet fogja közre a kurd területeket, ami jól látható az 1. ábrán.[3]

A térkép északi részén a rózsaszínű és zöld területek jelzik a kurd lakosság és a kurd és arab vegyes lakosság főbb csoportjait. A földrajzi összefüggés hiánya azonnal jól kivehető, a három elszeparált kurd területtel egyetemben. Az országon belüli geopolitikai elhelyezkedés a jelenkori szíriai politikai rendezésben kulcsfontosságú kérdéssé válik a szíriai kurd autonómia, illetve a föderális vagy decentralizált államszerkezeti átalakítás kérdésének megértése miatt. *Utóbbival a tanulmány egy későbbi fejezetben részletesen foglalkozik.*

[2] *Syria.* [online]. Forrás: Minority Rights Group [2026. 02. 09.].
[3] Csicsmann László (2020): Nem állami szereplők a Közel-Keleten. Az észak–szíriai kurd autonómia (a Rodzsava) példája. *Nemzet és Biztonság,* 13(1), 8–9.

1. ábra: A szíriai kurdok elhelyezkedése Szíria területén

Forrás: a szerző szerkesztése

A szíriai kurdok helyzete az ország határain belül történelmileg mindig terhelt volt. A társadalom kirekesztett, külföldiként aposztrofált, megtűrt rétegeként tartották őket számon. Az 1962-es szíriai népszámlálásból a szíriai kurdokat például teljesen kihagyták, a közösséget a társadalom „rosszindulatú daganataként" jellemezték, és két fő kategóriát hoztak létre számukra. Egy részüket a „külföldi" *(ajanib)* kategóriába sorolták, ők a hatóságok nyilvántartásaiban korlátozott módon voltak jelen, míg a „nyilvántartásba nem vettek" *(maktoumeen)* még kiszolgáltatottabb helyzetbe kerültek, mivel semmilyen központi adatbázisban nem szerepeltek, tehát jogilag hontalannak számítottak. Mindemellett a felsorolt státuszok generációkon át öröklődtek.[4] Ezzel szemben az 1970-ben hatalomra került szíriai Aszad-rezsimmel egyfajta ambivalens viszonyt alakítottak ki a szíriai kurdok. Mivel nem ismerték el őket Szíria teljes jogú polgáraiként, számukra a szíriai állampolgárság megszerzése sem volt biztosított, ezáltal sem a közoktatást, sem az egészségügyi ellátást nem vehették igénybe. Ez azt is jelentette, hogy nem voltak a rendszer haszonélvezői sem. Ugyanakkor mivel nem jelentettek érdemi veszélyt az Aszad-rezsimre, a kormány megtűrte a kisebbséget.

[4] Krajeski, Jenna (2015): What the Kurds Want. *Virginia Quarterly Review,* 91(4), 86–105.

2003-ban a szíriai kurdok egy csoportja megalakította a Demokratikus Egységpártot (Democratic Union Party, PYD), amelynek létrehozását a török kurdok által létrehozott Kurdisztáni Munkáspárt (Kurdistan Workers' Party, PKK) ihlette. A politikai szárny mellett létrejött a párt önálló fegyveres alakulata, amely a Népvédelmi Erők (People's Protection Unit, YPG) nevet kapta.[5] Az YPG létrehozásának célja kezdetben a szíriai kurd területek és városok védelme volt, majd ez a szervezet volt az, amelyik fellépett a szíriai polgárháborúban, majd később az Iszlám Állammal szemben.

A 2011 márciusában kezdődött tüntetések kiterjedt polgárháborúvá fejlődtek 2012 nyarára. Egy esetleges, kurdok általi polgárháborúba történő becsatlakozástól tartva 2011 áprilisában az Aszad-rezsim mintegy 120 ezer kurdnak biztosította a szíriai állampolgárságot, majd 2012 nyarán átadta a kurd területek feletti ellenőrzést a szíriai kurd erőknek, a PYD-nek és az YPG-nek. Ennek értelmében a kurdok irányítása alá tartozott egy egységesített kurd katonai és rendőri erő, valamint egy önálló, helyi törvényhozás. Kiemelendő, hogy a szíriai kurdok között is meglévő politikai ellentétek a 2012-es események hatására összekovácsolták a közösséget, ezáltal egységesítve és növelve saját erejüket és nemzetközi láthatóságukat. Mindeközben 2013-ban a politikai és katonai vákuumot kihasználva megjelent a szélsőséges szunnita terrorszervezet, az Iszlám Állam, amely 2014-ben kikiáltotta az Iszlám Kalifátust, és 2019 tavaszáig képes volt egy összefüggő terület ellenőrzésére a széteső Szírián belül.[6] A terrorszervezet legyőzésében és lefegyverzésében a szíriai (és iraki) kurdok fellépése kiemelkedő szerepet játszott nemzetközi viszonylatban is. 2015 októberében az YPG alapjaira építve, számos nem kurd katonai milícia támogatásával megalakult a Szíriai Demokratikus Erők (Syrian Democratic Forces, SDF) nevű ernyőszervezet. Az YPG képezi az SDF fő erejét, habár tagjai között arab, asszír, türkmén és egyéb helyi katonai csoportok is megtalálhatók.[7] Ezen többnemzetiségű erő fő célja az Iszlám Állam visszaszorítása volt. Az egységes kurd fellépés miatt az év végére Rodzsava egybefüggő területté vált, aminek következményeként már nemcsak a kurdok lakta területeket felügyelte, hanem az egész északkeleti szíriai térséget is.

A leírtakból következik, hogy a kurdok 2012 nyarán *de facto* átvették az irányítást az említett kurd többségű területek felett, ami az Iszlám Állam elleni harccal kiegészülve az előszobája volt a 2016 márciusában kikiáltott, azóta is *de facto* autonóm régióként működő területnek: az ország északkeleti részén található Észak-szíriai Demokratikus Föderáció (közismert nevén: Rodzsava), a 2018-ban kikiáltott Észak- és Kelet-szíriai Autonóm Adminisztráció (Autonomous Administration of North and East Syria, AANES) irányítása alatt (2. ábra).[8]

[5] *Democratic Union Party (PYD).* [online]. Forrás: Washington Kurdish Institute [2026. 08. 02.].
[6] Csicsmann 2020: 11.
[7] Csicsmann 2020: 11.
[8] *Autonomous Administration of North and East Syria.* [online]. Forrás: Syrian Democratic Council [2026. 07. 18.].

A zöld terület és a nemzetközi határok az eredeti térkép kontúrjai alapján vektorosan lekövetve.

2. ábra: Rodzsava területe

Forrás: a szerző szerkesztése

2016-tól kezdődően a szíriai kurdok Afrín kivételével egy teljesen egybefüggő területet tartottak irányításuk alatt. A plurietnikai és vallási sokszínűség következtében a vezetés filozófiája, hogy biztosítsa a kisebbségek békés együttélését, többek között a multietnikai berendezkedés, a választott törvényhozás vagy a női egyenjogúság garantálása révén.[9] A 2024. december 8-ig hatalmon lévő Bassár el-Aszad a szíriai arab tavasz polgárháborús szakaszának vége, illetve az Iszlám Állam visszaszorítása, majd eltűnése után tulajdonképpen helyreállította ellenőrzését Szíria területének nagy része fölött. Így az egybefüggő területet alkotó, észak-szíriai kurd autonómiára immár fenyegetésként, a nemzeti integritás megsértéseként tekintett.[10]

A kurdok helyzete Szíriában – aktuálpolitikai események 2024. december 8-tól 2025. december 31-ig

Az 53 éven át fennálló Aszad-rezsimet – amelynek élén 1971-től, 2000-ben bekövetkezett haláláig Háfez el-Aszad; majd 2024 decemberéig fia, Bassár el-Aszad állt – az Ahmed as-Saraa [11] vezette Haj'at Tahrír as-Sam (Szíriai Felszabadítási Szervezet, HTS) szunnita

[9] Knapp, Michael – Jongerden, Joost (2014): Communal Democracy. The Social Contract and Confederalism in Rojava. *Comparative Islamic Studies,* 10(1), 87–109.

[10] Jongerden, Joost (2019): Governing Kurdistan: Self-Administration in the Kurdistan Regional Government in Iraq and the Democratic Federation of Northern Syria. *Ethnopolitics,* 18(1), 61–75.

[11] A korábban Abu Mohammed al-Dzsoláni néven ismert Ahmed as-Saraa pályafutása szorosan kötődik a dzsihadista mozgalmakhoz: az általa vezetett HTS az al-Káidából fejlődött ki, miközben a szervezet korábban az Iszlám Államhoz is kapcsolódó hálózatokkal állt kapcsolatban. A hatalom megszerzését követően as-Saraa tudatosan törekedett saját politikai és nemzetközi legitimációjának megerősítésére, amelynek részeként szakított az al-Káidával fennálló korábbi kapcsolattal, felhagyott az Abu Mohammed al-Dzsoláni harci név használatával, és Ahmed as-Saraa néven lépett

iszlamista milícia, valamint a velük együttműködő fegyveres ellenzéki csoportok koalíciója buktatta meg 2024. december 8-án. A HTS az al-Káida szunnita terrorszervezetből 2017-ben kivált szervezetként a szíriai polgárháború során gyors megerősödésen ment keresztül, amelynek eredményeként 2019-től tényleges ellenőrzést gyakorolt Idlíb tartomány felett. A csoport ezt követően a megfelelő katonai és politikai feltételek meglétére várt az Idlíbből történő terjeszkedés megindításához.[12] A 2024. november 27-én indított, az Agresszió Visszatartása hadművelet összesen 13 napig tartott. A koalíciós erők rövid időn belül elfoglalták Aleppót, majd Idlíbet, és 2024. december 8-án elérték Damaszkuszt. Bassár el-Aszad ezután szűk családjával Oroszországba menekült, ahol azóta is politikai menedékben részesül.[13] Aszad eltávolítását követően a szíriai állami intézményrendszer részlegesen működésképtelenné vált, és egy átmeneti politikai-katonai vezetés alakult ki, amelynek kezdeti legitimitása erősen korlátozott volt. Ezzel párhuzamosan a szíriai kurd vezetés bejelentette, hogy továbbra is fenntartja a rendet és az ellenőrzést Rodzsava területén. Habár nem törekednek az országtól való elszakadásra, egyértelművé tették, hogy *de facto* autonómiájukat meg kívánják őrizni.[14]

A 2025. január 30-án hatalomra került Ahmed as-Saraa ideiglenes elnök ígéretet tett egy inkluzív átmeneti kormány megalakítására és az országban élő minden vallási irányzat és etnikum tiszteletben tartására, aminek keretében többek között nemzeti párbeszédet is indított a politikai átmenetről.[15] A hangzatos retorika ellenére valójában as-Saraa egy központosított, Damaszkusz irányítása alatt álló, új szíriai állam létrehozásában érdekelt, ami feszültséget váltott ki az etnikailag és vallásilag sokszínű ország (szunniták, alaviták, keresztények, asszírok, örmények, kurdok és drúzok lakta) kisebbségi közösségei – elsősorban a kurdok és a drúzok – körében. Szíria jövőbeli államszerkezetével kapcsolatban a drúzok és a szíriai kurdok – eltérő mértékben ugyan, de – a hatáskörök decentralizációját vagy a területi autonómiát szorgalmazzák. A drúz közösség egy autonóm régió kialakítását javasolja Szírián belül, a kurdok pedig egy decentralizált politikai rendszer keretei között képzelik el az együttműködést a központi kormánnyal.[16] Előbbi szerint a drúz autonómia egy egységes Szírián belül valósulna meg, nem alakítaná át Szíria államszerkezetét, és elsősorban a helyi önrendelkezés – az önkormányzati és közigazgatási önállóság – megerősítésére irányulna, miközben a külpolitika, a hadsereg és a központi költségvetés továbbra is Damaszkusz ellenőrzése alatt maradna. A drúz követelések tehát nem kérdőjelezik meg a szíriai állam egységes, unitárius jellegét, hanem annak keretein belül kívánnak szélesebb helyi mozgásteret biztosítani. Ezzel szemben a szíriai kurdok által képviselt politikai elképzelés – még akkor is, ha a politikai átmenet időszakában

a nemzetközi politika színpadára. Megjelenésében és kommunikációjában is igyekezett szakítani korábbi dzsihadista imázsával, miközben nemzetközi médiainterjúiban mérsékeltebb, a politikai átmenetet és az állami intézmények újjáépítését hangsúlyozó álláspontot képvisel.

12 Csicsmann László: *Aszad után a Közel-Kelet.* [online], 2025. 02. 25. Forrás: Országút [2026. 02. 10.].

13 Suleiman, Ali Haj: *Syria in 2024: A Year That Changed Everything in a War-Torn Nation.* [online], 2025. 01. 02. Forrás: AlJazeera [2026. 01. 21.].

14 Csicsmann László (2025): A „damaszkuszi úton": a szíriai politikai átmenet geopolitikája és belső dinamikája az Aszad-rezsim bukását követően. *Külügyi Szemle,* 24(2), 98–99.

15 Hamdach, Widyane: *The Fall of Bashar al-Assad: Winners, Losers, and Challenges Ahead*. [online], 2025. 05. 07. Forrás: Georgetown Journal of International Affairs [2026. 01. 18.].

16 Hamdach 2025.

a „föderalizmus" helyett tudatosan a „demokratikus decentralizáció" kifejezést[17] használják – lényegében a hatalom alkotmányos megosztására épül. Ez egy strukturálisan átalakított, decentralizált szíriai államot feltételezne, amelyben a régiók saját demokratikus és legitim intézményekkel, parlamenttel és meghatározott biztonsági jogkörökkel rendelkeznének. A lényegi különbség a drúzok és a szíriai kurdok követelései között tehát nem csupán az autonómia mértékében rejlik, hanem abban, hogy míg a drúzok a helyi önigazgatást egy változatlan államszerkezeten belül kívánják megvalósítani, addig a kurdok a szíriai állam alkotmányos újraszervezésében, vagyis egy decentralizált – kvázi föderális – berendezkedésben gondolkodnak.[18] Ez egyben azt is jelenti, hogy a drúz követelések elsősorban közigazgatási természetűek, míg a kurd elképzelések közvetlenül érintik az állami szuverenitás gyakorlásának módját és a politikai hatalom megosztását.

Ebből következően a damaszkuszi központi kormányzat a szíriai kurd követeléseket politikai fenyegetésként értelmezheti, mivel azok a központi hatalom tartós megosztását irányoznák elő. Ahmed as-Saraa államépítési koncepciója éppen az ellenkező logikát követi: a polgárháború után egy erős végrehajtó hatalommal rendelkező, egységes állam újjászervezésére törekszik, amelyben a biztonsági szervek, a fegyveres erők és a döntéshozatal ismét Damaszkusz kizárólagos ellenőrzése alá kerül. Ebből a szemszögből nézve a kurd decentralizációs modell az állami szuverenitás megosztására irányuló politikai kihívásként jelenik meg, amely hosszabb távon – Damaszkusz értelmezése szerint – akár a kurd területek teljes függetlenedésének előszobája is lehet.

Ugyanakkor a központi kormányzat nem hagyhatja figyelmen kívül teljes mértékben a kurd autonómiatörekvéseket, így a felek részéről elkerülhetetlen lett egy olyan kompromisszum keresése, amely mind az állami szuverenitás, mind a kurd önrendelkezés szempontjából elfogadható. 2025. március 10-én Damaszkusz a kurd vezetéssel folytatott tárgyalások eredményeként megállapodást írt alá, amelynek főbb pontjai a következők:[19]

- az SDF és tagjainak beolvasztása a szíriai állam fegyveres erejébe;
- az SDF ellenőrzése alatt álló repülőterek és olajmezők átadása a központi kormánynak;
- a kurdok elismerése Szíria államalkotó közösségeként, valamint azoknak a kurdoknak a honosítása, akiktől az Aszad-rezsim alatt megtagadták az állampolgárságot;
- minden szíriai számára biztosítani a kormányzati intézményekben való részvétel jogát;
- lehetővé tenni a szíriai menekülteknek, hogy visszatérjenek korábbi otthonukba;
- a szíriai kurdok támogatásának garantálása a szíriai kormány részére az ország biztonságát és egységét fenyegető veszélyek leküzdésében;

[17] A bekövetkezett retorikaváltás nem véletlenszerű: célja, hogy a kurd követelések kevésbé keltsék a szeparatizmus látszatát, miközben továbbra is a központi hatalom intézményes korlátozására irányulnak. A szíriai központi hatalom és a regionális nagyhatalmak (különösen Törökország) számára elfogadhatatlan lenne egy föderalista alapokon nyugvó szíriai államszerkezet, hiszen utóbbi számára az a saját területén élő, török kurd népcsoport elszakadási törekvéseinek indikátoraként is szolgálhatna.

[18] Kajjo, Sirwan: *The Case for Decentralization in Syria.* [online], 2025. 09. 09. Forrás: New Lines Institute for Strategy and Policy [2026. 02. 09].

[19] Lucente, Adam: *Syria's President Announces Deal to Integrate Kurdish-Led SDF into State Structure.* [online], 2025. 03. 10. Forrás: Al+Monitor, [2026. 07. 12.].

- lehetővé tenni a kurdok számára, hogy megválasszák helyi tanácsaikat és rendőri erőiket, továbbá használhassák és taníthassák saját nyelvüket.[20]

Az aláírt márciusi egyezményt mindkét fél politikai sikerként kommunikálta, a kurdok szempontjából előrelépésnek számított, hogy az új rezsim hajlandóságot mutatott a kurd közösség alapvető jogainak elismerésére, a damaszkuszi vezetés szemszögéből pedig az jelentett elfogadható kompromisszumot, hogy a dokumentum nem kérdőjelezte meg Szíria területi egységét.[21] A megállapodás ugyanakkor a több esetben általánosító szövegezés miatt számos, a felek között alapvető érdekkülönbséget jelentő kérdést nyitva hagyott. Az SDF jövőbeni integrációjának módja, az autonóm közigazgatási intézmények jogállása, a szíriai kurd belbiztonsági erők jövője, az olaj- és földgázbevételek megosztása, valamint a hatáskörök pontos elhatárolása nem lett részletesen szabályozva. A felek ezeket a politikailag legérzékenyebb kérdéseket későbbi tárgyalásokra halasztották, ami lehetővé tette márciusban a sarkalatos kérdéseket mellőző megállapodás aláírását, egyben megalapozta a későbbi értelmezési vitákat is.

A megegyezés végrehajtását alapvetően negatívan befolyásolta a három nappal később, 2025. március 13-án megjelent, a szíriai átmeneti vezetés által elfogadott alkotmányos nyilatkozat *(Constitutional Declaration),* amely kijelölte az új politikai rendszer alapelveit, és egy egységes, oszthatatlan, centralizált szíriai állam létrehozását vetítette előre.[22] A dokumentum ugyan valamennyi szír állampolgár számára egyenlő jogokat ígért, azonban nem tartalmazott olyan alkotmányos garanciákat, amelyek biztosították volna a területi decentralizációt vagy az autonóm közigazgatási struktúrák fennmaradását.

A helyzetet tovább bonyolította, hogy 2025 márciusában súlyos erőszakhullám bontakozott ki Szíria alavita többségű tengerparti térségeiben. A március 6–10. között történt összecsapások során megközelítőleg 800, a kisebbséghez tartozó állampolgár vesztette életét. Az erőszakhoz a kormányhoz kötődő fegyveres erők és szövetséges milíciák, valamint a korábbi Aszad-rezsimhez kötődő fegyveres csoportok is kapcsolódtak. A történtek jelentősen erősítették a szíriai kisebbségek, így a kurdok új damaszkuszi vezetéssel szembeni bizalmatlanságát. A biztonságérzetet tovább rontották a drúz közösséget 2025. április 28. és május 4. között ért Szuvejda–Damaszkusz úton elkövetett atrocitások, amelynek során 100 fő életét vesztette, majd a Szuvejda térségében kibontakozó súlyos fegyveres összecsapások júliusban, amelyek következtében megközelítőleg 1700 fő vesztette életét a térségben. Mindez arra világított rá, hogy az új központi kormányzat – akár saját erőinek korlátozott ellenőrzése, akár a helyi fegyveres csoportok autonóm működése miatt – nem képes maradéktalanul garantálni az ország valamennyi közösségének biztonságát.[23]

A kialakult helyzet a szíriai kurd vezetés számára is fontos biztonságpolitikai tanulságokkal szolgált. Az alavita és drúz közösségeket ért erőszak megerősítette azt a percepciót,

---

[20] *The 10 March Agreement Between the SDF and Damascus: From Intentions to the Test of Implementation*. [online]. Forrás: Progress Center for Policies [2025. 01. 22.].

[21] Csicsmann 2025: 98–99.

[22] *Constitutional Declaration of the Syrian Arab Republic*. [online]. Forrás: constitutionnet.org [2025. 08. 06.].

[23] Aftandilian, Gregory: *Syrian Kurds Attempt to Maneuver Amid New Realities*. [online], 2025. 06. 27. Forrás: Arab Center Washington D.C. [2026. 08. 05.].

hogy saját fegyveres és intézményi struktúráik teljes feladása esetén a kurdok is kiszolgáltatottá válhatnak a központi hatalomnak vagy az annak ellenőrzésén kívül működő fegyveres szereplőknek. Ugyanakkor az is világossá vált, hogy az SDF és az autonóm intézményrendszer jelenlegi formájának fenntartása hosszú távon nem feltétlenül jelent reális lehetőséget. A kurd vezetés ezért rendkívül nehéz helyzetbe került: meg kellett őriznie a közösség biztonságát, miközben el kellett kerülnie a nyílt konfrontációt Damaszkusszal, ezért a márciusi megállapodást a pragmatikus együttműködés szellemében írták alá a központi kormányzattal.

A márciusi megállapodás végrehajtásának kudarca azonban nem csupán az alkotmányos nyilatkozatra és a kisebbségi közösségeket ért atrocitásokra vezethető vissza. A patthelyzet kialakulásának mélyebb oka az volt, hogy a felek kezdettől fogva eltérően értelmezték a megállapodás végső célját és az abban foglalt kötelezettségek politikai jelentőségét. Damaszkusz számára a megállapodás elsődlegesen a szíriai állami szuverenitás helyreállításának eszközét jelentette. Ezzel szemben a kurd vezetés a dokumentumot egy olyan politikai keretmegállapodásként értelmezte, amely lehetőséget biztosít egy decentralizált államszerkezet, illetve az Észak- és Kelet-Szíriában létrejött autonóm intézmények alkotmányos elismerésére. Ezen két, egymással szemben álló álláspont végül ellehetetlenítette a megállapodás érzékeny kérdéseinek kitárgyalását és végrehajtását.[24] A megállapodás végrehajtásának 2025. december 31-i határideje ennek következtében eredménytelenül zárult, és a felek közötti bizalom jelentősen meggyengült.

A kurdok helyzete Szíriában – Rodzsava vége, a 2026. januári fejlemények

A március 10-i egyezmény végrehajtásának elmaradása következtében 2026. január 6-án Aleppóban fegyveres összecsapások robbantak ki a központi kormányzat erői és az SDF között, elsősorban a város kurdok lakta negyedeiben. Aleppó a szíriai kurdok számára mindig is sajátos jelentőségű volt: nem tartozott Rodzsava területéhez, mégis szimbolikus és stratégiai szerepet töltött be a kurd politikai mozgalomban, miközben a kurd erők *de facto* ellenőrzést gyakoroltak a kurdok lakta városrészek felett.[25] A szíriai központi kormányzat ugyanakkor elérkezettnek látta az időt – valamint katonai kapacitásait – arra, hogy visszaszerezze az irányítást Aleppó felett, amely nem csupán szimbolikus jelentőségű, hanem az ország egyik legfontosabb gazdasági és logisztikai központja is. A kurd jelenlét fennmaradása a városban Damaszkusz szemében komoly biztonsági és politikai kockázatot jelentett, mivel precedenst teremthetett volna más kisebbségi közösségek számára is városi autonómiák kialakítására az ország különböző térségeiben. A konfliktus következményei azonnal érzékelhetők voltak: több tízezer kurd civil kényszerült elhagyni otthonát, a kurd politikai struktúrák gyakorlatilag megszűntek Aleppóban, és az SDF mozgástere jelentősen beszűkült. Az összecsapások különösen stratégiai objektumok

[24] Khalifa, Dareen – Bonsey, Noah: *An Opportunity for Calm in North-eastern Syria.* [online], 2026. 01. 30. Forrás: International Crisis Group [2026. 07. 28.].

[25] Kajjo, Sirwan: *The Fate of Two Kurdish Neighborhoods in Aleppo Could Determine Syria's Stability.* [online], 2026. 01. 08. Forrás: Middle East Forum [2026. 01. 10.].

és fogvatartási létesítmények környékén történtek, kiszabadítva ezzel számos, az Iszlám Államhoz köthető fogvatartottat, ami tovább erodálta a biztonsági helyzetet, és növelte a regionális instabilitás kockázatát.[26] A szíriai kormány erői végül január 10-én visszavették a teljes ellenőrzést a város felett, amit tűzszüneti megállapodás követett, megnyitva az utat egy politikai rendezési folyamat előtt. A felek megállapodtak az SDF fokozatos katonai integrációjáról és a kurd közigazgatási struktúrák részleges beépítéséről a központi intézményrendszerbe, amelynek eredményeként Rodzsava jelentős része a szíriai központi kormány fennhatósága alá került.[27] A központi kormányzat következetesen hangsúlyozta, hogy az aleppói konfliktus nem a kurd közösséggel, hanem az SDF-fel szemben állt fenn, ami bizonyítja, hogy Damaszkusz célja Aleppó visszafoglalása esetében az állami kontroll helyreállítása volt, nem az etnikai hovatartozás elleni küzdelem. A szíriai kurdok által ellenőrzött terület jelentős részének elcsatolása pedig egyértelműen jelezte: Damaszkusz nem kíván tartós autonóm zónákat eltűrni az országban.

Mindeközben a damaszkuszi vezetés igyekezett fenntartani a politikai párbeszéd látszatát, valamint együttműködési szándékáról biztosítani a szíriai kurdokat a további, nyílt konfrontáció elkerülése érdekében. Ebből kifolyólag 2026. január 16-án elnöki rendeletben ismerték el a szíriai kurdok állampolgársági, valamint kulturális jogait. Előbbi az 1962-es haszakai népszámlálásból kimaradó szíriai kurdok helyét hivatott rendezni az ország egységének részeként, amellyel a kormányzat igyekszik felszámolni a több mint hatvan éve fennálló, generációkon át öröklődő szíriai kurd állampolgársági problémát.[28] Mindemellett a rendelet állami nemzeti ünneppé nyilvánította a kurdok egyik legfontosabb ünnepét, a *newrozt*. Az ünnep az új év és a tavasz kezdetének jelölésén túl a kurdok számára a közös identitás, az ellenállás és a kulturális megmaradás egyik legfontosabb szimbóluma. Habár a központi kormány ezen gesztusa történelmi jelentőségűnek tekinthető, a kurd közösség egyes tagjai továbbra is bizalmatlanok, mivel a rendelet önmagában nem elegendő a felek közötti alapvető politikai és biztonsági nézeteltérések áthidalásához.[29]

A 13. számú elnöki rendelet kihirdetése jól példázza, hogy a damaszkuszi vezetés kész kompromisszumot kötni a szíriai kurd közösségeket ért történelmi sérelmek orvoslása érdekében, miközben továbbra is határozottan kiáll az egységes, centralizált államszerkezet kialakítása mellett. A rendelet egyúttal azt is egyértelművé teszi a szíriai kurdok számára, hogy miközben Damaszkusz elismeri őket a szíriai társadalom teljes jogú közösségeként, a területi decentralizáció és az autonóm intézményrendszer kialakítása továbbra sem képezi a felek közötti politikai kompromisszum részét.

---

[26] Pomeroy, Gabriela: *Thousands Flee Clashes Between Syrian Government and Kurdish Fighters in Aleppo.* [online], 2026. 01. 07. Forrás BBC [2026. 01. 16.].

[27] Christou, William: *Syrian Army Says It Will Renew Aleppo Attacks After Kurds Reject Ceasefire Terms.* [online], 2026. 01. 09. Forrás: The Guardian [2026. 01. 17.].

[28] Ezen lépés azt a kurd réteget érintette, amelynek nem szolgáltatta vissza az Aszad-rezsim az állampolgári jogaikat.

[29] McGee, Thomas: *Interim Syrian Government and the Legacy of Kurdish Statelessness – Finally Resolution and Justice?* [online], 2026. 04. 13. Forrás: Global Citizenship Observatory [2026. 08. 02.].

A szíriai kurdok nemzetközi és regionális mozgástere

A kurdkérdés – és ezen belül a szíriai kurdok helyzete – nem vizsgálható a regionális és nemzetközi szereplők befolyásának figyelembevétele nélkül. A kurdok helyzetét ugyanis az is meghatározza, hogy a regionális hatalmak saját biztonsági és geopolitikai érdekeik szempontjából miként viszonyulnak a kurd politikai önszerveződéshez. A szíriai kurdok helyzetének alakulásában ezért különösen fontos szerepet játszanak azok a külső szereplők, amelyek befolyásolják a Damaszkusszal folytatott tárgyalási pozíciójukat.

Törökország és Irán számára a szíriai kurd autonómia kérdése elsősorban nem Szíria belpolitikai problémájaként, hanem saját nemzetbiztonsági érdekeit közvetlenül érintő kérdésként jelenik meg.[30] Ankara alapvető érdeke, hogy a szíriai–török határ mentén ne jöjjön létre olyan, tartósan autonóm kurd politikai és katonai entitás, amely a Törökországban működő kurd fegyveres mozgalmakkal, mindenekelőtt a PKK-val akár szimbolikusan is együttműködhet. Egy, az iraki Kurdisztáni Régióhoz hasonló, intézményesített és területileg összefüggő autonómia kialakulását Ankara és Teherán is jelentős kockázatként értékelné.[31] Ebből kifolyólag mindkét regionális hatalom következetesen támogatja a centralizált szíriai államszerkezet létrehozását, valamint a kurd vezetésű biztonsági szervezetek Damaszkusz ellenőrzése alá történő integrációját.[32]

Az iraki álláspont ennél összetettebb és pragmatikusabb. Bagdad számára elsődleges szempont Szíria területi integritásának helyreállítása, a határ menti biztonság garantálása, valamint az, hogy a szíriai fejlemények ne destabilizálják Irakot. Az iraki kurd vezetés elsősorban a kurdok alapvető politikai, kulturális és biztonsági jogainak megőrzésére, valamint a Damaszkusz és a szíriai kurd vezetés közötti politikai kompromisszum előmozdítására irányul.

A szíriai kurdok helyzetének alakulásában az Egyesült Államok szerepe tekinthető a legjelentősebb külső tényezőnek. Washington a 2014 után kibontakozó, az Iszlám Állam elleni nemzetközi koalíció keretében stratégiai partnerséget alakított ki az SDF-fel, amely a terrorszervezet elleni szárazföldi műveletek egyik legfontosabb helyi partnerévé vált. Ez a partnerség hosszú időn keresztül hozzájárult ahhoz, hogy a szíriai kurdok jelentős területi és politikai pozíciókat építsenek ki Rodzsava területén. Az amerikai megközelítés azonban pragmatikus a szíriai kurdokat illetően: alapvetően nem a szíriai kurd függetlenség vagy egy önálló állami entitás létrehozásának támogatására épült. Washington elsődleges célja az Iszlám Állam elleni küzdelem, a terrorszervezet újjáéledésének megakadályozása, valamint a regionális stabilitás biztosítása volt egy helyi, a stabilitást

[30] Taspinar, Omer: *The US and the Kurds in the New Syria*. [online], 2025. 01. 10. Forrás: The Emirates Policy Center [2026. 08. 08.].

[31] Setiawati, Diana – Naranta, Enno Haya Gladya (2022): Erdogan's Foreign Policy Against Kurds in Syria: A Turkish Military and Law Enforcement Mechanism. *Law and Justice,* 7(1), 14–34.

[32] Megjegyzendő, hogy Ankara és a török kurdok között kötendő politikai kiegyezés 2024 végén új lendületet kapott. A PKK 2025 májusában bejelentette szervezeti struktúrájának feloszlatását és a fegyveres küzdelem lezárását Abdullah Öcalan, a PKK vezetőjének nyilatkozata után, amelyben a szervezetet a fegyveres harc befejezésére és feloszlására szólította fel. A folyamat célja a törökországi kurdkérdés politikai eszközökkel történő rendezése. 2026-ban a kiegyezés gyakorlati végrehajtása továbbra sem tekinthető lezártnak.

megteremteni hivatott szereplő közreműködésével.[33] Az Aszad-rezsim bukását követően az amerikai politikában ugyanakkor egyre nagyobb szerepet kapott az új damaszkuszi vezetéssel fenntartott politikai kapcsolat, Szíria stabilizációja, valamint nem elhanyagolható szempontként az amerikai befektetésösztönzés a megszilárduló állammal.[34] Ezzel párhuzamosan Washington az SDF és a damaszkuszi kormányzat közötti integrációs folyamatot is támogatta, miközben azt szorgalmazta, hogy Damaszkusz bizonyos fokú rugalmasságot tanúsítson a kurd követelésekkel szemben. Az amerikai álláspont ezért nem a teljes körű kurd autonómia támogatásaként, hanem a kurd önigazgatás bizonyos elemeinek egy egységes szíriai államon belüli megőrzéseként értelmezhető.[35]

A fentiek alapján megállapítható, hogy a regionális és nemzetközi környezet jelenleg nem kedvez a szíriai kurd autonómiatörekvéseknek. Habár az Egyesült Államok és az Európai Unió egyaránt támogatja a kurd közösség alapvető jogainak megőrzését, az Európai Unió nem rendelkezik olyan kikényszerítő eszközökkel, amelyekkel érdemben garantálhatná e törekvések fennmaradását. Az Egyesült Államok támogatása ezzel szemben korlátozott és feltételes: Washington kész támogatni a kurd jogok érvényesülését és a helyi önigazgatás bizonyos elemeinek fennmaradását, ugyanakkor nem olyan mértékben, amely akadályozná a Damaszkusszal való politikai együttműködését. Ennek eredményeképp a szíriai kurdoknak nincs olyan külső támogatójuk, amely politikai vagy akár katonai eszközökkel képes és hajlandó garantálni autonóm státuszának fennmaradását. A szíriai kurd vezetés kénytelen volt belátni, hogy az a történelmi pillanat, amely során a szíriai kurdok nemzetközi helyzete jelentősen megerősödött, elillant.

Konklúzió

A szíriai kurdok helyzete jelenleg lényegesen kedvezőtlenebb, mint az Iszlám Állam elleni küzdelem időszakában volt. Törökország és Irán alapvetően ellenzi egy tartósan autonóm szíriai kurd politikai entitás kialakulását, míg az Egyesült Államok a kurd önigazgatás bizonyos elemeit elfogadhatónak tartja, amennyiben azok nem veszélyeztetik a damaszkuszi központi hatalom megszilárdítását és az amerikai–szíriai kapcsolatok javítását. Noha a kurd politikai vezetés hagyományosan az Egyesült Államokat tekinti legfontosabb nemzetközi partnerének, Washington prioritásainak átalakulása tovább gyengítette a szíriai kurdok mozgásterét és tárgyalási pozícióit.

Aleppó elvesztése ebből a szempontból nem csupán katonai, hanem jelentős szimbolikus és politikai vereség a szíriai kurdok számára. A városban történtek azt üzenik, hogy a korábbi, háborús körülmények között kialakult autonóm modell fenntarthatatlan, amennyiben nincs mögötte erős nemzetközi garancia vagy jogilag rögzített állami megállapodás. A politikai mozgástér csökkenése mellett nőtt a kurdok Damaszkusszal szembeni bizalmatlansága, a politikai bizonytalanság, a belső instabilitás és a humanitárius

[33] Taspinar 2025.

[34] Rodgers, Winthrop M.: *What Recent Developments in Syria Mean for the Kurds.* [online], 2026. 02. 10. Forrás: Chatham House [2026. 08. 09.].

[35] Jagielski, Michał: *Special Report: U.S. Kurdish Policy in Syria.* [online], 2026. 04. 21. Forrás: Genocide Watch [2026. 08. 09.].

nyomás is. Ennek következtében a szíriai kurd vezetés nemzetközi mozgástere beszűkült, és a korábbi katonai partnerségekből fakadó politikai tőkét egyre inkább a Damaszkusszal folytatott tárgyalásokon kell intézményi garanciákra váltania. A jelenlegi helyzetben ezért a kurd stratégia megváltoztatása és a korábbi célkitűzések felülvizsgálata elengedhetetlen: a függetlenség vagy a teljes körű autonómia elérése a jelenlegi regionális és nemzetközi környezetben nem megvalósítható, ezzel szemben a kurd önigazgatás lehető legtöbb elemének megőrzésére és alkotmányos biztosítására kell törekedni a Damaszkusszal folytatott tárgyalások során.

Az elmúlt időszak eseményei jól mutatják, hogy a szíriai háború formálisan lezárt szakasza után is mély strukturális feszültségek maradtak fenn az ország határain belül, különösen a kisebbségek és a központi hatalom viszonyában. A 2010-es évek közepétől kialakult *status quo* a polgárháborús erőegyensúly terméke volt, nem pedig jogilag rögzített megállapodás. Ez a törékeny egyensúly 2026 elején felbomlott. A szíriai központi kormányzat érvényesítve akaratát erővel visszaszorította Rodzsava területét, ezzel jelezve az országban élő kisebbségeknek is, hogy Szíriából egy centralizált ország lesz, ahol nem tolerálják a kisebbségek autonómiatörekvéseit. A szíriai kurdok 2010-es évektől kezdődött meghatározó szerepe az ország alakításában, úgy tűnik, 2026 elején véget ért.

Felhasznált irodalom

Aftandilian, Gregory: *Syrian Kurds Attempt to Maneuver Amid New Realities.* [online], 2025. 06. 27. Forrás: Arab Center Washington D.C. [2026. 08. 05.].

Autonomous Administration of North and East Syria. [online]. Forrás: Syrian Democratic Council [2026. 07. 18.].

Christou, William: *Syrian Army Says It Will Renew Aleppo Attacks After Kurds Reject Ceasefire Terms.* [online], 2026. 01. 09. Forrás: The Guardian [2026. 01. 17.].

Constitutional Declaration of the Syrian Arab Republic. [online]. Forrás: constitutionnet.org [2025. 08. 06.].

Csicsmann László: *Aszad után a Közel-Kelet.* [online], 2025. 02. 25. Forrás: Országút [2026. 02. 10.].

Csicsmann László (2020): Nem állami szereplők a Közel-Keleten. Az észak–szíriai kurd autonómia (a Rodzsava) példája. *Nemzet és Biztonság,* 13(1), 4–23. Online: https://doi.org/10.32576/nb.2020.1.2

Csicsmann László (2025): A „damaszkuszi úton": a szíriai politikai átmenet geopolitikája és belső dinamikája az Aszad-rezsim bukását követően. *Külügyi Szemle,* 24(2), 93–113. Online: https://doi.org/10.47707/Kulugyi_Szemle.2025.2.6

Democratic Union Party (PYD). [online]. Forrás: Washington Kurdish Institute [2026. 08. 02.].

Hamdach, Widyane: *The Fall of Bashar al-Assad: Winners, Losers, and Challenges Ahead.* [online], 2025. 05. 07. Forrás: Georgetown Journal of International Affairs [2026. 01. 18.].

Jagielski, Michał: *Special Report: U.S. Kurdish Policy in Syria.* [online], 2026. 04. 21. Forrás: Genocide Watch [2026. 08. 09.].

Jongerden, Joost (2019): Governing Kurdistan: Self-Administration in the Kurdistan Regional Government in Iraq and the Democratic Federation of Northern Syria. *Ethnopolitics,* 18(1), 61–75. Online: https://doi.org/10.1080/17449057.2018.1525166

Kajjo, Sirwan: *The Case for Decentralization in Syria.* [online], 2025. 09. 09. Forrás: New Lines Institute for Strategy and Policy [2026. 02. 09].

Kajjo, Sirwan: *The Fate of Two Kurdish Neighborhoods in Aleppo Could Determine Syria's Stability.* [online], 2026. 01. 08. Forrás: Middle East Forum [2026. 01. 10.].

Khalifa, Dareen – Bonsey, Noah: *An Opportunity for Calm in North-eastern Syria.* [online], 2026. 01. 30. Forrás: International Crisis Group [2026. 07. 28.].

Knapp, Michael – Jongerden, Joost (2014): Communal Democracy. The Social Contract and Confederalism in Rojava. *Comparative Islamic Studies,* 10(1), 87–109. Online: https://doi.org/10.1558/cis.29642

Krajeski, Jenna (2015): What the Kurds Want. *Virginia Quarterly Review,* 91(4), 86–105. Online: https://www.vqronline.org/fall-2015/reporting/what-kurds-want

Lucente, Adam: *Syria's President Announces Deal to Integrate Kurdish-Led SDF into State Structure.* [online], 2025. 03. 10. Forrás: Al-Monitor, [2026. 07. 12.].

McGee, Thomas: *Interim Syrian Government and the Legacy of Kurdish Statelessness – Finally Resolution and Justice?* [online], 2026. 04. 13. Forrás: Global Citizenship Observatory [2026. 08. 02.].

Pomeroy, Gabriela: *Thousands Flee Clashes Between Syrian Government and Kurdish Fighters in Aleppo.* [online], 2026. 01. 07. Forrás BBC [2026. 01. 16.].

Rodgers, Winthrop M.: *What Recent Developments in Syria Mean for the Kurds.* [online], 2026. 02. 10. Forrás: Chatham House [2026. 08. 09.].

Setiawati, Diana – Naranta, Enno Haya Gladya (2022): Erdogan's Foreign Policy Against Kurds in Syria: A Turkish Military and Law Enforcement Mechanism. *Law and Justice,* 7(1), 14–34. Online: https://doi.org/10.23917/laj.v7i1.583

Suleiman, Ali Haj: *Syria in 2024: A Year That Changed Everything in a War-Torn Nation.* [online], 2025. 01. 02. Forrás: AlJazeera [2026. 01. 21.].

Syria. [online]. Forrás: Minority Rights Group [2026. 02. 09.].

Taspinar, Omer: *The US and the Kurds in the New Syria.* [online], 2025. 01. 10. Forrás: The Emirates Policy Center [2026. 08. 08.].

The 10 March Agreement Between the SDF and Damascus: From Intentions to the Test of Implementation. [online]. Forrás: Progress Center for Policies [2025. 01. 22.].

Micsutka Fanni[1]

Mackinder Heartland-elmélete és a Koreai-félsziget geopolitikája a 21. században

A tanulmány Halford J. Mackinder klasszikus Heartland-elméletét, valamint Nicholas J. Spykman Rimland-koncepcióját vizsgálja a 21. századi Kelet-Ázsia biztonságpolitikai összefüggéseiben, különös tekintettel a Koreai-félsziget stratégiai helyzetére. Mackinder elmélete szerint a világpolitika alapvető törvényszerűségét a szárazföldi és a tengeri hatalmak rivalizálása határozza meg, amely dinamika napjainkban a Kína–USA-versengés formájában tér vissza. A tanulmány központi kutatási kérdése arra irányul, hogy a klasszikus geopolitikai modellek mennyiben képesek magyarázni a Koreai-félsziget modern biztonságpolitikai folyamatait a megváltozott technológiai és gazdasági környezetben. A kutatás módszertanilag elmélettörténeti és stratégiai elemző keretre épül, amelynek segítségével a tanulmány a Heartland–Rimland-logika korlátozott, de továbbra is hasznos alkalmazhatóságát vizsgálja. A tanulmány fő újdonságértéke annak bemutatása, hogy Dél-Korea – a hagyományos, passzív ütközőállami szerepkörből kitörve – aktív középhatalmi stratégiája, technológiai pótolhatatlansága és robusztus hadiipari exportja révén a Rimland stabilitásának autonóm alakítójává vált. Az elemzés rávilágít a „világsziget peremén" elhelyezkedő államok sajátos stratégiai dilemmáira a fokozódó nagyhatalmi polarizáció korában.

Kulcsszavak: *geopolitika, Heartland, Rimland, Koreai-félsziget, nagyhatalmi rivalizálás, középhatalmi stratégia, USA, Kína*

Mackinder's Heartland Theory and the Geopolitics of the Korean Peninsula in the 21st Century

This study examines Halford J. Mackinder's classic Heartland theory and Nicholas J. Spykman's Rimland concept within the context of 21st-century East Asian security policy, with a particular focus on the strategic position of the Korean Peninsula. According to Mackinder's theory, the fundamental law of world politics is defined by the rivalry between land and sea powers, a dynamic that resurfaces today in the form of the Sino-American competition. The central research question of this paper is to what extent classical geopolitical models can explain the contemporary security dynamics of the Korean Peninsula within a transformed technological and economic environment. Utilising a methodological framework of historical-theoretical and strategic policy analysis, the study explores the limited yet continuously useful applicability of the Heartland-Rimland logic. The main novelty and value of this analysis lie in demonstrating that South Korea, breaking away from its traditional role as a passive buffer state, has become an autonomous shaper of Rimland stability through its active middle-power strategy, technological indispensability, and robust defence industrial exports. The paper highlights the unique strategic dilemmas faced by states situated on the "rim of the World-Island" in an era of escalating great power polarisation.

[1] Micsutka Fanni az NKE HDI hallgatója. E-mail: micsutka.fanni@gmail.com

Keywords: *geopolitics, Heartland, Rimland, Korean Peninsula, great power rivalry, middle-power strategy, USA, China*

Bevezetés

Aki uralja a magterületet, az uralja a világot – szólt Halford J. Mackinder híres, 20. század eleji tézise. Ez a megközelítés a világpolitika *geográfiai tengelyére* utal, amelynél a magterület nem más, mint Eurázsia belső része, amely bőséges természeti erőforrásai és szárazföldi védhetősége miatt képes ellensúlyozni a tengeri hatalmak befolyását. Mindazonáltal a 21. század technológiai forradalma és a kiberhadviselés térnyerése látszólag visszaszorította a fizikai tér jelentőségét. Ugyanakkor a globális hatalmi gócpontoknak az európai síkságokról való áthelyeződése az indo-csendes-óceáni térségbe igazolja, hogy a klasszikus geopolitikai elméletek nem avultak el, csupán új dimenziókkal egészültek ki. Jelen tanulmány a geopolitikai gondolkodás fejlődéstörténetén keresztül vizsgálja a modern világrend egyik legkritikusabb pontját, a Koreai-félszigetet. A mackinderi Heartland és a spykmani Rimland koncepciójának feszültségvonalai mentén azt a kérdést járja körül, hogy miként értelmezhető újra a Heartland-elmélet a 21. századi kelet-ázsiai biztonságpolitikai kontextusban. A kutatás központi elemét Dél-Korea geopolitikai pozíciójának elemzése adja, különös tekintettel az ország rimlandi ütközőzónaként betöltött szerepére.

A Koreai-félsziget sajátos regionális helyzetét és történelmi sérülékenységét a koreai stratégiai kultúra hagyományosan a közismert metaforával írja le: *a bálnák harcában a garnélarák háta törik meg* (koreaiul: 고래 싸움에 새우 등 터진다, *gore sszáume szeu düng thodzsinda*). Ez a megközelítés hűen tükrözi a Koreai-félsziget történelmi traumatizáltságát, hiszen a múltban történt, nagy regionális összecsapások során – gondolva itt a kínai, orosz vagy japán nagybirodalmi ambíciókra, illetve a hidegháborús megosztottságra – Korea mindig az akaratán kívül vált a nagyhatalmi rivalizálás közvetlen áldozatává és felvonulási területévé. Dél-Korea esetében a 21. századra a földrajzi determináció kiegészült a globális ellátási láncokkal, a félvezetőgyártással, illetve a hadiipari innováció stratégiai fontosságával.[2] Az elemzés célja bemutatni, hogy Dél-Korea hogyan próbál meg az aktív középhatalmi stratégiával és tudatos önpozicionálással kitörni a történelmi ütközőzóna szerepéből, továbbá miként válik a félsziget stabilitása a globális hatalmi egyensúlynak az egyik legérzékenyebb indikátorává.

A tanulmány központi kutatási kérdése, hogy a klasszikus mackinderi Heartland- és a spykmani Rimland-koncepció mennyiben képes magyarázni a 21. századi Koreai-félsziget biztonságpolitikai dinamikáit a modern technológiai és nagyhatalmi versengés fényében. Módszertanilag a kutatás elmélettörténeti újraértelmezésre, a releváns nemzetközi szakirodalom kritikai áttekintésére, valamint kvantitatív stratégiai és szakpolitikai elemzésre épül, ezáltal vetve össze a klasszikus geopolitikai elméletek elvonatkoztatott téziseit a kortárs kelet-ázsiai biztonsági realitásokkal.

[2] Kim, Samuel S. (2006): *The Two Koreas and the Great Powers.* Cambridge: Cambridge University Press, 1–7.

Mackinder klasszikus geopolitikai elmélete és ennek kritikája, valamint újraértelmezése

Halford J. Mackinder brit földrajztudós és geopolitikai gondolkodó 1904-ben adta ki *A földrajz mint a történelem kulcsa* című művét, amely a kor egyik legmeghatározóbb geopolitikai elméletét tartalmazza, és amely a korszak nagyhatalmi gondolkodását alapvetően formálta. Mackinder szerint a 20. század elejére lezárult a felfedezések kora, és egy zárt globális politikai rendszer jött létre, amelyben a kontinensek belső és külső területei szoros kölcsönhatásba léptek egymással. Mackinder elemzésének a középpontjában Eurázsia óceánoktól elzárt, viszont szárazföldileg védhető és természeti erőforrásokban gazdag belső területe áll, amelyet *Heartlandnek,* azaz *magterületnek* nevezett el.[3] E dinamikát rögzítette axiómája: „Aki uralkodik Kelet-Európában, az uralja a magterületet, aki uralkodik a magterületen, az uralja a világszigetet, és aki uralja a világszigetet, az uralja az egész világot." Az elmélet alapvetően egy konfliktusvonalként jelent meg a tengeri hatalmak (thalasszokráciák, mint Nagy-Britannia vagy az USA) és a szárazföldi hatalmak (tellurokráciák, mint Oroszország vagy Kína) strukturális rivalizálása között, ahol a peremvidékek a feltartóztatási kísérletek elsődleges ütközőzónáivá válnak.[4]

Habár a Heartland-elméletet gyakran érte a földrajzi determinizmus vádja, a klasszikus geopolitikai gondolkodásban hamar megjelentek a különböző korrekciós és alternatív megközelítések.[5] Alfred Thayer Mahan amerikai tengernagy és stratégiai gondolkodó a tengeri hatalom abszolút jelentőségét hangsúlyozta, kifejtve, hogy a világóceánok (amelyeket úgy nevez, mint „nagy közös országutak") és a stratégiai tengeri szorosok feletti kontroll fontosabb és kifizetődőbb a kontinentális terjeszkedésnél. Innen vált ismertté a következő idézete: „Aki a tengert uralja, az uralja a világot."[6] Ezzel a tézissel vitatkozva alkotta meg Nicholas J. Spykman a második világháború idején a Rimland (peremvidék) elméletét. Spykman szerint a Heartland önmagában nehezen megközelíthető, zárt terület, a globális hegemónia valódi kulcsa pedig a magövezet körül elterülő, tengeri kijárattal és hatalmas gazdasági-emberi erőforrásokkal rendelkező peremvidék (Nyugat-Európa, Közel-Kelet, India és Kelet-Ázsia) ellenőrzése. Spykman tézise szerint: „Aki a Rimlandet kontrollálja, az uralja Eurázsiát. Aki Eurázsiát uralja, az a világ sorsát tartja a kezében."[7] Ez a megközelítés közvetlenül alapozta meg a hidegháborús amerikai feltartóztatási politikát a Szovjetunióval szemben, és analóg módon jelenik meg napjainkban az USA Kína-stratégiájában.

A 21. századi geopolitikai gondolkodás ugyanakkor már túllép a merev földrajzi térképeken, és integrálja a globalizáció, a gazdasági kölcsönös függőség, a technológiai innováció, valamint a kiber- és információs tér stratégiai dimenzióit. A hagyományos

---

3 Mackinder, Halford J. (1904): The Geographical Pivot of History. *The Geographical Journal,* 23(4), 421–437.

4 Boda Mihály (2023): *A háborús ideológiák története. A háború igazolása Nyugat-Európában és Magyarországon az ókortól a 20. század végéig.* Budapest: Ludovika Egyetemi Kiadó, 324–325.

5 Tuathail, Gearóid Ó (1996): *Critical Geopolitics.* Minneapolis: University of Minnesota Press, 44–86.

6 *Mahan's The Influence of Sea Power upon History: Securing International Markets in the 1890s*. [online]. Forrás: Office of the Historian [2025. 12. 01.].

7 Spykman, Nicholas J. (1942): *America's Strategy in World Politics. The United States and the Balance of Power.* New York: Harcourt, Brace & Company, 11–26.

területfogalom kiterjedt a kritikus technológiai infrastruktúrákra, mint például a félvezetőgyártó kapacitások, a tenger alatti adatkábelek, míg a nukleáris elrettentés és a kiberhadviselés részben átírta a természetes földrajzi akadályoknak a jelentőségét. Mackinder elmélete ma tehát nem dogmaként, hanem olyan történeti-elméleti referenciapontként alkalmazható, amely segít megérteni a szárazföldi és tengeri hatalmi logikák állandóságát a modern, technológiai alapú nagyhatalmi versengésben.

Kelet-Ázsia geopolitikai dinamikája a 21. században

A 21. századi nemzetközi rendszer egyik meghatározó strukturális folyamata az Egyesült Államok és a Kínai Népköztársaság közötti nagyhatalmi rivalizálás, amelynek egyik legfontosabb színtere Kelet-Ázsia és az indo-csendes-óceáni térség. Ez a versengés már nem csupán csak két állam közti regionális konfliktusok összessége, hanem a globális hatalmi hierarchia átalakulásának mélyebb és strukturálisabb megnyilvánulása is. A két állam eltérő geopolitikai karakterrel és stratégiai kultúrával rendelkezik, ami alapvetően meghatározza a rivalizálás jellegét.

A két nagyhatalom közti versengés egyik központi eleme Kína gazdasági felemelkedése, ami azt eredményezte, hogy a kelet-ázsiai térségben felemelkedő szuperhatalomként van jelen. Nyilván ez a továbbiakban hozzájárul ahhoz, hogy a térség országait már gazdaságilag is tudja támogatni. Ezáltal Kína erős gazdasági befolyást épített ki az USA szövetségeseinek a körében, ami elkerülhetetlenné teszi a Peking és Washington közötti feszültségek kiéleződését. Ez részben abból fakad, hogy az USA *status quo* hatalomként van jelen a térségben, vagyis közvetlen fenyegetésként éli meg pozíciójának gyengülését. Továbbá fontos megemlíteni, hogy mackinderi értelemben véve Kína szárazföldi hatalomként van jelen, amely törekszik arra, hogy egyre nagyobb befolyásra tegyen szert, valamint központi szereplővé váljon a nemzetközi színtéren is. Ha a Heartland-elméletben vizsgáljuk Kínát, akkor azt figyelhetjük meg, hogy a klasszikus földrajzi keretekbe nem illeszthető bele, mivel az ország inkább a keleti periférián helyezkedik el, mint magában a magövezetben. Viszont a kínai geopolitikai elemzők a Heartland-elméletet nem tudják elfogadni, mivel szerintük Kína maga a világ közepe, és számukra nem a földrajz játssza a főszerepet, hanem a politikai tényezők. Peking ezt az *Egy övezet, egy út* (Belt and Road Initiative, BRI) projekttel próbálja bizonyítani. Ez a kezdeményezés a Heartland és a Rimland infrastrukturális és gazdasági integrálását célozza meg, amivel aztán Kína a szárazföldi terjeszkedését politikai befolyásra fordíthatja át azon országokban, ahova ez a projekt eljut. Viszont a tellurokratikus hatalomkoncepció mellett fontos megemlíteni azt a tényt is, hogy a 21. századra ez a hatalmi terjeszkedés kiegészül egy határozottabb tengeri dimenzióval.[8] Itt érdemes megemlíteni Kína tengeri ambícióit is, amelyek központi eleme a dél-kínai-tengeri mesterséges katonai szigetek létrehozása, a haditengerészet gyors ütemű modernizációja, valamint a kritikus tengeri kereskedelmi útvonalak feletti ellenőrzés biztosítása. Ezek mind arra utalnak, hogy Peking tudatosan törekszik

[8] Horváth Levente (2022): *A kínai geopolitikai gondolkodás. „Egy övezet, egy út" kínai szemszögből.* Budapest: Pallas Athéné Könyvkiadó, 90–101.

a klasszikus szárazföldi korlátokon való túllépésre. Viszont az ország ezen fajta ambíciói és törekvései egyre nagyobb strukturális feszültséget hoznak létre Kelet-Ázsiában, mivel ezek közvetlenül ütköznek az USA által fenntartott tengeri renddel és szövetségi hálózatukkal.[9] Az amerikai geopolitikai szerep egyértelműen a thalasszokrácia elméletébe illeszthető be. Washington stratégiai gondolkodása évtizedek óta arra irányul, hogy megakadályozza egy domináns eurázsiai hatalom kialakulását, mivel egy ilyen erő képes lenne ellenőrzése alá vonni az amerikaiak számára kulcsfontosságú gazdasági és stratégiai térségeket.[10] Az USA ezen megközelítése szoros rokonságot mutat Spykman Rimland-elméletével, amely szerint a globális hatalmi verseny döntő színterét nem a kontinentális magterületek jelentik, hanem az akörül húzódó peremvidék válik majd kiemelkedően fontossá. Tehát ez alapján megállapítható, hogy napjainkban az indo-csendes-óceáni térségből alakul ki az új peremöv, ahol a globális kereskedelem, az energiaellátás és a technológiai láncok koncentrációja különös stratégiai jelentőséget ad a szövetségi rendszereknek.[11]

Ha ebben a struktúrában vizsgáljuk tovább a kelet-ázsiai térséget, akkor jól látszik, hogy Japán, Tajvan és Dél-Korea egyfajta ütközőzónaként jelenik meg a szárazföldi és a tengeri hatalmi logikák között. Ezek az országok nem pusztán passzív terepei a nagyhatalmi rivalizálásnak, hanem aktív szereplők is, mivel a saját biztonsági és gazdasági érdekeik mentén próbálnak manőverezni a strukturális kényszerek között. Az amerikai tengeri jelenlét egyik fő bástyája Japán, amely földrajzi elhelyezkedése miatt az úgynevezett első szigetlánc, ami központi szerepe miatt stratégiai előnyt biztosít az USA számára a Csendes-óceán nyugati térségének ellenőrzésében. Ezzel Japán az amerikai Rimland-stratégia egyik megkerülhetetlen alappillérévé vált. Ugyanakkor Tokió fokozatosan igyekszik növelni saját autonómiáját azáltal, hogy a regionális biztonságpolitika terén egyre aktívabb katonai szerepet vállal.[12] Tajvan geopolitikai jelentősége még élesebben jelenik meg a strukturális konfliktusokban. Miközben Peking számára a kínai egység és szuverenitás legfőbb szimbolikus középpontja, addig az USA számára egy olyan stratégiai láncszem az első szigetláncban, amely akadályozza Kína nyílt tengerre való kijutását. Mindemellett Tajvan helyzetét tovább fokozza az a tény, hogy a szigetország biztonságpolitikai, gazdasági és technológiai téren egyaránt kritikus szerepet játszik. Itt összpontosul a világ legfejlettebb félvezetőipara, ami a globális ellátási láncok nélkülözhetetlen alapjaként radikálisan növeli a térség stratégiai értékét.[13] Végül pedig a Koreai-félsziget, amelynek jelentősége történelmileg is a nagyhatalmi rivalizálásból fakad, hiszen ha jobban megvizsgáljuk ezt a területet, jól látszik, hogy hagyományosan a kínai befolyási övezethez tartozott, majd a Japán Császárság gyarmati fennhatósága alá került, végül pedig az amerikai–szovjet szembenállás egyik fő ázsiai frontvonala volt. Tehát a mai napig fennálló megosztottság nem csupán regionális konfliktus eredménye, hanem a globális ideológiai és biztonsági struktúra öröksége is. Strukturális értelemben a Koreai-félsziget egyszerre

[9] Mearsheimer, John J. (2001): The Future of the American Pacifier. *Foreign Affairs,* 80(5), 46–61.

[10] Brzezinski, Zbigniew (1997): *The Grand Chessboard. American Primacy and Its Geostrategic Imperatives.* New York: Basic Books, 30–48, 151–185.

[11] Ikenberry, G. John (2018): The End of Liberal International Order? *International Affairs,* 94(1), 7–23.

[12] Yoshihara, Toshi – Holmes, James R. (2018): *Red Star over the Pacific. China's Rise and the Challenge to U.S. Maritime Strategy.* Annapolis: Naval Institute Press, 216–265.

[13] Mearsheimer 2001: 50–52.

katonai, gazdasági és ideológiai frontvonallá is vált azáltal, hogy Észak-Korea nukleáris képességei az USA és szövetségesei számára közvetlen fenyegetést jelent, miközben Kína számára egy stratégiai pufferzónát biztosít a katonai jelenléttel szemben.[14] Ezzel ellentétben Dél-Korea a globális technológiai és gazdasági rendszer integrált szereplője, ami tovább erősíti a félsziget jelentőségét a 21. századi geopolitikai versenyben. Tehát elmondható, hogy ezek az országok a korábban vizsgált klasszikus geopolitikai elméleteknek az új, technológiai és gazdasági dimenzióival egészülnek ki, valamint ezek az ütközőzónák nemcsak a nagyhatalmi rivalizálás következményei, hanem aktív alakítói is.

A Koreai-félsziget mint a „világsziget peremén" elhelyezkedő stratégiai csomópont

A Koreai-félsziget már a történelem során is fontos volt geopolitikai szempontból a térségben, mivel földrajzi elhelyezkedéséből fakadóan ez egy átmeneti zóna Kelet-Ázsia szárazföldi és tengeri területei között. A térségbeli nagyhatalmak azért is akarták uralmuk alá vonni a félszigetet, mert az északi része közvetlenül a szárazföldön kapcsolódik a kelet-ázsiai kontinenshez, míg a déli és a keleti résznek a Japán-tengeren (a Dél-Koreában elfogadott megnevezés: *Keleti-tenger*) és a Kelet-kínai-tengeren keresztül kapcsolata van a csendes-óceáni térséggel. Tehát a félszigetnek ez a fajta elhelyezkedése határozta meg a legjobban a történelmét, mivel a Kínai Császárság számára kapcsolatot jelentett a nyílt óceáni részre, míg a Japán Császárság számára egy híd volt a kelet-ázsiai szárazföldi kontinenshez.[15] Vagyis a félsziget egyszerre volt híd és ütközőzóna a nagyhatalmak számára.

A modern korban viszont egy törésvonal választja ketté a félszigetet és határozza meg ideológiai és katonai nézetét. A 38. szélességi fok nem csupán két országot választ el, hanem két világrendet is. Északon a Koreai Népi Demokratikus Köztársaság (KNDK) helyezkedik el, amelynek közvetlen kapcsolata van Kínával és Oroszországgal, viszont az ország katonai jelenléte állandó fenyegetést jelent a térségre. Délen pedig a Koreai Köztársaság található, amelynek helyzete sajátos módon *de facto* szigetországként is értelmezhető azáltal, hogy északon hermetikusan el van zárva a kelet-ázsiai kontinens szárazföldi térségétől. Ebből következik az, hogy gazdasági prosperitása nagymértékben a tengeri kereskedelemtől függ, míg biztonságpolitikai stabilitását az USA-val 1953-ban megkötött védelmi szerződés garantálja. Ennek fényében Dél-Korea Washington szemszögéből tekintve egyfajta előretolt stratégiai támaszpontként is értelmezhető Kelet-Ázsiában. Ugyanakkor az ország legnagyobb kereskedelmi partnere Kína, ami állandó stratégiai óvatosságra kényszeríti Szöult és az ország politikai döntéshozóit. E kettősséget a szakirodalmi munkák gyakran „a bálnák és a garnélarák" hasonlattal illetik, amely arra utal, hogy a bálnák közti rivalizálás során a garnélarák páncélja sérülékennyé válhat és könnyen meg is törhet. Másképpen fogalmazva, Szöul biztonságpolitikai mozgástere a Washington–Peking-tengely mentén strukturálódik, és egy esetleges konfliktus esetén

[14] Ikenberry 2018: 10–12.
[15] Kissinger, Henry (2011): *On China.* New York: Penguin Press, 80–86.

Dél-Korea az elsők között szenvedheti el annak negatív következményeit.[16] Mindez arra ösztönzi az ország politikai döntéshozóit, hogy a *hedging* stratégiájával éljenek, vagyis középhatalom lévén teljes mértékben nem köteleződnek el egyik nagyhatalom mellett sem, hanem megpróbálnak egy egyensúlyozó politikát lefolytatni.[17] Akadnak olyan esetek, amikor a szöuli vezetés ezt a stratégiát nem veszi figyelembe, és inkább elmozdul az egyik vagy a másik nagyhatalom irányába. Erre jó példa az észak-koreai ballisztikus rakéták elhárítására telepített THAAD légvédelmi rakétarendszer, amit Kína ellenzett, mert úgy érezte, ezzel Dél-Korea őket is fenyegeti, így Peking válaszreakciója egy jelentős gazdasági nyomásgyakorlás volt, ami érintette a félsziget országának gazdaságát.[18]

A Koreai-félsziget 21. századi stratégiai jelentősége nemcsak földrajzi ütközőhelyzetéből, hanem Dél-Korea technológiai, hadiipari és szövetségpolitikai csomópontszerepéből fakad. Ha a klasszikus mackinderi geopolitikai elméleten keresztül vizsgáljuk meg a Koreai-félszigetet, azon belül is Dél-Koreát, akkor azt látjuk, hogy az ország nem a magterület részeként, hanem annak keleti peremvidékén helyezkedik el. Mackinder eredeti koncepciójában a globális hatalom kulcsa az eurázsiai belső területnek az ellenőrzésében rejlett, viszont a modern geopolitikai gondolkodásban a peremvidékeknek a szerepe egyre inkább felértékelődik, mivel Spykman szerint is itt dől el a szárazföldi és a tengeri hatalmak közötti globális egyensúly. Ebben az értelemben a Koreai-félsziget geopolitikai jelentősége nem saját, önálló hatalmi potenciáljából fakad, hanem abból a strukturális pozícióból, amelyet a világsziget peremén betölt. Vagyis egy átmeneti térként funkcionál, ahol a tengeri és a szárazföldi hatalmak stratégiai érdekei közvetlenül is metszik egymást. Dél-Korea ebben az értelemben véve a Heartland és a Spykman-féle geopolitikai elméleteknek az egyvelege, amelynek nem az az elsődleges feladata, hogy a globális hatalmi egyensúlyt eldöntse, hanem az, hogy ezt fenntartsa és stabilizálja. A félsziget déli része a tengeri hatalmak számára egy előretolt stratégiai bástyaként funkcionál, amely képes korlátozni a Heartlandhez kötődő nagyhatalmak, mint az Oroszország vagy épp Kína alkotta kontinentális blokknak a csendes-óceáni kijárását és dominanciáját, miközben biztosítja a tengeri kommunikációs útvonalak feletti ellenőrzést.[19] A Japán és Tajvan által alkotott rendszerbe Dél-Korea nemcsak földrajzi értelemben illeszkedik bele, hanem katonai és stratégiai értelemben is kulcsszereplővé válik a peremvidék védelmében. Viszont azáltal, hogy Dél-Korea a szövetségesei számára ellátja a „tengeri bástya" szerepét a félsziget déli részén, kétféle dinamika érvényesül az országban. Egyrészről szembe kell nézni egy Észak-Korea általi szárazföldi fenyegetéssel, az ország ugyanis a Heartland „meghosszabbított karjaként" és ütközőzónájaként van tartva azért, hogy az USA jelentős fegyveres erőit lekösse. Észak-Korea fennállása Kína és Oroszország számára nagyon jelentős, mivel mint pufferzóna helyezkedik el az amerikaiak által támogatott Dél-Korea és köztük. Peking mindig egyértelművé teszi a szomszédjai számára, hogy Észak-Koreát

[16] Park, Sungtae Jacky (2015): *The Korean Pivot and the Return of Great Power Politics in Northeast Asia.* Atlantic Council, 3–5.

[17] Walt, Stephen M. (1985): Alliance Formation and the Balance of World Power. *International Security,* 9(4), 3–43.

[18] Delury, John (2018): The Candlelight Mandate & Moon Jae-in's Inter-Korean Dilemma. *Joint U.S.–Korea Academic Studies,* 29, 52–63.

[19] Park, Jong-chul (2017): The Prospects for U.S.–DPRK Relations and U.S.–ROK Coordination on the North Korean Policy. *The Journal of East Asian Affairs,* 31(2), 1–32.

a saját biztonsági szférájának tekinti, és erre jó példa volt a már korábban is említett THAAD-rendszer telepítése elleni agresszív gazdasági fellépés.[20] A másik fontos tényező, hogy Dél-Korea számára fontos a tengeri összeköttetés, és ehhez meg is vannak a kulcsfontosságú kikötői, mint Incshon és Puszan, amelyek a globális kereskedelmi útvonalak csomópontjai. És ahogy Mahan elmélete is kimondja, a tengeri utak feletti kontroll egy alapvető feltétel a globális hatalomhoz, vagyis ha ezeket valaki elveszti, az egyenlő lenne a tengeri hatalmak végleges kiszorulásával az ázsiai szárazföld pereméről. Tehát megállapítható az a tény, hogy a 38. szélességi fok ebben az értelmezési keretben nem pusztán politikai vagy ideológiai határvonal, hanem a Heartland–Rimland-törésvonal egyik kelet-ázsiai manifesztációja is, amely máig meghatározza a félsziget biztonságpolitikai és stratégiai mozgásterét.

Dél-Koreának a japán megszállás és a koreai háború utáni időszakát a túlélés és az iránykeresés jellemezte, viszont a 21. századra az ország biztonságpolitikai nézeteit már nemcsak a túlélési ösztön vezérli, hanem egyre inkább a tudatos geopolitikai önpozicionálás is. Szöul most már nem a „földrajzi áldozat" szerepét akarja játszani, hanem inkább aktív formálójává akar válni a multipoláris rendnek, és ehhez mindent meg is tett az elmúlt évtizedben. Ahhoz, hogy a nagyhatalmak között meg tudja őrizni az autonómiáját, Dél-Korea két fő stratégiát alkalmaz. Az egyik ilyen a horizontális kapcsolatok kialakítása más országokkal. Victor Cha klasszikus elmélete szerint az ázsiai amerikai szövetségi hálózatot eredetileg egy aszimmetrikus *powerplay* (erőjáték) jellemezte, ahol Washington dominált a függő helyzetben lévő Szöul felett.[21] Viszont Dél-Korea mára sikeresen alakította át szerepét a rendszerben. A kétoldalú függőségből kilépve Szöul pozíciója felértékelődött, amit részben a többirányú diplomáciai kapcsolatainak köszönhet. Az utóbbi években Dél-Korea egyik új diplomáciai kapcsolati törekvése az önálló indo-csendes-óceáni stratégiája *(Strategy for a Free, Peaceful, and Prosperous Indo-Pacific Region),* amely az egykori konzervatív elnök, Jun Szogjol nevéhez köthető. Lényege, hogy Dél-Korea ezen doktrínán keresztül, a hagyományos Szöul–Washington-tengelyen túl, képes aktívan építeni a biztonsági és gazdasági kapcsolatait olyan országokkal, mint Ausztrália, India és a délkelet-ázsiai országok (ASEAN).[22] Ezzel párhuzamosan erősítve a peremvidék (Rimland) ellenálló képességét a szárazföldi terjeszkedéssel szemben. Ezt a szövetségpolitikai elköteleződést emelte globális szintre a történelmi jelentőségű 2023-as Camp David-i csúcstalálkozó, amely intézményesítette Dél-Korea–Japán–USA háromoldalú együttműködését, létrehozva egy olyan integrált védelmi és hírszerzési struktúrát Kelet-Ázsiában, amely közvetlenül ellensúlyozza a kontinentális magterület felől érkező nyomást.[23]

---

[20] Zhao, Tong: *China and South Korea's Path to Consensus on THAAD.* [online], 2016. 10. 13. Forrás: Carnegie Endowment for International Peace [2026. 06. 22.].

[21] Cha, Victor D. (2016): *Powerplay. The Origins of the American Alliance System in Asia.* Princeton–Oxford: Princeton University Press, 94–121.

[22] Lee, Shinae: *South Korea's First Indo-Pacific Strategy: Seoul's Strategic Narratives, Ambiguous Messages and Key Challenges.* [online], 2003. 03. 01. Forrás: The Sasakawa Peace Foundation [2026. 06. 23.].

[23] *The Spirit of Camp David: Joint Statement of Japan, the Republic of Korea and the United States.* [online], 2023. 08. 19. Forrás: U.S. Embassy & Consulate in the Republic of Korea [2026. 06. 24.].

Végül az ország másik fő stratégiája nem másra, mint a funkcionális pótolhatatlanság tudatos megteremtésére épül, vagyis Dél-Korea a technológiai fölényével vált a globális ellátási lánc elengedhetetlen kulcsszereplőjévé. Ez a fajta technológiai és ipari kapacitás (különösen a globális félvezetőgyártás, az akkumulátortechnológia és az 5G infrastruktúra feletti ellenőrzés) egyfajta „technológiai pajzsként" működik. Ennek a pajzsnak azért van stratégiai jelentősége, mert a nagyhatalmak számára létfontosságú gazdasági és nemzetbiztonsági érdeket teremt Dél-Korea fizikai és politikai védelmében. A dél-koreai *high-tech* ipar megbénulása ugyanis azonnali globális ellátási és védelmi ipari válságot idézne elő a thalasszokratikus blokkban. Az ország által érzékelt kettős nagyhatalmi strukturális kényszerre Szöul egy adaptív stratégiával reagált, amely az egyensúlyozó politika *(hedging)* logikáját egyaránt magában foglalja.[24] Ennek központi eleme a hazai hadiipar hosszú távú fejlesztése, amely nem csupán gazdasági racionalitás mentén értelmezhető, hanem a stratégiai és geopolitikai autonómia növelésének egyik kulcsfontosságú eszközeként is szolgál. A védelmi ipari kapacitásoknak a kiépítése és bővítése lehetővé tette Dél-Korea számára, hogy csökkentse az USA-tól való katonai függését, miközben létrehozhatja a korszerű és hazai fejlesztésű eszközökre épülő haderőt. Ennek eredménye, hogy az ország mára fejlett tengeri flottával, vadászgép- és páncélos állománnyal, valamint saját fejlesztésű rakétarendszerekkel rendelkezik, amelyek révén a hagyományos elrettentés terén is önállóbbá vált. Továbbá a hadiipari kapacitások bővülése nemcsak az ország védelmét erősítette, hanem Dél-Koreát a globális fegyverexportőrök élmezőnyébe is emelte. Az ukrajnai háború kitörését követően a gyökeresen megváltozott fegyverpiaci dinamikákból és a nyugati védelmi kapacitásoknak a hiányosságaiból Dél-Korea rendkívül sikeresen profitált. Ennek legfényesebb bizonyítéka az a gigantikus, több milliárdos védelmi exportcsomag, amelyet Lengyelországgal kötöttek meg, beleértve K2 harckocsik, K9 önjáró lövegek és FA–50-es vadászgépek szállítását.[25] Ez az elképesztő exportkapacitás lehetővé tette, hogy a Rimland európai és ázsiai térségének más államait is ellássa csúcskategóriás hadtechnikával, amivel Szöul a saját diplomáciai és stratégiai súlyát jelentősen növelni tudta a globális geopolitikai térben. Tehát mindezek együttesen eredményezték, hogy Dél-Korea a védelmi piacon olyan „fülkés hatalommá" vált, amely képes csúcstechnológiáinak a tömeggyártására és annak gyors exportjára.

Tehát a Koreai-félsziget egyszerre híd a szárazföld és a tenger között, illetve stratégiai ütközőzóna is. Dél-Korea számára a geopolitikai túlélés az egyik legfontosabb záloga, hogy egyensúlyt tudjon tartani a szárazföldi Kína közelsége és az amerikaiak biztonsági garanciája között. Miközben a globális középhatalmi státuszát kihasználva a Rimland stabilitásának aktív fenntartójává válik.

[24] Jo, Seong-min: *Indirect Support: South Korean's Strategy in the Middle of US-Strategic Competition.* [online]. Forrás: Korea Institute for Maritime Strategy [2026. 06. 23.].

[25] Paszak, Paweł: *Poland and South Korea: The Emerging Strategic Partnership.* [online], 2022. 11. 14. Forrás: The Prospect Foundation [2026. 06. 25.].

Konklúzió

A tanulmányban megerősítést kap az a tény, hogy Halford J. Mackinder Heartland-elmélete a 21. században sem vált meghaladottá, hanem funkcionálisan átalakult, vagyis a klasszikus földrajzi determináció mellé betársultak a technológiai, ipari és ellátásilánc-alapú hatalmi dimenziók is. A Koreai-félsziget továbbra is a világsziget peremvidékének egyik legnagyobb stratégiai sűrűségű térsége, ahol a szárazföldi és a tengeri hatalmak közötti strukturális versengés halmozottan jelenik meg. Az elemzés rávilágít arra is, hogy Dél-Korea geopolitikai szerepe túlmutat a klasszikus ütközőállami kategórián. Mivel az elmúlt évtizedekben Szöul képes volt tudatosan fejleszteni a hadiiparát, a stratégiai technológiáit és az ellátási láncokat, ez lehetővé tette számára, hogy politikailag egyensúlyozni tudjon az USA és Kína között. Mindazonáltal ez a pozíció strukturálisan sérülékeny, mivel a Heartland–Rimland-határ területén fekvő államok esetében az autonómia nem egy állandó állapot, hanem egy folyamatosan fenntartandó stratégiai kapacitás.

A fenti elemzés három, a döntéshozatal szempontjából releváns következtetéshez vezet. Először fontos megemlíteni azt a tényt, hogy az USA számára Dél-Korea nem csupán regionális katonai támaszpont, hanem a Rimland technológiai stabilitásának egyik pillére. Ennek megfelelően Washington érdeke nem csupán a katonai elrettentés fenntartása, hanem a dél-koreai technológiai és ipari kapacitásoknak a védelme és integrálása a szövetségi struktúrákba. Másodszor pedig, Kína szempontjából vizsgálva, a Koreai-félsziget nem periferikus kérdés, hanem inkább a Heartland tengeri kijárataihoz kapcsolódó stratégiai zóna, ahol a technológiai és gazdasági befolyások legalább olyan fontosak, mint a katonai jelenlét. Vagyis Peking számára Szöul mozgástere egyszerre jelent kockázatot és lehetőséget a Rimland feletti versenyben. Végül pedig amit meg kell itt említeni, hogy Dél-Koreának nagyon fontos azt a következtetést levonni, hogy a geopolitikai elemzés nemzeti stratégiába való integrálása nem választás kérdése, hanem strukturális kényszer. A technológiai fölény, a hadiipari export és a partnerségek diverzifikálása ugyanis nem önálló szakpolitikai célok, hanem a földrajzi determináció hatásainak ellensúlyozására szolgáló eszközök.

Összességében megállapítható, hogy a mackinderi logika alapján a Koreai-félsziget stabilitása továbbra is a globális hatalmi egyensúly egyik indikátora. Amennyiben ez az egyensúly felborulna, az nemcsak regionális válságot okozna, hanem a Heartland–Rimland-viszonyrendszerben is sérülést és gyengülést eredményezhet, ami aztán maga után vonhatja azt a tényt is, hogy az addig meglévő viszonyrendszereket újra kell értelmezni. A félsziget ezért nemcsak a 21. századi geopolitikai verseny egyik terepe, hanem annak előrejelző zónája is, ahol a világrend átalakulásának iránya idő előtt kirajzolódhat.

Felhasznált irodalom

Boda Mihály (2023): *A háborús ideológiák története. A háború igazolása Nyugat-Európában és Magyarországon az ókortól a 20. század végéig.* Budapest: Ludovika Egyetemi Kiadó. Online: https://doi.org/10.36250/01102_00

Brzezinski, Zbigniew (1997): *The Grand Chessboard. American Primacy and Its Geostrategic Imperatives.* New York: Basic Books.

Cha, Victor D. (2016): *Powerplay. The Origins of the American Alliance System in Asia.* Princeton–Oxford: Princeton University Press.

Delury, John (2018): The Candlelight Mandate & Moon Jae-in's Inter-Korean Dilemma. *Joint U.S.–Korea Academic Studies,* 29, 50–68. Online: https://keia.org/wp-content/uploads/2020/05/jukas_1.3_the_candlelight_mandate_moon.pdf

Horváth Levente (2022): *A kínai geopolitikai gondolkodás. „Egy övezet, egy út" kínai szemszögből.* Budapest: Pallas Athéné Könyvkiadó.

Ikenberry, G. John (2018): The End of Liberal International Order? *International Affairs,* 94(1), 7–23. Online: https://doi.org/10.1093/ia/iix241

Jo, Seong-min: *Indirect Support: South Korean's Strategy in the Middle of US-Strategic Competition.* [online], 2022. 09. 01. Forrás: Korea Institute for Maritime Strategy [2026. 06. 23.].

Kim, Samuel S. (2006): *The Two Koreas and the Great Powers.* Cambridge: Cambridge University Press.

Kissinger, Henry (2011): *On China.* New York: Penguin Press.

Lee, Shinae: *South Korea's First Indo-Pacific Strategy: Seoul's Strategic Narratives, Ambiguous Messages and Key Challenges.* [online], 2003. 03. 01. Forrás: The Sasakawa Peace Foundation [2026. 06. 23.].

Mackinder, Halford J. (1904): The Geographical Pivot of History. *The Geographical Journal,* 23(4), 421–437.

Mahan's The Influence of Sea Power upon History: Securing International Markets in the 1890s. [online]. Forrás: Office of the Historian [2025. 12. 01.].

Mearsheimer, John J. (2001): The Future of the American Pacifier. *Foreign Affairs,* 80(5), 46–61. Online: https://doi.org/10.2307/20050250

Park, Jong-chul (2017): The Prospects for U.S.–DPRK Relations and U.S.–ROK Coordination on the North Korean Policy. *The Journal of East Asian Affairs,* 31(2), 1–32. Online: http://www.inss.kr/upload/bbs/BBSA05/202010/F8167.pdf

Park, Sungtae Jacky (2015): *The Korean Pivot and the Return of Great Power Politics in Northeast Asia.* Atlantic Council. Online: https://www.files.ethz.ch/isn/195154/201521201_Korean_Pivot_web_replace_1123.pdf

Paszak, Paweł: *Poland and South Korea: The Emerging Strategic Partnership.* [online], 2022. 11. 14. Forrás: The Prospect Foundation [2026. 06. 25.].

Spykman, Nicholas J. (1942): *America's Strategy in World Politics. The United States and the Balance of Power.* New York: Harcourt, Brace & Company.

The Spirit of Camp David: Joint Statement of Japan, the Republic of Korea and the United States. [online], 2023. 08. 19. Forrás: U.S. Embassy & Consulate in the Republic of Korea [2026. 06. 24.].

Tuathail, Gearóid Ó (1996): *Critical Geopolitics.* Minneapolis: University of Minnesota Press.

Walt, Stephen M. (1985): Alliance Formation and the Balance of World Power. *International Security,* 9(4), 3–43. Online: https://doi.org/10.2307/2538540

Yoshihara, Toshi – Holmes, James R. (2018): *Red Star over the Pacific. China's Rise and the Challenge to U.S. Maritime Strategy.* Annapolis: Naval Institute Press.

Zhao, Tong: *China and South Korea's Path to Consensus on THAAD.* [online], 2016. 10. 13. Forrás: Carnegie Endowment for International Peace [2026. 06. 22.].

Felméry Zoltán,[1] Márton Richárd[2]

A közel-keleti és észak-afrikai régió védelmi kiadásainak vizsgálata

Elemzésünkben a közel-keleti és észak-afrikai régió védelmi kiadásainak alakulását vizsgáljuk meg 2008 és 2023 között. Ennek keretében be kívánjuk mutatni a regionális szintű tendenciákat, valamint kiemelt figyelmet kívánunk fordítani arra, hogy mely tényezők formálták a katonai szempontból jelentős államok védelmi ráfordításait.

Kulcsszavak: *védelmi kiadások, katonai hatalom, átalakuló világrend, Közel-Kelet, Észak-Afrika*

The Examination of Defence Expenditure Trends in the Middle East and North Africa

The paper describes the evolution of defence expenditure trends in the the Middle East and North Africa (MENA region) between 2008 and 2023. In this context, we make an attempt to present spending trends at regional level, and pay particular attention to the factors that have developed the defence budget of major military powers.

Keywords: *defence expenditure, military power, transforming world order, Middle East, North Africa*

Bevezetés

Átalakuló világrendünkben[3] a hatalmi képességek egyik indikátorát a katonai/védelmi célokra fordított erőforrások jelentik, ugyanis katonai eszközöket, hadianyagokat, védelmi felszerelést, kiképzést és a jövőre vonatkozó haditechnikai fejlesztéseket az erőforrások függvényében tudnak biztosítani az államok. E tekintetben a 2008/2009-es gazdasági világválság cezúrát jelentett, ugyanis – legkésőbb – ettől az időszaktól a klasszikus nyugati nagyhatalmak fokozatosan veszítenek hatalmi képességeikből.[4] Ez a hatalomvesztés relatív a felemelkedő globális és regionális hatalmakkal szemben, aminek hátterében először a változó gazdasági hatalmat, majd a politikai érdekartikuláció új hangsúlyait, végül pedig az érdekérvényesítés katonai eszközeinek fejlesztési lehetőségeit láthatjuk

[1] Felméry Zoltán az NKE EJK JLI Stratégiai Védelmi Kutatási Programjának tudományos főmunkatársa. E-mail: Felmery.Zoltan@uni-nke.hu

[2] Márton Richárd az NKE EJK JLI Stratégiai Védelmi Kutatási Programjának gyakornoka.

[3] Tálas Péter (2021): A poszthegemoniális nemzetközi hatalmi rendről. In Kajtár Gábor – Sonnevend Pál (szerk.): *A nemzetközi jog, az uniós jog és a nemzetközi kapcsolatok szerepe a 21. században. Tanulmányok Valki László tiszteletére.* Budapest: ELTE Eötvös Kiadó, 841–854.

[4] Csiki Varga Tamás (2014): A gazdasági válság hatása a Magyarországgal szövetséges államok védelmi reformjaira és stratégiai tervezésére. *Nemzet és Biztonság,* (2), 77–100.

az elmúlt évtizedben. A relatív hatalomvesztés értékeléséhez érdemes megismernünk a nyugati világon túli területek katonai és védelmi képességeit. Elemzésünk ennek érdekében a Közel-Kelet és Észak-Afrika védelmi kiadásainak 2008 utáni alakulását mutatja be, a regionális szintű tendenciák mellett külön is figyelmet szentelve annak, hogy milyen tényezők formálták az egyes kiemelkedő jelentőségű államok védelmi ráfordításait. Írásunk egy elemzéssorozat része,[5] az összehasonlíthatóság kedvéért az adatokat ez esetben is 2023-ig dolgoztuk fel.

A közel-keleti és észak-afrikai régió védelmi kiadásainak alakulása

Elemzéssorozatunkban a regionális védelmi kiadások áttekintéséhez a Stratégiai Tanulmányok Nemzetközi Intézetének (IISS) Military Balance+ nevű adatbázisát,[6] valamint az adatok értékelése érdekében évente kiadott stratégiai kiadványokat használjuk fel. Nincs ez másként a jelen írásunkban sem. Az elemzésben bemutatott valamennyi számadat forrása tehát a hivatkozott adatbázis.[7] Az IISS által közreadott adatok elsődlegesen a nemzetállamok és nemzetközi szervezetek (ENSZ, EBESZ) részéről hivatalosan közzétett védelmi költségvetési adatokra, másrészt a Nemzetközi Valutaalap (IMF), a Gazdasági Együttműködési és Fejlesztési Szervezet (OECD), a Világbank és további három regionális pénzügyi szervezet (az Interamerikai, az Ázsiai és az Afrikai Fejlesztési Bank) adataira támaszkodnak. A széles körű adatgyűjtéstől függetlenül most is hangsúlyozhatjuk azonban, hogy természetesen ezzel az adatbázissal kapcsolatban is felmerülhetnek módszertani kritikák. Ezeket azonban korábbi írásainkban már közreadtuk,[8] ezért azok ismételt közlésétől itt eltekintünk.

Vizsgálatai során az IISS az afrikai kontinenst két térségre osztja. Egyrészt önálló régióként kezeli a Szaharától délre eső területet, másrészt a Közel-Kelet térségével kiegészítve az attól északra fekvő országokat. Elemzésünkben az utóbbiakra koncentrálunk. A térség tehát, amelynek védelmi kiadásainak alakulását át kívánjuk tekinteni, a teljesség igénye nélkül olyan, a katonai és védelmi képességek tekintetében releváns közel-keleti és észak-afrikai országokat tartalmaz, mint Izrael, Szaúd-Arábia, Irán, Irak vagy éppen Egyiptom.[9] Ezen államok védelmi képességeinek megismerési igénye a köztük

---

[5] A védelmi kiadások regionális vizsgálata tárgyában korábban megjelent írásainkhoz lásd Csoma Mózes et al. (2025): Ázsia védelmi kiadásainak alakulása és ennek háttere a jelentősebb katonai hatalmak esetében 2008–2023 között. *Nemzet és Biztonság,* 18(2), 71–91; Csiki Varga Tamás et al. (2024): Az észak-amerikai és európai regionális védelmi kiadások elemzése – Trendek és tanulságok. *Stratégiai Védelmi Kutatási Elemzések,* (17), 1–18; Csiki Varga Tamás – Felméry Zoltán (2023): A NATO védelmi kiadásainak értékelése. *Stratégiai Védelmi Kutatóintézet Elemzések,* (4), 1–9; Felméry Zoltán – Márton Richárd (2025): A regionális védelmi kiadások elemzése (2008–2023). A szubszaharai régió. *John Lukacs Stratégiai Védelmi Kutatási Elemzések,* (19), 1–13.

[6] International Institute for Strategic Studies: *Military Balance+ Database*. [online]. Forrás: milbalplus.iiss.org [2026. 03. 30.].

[7] Ha ettől valamilyen indokból kifolyólag mégis eltérünk, azt természetesen jelezni fogjuk.

[8] Csiki Varga et al. 2024.

[9] Az elemzés terjedelmi korlátaiból kifolyólag az alábbiakban kizárólag olyan önálló államisággal rendelkező országok vizsgálatára kerül sor, amelyek hozzáférhető kiadási adatokkal rendelkeznek, és regionális értelemben a legnagyobb védelmi költségvetéssel bírnak.

lévő folyamatos konfliktusok, valamint a nyugati – elsősorban energetikai és kereskedelmi – érdekek miatt az elmúlt évtizedekben szinte soha nem került le a napirendről. Napjaink geopolitikai történései azonban ismételten hangsúlyozzák a régió globális (ellátás)biztonságban betöltött szerepét. Érdemes tehát ismeretekkel rendelkeznünk arról, hogy trendszerűen hogyan alakulnak a térség országainak védelmi kiadásokon keresztül is tetten érhető katonai képességei. A feladatunk tehát nem az aktuálpolitikai események elemzése, hanem a védelmi kiadási trendek bemutatása és értékelése. Ezért elemzésünkben a kiadásokat a 2008 és 2023 közötti időszakban, illetve a 2015. évi konstans dollárban kifejezett értéken mutatjuk be. A rögzített dollárban kifejezett kiadások használatának indoka, hogy az adatsorokból célszerű kiszűrni a pénzromlás hatását. Ennek alkalmazásával világosabb képet kaphatunk a ténylegesen katonai képességekre fordított kiadások alakulásáról.

Az IISS tehát a régiót kiterjesztett értelemben értelmezi, és nem kizárólag az Arab-félsziget országait (Egyesült Arab Emírségek, Jemen, Katar, Kuvait, Omán, Szaúd-Arábia), a levantei térség egyes államait (Izrael, Libanon, Jordánia, Szíria) és Délnyugat-Ázsia egyes országait (Irak, Irán) sorolja ide, hanem Afrika Földközi-tengerrel határos régióját is (Algéria, Egyiptom, Líbia, Marokkó, Tunézia).[10] Ezek az országok ugyanis kulturálisan szorosan kapcsolódnak egymáshoz. A MENA-régió *(Middle East and North Africa)* a világ számára kiemelten fontos, amit számtalan földrajzi, demográfiai és gazdaságstatisztikai adattal is igazolhatunk. Az Európa, Ázsia és Afrika találkozási pontján fekvő régió kereskedelmi szempontból mindhárom kontinens számára igen jelentős, hiszen olyan fontos és nehezen pótolható tengeri útvonalak fekszenek itt, mint a Szuezi-csatorna, a Hormuzi-, illetve a Báb el-Mandeb-szoros. A régió lakossága mára ráadásul meghaladja a félmilliárd főt,[11] és a világ tíz legnagyobb olajkészletével rendelkező országából négy ebben a régióban található.[12] Emellett a régió országai birtokolják a világ földgázkészleteinek a 45%-át.[13] A Közel-Kelet biztonsági környezetének rendkívüli összetettsége következtében az utóbbi évtizedekben a régió államainak védelmi kiadásai jelentősen megnövekedtek.[14]

Az 1. ábra a honvédelemre fordított kiadásokat mutatja 2015. évi konstans dollárárfolyamon a világ régiói szerinti bontásban. Ebből jól látható, hogy az e célra fordított források nagyságrendjét tekintve a MENA-térség elmarad a gazdaságilag fejlettebb régióktól. Habár minden ilyen jellegű összehasonlítás természetszerűleg problémás, a térségnél Észak-Amerikában, Ázsiában és Európában is többet költenek védelemre. Ugyanakkor az is igaz, hogy vannak régiók, például Eurázsia, a szubszaharai Afrika és Latin-Amerika, ahol az e célra fordított források mértéke elmarad a MENA-térség hasonló értékeitől.

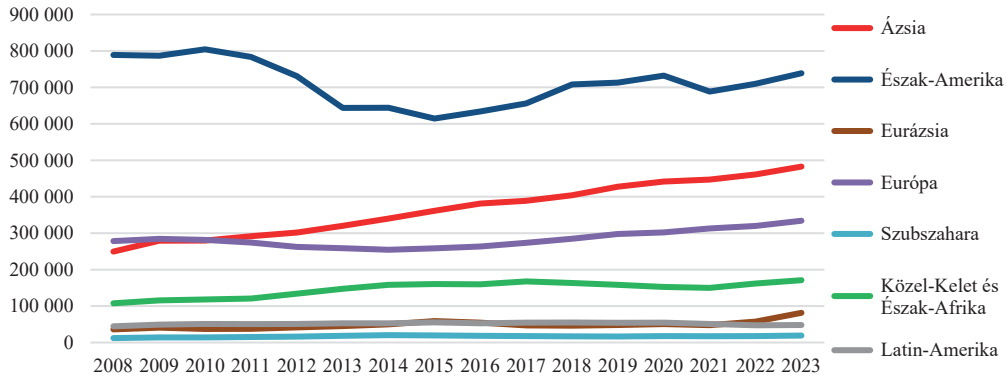
[10] Törökország az IISS besorolása szerint Európához tartozik.

[11] *Population total – Middle East, North Africa, Afghanistan and Pakistan.* [online]. Forrás: World Bank Group [2026. 03. 30.].

[12] Zhu, Kayla: *Ranked: The World's Top Countries by Natural Gas Reserves.* [online], 2025. 07. 09. Forrás: Visual Capitalist [2026. 10. 07.]

[13] Ismail, Ayman et al. (2018): Background to the MENA Region. In Faghih, Nezameddin – Zali, Mohammad Reza (szerk.): *Entrepreneurship Education and Research in the Middle East and North Africa (MENA).* Cham: Springer, 19–31.

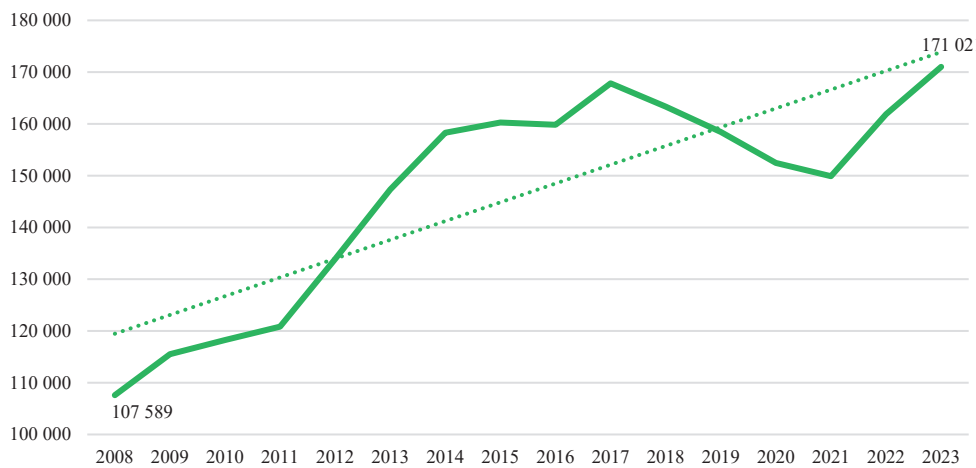
[14] Kemény János (2024): Közel-keleti és észak-afrikai védelmi és fegyverkezési trendek. *Nemzet és Biztonság,* 17(4), 3–25.

1. ábra: Honvédelmi kiadások régiók szerint (2015. évi konstans millió amerikai dollár)

Forrás: The Military Balance

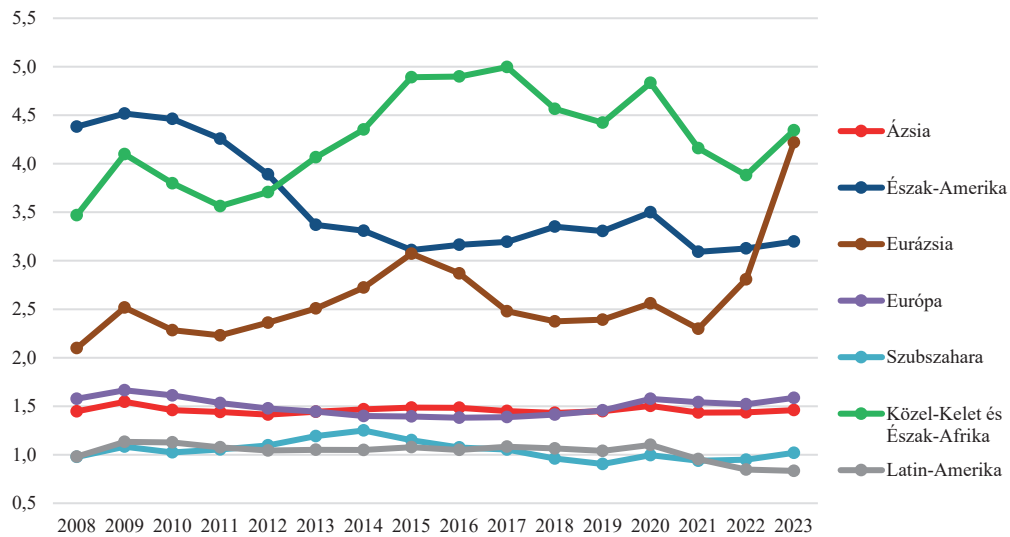
Mindez annak is köszönhető, hogy a térség védelmi kiadásai 2008 és 2023 között közel 60%-kal bővültek, és 2023-ban 2015. évi árfolyamon számolva összesen 171 milliárd dollárt tettek ki. A kiadások alakulását mutatja be a 2. ábra. A dinamikát tekintve elmondható, hogy ezek a kiadások 2008-tól 2017-ig lényegében szigorúan monoton módon növekedtek, ezt követően 2021-ig csökkentek, majd ismételten növekedésnek indultak. Ez 2023-ra odáig vezetett, hogy a térség az általunk vizsgált tizenöt évben ekkor költötte a legtöbbet erre a célra.

2. ábra: A közel-keleti és észak-afrikai régió védelmi kiadásai (2015. évi konstans millió amerikai dollár)

Forrás: The Military Balance

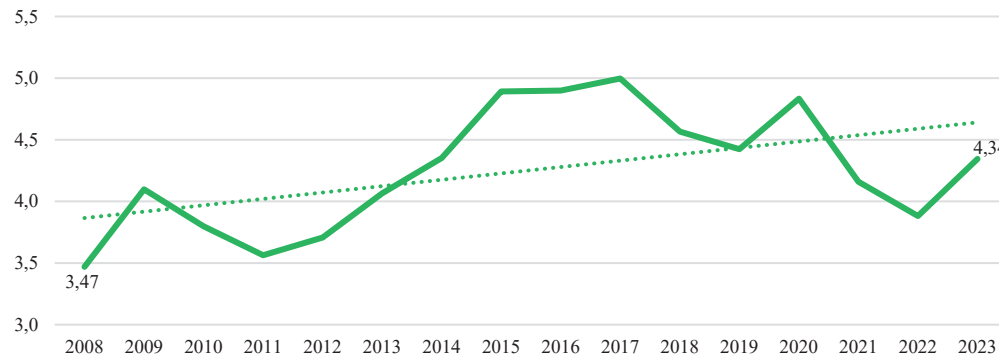
A régió fontossága felértékelődik, amikor nem a nominális és reálértelemben számolt kiadásokat vesszük górcső alá, hanem a nemzetközi összehasonlításkor oly gyakran használt, a GDP arányában kifejezett védelmi kiadásokat számszerűsítjük. E tekintetben ugyanis az utóbbi időben a MENA-térség kiemelkedett a világ más régiói közül. A GDP-arányos védelmi kiadások értékét a 3. ábra szemlélteti. A vizsgálati időtávunk lényegében utolsó tíz évében, 2013 és 2022 között a közel-keleti és észak-afrikai térség jelentősen, százalékpontokkal többet költött katonai célokra, mint bármely más régió a világon. 2023-ban pedig, habár az eurázsiai régióban az orosz–ukrán háború nagymértékű eszkalációja miatt jelentősen megugrott a védelmi kiadások aránya, a teherviselő képességükhöz viszonyítva még mindig a MENA-térségben költik a legtöbbet védelemre.

3. ábra: GDP-arányos honvédelmi kiadások régiók szerint (%)

Forrás: The Military Balance

A MENA-régió GDP-arányos védelmi kiadásainak alakulását mutatja be a 4. ábra. Ez alapján láthatjuk, hogy a 2008 és 2023 közötti időtávon a térségre a kiadások növekedése mellett a kiadási arányok növekedése is jellemző volt. 2008-ban még csak GDP-jük 3,47%-át, míg 2023-ban 4,34%-át költötték katonai célokra. Az utóbbi érték akkor is figyelemre méltó, ha nem abszolút rekord, hiszen a korábbi években ennél magasabb értékek is jellemzők voltak a régióra. 2017-ben például a GDP-jük 5%-át is védelemre költötték. A kiadásokban és az arányokban egyaránt bekövetkező növekedés nyilvánvalóan úgy lehetséges, ha a védelemre fordított kiadások nagyobb mértékben nőttek, mint a térség GDP-je. Ez a jelenség pedig egyértelműen a katonai célok és az ezek eléréséhez szükséges képességek felértékelődésére utal.

4. ábra: A közel-keleti és észak-afrikai régió GDP-arányos védelmi kiadásai (%)

Forrás: The Military Balance

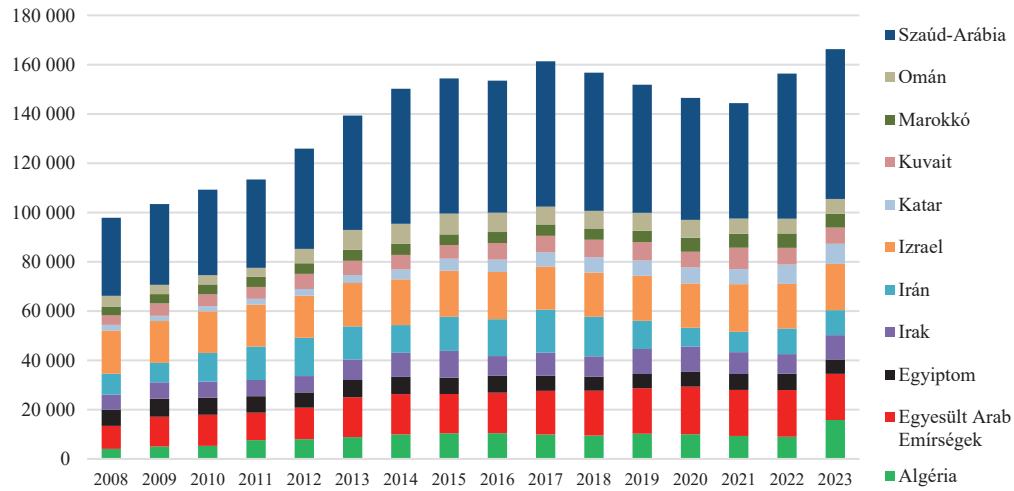
Az egyes közel-keleti és észak-afrikai országok védelmi finanszírozásának speciális jellemzői

A MENA-régió katonai tevékenység és kiadások tekintetében leginkább releváns országait, valamint védelmi kiadásaik 2015. évi dollárárfolyamon számolt értékét az 5. ábra tartalmazza.[15] Jól látható, hogy a felsorolt országok 2023. évi védelmi kiadásai jelentős különbségeket mutatnak, egyes országok 5 milliárd, míg mások akár 60 milliárd dollárt is elköltenek évente a védelmükre. Ebből biztosan megfogalmazható tehát az a következtetés, hogy a régió országai a katonai célokra allokált erőforrások tekintetében is heterogének. Ugyanakkor óva intenénk attól, hogy eltekintsünk a kisebb védelmi költségvetéssel rendelkező országok vizsgálatától önmagában a miatt a tény miatt, hogy náluk jelentősen fajsúlyosabb szereplők is megtalálhatók a régióban. Még a térségben a vizsgált országok közül legkevesebbet katonai célokra költő Marokkó védelmi költségvetése is 87%-kal haladja meg hazánkét.[16]

A térség legfontosabb országainak GDP-arányos védelmi kiadásait pedig a 6. ábra szemlélteti. Figyelemre méltó, hogy az országok többsége esetén, Egyiptomot és Iránt leszámítva, ez a mutatószám valahol a 3–8%-os tartományban található, ami az átlagosnál jóval magasabb érték. Az egyes országok védelmi finanszírozásának speciális jellemzőit az alábbiakban mutatjuk be.

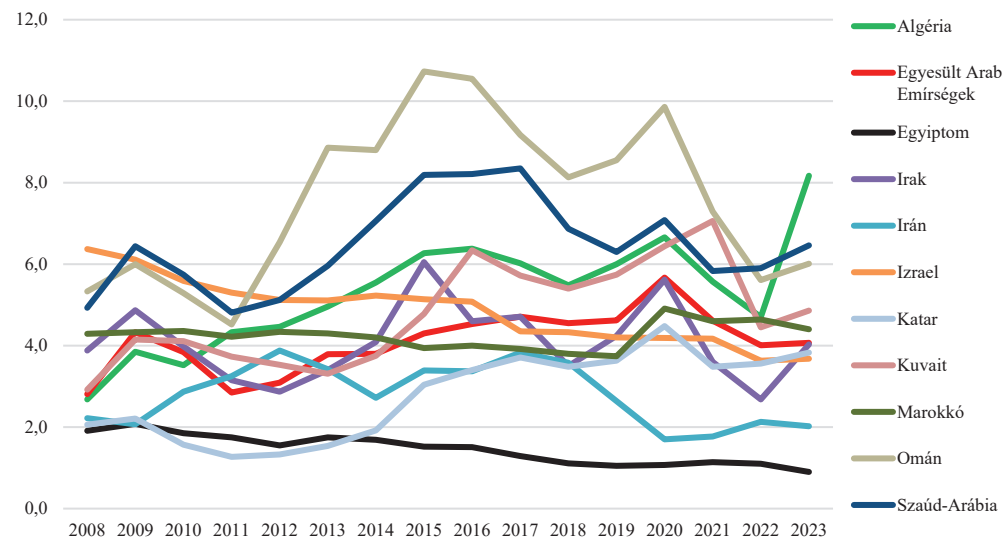
[15] Kizárólag azokkal az országokkal van módunk foglalkozni az elemzésben, amelyek védelmi kiadásai az általunk vizsgált idősor esetén elérhetők.

[16] Magyarország 2023-ban 2015. évi dollárárfolyamon számolva nagyságrendileg 3,1 milliárd dollárt költött védelmi célokra.

5. ábra: A MENA-régió egyes országai és azok védelmi kiadásai (2015. évi konstans millió amerikai dollár)

Forrás: The Military Balance

6. ábra: A közel-keleti és észak-afrikai régió legfontosabb országai és azok GDP-arányos védelmi kiadásai (%)

Forrás: The Military Balance

Szaúd-Arábia

Szaúd-Arábia nem a legnépesebb, és az egy főre jutó jövedelem alapján nem is a leggazdagabb a közel-keleti és észak-afrikai térség országai közül. A Világbank erre vonatkozó adatai alapján azonban az ország által a 2020-as évek elején előállított GDP nagyságrendileg 1200 milliárd dollárt tett ki, ami a teljes, 23 országot magában foglaló térség 23,5%-a volt.[17] Így nem meglepő, hogy a 95%-ban sivatag vagy félsivatag borította olajmonarchia 2023-ban messze a legtöbbet, 2015. évi konstans árfolyamon számolva közel 61 milliárd dollárt költött a biztonságára. Ez azt jelenti, hogy az általunk vizsgált tizenegy, katonai szempontból fontosnak tartott és elérhető adatokkal rendelkező ország teljes kiadásainak 36%-át önmagában Szaúd-Arábia fordította védelemre, ami mindenképpen figyelemre méltó jelenség.

Az ország 2008 és 2023 között lényegében megduplázta védelmi költségvetésének reálértékét. A növekedés dinamikájáról nagyjából az mondható el, hogy a 2010-es évek első felében jelentősen, 31 milliárdról közel 60 milliárd dollárra nőttek a kiadások. A 2010-es évek végén ugyan némi korrekció következett, de 2023-ra ismét helyreállt a „rend", és ekkorra a kiadások már meg is haladták a 60 milliárd dollárt. Ez azt jelentette, hogy GDP-jének több mint 6%-át a királyság katonai célokra fordította. A 2010-es években megugró védelmi kiadások mögött több indok is megtalálható. Az egyik ezek közül minden bizonnyal a térségben kialakuló polgárháborúkba és katonai konfliktusokba történő aktív beavatkozás. A szaúdiak ebben az időszakban egyfelől részt vettek Szíria területén az Iszlám Állammal szemben folytatott légi hadműveletekben, másfelől a 2014-ben kirobbant jemeni polgárháborúban aktívan a kormány mellé álltak a húszi lázadókkal és az őket támogató Iránnal szemben. Mindkét esetben egy nemzetközi koalíció tagjaként tevékenykedtek. A növekvő politikai és katonai szerepvállalás értelemszerűen növekvő katonai kiadásokat is eredményezett. Emellett, mivel Irak és Irán után a szaúdiak rendelkeztek ebben az időszakban a harmadik legnagyobb hadsereggel az Öböl menti államok közül, ennek a fenntartása és modernizációja is szükségessé tette további források bevonását. A hadsereg minden haderőnemet, a nemzeti gárdát, illetve a királyi családhoz köthető paramilitáris csoportokat is figyelembe véve nagyságrendileg 200–250 ezer főt foglal magában. A képességfejlesztésre kiváló példák akadnak az ebben az időszakban bekövetkező, a légierőt érintő fejlesztések terén: összesen 72 darab Eurofighter Typhoon harci repülőgép, F–15SA nehézbombázók, Cirrus és Pilatus PC21 kiképző repülőgépek, valamint 22 darab Hawk T–165 könnyű harci repülőgép megrendelése és leszállítása is erre az időszakra tehető.[18] A beszállítói kapcsolatokban erősen támaszkodtak tehát az Egyesült Államokra és az Egyesült Királyságra. A kiadások növekedésének további indoka, hogy az ország felszerelésének és ellátmányának szinte teljes egészét importból szerezte be. Kizárólag minimális mennyiségű lőszer, egyenruha és néhány fegyver készült

[17] *GDP (current US$) – Middle East, North Africa, Afghanistan & Pakistan*. [online]. Forrás: World Bank Group [2026. 06. 27.].

[18] International Institute for Strategic Studies (2017): *The Military Balance 2017*. London: Routledge, 364.

helyben. Állítólag az összes, országon belül gyártott termék értéke a 2010-es évek közepén a teljes kiadások mindössze két százalékát jelentette.[19]

A 2020-as években a területi integritással és a belső biztonsággal kapcsolatos hagyományos célkitűzéseken túl, Szaúd-Arábia egyre nagyobb hajlandóságot mutat arra, hogy a fegyveres erőit egy határozottabb regionális külpolitika keretében alkalmazza. Ennek eklatáns példája a még mindig tartó, tűzszünetekkel és kiújuló villongásokkal tarkított, aktív szaúdi szerepvállalással jellemezhető jemeni polgárháború. A királyság legfontosabb védelmi kapcsolata továbbra is az Egyesült Államokkal áll fenn, noha a közelmúltbeli feszültségek – többek között az orosz–ukrán háború és az olajtermelési kvóták kapcsán – oda vezettek, hogy Washingtonban felülvizsgálták ezt a kapcsolatot. Ma pedig az USA és Irán közötti háború szolgál számos felismeréssel az olajmonarchia vezetése számára. Mindez azt eredményezi, hogy Szaúd-Arábia ma is a tíz legnagyobb védelmi költségvetésű ország között van a világon.

Izrael

Izrael ugyan a szaúdi védelmi költségvetés kizárólag harmadát költi honvédelemre, a 2023-ban reálértéken e célra fordított 18,78 milliárd dolláros büdzsével mégis a második legnagyobb regionális szereplő. Az ország a teljes régió védelmi kiadásaiból közel 12%-kal részesedik.[20] Ez annyiban bizonyosan érthető, hogy az 1948-as újjáalapítás óta az ország és a környező államok muszlim lakossága között lényegében folyamatosak az erőszakos összetűzések. A zsidó államnak emiatt lakosságszámához képest nagy és technológiailag igen fejlett hadsereget szükséges fenntartania. Ez békeidőben a szárazföldi haderőnem tekintetében nagyságrendileg 26 ezer hivatásos és 100 ezer sorozott katonát jelent, amit egy körülbelül 10 ezer fős tengerészet, egy 34 ezer fős légierő és egy 8 ezer fős csendőrség egészít ki. Összesen tehát 170 ezer fős az aktív állomány.[21] Emellett fenntartanak egy 465 ezer főt magában foglaló tartalékos rendszert, amely az országot ért támadás esetén meglehetősen gyorsan bevethető. Erre kiváló példát szolgáltatott a Gázai övezetből 2023. október 7-én érkező támadás és az azt követő események sorozata.

A folyamatos katonai készültség és a biztonság garantálása érdekében a védelmi költségvetések forrásoldalról meglehetős állandósággal jellemezhetők. Az általunk vizsgált 2008–2023-as időtávon lényegében minden évben valahol 17 és 19 milliárd dollár között volt a költségvetés végösszege. Ugyanakkor a GDP-arányos védelmi kiadások értéke érdemben csökkent ez alatt a másfél évtized alatt. Az időszak elején látott, esetenként még a 6%-ot is meghaladó arányok az időszak végére 3,5% közelébe csökkentek. Ez annak az aritmetikai evidenciának köszönhető, hogy a gazdasági teljesítőképesség jóval nagyobb mértékben bővült, mint a védelmi költségvetések. A jelenség ugyanakkor nem jelenti a modernizációs kötelezettségek elmaradását. Az Izraeli Védelmi Erők általános feladata az ország területének védelme, a szomszédos államokban szükség esetén rövid távú beavatkozások végrehajtása, valamint a korlátozott regionális hatalomkiterjesztés.

[19] International Institute for Strategic Studies 2017: 366.
[20] International Institute for Strategic Studies (2023): *The Military Balance 2023.* London: Routledge, 310.
[21] International Institute for Strategic Studies 2023: 331.

Az e feladatrendszer ellátásához szükséges folyamatos katonai fejlesztésekre számos példa felhozható. Az izraeli légierő a 2010-es évektől kezdve jelentősen korszerűsítette például a képességeit, aminek egyik megnyilvánulási formája F–35I harcirepülőgép-flotta beszerzése volt az Egyesült Államoktól. Az ország ezt a beszerzést a katonai fölényének fenntartása érdekében kulcsfontosságúnak tekinti, és a 2020-as években többször megújította. 2024-ben például új szerződést írtak alá az USA-val egy harmadik F–35I századra, valamint 25 darab F15IA harci repülőgépre is. Emellett rendeltek négy KC–46A Pegasus tankerrepülőgépet is a korábbi, elöregedő flottájuk lecserélésére.[22] Ezekből a beszerzésekből is jól látható, hogy az Egyesült Államok továbbra is Izrael első számú védelmi partnere, amely kulcsszerepet játszik az izraeli hadsereg számos felszerelési akciójában, különösen a rakétavédelem és a harci repülés területén. A zsidó állam például nagymértékben támaszkodik az amerikaiakra a precíziós irányítású lőszerek, például a Vaskupola rendszer Tamir elfogórakétáinak alkatrészekkel történő ellátásához.[23] Mindez annak köszönhető, hogy az Egyesült Államok Izrael térségbeli stratégiai előnyét fenntartva a legmodernebb fegyvereket csakis a zsidó államnak hajlandó átadni.

Izrael a közelmúltban jellemzően aszimmetrikus fenyegetésekkel szembesült, amelyek elhárítása érdekében a modernizációs tevékenység elsősorban a csapatvédelemre, a rakétavédelemre és a precíziós csapásmérő képességekre koncentrált. Ennek köszönhetően Izrael mára világszínvonalú képességekkel rendelkezik a páncélozott járművek, a pilóta nélküli rendszerek, az irányított fegyverek, valamint a kiberbiztonság területén.[24] Ezenfelül, a nemzetközi szakértői konszenzus szerint, az ország valószínűleg nukleáris képességeket is birtokol. Noha Izrael ezt sosem erősítette meg, nukleáris arzenálját nagyságrendileg 90 töltetre becsülik.[25] Nem véletlen tehát, hogy e széles körű feladatrendszer fenntartása érdekében Izrael többet kénytelen védelemre költeni, mint a régióban lévő államok többsége.

Egyesült Arab Emírségek

Az aktuális közel-keleti konfliktusok ismét rávilágítottak a regionális *status quo* törékenységére. Emiatt nem közömbös, hogy a térség meghatározó katonai hatalmai milyen prioritások mentén alakítják védelmi politikájukat. Az Egyesült Arab Emírségek katonai jelentősége elvitathatatlan. Még akkor is, ha népessége és földrajzi kiterjedése alapján méretei Magyarországéhoz hasonlók, és így nem tartozik a térség legnagyobb államai közé. Honvédelmi kiadásai ugyanakkor jelentősek, katonai szerepvállalása pedig jóval túlmutat saját védelmi szükségletein.

Az Emírségek már 2008-ban is 9,3 milliárd dolláros védelmi költségvetéssel gazdálkodott, amelyet 2023-ra gyakorlatilag megduplázott: védelmi kiadásai ekkor már meghaladták a 18,7 milliárd dollárt (2015-ös konstans árfolyamon). A ráfordítások 2016-ig – kisebb visszaesések mellett – folyamatosan emelkedtek, ezt követően pedig

[22] International Institute for Strategic Studies (2025): *The Military Balance 2025*. London: Routledge, 315.
[23] International Institute for Strategic Studies 2025: 314.
[24] International Institute for Strategic Studies 2023: 331.
[25] *Which Countries Have Nuclear Weapons?* [online]. Forrás: ICAN [2026. 06. 28.].

lényegében stagnáltak. A GDP-hez viszonyított kiadási arány hasonló tendenciát mutatott. Míg 2008-ban a GDP 2,8%-át fordították védelemre, addig 2023-ban ez az arány 4,1% volt. A vizsgált időszakból kiemelkedik a 2020-as év, amikor a kiadási arány az 5,6%-ot is meghaladta.

Az ország államháztartási kiadásait – és így a védelmit is – alapvetően határozzák meg az energiaexportból származó bevételek, amelyek részben magyarázzák a védelmi költségvetés hosszú távú növekedését is. Az olajbevételek azonban sokszor hektikusan alakulnak. Ennek hátterében az ország geopolitikai helyzete áll: az olajkereskedelmet folyamatos biztonsági kockázatok veszélyeztetik, mivel – mint azt napjainkban is tapasztaljuk – Irán képes befolyásolni a Hormuzi-szoros hajóforgalmát, a szoros pedig a Perzsa-öböl, így az Emírségek olajexportjának legfontosabb kijárata.

A védelmi kiadások emelkedése ugyanakkor egy hosszabb modernizációs folyamat részét képezi, amelynek a vizsgált időszak csupán egy szeletét mutatja be. Története során az ország három hullámban modernizálta fegyveres erőit: először az 1970-es években, másodszor az első öbölháború után, míg a harmadik hullám a 2000-es évek elején kezdődött.[26] Ekkor jelentős technológiai beruházásokat hajtottak végre, hadrendbe állították az F–16 Fighting Falcon vadászgépeket, valamint nagyszabású haditengerészeti fejlesztésekbe kezdtek.[27] A modernizáció egyes kiemelt eseményei közvetlenül is érintik a vizsgált időszakot. A 2009-ben Abu-Dzabiban megrendezett IDEX kiállításon számos védelmi beszerzési szerződést írtak alá külföldi beszállítókkal, amit jól tükröznek a védelmi kiadások meredeken emelkedő mutatói.[28] A másik jelentős fordulópont 2014 volt, amikor az ország csatlakozott a Szaúd-Arábia vezette nemzetközi koalícióhoz, amely beavatkozott a jemeni polgárháborúba az Irán által támogatott húszi lázadók ellen. Emellett az Egyesült Arab Emírségek részt vett az afganisztáni ISAF-műveletben, valamint a líbiai nemzetközi katonai műveletekben is, továbbá egyaránt bekapcsolódott az ISIS jelentette fenyegetés elleni nemzetközi akcióba.[29]

A regionális biztonsági környezet kihívásai mellett a haderő fejlesztése stratégiai cél az ország számára, amelynek révén a hazai technológiai és ipari kapacitások bővítésére is törekszik, így a hadiipar az emírségi gazdaság egyik húzóágazatává vált.[30] Ezt jól mutatja, hogy az ország már nemcsak saját fegyveres erői számára állít elő haditechnikai eszközöket, hanem különböző exportpiacokon is megjelent.[31] Ez a potenciál a globális politikai verseny meghatározó szereplőinek figyelmét is az országra irányítja. Az Egyesült Arab Emírségek pragmatikus kül- és biztonságpolitikát folytat: nemcsak a nyugati államokkal, hanem többek között az Oroszországi Föderációval és Kínával is igyekszik kiegyensúlyozott kapcsolatokat fenntartani. Területén francia katonai bázis működik, miközben kiemelt stratégiai partnere az Amerikai Egyesült Államok, amellyel 2017-ben és 2019-ben

[26] International Institute for Strategic Studies (2015): *The Military Balance 2015.* London: Routledge, 314.
[27] International Institute for Strategic Studies 2015: 314; International Institute for Strategic Studies (2010): *The Military Balance 2010.* London: Routledge, 242–243.
[28] International Institute for Strategic Studies 2010: 242–243.
[29] International Institute for Strategic Studies 2015: 316.
[30] International Institute for Strategic Studies 2015: 315.
[31] International Institute for Strategic Studies (2018): *The Military Balance 2018.* London: Routledge, 367.

is új védelmi megállapodást kötött.[32] Az ország emellett 2020-ban az egyik aláírója volt az Ábrahám-megállapodásnak, és első perzsa-öbölbeli arab országként hivatalosan is elismerte Izraelt. A megállapodás aláírásának egyik motivációja a modern amerikai fegyverekhez történő hozzájutás volt.

Algéria

Algéria a Földközi-tenger partján fekvő észak-afrikai ország, amely egyben a Magrebtérség legjelentősebb állama. Ezt földrajzi kiterjedése és demográfiai mutatói is alátámasztják: 47 millió fő az ország lakossága, míg területe megközelítőleg 2,5 millió km^2.[33] Az egykori francia gyarmat katonai értelemben is meghatározó regionális szereplő, 139 ezer fős hadereje[34] jól felszerelt, személyi állománya pedig jól kiképzett katonákból áll. Az algériai haderő 2008 és 2023 közötti fejlődése jól nyomon követhető a védelmi kiadási trendek alakulásában is. Az inflációtól tisztított védelmi költségvetés 2016-ig növekedési pályán mozgott, amelyet közel négy évig tartó stagnálás követett. A Covid–19-járvány ez esetben is visszaesést okozott, azonban az mérsékelt maradt. 2023-ban viszont soha nem látott mértékű növekedés figyelhető meg mind a kiadások, mind a GDP-hez viszonyított kiadási arány esetén. A teljes vizsgálati időszakban az állam katonai költségvetése a 2008-as 4 milliárd dollárról 2016-ra elérte a 10 milliárd dollárt, majd 2023-ban már megközelítette a 16 milliárdot is, ami mindenképpen kiemelkedő növekedés. 2008-ban még csak a GDP 2,68%-át, 2016-ban 6,38%-át, 2023-ban pedig már 8,17%-át költötték el védelemre.

A haderőfejlesztésnek legalább három indikátora van. Egyrészt a katonaság hagyományos politikai súlya, másrészt az elavult technika és a szovjet típusú doktrinális környezet modernizálása, harmadrészt a regionális biztonsági környezet kihívásai határozzák meg a haderőfejlesztés irányait. Algéria már a 2000-es évek közepén jelentős haditechnológiai beruházásokba kezdett: 2006-ban megállapodást írt alá az Oroszországi Föderációval katonai repülőgépek beszerzésére.[35] A diverzifikáció jegyében ugyanakkor nyugati partnerekkel is szerződött: 2008-ban Franciaországgal írt alá védelmi megállapodást, és a német Rheinmetall is az ország beszállítói közé tartozott és tartozik ma is.[36] A mennyiségi megfontolásokat 2013-ban fokozatosan minőségi fordulat váltotta fel. A Tiguentourine földgázkitermelő létesítmény elleni terrortámadás rámutatott arra, hogy a régió legjelentősebb védelempolitikai kihívása továbbra is a terrorizmus. Ez egy olyan instabil biztonsági környezetben történt, ahol egyszerre kellett számolni a mali konfliktus, a líbiai instabilitás és az arab tavasz hatásaival.[37] A védelmi kiadások növelése mögött tehát reális kockázati tényezők állnak, és az is jól látható, hogy Algéria a rendelkezésre álló forrásokkal racionálisan gazdálkodva alkalmazkodik a romló biztonsági környezet kihívásaihoz. Ma már

[32] International Institute for Strategic Studies (2022): *The Military Balance 2022*. London: Routledge, 374.
[33] *Population total – Middle East, North Africa, Afghanistan and Pakistan*. [online]. Forrás: World Bank Group [2026. 03. 30.].
[34] Az ország emellett 150 ezer tartalékost is rendszerben tart. International Institute for Strategic Studies 2023: 315.
[35] International Institute for Strategic Studies (2009): *The Military Balance 2009*. London: Routledge, 238.
[36] International Institute for Strategic Studies 2009: 238; International Institute for Strategic Studies 2022: 332.
[37] International Institute for Strategic Studies (2014): *The Military Balance 2014*. London: Routledge, 307.

Algéria a regionális védelmi kiadásokból 10,2%-kal részesedik, és a GDP-hez viszonyított legnagyobb kiadási arányt mutatja fel a térségben. Ez a növekedés egyrészt a Marokkóval 2021 óta fennálló feszült kapcsolatok, másrészt a Líbiában és a Szahel-övezetben tapasztalható tartós instabilitás miatt következett be. Ezenfelül a folyamatban lévő modernizációs erőfeszítések is hozzájárultak.[38] Algír a harcirepülőgép-állományának körülbelül felét korszerűsítette, a haditengerészet pedig a tengeralattjáró- és fregattflottába fektetett be. Kína is szállított felszereléseket az országnak, többek között fegyveres drónokat és önjáró tüzérségi eszközöket. A légierő új kiképző repülőgépeket és önjáró légvédelmi rakétarendszereket kapott Oroszországtól is. Emellett Algéria továbbra is fejleszteni kívánja hazai védelmi képességeit. Ennek keretében a hírek szerint a közeljövőben a Rheinmetall Fuchs 2 páncélozott személyszállító járműveit kívánják megrendelni, lehetőleg helyben történő összeszereléssel.[39]

Irán

A Közel-Kelet egyik legnagyobb területű országa Irán, amely lakosságszáma alapján is a régió legnagyobb államai közé tartozik. A legfrissebb rendelkezésre álló adatok szerint a perzsa államban több mint 90 millió ember él.[40] Ezek az adatok önmagukban alátámasztják az ország jelentőségét, amely védelempolitikai szempontból sem elhanyagolható. A térség egyes országai, különösen Izrael, valamint a vele szövetséges nyugati államok jelentős biztonsági fenyegetésként tekintenek Iránra. Ezt fokozza, hogy az ország korábbi nyugatorientált politikájában cezúra következett be, amikor az 1978–79-es iszlám forradalom megdöntötte a sah uralmát. A ma ismert perzsa állam a globális szereplők közül elsődlegesen az Oroszországi Föderációval és a Kínai Népköztársasággal épít kapcsolatokat. Az Iránra irányuló aggodalmak nem elsősorban a katonai erejének szólnak. Inkább az ország geopolitikai elhelyezkedéséből és sajátos erőkivetítési képességéből fakadnak. Ezek határozzák meg az állam biztonság- és védelempolitikai törekvéseit. A Hormuzi-szoros ellenőrzésével az ország képes befolyásolni a globális kőolaj-kereskedelmet, míg proxyhálózatán keresztül hosszú időn át anélkül avatkozott be a regionális stabilitásba, hogy saját katonai erejét közvetlenül be kellett volna vetnie. Az elemzés elkészítésekor katonai konfliktus zajlik a térségben Irán, az Amerikai Egyesült Államok, illetve Izrael között. Noha rövid távon nehéz megítélni, hogy stratégiai szempontból melyik félnek veszteségesebb a háború, az már most megállapítható, hogy az iráni katonai infrastruktúra és állomány is jelentős veszteségeket szenvedett.

Ebben a kontextusban értelmezhető a 2008 és 2023 közötti időszak, amely összességében a védelmi kiadások növekedését mutatta nagyjából 2020-ig. A Covid–19-járvány ugyanakkor visszavetette a kőolaj iránti keresletet a világban. Ennek következtében az Öböl menti államok, köztük Irán is, határozottan megérezték a pandémia gazdasági hatásait. Ez az államháztartási kiadások esetén is látható volt: a világjárvány után a védelmi költségvetés sem tért vissza a korábbi dinamikához. Az enyhe növekedés ellenére 2023-ban

[38] International Institute for Strategic Studies 2025: 322.
[39] International Institute for Strategic Studies 2025: 322, 328.
[40] *Population, Total – Iran, Islamic Rep.* [online]. Forrás: World Bank Group [2026. 06. 27.].

a védelmi kiadások nagyságrendileg 10 milliárd dollárt tettek ki konstans 2015-ös árfolyamon, a GDP-arányos védelmi kiadások pedig alig érték el a 2%-ot. Ez azért is figyelemre méltó, mert a vizsgált másfél évtizedes időszak elején Irán közel hasonló mutatókat produkált: 2008-ban 8 milliárd dollárt és a GDP 1,89%-át fordították katonai kiadásokra. 2008 és 2020 között viszont az állam, egy rövid időszaktól eltekintve, növelte a biztonságra allokált erőforrásait. Még úgy is, hogy az országot ebben az időszakban – hol szigorúbb, hol kevésbé szigorú – szankciókkal sújtotta az Egyesült Államok és a nyugati világ. A szankciók pedig a riál jelentős gyengüléséhez vezettek.[41] A több tíz százalékpontos éves inflációs ráta lényegében napjainkig jellemző.[42] Még a romló gazdasági környezetben sem esett azonban érdemben vissza a katonai költségvetés reálértéke a kezdeti szint alá. Sőt, rövid időn belül nemcsak stabilizálódtak a védelmi kiadások, hanem az ország mutatóihoz képest növekedési pályára álltak, mígnem elérték a 2017-es csúcsértéket. Ekkor a védelmi büdzsé megközelítette a 17,5 milliárd dollárt, és a GDP 3,83%-át tette ki. A kiadások növekedése részben a biztonsági környezet fokozatos átalakulására adott válaszként értelmezhető. A 2010-es évektől kezdődően a hagyományos ellenfelek, például Irak helyét új stratégiai kihívók vették át, és elsősorban az Egyesült Államok fokozta katonai jelenlétét a Közel-Keleten, ami nyomást helyezett a síita államra.[43] Intenzívebbé vált a nukleáris program, és erősödött a rakétaprogram is, mert a perzsa államnak azzal a lehetőséggel is számolnia kellett, hogy ellenfelei megelőző csapást mérnek nukleáris létesítményeire.[44]

Fontos azonban hangsúlyozni, hogy ezek a fenti kiadási adatok regionális összehasonlításban inkább átlagosnak tekinthetők. 2023-ban nominálértéken Irán a regionális teljes védelmi költségvetésből 10,6%-kal részesült.[45] Ez önmagában is figyelemre méltó, tekintettel Irán geopolitikai súlyára. Az adatok ugyanakkor alátámasztják a proxyhálózat jelentőségét, mivel az állam pénzügyi korlátai hosszú távon soha nem tették lehetővé egy külföldi bevetésre is alkalmas haderő létrehozását.[46] Ennek következtében az iráni katonai doktrína inkább a védelemre és az elrettentésre fókuszált, és ehhez igazította az egyes szereplők feladatait.[47] A katonai stratégia alapvetően az volt, hogy Iránt nem iráni területen, hanem attól távolabb kell megvédeni.

A védelmi szektor ráadásul erősen fragmentált: a katonai feladatok az Iráni Iszlám Forradalmi Gárda és a reguláris hadsereg között oszlanak meg, a széttagoltság pedig nem kedvez a racionális gazdasági erőforrás-allokációnak. A 610 ezer fős haderőből, amelyet egy 350 ezer fős tartalékos állomány is kiegészít, 190 ezer fő a Forradalmi Gárda kötelékébe tartozik. Habár Teherán erőkivetítési képessége korlátozott, a síita állam rendelkezik a régió legnagyobb rövid és közepes hatótávolságú ballisztikusrakéta-készletével, illetve egyaránt számottevő mennyiséget birtokol különféle pilóta nélküli légi járművekből.[48]

---

41 International Institute for Strategic Studies 2014: 303.

42 *Iran Inflation Rate.* [online]. Forrás: Trading Economics [2026. 07. 01.].

43 International Institute for Strategic Studies (2011): *The Military Balance 2011*. London: Routledge, 296.

44 International Institute for Strategic Studies 2011: 296.

45 International Institute for Strategic Studies 2023: 310.

46 Korábban voltak tervek az iráni haditengerészet (IRIN) atlanti-óceáni telepítéséről. Erről lásd: International Institute for Strategic Studies (2013): *The Military Balance 2013*. London: Routledge, 362.

47 International Institute for Strategic Studies 2011: 297.

48 International Institute for Strategic Studies 2023: 324.

Irak

Irán nyugati szomszédja Irak. Az ország területe hozzávetőleg negyede, lakossága pedig mintegy fele Iránénak. A legfrissebb becslések szerint népessége megközelíti a 47 millió főt.[49] Habár a méretek tekintetében elmarad keleti szomszédjától, Irak továbbra is a Közel-Kelet meghatározó államai közé tartozik. A politikai emlékezet ma is őrzi az Irakhoz kapcsolódó konfliktusok tanulságait: az iraki–iráni háború, az öbölháború és a 2003-as iraki háború nemcsak a régió biztonsági környezetét alakította át, hanem a nemzetközi biztonságra is jelentős hatást gyakorolt. Mivel Irak valamennyi konfliktusból veszteségként került ki, a katonai képességek leépülése és a 2003 utáni politikai rendszerváltás alapvetően befolyásolták a 2008 és 2023 közötti időszakban a védelmi kiadások alakulását.

Az iraki védelmi kiadások 2008-ban reálértéken 6,2 milliárd dollárt tettek ki, és megközelítették a GDP 4%-át. A 2008–2009-es globális pénzügyi válság azonban mintegy negyedével csökkentette a kormányzati kiadásokat, ami nyilvánvalóan a haderőfejlesztést is kedvezőtlenül érintette.[50] Ennek ellenére az amerikai csapatkivonás – amely 2011-ben fejeződött be – továbbra is napirenden tartotta a haderőfejlesztés szükségességét. A gazdasági megszorítások ellenére Irak 2011 végéig számottevő fejlesztéseket hajtott végre a védelmi infrastruktúrában, többek között elindította az amerikai gyártmányú F–16-os vadászgépek beszerzését is.[51] Noha 2012-ben ismét növekedésnek indult a katonai költségvetés, a vizsgált időszak valódi fordulópontját 2014 jelentette. Az Iszlám Állam térségben történő gyors előrenyomulása súlyos hiányosságokra hívta fel ugyanis a figyelmet az iraki szárazföldi erők felkészültségével és működőképességével kapcsolatban.[52] A terrorszervezet elleni fellépés rövid időn belül a közel-keleti biztonságpolitika meghatározó kérdésévé vált, amely Irakban átfogó haderőreformot és képességfejlesztést tett szükségessé. Az ország három fő szempont szerint kívánta megreformálni hadseregét: egyrészt törekedtek a Főparancsnoki Hivatal felszámolására és a politikai befolyás csökkentésére, másrészt az úgynevezett szellemkatonák kiszűrésére és a felesleges kiadások visszaszorítására; harmadrészt létre kívánták hozni a Nemzeti Gárdát.[53] A reformintézkedések a katonai kiadásokban is megmutatkoztak, és a 2010-es évek végére a védelmi költségvetés meghaladta a 10 milliárd dollárt. 2020-ban a GDP-arányos kiadás pedig figyelemre méltó, 5,6% volt. Oly sok más országhoz hasonlóan, a Covid–19-járvány Irak esetén is visszavetette a védelmi büdzsét, 2023-ban azonban reálértéken már ismételten 10 milliárd dollár körül volt a védelmi kiadások értéke. Ez arra utal, hogy az ISIS elleni hadműveletek lezárultát követően is fennmaradt az igény a hivatalosan 193 ezer fős[54] iraki fegyveres erők képességeinek fenntartására és fokozatos fejlesztésére.

Az elmúlt években erre minden bizonnyal szükség is volt, mert 2022-től kezdődően az erőszak fokozódott Irakban. A korábbi évekre jellemző polgári zavargások ugyan

[49] *Population, Total – Iraq*. [online]. Forrás: World Bank Group [2026. 07. 01.].
[50] International Institute for Strategic Studies 2011: 296.
[51] International Institute for Strategic Studies 2011: 296.
[52] International Institute for Strategic Studies (2016): *The Military Balance 2016*. London: Routledge, 310.
[53] International Institute for Strategic Studies 2016: 308.
[54] International Institute for Strategic Studies 2023: 328.

háttérbe szorultak, de a különböző milíciák által támogatott pártok közötti versengés fokozódott. Ez több fegyveres összecsapáshoz vezetett Bagdadban és másutt is, noha az erőszakot végül sikerült megfékezni. Emellett az ország északi részén Törökország továbbra is harcolt a Kurdisztáni Munkáspárt szeparatistái ellen szárazföldi és légi műveletek keretében, amelyek civil áldozatokat is követeltek, valamint Bagdad részéről tiltakozásokat váltottak ki az iraki szuverenitás megsértése miatt. Ezen túl, az Irán által támogatott csoportok rakétákkal és drónokkal indítottak támadásokat az észak-iraki amerikai támaszpontok ellen.[55]

Katar

Katar egy 1971 óta független emírség a Perzsa-öbölbe nyúló Katari-félszigeten. Területe körülbelül egynyolcada, lakossága pedig nagyságrendileg egyharmada Magyarországénak. Az ország egy meglehetősen gazdag olajmonarchia, ahol a természeti kincseknek köszönhetően a régióban a legmagasabb az egy főre jutó GDP.[56] Mivel Katar rendelkezik a világ egyik legnagyobb kőolaj- és földgázkészletével, stabil gazdasági fejlődés jellemzi, a rendelkezésre álló erőforrások révén pedig mára a térségben feltörekvő középhatalomnak tekinthető.

Mivel Katar esetében a területét és lakosságát tekintve egyaránt kis országról van szó, ráadásul a hadserege is mindössze 16 500 főt számlál,[57] nem meglepő, hogy védelmi kiadásai elmaradnak az eddig vizsgált országok hasonló adataitól. Semmi rendkívüli nincs tehát abban, hogy 2023-ban a 2015. évi konstans árfolyamon számolt, 8,2 milliárd dolláros védelmi költségvetése a szaúdinak mindössze a nyolcada, vagy az izraeli és az emírségekbeli fele. Inkább az a feltűnő, hogy a körülbelül 3 millió lakossal rendelkező ország védelmi költségvetése alig maradt el ebben az évben a nála harmincszor nagyobb Iránétól vagy a tízszer nagyobb Irakétól. Katar védelmi kiadásai 2008 és 2023 között reálértéken több mint megháromszorozódtak, 2,5 milliárd dollárról a már említett 8,2 milliárd dollárra növekedtek. A GDP-arányos kiadás pedig 2%-ról 3,8%-ra nőtt. Ez annak köszönhető, hogy a katari védelmi kiadások reálértékben mért növekedése 2011 és 2022 között átlagosan évi 12%-ot tett ki. A kiadások megugrása mögött a szomszédos országokkal kapcsolatban felmerülő diplomáciai problémák és fokozott biztonsági aggodalmak, illetve az ezekre válaszul a 2010-es évek közepén elindított harcirepülőgép-beszerzések állnak. 2015-ben az ország az Egyesült Államoktól 108 darab F-15-ös, valamint az Egyesült Királyságtól és Franciaországtól Eurofighter Typhoon és Rafale gépek beszerzéséről döntött.[58] Emellett az ország megkezdte saját Patriot rakétavédelmi rendszereinek, valamint a légvédelmi képességek fejlesztéséhez szükséges adatokat elemző AN/FPS-132 stratégiai korai előrejelző radarrendszernek a telepítését.[59] A kiadások növekedése mögött ezúttal is katonai fejlesztések állnak tehát. Katar ugyanis jelentős felszerelésbeszerzések – köztük

[55] International Institute for Strategic Studies 2023: 306.
[56] *GDP per Capita (Current US$) – Middle East and North Africa.* [online]. Forrás: World Bank Group [2026. 06. 29.].
[57] International Institute for Strategic Studies 2022: 364.
[58] International Institute for Strategic Studies 2023: 310.
[59] International Institute for Strategic Studies 2023: 349.

erőkivetítési képességgel rendelkező eszközök – révén igyekszik átalakítani saját képességeit és regionális védelmi helyzetét. A költséges beszerzések ugyanakkor felvetik az ilyenkor szokásos kérdést: vajon képes lesz-e az ország kiképezni és fenntartani az új eszközök alkalmazásához szükséges személyzetet, infrastruktúrát és karbantartási kapacitást? Ebben segítségére lehet az Egyesült Államok, hiszen az országot az amerikaiak 2022-ben a NATO-n kívüli fő szövetségesüknek nyilvánították, többek között azért, mert számos amerikai katona állomásozik a területén.

Kuvait

Habár Kuvait valamivel nagyobb és népesebb ország, mint Katar, e két állam között katonai értelemben sok hasonlóság lelhető fel. Hadseregük mérete körülbelül ugyanakkora (Kuvaité 17 500 fő[60]), és mindketten az Egyesült Államok kiemelt regionális partnereinek tekinthetők. Washington 2004-ben Kuvaitot egyaránt a NATO-n kívüli fő szövetségesnek minősítette, és kétoldalú védelmi együttműködési megállapodást kötött az országgal. A megállapodás alapján ma is nagyszámú amerikai katona állomásozik Kuvaitban.[61]

A monarchia 2023-ban 2015. évi konstans dollárárfolyamon 6,5 milliárd dollárt költött a biztonságára, védelmi kiadásainak GDP-hez viszonyított aránya pedig 4,7% volt. 2023-ban a régió teljes védelmi kiadásainak 4,6%-a kötődött az országhoz.[62] 2008 és 2023 között a védelmi költségvetés reálértéke 72%-kal nőtt. A növekedés minden bizonnyal összefüggésben állhat azzal a 2016 áprilisában megkötött szerződéssel, amelynek keretében a monarchia 28 darab Eurofighter Typhoon harci repülőgépet vásárolt. Az eszközök leszállításának – és ezáltal a pénzügyi ellentételezésnek – eredetileg 2020 és 2023 között kellett volna megtörténnie, de a világjárvány miatt a folyamat késedelmet szenvedett. Ezenfelül AH–64E Apache támadóhelikoptereket és Boeing F/A–18E/F Super Hornet vadászbombázókat is rendeltek az Egyesült Államoktól.[63] Kuvait emellett korszerűsíti Patriot légvédelmi rendszerét, továbbá M1A2 Abrams harckocsijait az M1A2K változatra cseréli, illetve 30 darab H225M nehéz szállítóhelikoptert is vásárol Franciaországtól.[64] Sőt, arról is lehet hallani, hogy az Egyesült Államok NASAMS III légvédelmi rendszert is biztosít az ország számára.[65]

Omán

Az olajmonarchiák közé tartozik Omán is, egy körülbelül Lengyelország méretű szultanátus. Az országban, amely a brit protektorátustól az 1950-es években nyerte vissza teljes függetlenségét, körülbelül 5 millióan élnek. A lakosság jómódú, de az ország egy főre jutó GDP-je jóval elmarad a más öbölállamoknál érzékelt mértékektől. Katarban négyszer,

[60] International Institute for Strategic Studies 2022: 352.
[61] International Institute for Strategic Studies 2022: 352.
[62] International Institute for Strategic Studies 2023: 310.
[63] International Institute for Strategic Studies 2022: 326.
[64] International Institute for Strategic Studies 2022: 330.
[65] International Institute for Strategic Studies 2023: 310.

az Egyesült Arab Emírségekben háromszor, Kuvaitban és Szaúd-Arábiában kétszer akkora ez a mutatószám, mint Ománban.

Az ország védelmi kiadásainak reálértéke 2008-tól, amikor is 4,4 milliárd dollárt költ konstans árfolyamon az ország a biztonságára, a 2010-es évek közepéig lényegében megduplázódik, onnantól 2023-ig azonban körülbelül a kétharmadára csökken. 2023-ban így nagyságrendileg 6 milliárd dollár az inflációtól tisztított védelmi költségvetés értéke. Ami a GDP-arányos kiadásokat illeti, arról az állapítható meg, hogy a teljes vizsgálati időtávon meglehetősen magas. A kiadási arány Ománban a „gyengébb évek" esetén is eléri az 5–6%-ot, a 2010-es évek közepén azonban még a 10%-ot is meghaladja. Ez az érték békeidőben kiemelkedően magasnak számít.[66]

Noha Omán fegyveres erői a regionális szomszédokhoz képest kicsik, mindent egybevetve körülbelül 42 ezer fő alkotja a haderőt,[67] jó harckészültségi állapotban vannak. A haderő ez esetben is elsősorban a területvédelemre koncentrál, de az ország méreteihez képest viszonylag nagy arányú légi szállítási kapacitással és valamekkora mértékű tengeri szállítási kapacitással is rendelkezik. Az ország a 2010-es években folyamatosan modernizálta a hadseregét. A haditengerészet harmadik Khareef fregattja 2014-ben érkezett meg, és számos egyéb új eszközt is ebben az időszakban rendeltek meg. Többek között Typhoon vadászgépek, AIM–120C–7 levegő-levegő rakéták, C–295 szállítórepülőgépek és NASAMS légvédelmi rakéták beszerzéséről is ekkor született döntés.[68] Ezt követően Omán megállapodásokat írt alá nemzetközi, a védelmi iparban is aktív vállalatokkal, úgymint a Rolls-Royce, a Lockheed Martin, az FNSS és az INDRA. A megállapodások értelmében a légierő a brit Rolls-Royce segítségével helyben fogja biztosítani a Hawk repülőgépek hajtómű-karbantartását és -javítását. Az amerikai Lockheed Martin pedig a légierő C–130J Hercules és F–16C/D Fighting Falcon flottáinak műholdas repülőgép-nyomkövető rendszereinek üzemeltetését fogja támogatni. A török FNSS-szel együttműködésben egy olyan létesítményt építenek az ország területén, ahol páncélozott – vélelmezhetően a korábban a török cégtől vásárolt Pars III 6×6 és 8×8 – harcjárművek modernizálása és karbantartása valósulhat meg. A spanyol INDRA cég pedig egy földmegfigyelő központot hoz majd létre Ománban.[69]

Marokkó

Marokkó egy Északnyugat-Afrikában található arab királyság, amely 1956-ban nyerte vissza a függetlenségét, és 1992 óta alkotmányos monarchia. Az ország jelentős befolyással van az arab világra és a régióra, ezért mindenképpen indokolt megvizsgálni hatalmi képességeinek és védelmi költségvetésének alakulását. Marokkó közel 200 ezres hadsereget tart fenn, míg tartalékos állománya körülbelül 150 ezer főt tesz ki. Védelmi kiadásai

[66] Tulajdonképpen nem csak békeidőben számít magasnak. Az orosz–ukrán háborúban érdekelt felek esetén Ukrajna ugyan a GDP 40%-át fordítja a védekezésre, de Oroszország például hivatalosan a GDP 7,5%-át költi a hadseregre. *Military Spending as a Share of GDP 2025.* [online]. Forrás: Our World in Data [2026. 06. 30.].

[67] International Institute for Strategic Studies 2023: 346.

[68] International Institute for Strategic Studies 2017: 345.

[69] International Institute for Strategic Studies 2023: 312.

2008 és 2023 között reálértéken 3,6 milliárd dollárról lényegében lineárisan 5,6 milliárd dollárra nőttek. Mivel a GDP közel annyit bővült, mint a védelmi kiadások nominális értéke, a GDP-arányos kiadás értéke ezen időszak alatt lényegében konstans 4–4,5% volt.

A hadsereg egyik prioritása a magát a Nyugat-Szaharában felszabadító szervezetnek tekintő Polisario Front elleni küzdelem. Az 1973-ban a spanyol gyarmati uralom, majd többek között Marokkó ellen is küzdő szervezettel ugyan 1991-ben ENSZ-kezdeményezésre békét kötöttek, az ellenségeskedések a 2020-as évek elején egyelőre alacsony intenzitással, de kiújultak.[70] Emellett ebben az időszakban felerősödött a rivalizálás Algéria és Marokkó között is. Rabat jelentősen javította kapcsolatait az Egyesült Államokkal és Izraellel, ennek következtében egyre szélesebb körű hozzáférést szerzett védelmi technológiákhoz. Jelenleg a régió legváltozatosabb drónflottájával rendelkezik, amelynek kínai, izraeli, török és amerikai eszközök is részei. Többek között ezeket a drónokat használja az ország a Polisario Front elleni küzdelemben is. Ezenfelül az ország állítólag megpróbálta megvásárolni Izraeltől a Barak MX integrált légvédelmi rendszert. Algéria számára a nyugati szövetségek előnyeit élvező, jobban felfegyverzett Marokkó kilátása pedig komoly aggodalmat kelt.[71] Ezen túl, Marokkó szoros együttműködésre törekszik a NATO-val is, amelynek keretében 2016-ban a fegyveres erők NATO-szabványoknak való megfeleltetése érdekében hozzáférést kapott a szövetség interoperabilitási platformjához. 2017-ben az ország újra csatlakozott az Afrikai Unióhoz is. 2019 elején pedig bevezette a kötelező sorkatonai szolgálatot. Marokkó haderejét az utóbbi években már külföldön is bevetették: 2015-től 2019-ig F–16-os repülőgépekkel járult hozzá a Szaúd-Arábia vezette koalíció jemeni beavatkozásához.[72] 2020-ban pedig Marokkó is csatlakozott az Ábrahám-megállapodáshoz és egyaránt normalizálta diplomáciai kapcsolatait Izraellel. A csatlakozásért cserébe az Egyesült Államok elismerte Marokkó szuverenitását a Nyugat-Szahara felett.

Egyiptom

Egyiptom az egyedüli ország az általunk vizsgáltak közül, amelynek reálértéken 2008 és 2023 között csökkentek a védelmi kiadásai. Míg 2008-ban 2015. évi konstans árfolyamon számolva az ország 6,5 milliárd dollárt, 2023-ban már csak 5,8 milliárd dollárt fordított a védelmére. Az utóbbi érték egyébként az egyik legalacsonyabb a fenti országok hasonló értékei között. A reálértéken számolt kiadások ráadásul meglehetős állandóságot mutatnak, az éves kiadási adatok lényegében alacsony szórással, valahol az 5,7 és 7,3 milliárd dollár közötti intervallumban mozogtak. Mivel ezen az időtávon Egyiptomban érdemi gazdasági növekedés történt, ennek értéke minden évben a 3–7% közötti tartományban volt megtalálható,[73] a GDP-hez viszonyított védelmi kiadási arány időszak eleji, egyébként is alacsony regionális értéke még tovább csökkent. Míg 2008-ban 1,9% volt

[70] International Institute for Strategic Studies 2023: 343.
[71] International Institute for Strategic Studies 2023: 307.
[72] International Institute for Strategic Studies 2023: 343.
[73] *GDP Growth (annual %) – Egypt. Arab Rep.* [online]. Forrás: World Bank Group [2026. 06. 30.].

ez az arány, 2023-ban már az 1%-ot sem érte el, ami világviszonylatban is meglehetősen alacsony értéknek számít.

A fenti tendenciák azért figyelemre méltók, mert egyrészt Egyiptom biztonsági helyzete nem lett stabilabb az elmúlt másfél évtizedben, ezért a geopolitikai történések biztosan nem indokolták a védelmi költségvetés szűkülését. Másrészt Egyiptom meglehetősen nagy haderőt tart fenn, a régió második legnagyobb hadseregének létszáma közel 450 ezer fő,[74] amelynek a fenntartási és fejlesztési kötelezettsége alapesetben szintén érdemi forrásbevonást indokolna. A reálértéken értelmezett források minimális csökkenése mögött elsődleges indokként természetesen az infláció húzódik. Az inflációs adatokat szemlélve, a 2020-as évek elejét leszámítva, azok minden esetben két számjegyűek voltak. Nemritkán még a 30%-ot is meghaladták.[75] Nominálisan hiába nőtt tehát a védelmi költségvetés, a magas infláció reálértelemben eltüntette ezt a növekményt.

Ugyan a védelmi költségvetés reálértéke nem nőtt Egyiptomban, a hadsereget érintően voltak olyan történések és beszerzések, amelyek ettől függetlenül mindenképpen említést érdemelnek. Egyrészt Egyiptomban, a régió egyéb országaihoz hasonlóan, az utóbbi időben megfigyelhető tendencia a védelmi partnerek és beszállítók körének diverzifikálása. Míg Kairó az utóbbi időben Washingtonból szerezte be a készleteit, ma egyre inkább más partnerekhez fordul. Harci repülőgépeket Franciaországból, fegyveres pilóta nélküli légi járműveket pedig Kínából szereztek be. A haditengerészeti flotta modernizációja során tengeralattjárókat Németországból, míg fregattokat Franciaországból, Németországból és Olaszországból terveznek vásárolni.[76] Ezenfelül Al Tariq irányított bombákat is vásároltak az Egyesült Arab Emírségektől.[77] Egyiptomnak emellett jól kiépített hazai védelmi ipara van, habár nem rendelkezik a harci járművek teljes körű fejlesztéséhez szükséges képességekkel. Ez oda vezetett, hogy számos licenc- és közös gyártási megállapodást kötöttek külföldi vállalatokkal. Ennek eklatáns példái az M1A1 Abrams harckocsik helyi összeszerelése az Egyesült Államokból importált készletekből, illetve a kínai tervezésű K–8 sugárhajtású gyakorló repülőgépek egyiptomi gyártása.[78] Az egyiptomi hadsereg tevékenysége elsősorban az ország területi integritásának és belső biztonságának fenntartására irányul, de egyre inkább képesek önállóan csapatokat küldeni a határokon túlra is. Az utóbbi években részt vesznek ENSZ-missziókban, és képesek voltak önállóan beavatkozni Líbiában. Emellett néhány harci repülőgépet a szaúdiak vezette koalíció támogatására is küldtek Jemenbe.

Felhasznált irodalom

Csiki Varga Tamás (2014): A gazdasági válság hatása a Magyarországgal szövetséges államok védelmi reformjaira és stratégiai tervezésére. *Nemzet és Biztonság,* 7(2), 77–100. Online: https://www.nemzetesbiztonsag.hu/cikkek/nb_2014_2_07_2_csiki.pdf

[74] International Institute for Strategic Studies 2023: 302.
[75] *Egypt Inflation Rate*. [online]. Forrás: Trading Economics [2026. 03. 30.].
[76] International Institute for Strategic Studies 2023: 320.
[77] International Institute for Strategic Studies 2023: 311.
[78] International Institute for Strategic Studies 2023: 320.

Csiki Varga Tamás – Felméry Zoltán (2023): A NATO védelmi kiadásainak értékelése. *Stratégiai Védelmi Kutatóintézet Elemzések,* (4), 1–9. Online: https://svkk.uni-nke.hu/document/svkk-uni-nke-hu-1506332684763/SVKI_Elemz%C3%A9sek_2023_4.pdf

Csiki Varga Tamás et al. (2024): Az észak-amerikai és európai regionális védelmi kiadások elemzése – Trendek és tanulságok. *Stratégiai Védelmi Kutatási Elemzések,* (17), 1–18. Online: https://jli.uni-nke.hu/document/jli-uni-nke-hu/JLI_SVKP_Elemz%C3%A9sek_2024_17.pdf

Csoma Mózes et al. (2025): Ázsia védelmi kiadásainak alakulása és ennek háttere a jelentősebb katonai hatalmak esetében 2008–2023 között. *Nemzet és Biztonság,* 18(2), 71–91. Online: https://doi.org/10.32576/nb.2025.2.6

Egypt – Inflation Rate. [online]. Forrás: Trading Economics [2026. 03. 30.].

Felméry Zoltán – Márton Richárd (2025): A regionális védelmi kiadások elemzése (2008–2023). A szubszaharai régió. *John Lukacs Stratégiai Védelmi Kutatási Elemzések,* (19), 1–13. Online: https://www.uni-nke.hu/document/jli-uni-nke-hu/SVKP_Elemzesek_2025_19.pdf

GDP (Current US$) – Middle East, North Africa, Afghanistan & Pakistan. [online]. Forrás: World Bank Group [2026. 06. 27.].

GDP Growth (annual %) – Egypt, Arab Rep. [online]. Forrás: World Bank Group [2026. 06. 30.].

GDP per Capita (current US$) – Middle East and North Africa. [online]. Forrás: World Bank Group [2026. 06. 29.].

International Institute for Strategic Studies (2009): *The Military Balance 2009*. London: Routledge.

International Institute for Strategic Studies (2010): *The Military Balance 2010*. London: Routledge.

International Institute for Strategic Studies (2011): *The Military Balance 2011*. London: Routledge.

International Institute for Strategic Studies (2013): *The Military Balance 2013*. London: Routledge.

International Institute for Strategic Studies (2014): *The Military Balance 2014*. London: Routledge.

International Institute for Strategic Studies (2015): *The Military Balance 2015*. London: Routledge.

International Institute for Strategic Studies (2016): *The Military Balance 2016*. London: Routledge.

International Institute for Strategic Studies (2017): *The Military Balance 2017*. London: Routledge.

International Institute for Strategic Studies (2018): *The Military Balance 2018*. London: Routledge.

International Institute for Strategic Studies (2022): *The Military Balance 2022*. London: Routledge.

International Institute for Strategic Studies (2023): *The Military Balance 2023*. London: Routledge.

International Institute for Strategic Studies (2025): *The Military Balance 2025*. London: Routledge.

Iran Inflation Rate. [online]. Forrás: Trading Economics [2026. 07. 01.].

Ismail, Ayman et al. (2018): Background to the MENA Region. In Faghih, Nezameddin – Zali, Mohammad Reza (szerk.): *Entrepreneurship Education and Research in the Middle East and North Africa (MENA).* Cham: Springer, 19–31. Online: https://doi.org/10.1007/978-3-319-90394-1_2

Kemény János (2024): Közel-keleti és észak-afrikai védelmi és fegyverkezési trendek. *Nemzet és Biztonság,* 17(4), 3–25. Online: https://doi.org/10.32576/nb.2024.4.2

Military Balance+ Database. [online]. Forrás: International Institute for Strategic Studies [2026. 03. 30.].

Military Spending as a Share of GDP 2025. [online]. Forrás: Our World in Data [2026. 06. 30.].

Population, Total – Iran, Islamic Rep. [online]. Forrás: World Bank Group [2026. 06. 27.].

Population, Total – Iraq. [online]. Forrás: World Bank Group [2026. 07. 01.].

Population Total – Middle East, North Africa, Afghanistan and Pakistan. [online]. Forrás: World Bank Group [2026. 03. 30.].

Tálas Péter (2021): A poszthegemoniális nemzetközi hatalmi rendről. In Kajtár Gábor – Sonnevend Pál (szerk.): *A nemzetközi jog, az uniós jog és a nemzetközi kapcsolatok szerepe a 21. században. Tanulmányok Valki László tiszteletére.* Budapest: ELTE Eötvös Kiadó, 841–854.

Which Countries Have Nuclear Weapons? [online]. Forrás: ICAN [2026. 06. 28.].

Zhu, Kayla: *Ranked: The World's Top Countries by Natural Gas Reserves.* [online], 2025. 07. 09. Forrás: Visual Capitalist [2026.10.07.].

Fogarasi Mihály[1]

Háborús félelmek és biztonságpercepció Magyarországon

Egy 2025-ös reprezentatív kérdőíves kutatás eredményei

A tanulmány a háborúval kapcsolatos félelmek szintjét, belső szerkezetét és társadalmi megoszlását vizsgálja a magyar felnőtt lakosság körében. Az elemzés egy 2025 szeptemberében végzett, ezerfős, országosan reprezentatív kérdőíves adatfelvételen alapul. A kutatás nem a háború objektív kockázataira, hanem azok szubjektív észlelésére és társadalmi beágyazottságára fókuszál. A háborús félelmek mérésére egy többtételes, a Fear of War Scale (FOWARS) logikájára épülő állításblokk szolgált, amely lehetővé tette a félelmek eltérő tartalmi dimenzióinak elkülönítését.

Az eredmények szerint a háborús félelem Magyarországon közepes átlagos szinten van, ugyanakkor rendkívül széles eloszlást mutat, ami jelentős társadalmi megosztottságra utal. A tisztított itemblokk három, egymással összefüggő tartalmi aldimenzió mentén értelmezhető: ezek a gazdasági-egzisztenciális kockázatokhoz, a közvetlen biztonsági-katonai fenyegetettséghez, valamint az általános háborús fenyegetettséghez és bizonytalansághoz kapcsolódó félelmek. A dimenziók közül az általános, morális és hosszabb távú következményekhez kötődő aggodalmak mutatják a legmagasabb átlagos értékeket, ami tágabb fenyegetettség- és bizonytalanságészlelésként értelmezhető.

A demográfiai elemzések alapján a háborús félelmek nem véletlenszerűen oszlanak meg a társadalomban. A magasabb félelmi szintek következetesen a nők, az idősebb korcsoportok és az alacsonyabb iskolai végzettségűek körében koncentrálódnak. Ezzel szemben a potenciális katonai érintettséget jelző hadkötelezettségi státusz önálló magyarázó ereje eltűnik a társadalmi-demográfiai tényezők kontrollálása után. Az időbeli összevetés egy korábbi, nem reprezentatív adatfelvétellel arra utal, hogy a háborús félelmek az elmúlt években nem egyszerűen csökkentek vagy erősödtek, hanem szerkezetileg átrendeződtek. A kezdeti sokkhatáshoz kötődő elemek mérséklődtek, miközben a konfliktus tartósságához és következményeihez kapcsolódó aggodalmak fennmaradtak.

A tanulmány hozzájárul a háborús félelmek társadalmilag strukturált jelenségként való értelmezéséhez, és empirikus alapot nyújt a szubjektív fenyegetettségérzet társadalmi mintázatainak további vizsgálatához.

Kulcsszavak: *háborús félelmek, Fear of War Scale (FOWARS), pszichoszociális félelem, biztonságérzet, reprezentatív kutatás, társadalmi sérülékenység, a háború percepciója, félelemstruktúra*

[1] Fogarasi Mihály az NKE HDI hallgatója. E-mail: fogarasi.mihaly1991@gmail.com

War-Related Fears and Security Perceptions in Hungary

Findings from a 2025 Representative Survey

This study examines the level, internal structure, and social distribution of war-related fears among the Hungarian adult population. The analysis is based on a nationally representative survey of 1,000 respondents conducted in September 2025. Rather than focusing on the objective risks of war, the study investigates subjective perceptions of threat and their social embeddedness. War-related fears were measured using a multi-item scale inspired by the logic of the Fear of War Scale (FOWARS), allowing for the analysis of distinct but interrelated content dimensions of fear.

The results indicate that war-related fear in Hungary is present at a moderate average level but displays an exceptionally wide distribution, pointing to substantial social heterogeneity. The refined item block was interpreted along three interrelated content dimensions of fear: concerns related to economic and existential risks, fears of direct military and security threats, and broader perceptions of general war-related uncertainty and insecurity. Among these, concerns associated with moral considerations and long-term consequences of war show the highest average values, which can be interpreted as a broader perception of threat and uncertainty.

Demographic analyses reveal that war-related fears are not randomly distributed across society. Higher levels of fear are consistently concentrated among women, older age groups, and individuals with lower levels of education. In contrast, military liability status does not retain independent explanatory power once key socio-demographic variables are controlled for. A cautious comparison with earlier, non-representative data suggests that war-related fears have not simply increased or declined over time but have undergone structural change: initial shock-related reactions have weakened, while concerns linked to the prolonged nature and long-term consequences of the conflict have remained stable.

Overall, the study contributes to understanding war-related fears as a socially structured phenomenon rather than merely an individual emotional response. By mapping the social patterns of subjective threat perception, the findings provide an empirical basis for further research on the societal dimensions of insecurity in the context of prolonged geopolitical conflict.

Keywords: *war-related fears, Fear of War Scale (FOWARS); psychosocial fear, sense of security, representative survey, social vulnerability, perception of war, fear structure*

Bevezetés

Az orosz–ukrán háború 2022-es eszkalációja tartósan átalakította Európa biztonsági környezetét, és a háborúval kapcsolatos fenyegetettségérzet sok országban a mindennapi gondolkodás részévé vált. Habár a fegyveres konfliktus közvetlenül nem Magyarország területén zajlik, a geopolitikai kockázatok, a gazdasági következmények és a médiában megjelenő háborús narratívák révén a háború közvetett fenyegetésként a magyar társadalom gondolataiban és érzetében is jelen van.

A tanulmány nem katonai eseményeket vagy stratégiai fejleményeket vizsgál, hanem azt, hogy a háború milyen szubjektív félelmek formájában jelenik meg; hogy milyen tartalmak köré szerveződik, mennyire intenzív, és mennyire egyenlőtlenül oszlik meg

a társadalmi csoportok között. A háborús félelem ebben az értelemben nem pusztán pillanatnyi érzelmi reakció. Egy olyan kockázatészlelési minta, amely a bizonytalanság, a jövővel kapcsolatos várakozások és a mindennapi biztonságérzet szintjén is értelmezhető.

A kutatás célja, hogy egy ezerfős, országosan reprezentatív (2025. szeptemberi) magyar adatfelvétel alapján bemutassa a háborúval kapcsolatos félelmek általános szintjét, belső szerkezetét és társadalmi megoszlását, külön figyelmet fordítva a kiemelkedően magas félelmet mutató csoportok azonosítására. A mérés egy többtételes állításblokkra épül, amely lehetővé teszi a félelmek eltérő tartalmi fókuszainak elkülönítését és összevetését.

A tanulmány felépítése a következő: az elméleti háttér áttekinti a háborús félelmek értelmezési kereteit, majd az adatokról és módszerekről szóló fejezet bemutatja az adatfelvételt és a mérési megoldásokat. Az eredményekről szóló fejezet a félelmek szintjét, dimenzióit, demográfiai mintázatait és a magas félelemcsoport jellemzőit ismerteti, valamint egy korábbi adatfelvétellel való összevetés révén az időbeli elmozdulások irányára is kitér. Végül a diszkusszió az eredményeket összegzi és értelmezi.

Elméleti háttér és szakirodalmi kontextus

A háborús félelmek értelmezéséhez szükséges a jelenség elméleti és módszertani kontextusba helyezése. A fejezet bemutatja, hogy a háborús fenyegetettség miként strukturálja az európai társadalmak problémapercepcióit, milyen eltérések figyelhetők meg az egyes országok félelmi mintázataiban, majd a háborús félelmet pszichoszociális konstrukcióként, valamint mérhető empirikus jelenségként tárgyalja. Ez a keret szolgál alapul a tanulmány későbbi, magyarországi empirikus elemzéséhez.

Háborús félelmek európai kontextusban

A háborús félelmek európai megjelenésének vizsgálata fontos kiindulópont a magyarországi eredmények értelmezéséhez. A kontinens társadalmai az orosz–ukrán háború következtében közös geopolitikai és biztonsági környezetben élnek, miközben a konfliktus hatásai eltérő módon épülnek be az egyes nemzeti kontextusokba. Az európai közvélemény-kutatások lehetőséget adnak arra, hogy feltárjuk a háborús környezet általános, strukturáló hatását a társadalmi problémák észlelésére. Emellett azokra a különbségekre is fényt deríthetünk, amelyek az egyes országok geopolitikai helyzetéből, történeti tapasztalataiból és társadalmi sajátosságaiból fakadnak. Ebben a részben ezért azt vizsgáljuk, miként jelenik meg a háborús fenyegetettség az európai problémapercepciók tágabb keretében, valamint az összehasonlító empirikus eredmények alapján mutatjuk be a háborús félelmek eltérő európai mintázatait.

Geopolitikai helyzet és háborús fenyegetettség

A háborúval kapcsolatos félelmek nem kizárólag akkor olvashatók ki a közvélemény-kutatások eredményeiből, amikor a kérdések közvetlenül fegyveres konfliktusokra irányulnak. A félelmek sokszor a legégetőbb társadalmi és gazdasági problémák értékelésekor

válnak láthatóvá. Az európai közvéleményt vizsgáló felmérések nemcsak a háború explicit megítélését, hanem annak szélesebb társadalmi beágyazottságát is tükrözik.

Az Eurobarométer 2022–2023 telén készített adatfelvétele jól szemlélteti ezt a jelenséget.[2] A „Mi jelenleg az Európai Unió előtt álló két legfontosabb probléma?" kérdésre adott válaszok alapján a nemzetközi helyzet az európai polgárok problémarangsorában a második helyen szerepel, közvetlenül az emelkedő árak/infláció/megélhetési költségek mögött.

A „nemzetközi helyzet" problémakategória tartalmilag magában foglalja az Ukrajnában zajló háborút, az Európai Unió és Oroszország viszonyának átalakulását, valamint a globális geopolitikai feszültségek eszkalációjának kockázatát. A téma az előző évekhez képest jelentősen előrébb került a problémarangsorban, ami egyértelműen összefügg az orosz–ukrán háború 2022-es eszkalációjával. A háború hatásai nem elszigetelten jelennek meg, hanem átszövik azokat a területeket is, amelyeket a lakosság szintén kiemelten problémásnak érzékel. Az infláció, az energiaellátás biztonsága, a gazdasági kilátások vagy a migráció mind a rangsor elején helyezkedik el. Ez a mintázat arra utal, hogy a háborús környezet nem jól elkülöníthető félelemforrásként működik, hanem a többi társadalmi-gazdasági kockázat észlelését is erősíti. Ennek következtében a háború közvetett módon az Európai Unió megítélésére és a jövőjébe vetett bizalomra is hatással van.

Összességében a kutatások azt mutatják, hogy a háború nem csupán a kontinens politikai és biztonsági stabilitásáról alkotott képet formálja, hanem tartósan beépül a társadalmi problémák értelmezésébe is. A háborús félelem nem kizárólag katonai fenyegetettségként jelenik meg, hanem a jövő kiszámíthatóságát érintő, szélesebb társadalmi bizonytalanság egyik kulcselemeként.

Európai félelmi mintázatok a háború percepciójában

A háborús környezet tehát egy átfogó bizonytalansági keretet eredményez, amely több társadalmi és gazdasági kockázat észlelését is fokozza. Ezt a strukturáló hatást erősítik meg azok az összehasonlító vizsgálatok is, amelyek már kifejezetten a háborúval és annak lehetséges következményeivel kapcsolatos félelmeket mérték az egyes európai országokban.

A 2022-es orosz inváziót követően az európai polgárok háborúval és biztonsággal kapcsolatos attitűdjei rövid idő alatt jelentősen átalakultak. Az Eurobarométer 2022 októberében közzétett egy hivatalos kutatási gyűjteményt *Public Opinion on the War in Ukraine* címmel, amely átfogó képet nyújt arról, hogy az európai lakosság a konfliktus kockázatait miként érzékeli.[3] Az európaiak túlnyomó többsége nem csupán a háború közvetlen térségében tapasztal különböző veszélyeket, hanem tágabb geopolitikai értelemben is számol az eszkaláció lehetőségével. A válaszadók kétharmada (69%) aggódik egy esetleges orosz nukleáris csapás miatt, és a megkérdezettek négyötöde (80%) attól tart, hogy a háború NATO-tagországokra is kiterjedhet. Ezek az adatok azt jelzik, hogy a háborús

[2] European Commission (2023): *Public Opinion in the European Union. Standard Eurobarometer 98. Winter 2022–2023.* Brussels: European Commission.

[3] European Parliament: *Public Opinion on the War in Ukraine*. [online], 2022. 10. 20. Forrás: European Parliament [2026. 08. 18.].

félelmek Európa-szerte elsősorban a konfliktus terjedésének és kiszámíthatatlanságának lehetőségéhez kapcsolódnak.

Az összehasonlító eredmények azt mutatják, hogy a félelmek intenzitása és konkrét tartalma országonként eltérő mintázatokat követ. Finnországban a lakosság több mint fele aggódik a nukleáris háború lehetősége miatt, és jelentős arányban tartanak attól is, hogy a fegyveres konfliktus közvetlenül átterjedhet az ország területére.[4] Németországban a félelem a nukleáris eszkalációtól (69%) és a NATO-országokra való kiterjedéstől (80%) különösen magas szintet ér el.[5] Ez összhangban van Németország geopolitikai szerepével és biztonságpolitikai súlyával. Olaszországban a konfliktus akár globális (11%), akár európai (29%) kiterjedésétől való általános aggodalom jelentős (összesen 40%), továbbá a nukleáris fegyverek alkalmazását 20% tartotta valószínűnek, további 37% pedig kevéssé valószínűnek ítélte.[6] Hollandiában a fiatalabb korosztály mentális jóllétében markánsan jelentkező többes válsághelyzet egyik elemeként jelenik meg a háború.[7] Lengyelország esetében a biztonsági félelmek egy része már konkrét életstratégiai döntésekhez is kapcsolódik: a válaszadók jelentős hányada (23%) jelezte, hogy a régió biztonsági fenyegetettségével összefüggésben fontolóra vette az ország elhagyását.[8]

Az államonként eltérő példák közös mintázatot rajzolnak ki: a háborús félelmek a katonai fenyegetettségen túl kiterjednek a geopolitikai instabilitás érzetére, a jövő kiszámíthatatlanságára és a társadalmi bizonytalanságokra, amelyek egy összetett kockázatészlelési rendszert alkotnak. A holland példa arra utal, hogy a háború a fiatalabb korosztály mentális terhelésében nem önálló okként, hanem más válságtényezőkkel együtt megjelenő bizonytalansági elemként értelmezhető.

Az összehasonlító kutatások azt mutatják, hogy a háború percepciója egyszerre egységes és differenciált jelenség. Míg az eszkalációtól, a konfliktus kiterjedésétől való félelem az európai társadalmakban egységesen jelen van, annak intenzitása és konkrét megjelenési formái az egyes országokban eltérnek. Ennek oka lehet geopolitikai helyzet, történeti tapasztalat vagy különböző társadalmi kontextus. Ez a kettősség, a közös európai félelmi keret és a nemzeti sajátosságok együttese fontos kiindulópontot jelent a magyarországi eredmények értelmezéséhez is.

A háborús félelem mint pszichoszociális konstrukció

Az előző fejezetben bemutatott eredmények arra utaltak, hogy a háborúval kapcsolatos félelmek elsősorban geopolitikai fenyegetésekre adott társadalmi reakciók. Ezek a félelmek ugyanakkor mélyebb pszichológiai folyamatokba ágyazódnak. Nem kizárólag

---

4 *HS Poll: Strong Support for Arming Ukraine against Russia; Concerns about Nuclear War*. [online], 2022. 10. 16. Forrás: Yle News [2026. 08. 18.].

5 *The Berlin Pulse 2022/2023. Rethinking Security for Germany and Europe*. Hamburg: Körber-Stiftung.

6 *Monitoraggio del sentiment dell'opinione pubblica. Il conflitto in Ucraina.* [online], 2022. 10. 07. Forrás: Ipsos [2026. 08. 18.].

7 Van der Heyden, Wies: *Wooncrisis en prijsstijgingen vallen jongeren zwaar, mentale gezondheid nauwelijks verbeterd sinds corona*. [online], 2022. 10. 11. Forrás: EenVandaag [2026. 08. 18.].

8 *Sondaż: Co piąty Polak rozważał wyjazd z kraju w związku z sytuacją w regionie*. [online], 2022. 10. 16. Forrás: Rzeczpospolita [2026. 08. 18.].

a konkrét eseményekhez, hanem azok észleléséhez, értelmezéséhez és anticipációjához kapcsolódnak. A háború mint krízishelyzet olyan komplex stresszor, amely egyidejűleg aktivál kognitív, emocionális és fiziológiai válaszokat, és tartósan befolyásolhatja az egyének mentális jóllétét. A fejezet a háborús félelmet ezért pszichoszociális konstrukcióként tárgyalja. Egyrészt bemutatja annak pszichológiai mechanizmusait, másrészt azt vizsgálja, miként alakulnak át ezek a félelmek időben elnyúló, tartós kockázatérzékelési mintázatokká.

A háborús félelem pszichológiai dimenziói

A háborús félelem pszichológiai szempontból olyan komplex érzelmi, kognitív és fiziológiai válaszként értelmezhető, amely a fenyegetettség, a bizonytalanság és a jövő feletti kontroll elvesztésének érzetéből táplálkozik. A háborúval összefüggő fenyegetés fokozott veszélyészlelést, jövőre vetített aggodalmakat és ruminatív gondolkodást válthat ki, miközben erős érzelmi reakciók (például szorongás, félelem vagy tehetetlenségérzés) és testi tünetek (például alvászavarok, étvágycsökkenés vagy szapora pulzus) is megjelenhetnek.[9] Ezek a reakciók egymással kölcsönhatásban alakulnak ki.

Ezeket a pszichológiai mechanizmusokat jól szemlélteti egy, a *Cambridge Prisms: Global Mental Health* folyóiratban megjelent összehasonlító kutatás, amely ukrán és izraeli nők körében a háborús krízis mentális egészségre gyakorolt hatásait vizsgálta.[10] Ez a kutatás nem a jelen tanulmány empirikus adatain alapul, hanem illusztrációként szolgál arra, hogy a háborús félelem milyen pszichológiai következményekkel járhat közvetlen konfliktushelyzetben. A vizsgálat olyan populációkat elemzett, amelyek a kérdezés időszakában tényleges és közvetlen biztonsági fenyegetettségnek voltak kitéve, így lehetőséget nyújtott a háborús félelem pszichológiai hatásainak közvetlen megfigyelésére.

A kutatás eredményei arra utalnak, hogy a háborúval kapcsolatos félelem szoros összefüggést mutat a depresszív tünetek megjelenésével. A fenyegetettség közelsége különösen meghatározó tényezőnek bizonyult. Azok körében, akik intenzívebb és közvetlenebb háborús élményekkel szembesültek, magasabb szintű pszichés terhelés volt megfigyelhető. A társas támogatás jelenléte azonban mérséklő hatású volt.

A vizsgálat a háborús félelmet kétdimenziós konstrukcióként értelmezte, amely egyrészt kognitív (például aggodalom, rumináció), másrészt fiziológiai komponenseket (szorongásszerű testi tünetek) foglal magában. Ez a megközelítés összhangban áll a háborús félelmek mérésére szolgáló skálák (így a tanulmányban is hivatkozott FOWARS) szerkezetével. Míg a közvetlen háborús tapasztalatokkal rendelkező populációk esetében ezek a pszichológiai dimenziók konkrét élményekhez kapcsolódnak, addig a békés területeken élő társadalmakban a háborús félelem elsősorban az eszkaláció lehetőségének

[9] Kalcza-Janosi, Kinga et al. (2023): The Fear of War Scale (FOWARS): Development and Initial Validation. *Social Sciences,* 12(5), 283; Grupe, Dan W. – Nitschke, Jack B. (2013): Uncertainty and Anticipation in Anxiety: An Integrated Neurobiological and Psychological Perspective. *Nature Reviews Neuroscience,* 14(7), 488–501.

[10] Reznik, Alexander et al. (2025): War Impact on Mental Health and Well-Being Among Ukrainian and Israeli Women: A Cross-National Comparison. *Cambridge Prisms: Global Mental Health,* 12, e46.

anticipációján keresztül jelenik meg. A fenyegetés elővételezése önmagában is képes tartós szorongást kiváltani, amit az európai közvélemény-kutatások eredményei is alátámasztanak.

A háborús félelem nem pusztán egyéni érzelmi reakcióként értelmezhető. Olyan pszichoszociális jelenség, amely összekapcsolja az egyéni mentális folyamatokat a társadalmi bizonytalansággal és a geopolitikai kockázatészleléssel. A háborús félelem a közvélemény strukturálásában is szerepet játszik, mind a biztonságpolitikai, mind a nemzetközi együttműködés iránti igény kérdéskörében.

Hosszú távú kockázatérzékelés háborús kontextusban

Míg az előző alfejezet a háborús félelem azonnali pszichológiai mechanizmusait mutatta be, a következőkben azt vizsgáljuk, miként alakul át ez a félelem hosszabb távon tartós kockázatérzékeléssé.

A háborús félelmek nem csupán akut krízishelyzetekre adott azonnali pszichológiai reakcióként értelmezhetők, hanem hosszabb távon fennmaradó kockázatérzékelési mintázatként is megjelenhetnek. A korábban bemutatott európai közvélemény-kutatások jellemzően pillanatképet adnak arról, hogy egy adott időszakban milyen mértékűek a biztonsági félelmek. Longitudinális adatfelvételek arra is rávilágítanak, hogy ezek az attitűdök miként stabilizálódhatnak és épülhetnek be tartósan a társadalmi fenyegetettségészlelésbe.

Ezt a hosszabb távú adaptációs folyamatot jól szemléltetik a Peace Research Institute Oslo (PRIO) éves felmérései, amelyek a norvég lakosság háborúval, békével és nemzetközi biztonsággal kapcsolatos várakozásait követik nyomon.[11] Az adatok alapján a háborús kockázatok észlelése nemcsak fennmarad, hanem bizonyos dimenziókban tovább is erősödik. A legfrissebb, 2025-ös eredmények szerint a megkérdezettek 59%-a tartja valószínűnek, hogy a következő tíz évben újabb európai fegyveres konfliktus tör ki, ami növekedést jelent az előző évhez képest. Hasonló tendencia figyelhető meg a globális konfliktusok megítélésében is. Egyre többen tartják elképzelhetőnek egy új világháború kitörését (45%), valamint egy nukleáris támadás bekövetkezését (40%) a következő öt évben.

Ezek az eredmények arra utalnak, hogy a háborús félelem nem kizárólag a konfliktus kezdeti sokkhatásának következménye, hanem időben elnyúló, fokozatosan normalizálódó állapottá válhat. Különösen figyelemre méltó, hogy ez a jelenség egy olyan ország esetében is megfigyelhető, amely földrajzi elhelyezkedése és politikai stabilitása miatt nem tekinthető közvetlenül fenyegetettnek. Norvégia példája megerősíti, hogy a háborúval kapcsolatos félelmek nem pusztán a közvetlen veszélyérzetből fakadnak, hanem egy tágabb, Európa-szerte jelen lévő geopolitikai bizonytalansági keret részét képezik. A nukleáris fenyegetés és a konfliktusok kiterjedésétől való félelem nem izolált jelenség, hanem egy kollektív kockázatérzékelési folyamat része, amely hosszabb távon is formálja a társadalmak biztonságról alkotott képét.

[11] *Survey Shows Rise in War Fears among Norwegians*. [online], 2025. 08. 05. Forrás: Peace Research Institute Oslo [2026. 08. 18.].

A háborús félelmek mérése: elméleti és módszertani keretek

A háborús félelmek empirikus vizsgálata olyan mérési eszközt igényel, amely képes megragadni a félelem többdimenziós természetét. E célt szolgálja a magyar kutatók által kifejlesztett *Fear of War Scale* (FOWARS), amelyet kifejezetten a háborúval kapcsolatos szorongások és félelmek lakossági szintű mérésére dolgoztak ki.[12] A skála alapfeltevése szerint a háborús félelem nem egységes érzelmi állapot, hanem összetett pszichoszociális konstrukció, amely különböző, egymással összefüggő dimenziók mentén ragadható meg.

A FOWARS két, empirikusan elválasztható dimenziót különít el. Az egyik a háborúval kapcsolatos általános fenyegetettség és bizonytalanság észlelésére épülő kognitív-tapasztalati komponens. Ez a konfliktus tartósságával, következményeivel és globális hatásaival kapcsolatos aggodalmakat foglalja magában. A másik a közvetlen veszély anticipációjához kötődő, fiziológiai-pszichológiai komponens. Ez a testi szorongástünetek megjelenésén keresztül ragadja meg a félelem intenzitását. A skála fejlesztői abból indultak ki, hogy a háborús félelmek gyakran nem a közvetlen katonai fenyegetettséghez, hanem egy általános geopolitikai instabilitás érzetéhez kapcsolódnak, amely önmagában is erős szorongást válthat ki.

A FOWARS nemzetközi validációi – magyar és olasz mintákon – megerősítették a skála kétfaktoros szerkezetét.[13] Faktoranalitikus vizsgálatok igazolták, hogy a kognitív-tapasztalati és a fiziológiai-pszichológiai komponensek stabilan elkülöníthetők, miközben egymással összefüggnek. A megbízhatósági elemzések eredményei alapján a skála alkalmas a háborús félelmek populációszintű vizsgálatára. Ennek megfelelően a FOWARS olyan mérőeszközként értelmezhető, amely a háborús félelmet nem pusztán emocionális reakcióként, hanem társadalmi jelentéssel bíró pszichológiai jelenségként képes megragadni.

Jelen tanulmány a FOWARS-skálát a háborús félelmek magyarországi vizsgálatának elméleti és módszertani kereteként is részben alkalmazza. A skála lehetővé teszi annak elemzését, hogy a háborúval kapcsolatos félelmek milyen dimenziók mentén jelennek meg a lakosság körében, valamint hogy ezek miként kapcsolódnak demográfiai jellemzőkhöz és társadalmi attitűdökhöz. A mérőeszköz konkrét operacionalizálását, a skála megbízhatóságát és az elemzési stratégiát a tanulmány módszertani fejezete részletesen ismerteti.

Kutatási kérdések és hipotézisek

A tanulmány célja a háborúval kapcsolatos félelmek társadalmi szerkezetének feltárása a magyar felnőtt lakosság körében. Az elemzés arra fókuszál, hogy milyen formában jelennek meg ezek a félelmek, mennyiben különböznek az egyes társadalmi csoportok között, valamint hogy mely csoportokban koncentrálódik a kiemelkedően magas félelem.

[12] Kalcza-Janosi et al. 2023.

[13] Regnoli, Giorgio Maria – Tiano Gioia – De Rosa Barbara (2023): Italian Adaptation and Validation of the Fear of War Scale and the Impact of the Fear of War on Young Italian Adults' Mental Health. *Social Sciences,* 12(12).

Kutatási kérdések

RQ1: Milyen általános szintet és belső szerkezetet mutatnak a háborúval kapcsolatos félelmek a magyar felnőtt lakosság körében? (Ez a kérdés a háborús félelmek összesített intenzitására, valamint a félelmek eltérő tartalmi fókuszaira irányul, amelyek az itemblokk tartalmi tagolása és az indexképzés során különíthetők el.)

RQ2: Milyen társadalmi-demográfiai mintázatok mentén oszlanak meg a háborús félelmek a magyar társadalomban? (A kérdés arra keresi a választ, hogy a háborús félelmek intenzitása hogyan függ össze az alapvető demográfiai jellemzőkkel, különös tekintettel a nemre, az életkorra és az iskolai végzettségre.)

RQ3: Mely társadalmi csoportokban koncentrálódik a kiemelkedően magas háborús félelem, és milyen sérülékenységi mintázatok rajzolódnak ki ezekben a csoportokban? (Ez a kérdés kifejezetten a magas félelemindexszel jellemezhető válaszadók elemzésére irányul, feltárva a fokozott szubjektív fenyegetettség társadalmi koncentrációját.)

Hipotézisek

H1: A háborúval kapcsolatos félelmek összességében közepes/magas intenzitást mutatnak a magyar felnőtt lakosság körében, ugyanakkor az egyes félelemtípusok között jelentős eltérések figyelhetők meg.

H2: A nők átlagosan magasabb háborús félelmet mutatnak, mint a férfiak.

H3: Az életkor előrehaladtával a háborús félelmek intenzitása növekszik, különösen az idősebb korcsoportokban.

H4: Az alacsonyabb iskolai végzettségűek körében magasabb a háborús félelem intenzitása, mint a magasabb végzettségű csoportokban.

H5: A hadkötelezettség státusza önmagában nem magyarázza a háborús félelmek intenzitását, amennyiben a nem, az életkor és az iskolai végzettség hatását kontrolláljuk.

H6: A kiemelkedően magas háborús félelemmel jellemezhető válaszadók nem véletlenszerűen oszlanak meg a társadalomban, hanem elsősorban a nők, az idősebb korcsoportok és az alacsonyabb iskolai végzettségűek körében koncentrálódnak.

Adatok és módszerek

A tanulmány empirikus elemzése egy 2025 szeptemberében végzett, országosan reprezentatív kérdőíves adatfelvételen alapul. A fejezet célja annak bemutatása, hogy milyen mintán, milyen mérőeszközök alkalmazásával és milyen elemzési stratégiával vizsgáltuk a háborúval kapcsolatos félelmek intenzitását és társadalmi mintázatait. Az alábbiakban röviden ismertetjük az adatfelvétel körülményeit, a vizsgálatban használt változókat és skálákat, valamint az alkalmazott statisztikai eljárásokat. A módszertani leírás kizárólag a kutatás reprodukálhatóságához szükséges információkra szorítkozik.

Minta és adatfelvétel

A tanulmány empirikus alapját a Nemzeti Média- és Hírközlési Hatóság (NMHH) megbízásából készült *Háború a mindennapokban* című kvantitatív kutatás adatállománya képezi. Az NMHH 2025 nyarán közbeszerzési eljárás keretében indította el a projektet, amelynek megvalósítására a Psyma Hungary Kft. kapott megbízást. A kutatás célja annak vizsgálata volt, hogy a magyar társadalom miként érzékeli a jelenlegi háborús nemzetközi környezetet, hogyan jelenik meg a háború a mindennapi gondolkodásban, a médiatartalmak fogyasztásában és a szubjektív veszélyérzetben. A tanulmány szerzője az NMHH munkatársaként részt vett a kutatás kezdeményezésében és szakmai előkészítésében: megírta a kutatási tervet és a kutatási kérdéseket, valamint összeállította a kérdőív első változatát. A kérdőív szakmai véglegesítése az adatfelvételt végző kutatócéggel együttműködésben történt. A szerző a kutatási folyamatot végigkísérte, a kutatási eredmények értékelésében részt vett, és a jelen tanulmányban közölt elemzéseket az anonimizált adatállomány saját tudományos célú másodelemzéseként készítette el.

Az adatfelvételt a Psyma Hungary Kft. 2025. szeptember 11. és 20. között végezte számítógéppel támogatott telefonos kérdezés (*computer assisted telephone interview,* CATI) módszerrel. A célpopulációt a Magyarországon élő felnőtt lakosság alkotta, az adatfelvétel során összesen ezer főt kérdeztek meg. Az operátorok véletlenszerűen előállított telefonszámlista alapján, meghatározott protokoll szerint hívták fel a potenciális válaszadókat, és sikeres kapcsolatfelvétel esetén kérték fel őket a kutatásban való részvételre. A mintavétel során fellépő torzulások korrekciójára utólagos súlyozást alkalmaztak, amelynek célja a minta társadalmi-demográfiai összetételének illesztése a teljes felnőtt népesség megoszlásaihoz.

A súlyozáshoz a következő változók bevonására került sor: nem, életkor, nem és életkor kombinációja, legmagasabb iskolai végzettség, régió és településtípus. A súlyozás alapjául a Központi Statisztikai Hivatal 2022-es népszámlálási adatai szolgáltak. Az iteratív súlyozási eljárás eredményeként a végső adatbázis a fenti jellemzők mentén reprezentálja a magyar felnőtt lakosságot. Az elemzések minden esetben a súlyozott adatokon alapulnak, így az eredmények nemcsak a megkérdezettekre, hanem a teljes felnőtt népességre vonatkoztathatók. A végső súlyegyütthatók értéke 0,33 és 2,80 között alakult.

Mérőeszközök és változók

A kutatás központi mérőeszköze a háborúval kapcsolatos félelmek vizsgálatára szolgáló állításblokk volt, amely a *Fear of War Scale* (FOWARS) kérdőív tartalmi logikájára épül. A válaszadók az állításokat egy ötfokú Likert-skálán értékelték (1 = egyáltalán nem jellemző, 5 = teljes mértékben jellemző). A kérdéssor célja az volt, hogy átfogó képet adjon a háborúval kapcsolatos szubjektív fenyegetettségészlelés intenzitásáról és szerkezetéről. A tételek a háború különböző következményterületeihez kötődő aggodalmakat fedték le (a konfliktus morális-humanitárius vonatkozásait, a közvetett gazdasági és ellátásbiztonsági hatásokat, valamint a közvetlen katonai fenyegetettséggel kapcsolatos félelmeket).

Fontos módszertani sajátosság, hogy az alkalmazott itemblokk nem különíti el teljesen a háborús események bekövetkezésére vonatkozó várakozásokat és az ezekhez kapcsolódó félelmi reakciókat. Egyes tételek ezért egyszerre tartalmazhatnak kognitív várakozási elemet, affektív félelmi komponenst, valamint morális vagy normatív értékelést. Az eredmények értelmezésekor ezért a „háborús félelem" fogalmát nem szűken, tisztán emocionális reakcióként, hanem félelemmel keretezett szubjektív fenyegetettségészlelésként használjuk. Ez a megközelítés összhangban áll a kutatás céljával, amely nem a háborús események objektív valószínűségét, hanem azok társadalmi percepcióját és szubjektív beágyazottságát vizsgálja.

Az eredeti mérési blokk 17 tételből állt, azonban az elemzések során egy tartalmilag redundáns állítást elhagytunk, így a továbbiakban egy tisztított, 16 itemes változattal dolgoztunk. A háborús félelmek általános szintjét egy összesített index segítségével ragadtuk meg, amelyet az egyes tételek átlagaként számítottuk ki, és amely 1–5 közötti értékeket vehet fel. A magasabb értékek erősebb szubjektív fenyegetettségérzetet jeleznek. Az indexváltozókat válaszadói szinten, az adott itemblokkhoz tartozó érvényes itemválaszok átlagaként képeztük. A reliabilitáselemzés *listwise*-kizárással készült, míg az indexképzés során az egyes itemeknél előforduló hiányzások nem vezettek automatikusan az adott válaszadó teljes kizárásához.

Az elemzések egy részében az összesített index mellett egy bináris változót is létrehoztunk, amely a kiemelkedően magas háborús félelemmel jellemezhető válaszadókat azonosítja. Ebbe a kategóriába azok kerültek, akiknek az átlagos félelemindexe elérte vagy meghaladta a 4,00 értéket. A 4,00-es küszöböt azért alkalmaztuk, mert ez azt jelzi, hogy a válaszadó a 16 háborús félelemitem mentén átlagosan legalább az „inkább jellemző" tartományban helyezkedik el.

A kutatás során magyarázó változóként alapvető társadalmi-demográfiai jellemzőket használtunk, így a nemet, az életkort (korcsoportok formájában), az iskolai végzettséget, a településtípust, valamint egy, a hadkötelezettség potenciális fennállását jelző változót. A hadkötelezettségi státuszt a jogi főszabály demográfiai közelítéseként operacionalizáltuk. Hadkötelezettnek azokat a férfi válaszadókat tekintettük, akik a kérdezés időpontjában betöltötték a 18. életévüket, de még nem töltötték be az 50. életévüket. A változó nem a tényleges katonai alkalmasságot vagy behívhatóságot méri, hanem a potenciális hadkötelezettségi érintettséget jelző demográfiai kategóriaként szerepel az elemzésben. Ezek a változók lehetővé tették a háborús félelmek társadalmi mintázatainak részletes vizsgálatát.

Elemzési stratégia

Az elemzés célja a háborúval kapcsolatos félelmek intenzitásának és társadalmi mintázatainak feltárása volt a magyar felnőtt lakosság körében. Ennek érdekében az elemzés több egymásra épülő lépésben zajlott. Elsőként leíró statisztikák segítségével vizsgáltuk a háborús félelmek eloszlását a teljes mintában. A 16 tételből képzett összesített félelemindex átlagértékei, percentilisei, valamint a *top-* és *bottom-box* arányok alkalmasak voltak arra, hogy képet adjanak a félelem általános szintjéről és belső polarizáltságáról.

Második lépésben demográfiai bontásokat végeztünk. A nemek közötti különbségeket kétmintás t-próbával, míg az életkor, az iskolai végzettség és a településtípus szerinti eltéréseket egyutas varianciaanalízissel (ANOVA) vizsgáltuk. A szignifikáns különbségek értelmezését *post hoc* összehasonlítások segítették. Az elemzések minden esetben súlyozott adatokon alapultak.

A magas háborús félelemmel jellemezhető csoportok azonosítása érdekében egy dichotóm változót hoztunk létre, amely a 4,00 vagy annál magasabb átlagos félelemindexszel rendelkező válaszadókat különítette el. E csoport demográfiai összetételét kereszttábla-elemzésekkel vizsgáltuk, a társadalmi sérülékenységi mintázatok feltárása céljából.

Kiegészítő jelleggel lineáris regressziós elemzést alkalmaztunk annak vizsgálatára, hogy a megfigyelt demográfiai különbségek közül mely tényezők rendelkeznek önálló magyarázó erővel, amikor a többi változót egyidejűleg kontrolláljuk. A regressziós eredményeket ellenőrző jellegű elemzésként használtuk.

Végül az időbeni változások feltárása érdekében a jelen kutatás egyes tételeit egy korábbi, nem reprezentatív adatfelvétel eredményeivel vetettük össze. Az összehasonlítás kizárólag leíró, trendjellegű volt, és az azonos itemszövegek átlagértékeinek irányát és szerkezetét vizsgálta, statisztikai következtetések levonása nélkül. Az elemzésekhez az IBM SPSS statisztikai programcsalád 27-es verzióját használtuk.

Etikai megfontolások

A kutatás lebonyolítása során a társadalomtudományi adatfelvételekre vonatkozó etikai és adatvédelmi alapelvek érvényesültek. A megkérdezettek részvétele önkéntes volt, a kérdezés megkezdése előtt pedig tájékoztatást kaptak a vizsgálat céljáról, valamint arról, hogy válaszaik feldolgozása kizárólag anonim, kutatási célú formában történik.

Az adatfelvétel nem tartalmazott olyan kérdéseket vagy adatmezőket, amelyek lehetővé tették volna az egyes válaszadók személy szerinti azonosítását. Az elemzés során kizárólag összesített adatokkal dolgoztunk, az egyéni válaszokhoz való visszakövethetőség kizárt volt. A válaszmegtagadás vagy a „nem tudom” válasz lehetőségét azoknál a kérdéseknél biztosítottuk, ahol ezt a kérdés jellege vagy érzékenysége indokolta, így a résztvevők az érzékenyebb kérdések megválaszolásakor nem kerültek kényszerhelyzetbe.

Mivel a kutatás a háborúval kapcsolatos félelmeket és aggodalmakat vizsgálta, a kérdések megfogalmazásánál kiemelt szempont volt az érzelmi terhelés minimalizálása. A kérdőív kizárólag a válaszadók szubjektív attitűdjeit és értékeléseit rögzítette.

A vizsgálat anonim, nem beavatkozó jellegű, kvantitatív társadalomtudományi kutatásként valósult meg a magyar felnőtt lakosság körében. Ennek megfelelően a kutatás nem igényelt külön etikai engedélyezési eljárást. Az adatkezelés és az adatok feldolgozása a vonatkozó adatvédelmi előírásokkal összhangban történt.

Eredmények

A jelen fejezetben a háborúval kapcsolatos félelmek magyarországi mintázatait mutatjuk be leíró és összehasonlító statisztikák segítségével. Először egy korábbi hazai adatfelvétel

(FOWARS) itemszintű referenciaértékeit közöljük, amelyek értelmezési támpontot adnak a jelen kutatás eredményeihez. Ezt követően ismertetjük a jelen adatfelvételben alkalmazott mérési blokk szerkezetét és a tisztított, 16 tételes itemblokk alapján képzett tartalmi dimenziókat, majd bemutatjuk a félelmek általános szintjét, a dimenziók közötti eltéréseket és a főbb társadalmi-demográfiai különbségeket. Külön alfejezet foglalkozik a kiemelkedően magas félelmi szinttel jellemezhető csoportokkal, végül óvatos módszertani keretezés mellett időbeni összevetést is adunk a korábbi méréshez képest.

Referenciaértékek egy korábbi magyar adatfelvételből (FOWARS 2022)

Az alábbi alfejezet nem a jelen kutatás empirikus adatain alapul, hanem egy 2022 márciusában végzett, majd 2023 májusában publikált magyar nyelvű adatfelvétel eredményeit mutatja be; az item-szintű referenciaértékeket az 1. táblázat foglalja össze.[14] Az adatok a *Fear of War Scale* (FOWARS) első hazai alkalmazásából származnak, és korábban nem mindent publikáltak ebből részletesen. Az itt közölt egyes leíró statisztikák a szerzők által nyilvánosan elérhetővé tett adatbázisok saját újraelemzéséből származnak.[15] A bemutatott eredmények ezért nem önálló empirikus következtetések levonásaként, hanem értelmezési és összehasonlítási referenciaként szolgálnak a jelen tanulmány későbbi elemzéseihez.

A 2022-es eredmények (1131 kérdezett válaszai alapján) rámutatnak, hogy a háborús félelem elsősorban a konfliktus következményeire, időbeli elhúzódására és globális hatásaira vonatkozó kognitív-tapasztalati dimenzió mentén mutat magas értékeket. A válaszadók körében különösen erős félelmet váltott ki az emberi életek elvesztésének lehetősége, a háború tartóssága, valamint annak gazdasági és politikai következményei. Ezeknél az itemeknél a megkérdezettek többsége a skála felső kategóriáit jelölte meg. A háborúval kapcsolatos bizonytalanság már 2022-ben is széles körben jelen volt a magyar lakosság értelmezési kereteiben.

Ezzel szemben a fiziológiai-pszichológiai dimenzióhoz tartozó itemek (például remegés, izzadás, szapora pulzus, alvászavar vagy gyomorpanaszok) lényegesen alacsonyabb átlagértékeket mutattak. A testi szorongástünetek intenzív megélése a válaszadók kisebb hányadára volt jellemző, ami arra utal, hogy a háborús félelem ebben az időszakban elsősorban kognitív és érzelmi bizonytalanságként, nem pedig akut testi reakciók formájában jelent meg.

A két dimenzió elkülönülése a dimenziószintű átlagok alapján is jól látható. A kognitív-tapasztalati dimenzió (1–7. item) átlaga 3,61 volt, míg a fiziológiai-pszichológiai dimenzióé (8–13. item) mindössze 2,05. Ez a különbség egyértelműen jelzi, hogy a háborúval kapcsolatos félelem súlypontja a magyar lakosság körében a konfliktus következményeinek anticipációjához és a jövő kiszámíthatatlanságához kapcsolódott, nem pedig közvetlen testi szorongástünetekben öltött formát.

---

[14] Kalcza-Janosi et al. 2023: 6.

[15] Kalcza-Janosi Kinga et al. (2022a): *The Fear of War Scale (FOWARS): Development and Initial Validation (group A)*. [online], 2022. 07. 06. Forrás: Figshare [2026. 08. 18.]; Kalcza-Janosi Kinga et al. (2022b): *The Fear of War Scale (FOWARS): Development and Initial Validation (group B)*. [online], 2022. 07. 06. Forrás: Figshare [2026. 08. 18.].

1. táblázat: Itemszintű referenciaértékek a FOWARS-skálán egy 2022-es magyar nyelvű adatfelvétel alapján

Ssz.	Item szövege	Átlag
1	Félek, mert tudom, hogy a háború emberi életekbe kerül	3,90
2	Félek, hogy a háború hosszasan elhúzódik	3,81
3	Attól tartok, hogy a béketárgyalások eredménytelenek lesznek	3,37
4	Félek attól, hogy a világ már nem lesz biztonságos hely	3,35
5	Kényelmetlenül érzem magam, ha a háborúra gondolok	3,83
6	Aggódom a háború súlyos következményei (gazdasági, politikai stb.) miatt	3,78
7	Félek attól, hogy kitör a nukleáris háború	3,23
8	Remegni kezdek, amikor arra gondolok, hogy ide is elér a háború	1,63
9	Izzad a tenyerem, ha arra gondolok, hogy a háború bennünket is elér	2,00
10	A szívem gyorsabban ver (a pulzusom megnő), amikor arra gondolok, hogy nálunk is kitör a háború	2,19
11	Alvászavarom van, mert aggódom, hogy ide is elér a háború	2,37
12	Kiráz a hideg (libabőrös leszek), amikor arra gondolok, hogy nálunk is kitör a háború	2,02
13	Felfordul a gyomrom (hányingerem, gyomoridegem van), amikor arra gondolok, hogy nálunk is kitör a háború	2,10

Forrás: a szerző szerkesztése a FOWARS-tanulmányhoz kapcsolódó nyilvános Figshare-adatbázisok alapján[16]

Az itemek szintjén a legmagasabb átlagpontszámot az emberi életek elvesztésétől való félelem érte el (3,90), amelyet a háború elhúzódásától (3,81) és a súlyos következményektől való aggodalom (3,78) követett. Ezeknél az itemeknél a válaszadók 60–70%-a a magas (4–5) válaszkategóriákat jelölte meg. A fiziológiai dimenzió esetében ezzel szemben a magas értékek aránya jellemzően 10–20% között maradt; a legalacsonyabb átlagot a remegés item kapta (1,63), amelynél a megkérdezettek kétharmada az „egyáltalán nem jellemző" választ adta. A minta összképe így azt sugallja, hogy az érzelmi és kognitív bizonytalanság jóval hangsúlyosabb volt, mint a testi szorongás.

A magyar eredmények értelmezését megerősítik a FOWARS nemzetközi validációi is. A 2023 januárjában végzett olasz vizsgálat rámutatott arra is, hogy a háborús félelmek intenzitása nem kizárólag a konfliktus földrajzi közelségével magyarázható, mivel az orosz–ukrán háborútól távolabb eső társadalmakban is jelentős szinteket ért el.[17] A magyar és az olasz validáció egyaránt alátámasztja, hogy a FOWARS alkalmas a háborús félelmek pszichoszociális jelentésének megragadására, nem csupán az aktuális emocionális reakciók mérésére.

Összességében a 2022-es magyar adatfelvétel olyan referenciaértékeket rögzít, amelyek jól használhatók a jelen kutatás eredményeinek értelmezési kereteként. Az adatok összhangban vannak az európai közvélemény-kutatási eredményekkel, amelyek szerint a háború percepciója elsősorban az eszkaláció lehetőségéhez és a jövő

[16] Kalcza-Janosi et al. 2022a; Kalcza-Janosi et al. 2022b.
[17] Regnoli – Tiano – De Rosa 2023.

kiszámíthatatlanságához kapcsolódik. A következő alfejezetekben bemutatott empirikus elemzések ezekhez a *benchmarkokhoz* viszonyítva teszik lehetővé annak vizsgálatát, hogy a háborús félelmek szerkezete és intenzitása miként alakult a későbbi időszakban.

A háborús félelmek mérőeszköze és dimenziói

A háborúval kapcsolatos félelmeket egy 17 állításból álló itemblokk segítségével mértük (2. táblázat). A válaszadók egy 1-től 5-ig terjedő Likert-skálán értékelték, hogy az egyes állítások mennyire jellemzők rájuk (1 = egyáltalán nem jellemző, 5 = teljes mértékben jellemző). Az állításokat a kérdezés során rotált sorrendben olvastuk fel. Az itemek a háborúhoz kapcsolódó morális-humanitárius aggodalmak, a konfliktus elhúzódásával és következményeivel kapcsolatos félelmek, valamint a közvetlen biztonsági és egzisztenciális kockázatok észlelésének különböző aspektusait fedik le.

2. táblázat: A háborús félelmek mérésére használt itemblokk és a tételek tartalmi dimenziói

Ssz.	Kérem, hogy egy 1-től 5-ig terjedő skálán értékelje, mennyire jellemzők Önre a következő, a világban jelenleg dúló háborúkkal kapcsolatos állítások	Dimenzió
1.	Félek attól, hogy a háborúk miatt megemelik Magyarországon az adókat	D1
2.	Félek attól, hogy a háborúk miatt terrorakciók végrehajtására kerül sor Magyarországon	D2
3.	Félek, hogy a háborúk miatt az élelmiszer-ellátás nem lesz megoldva, áruhiány lesz	D1
4.	Félek, hogy a háborúk miatt az energiaellátásban zavarok lesznek (például áramszünetek)	D1
5.	Félek, hogy infláció lesz a háborúk miatt	D1
6.	Félek, hogy nem lehet majd külföldre utazni a háborúk miatt	D1
7.	Félek, hogy engem vagy a családtagomat besorozzák katonának	D2
8.	Félek, hogy Magyarország is hadviselő fél lesz	D2
9.	Félek, hogy a háborúk hatására elveszítem a munkám	D1
10.	Félek attól, hogy kitör a nukleáris háború	D2
11.	Félek attól, hogy kitör az atomháború	kizárva
12.	Félek attól, hogy a fegyveres konfliktus eléri hazánk területét	D2
13.	Félek, mert tudom, hogy a háború emberi életekbe kerül	D3
14.	Félek, hogy a háborúk hosszasan elhúzódnak	D3
15.	Attól tartok, hogy a háborúk kapcsán a béketárgyalások eredménytelenek lesznek	D3
16.	Félek attól, hogy a világ már nem lesz biztonságos hely	D3
17.	Kényelmetlenül érzem magam, ha a háborúra gondolok	D3

Bázis: teljes minta, N = 1000

Megjegyzés: a táblázat a mérési blokk eredeti, 17 itemes változatát mutatja; az „atomháború" itemet a további elemzésekből redundancia miatt kizártuk. A D1, D2 és D3 jelölések a tartalmi aldimenziókat azonosítják.

Forrás: a szerző szerkesztése a 2025. szeptemberi adatfelvétel kérdőíve alapján

A blokk két, tartalmilag közel azonos állítást is tartalmazott (kitör a nukleáris háború és kitör az atomháború). A kettő párhuzamos szerepeltetése mérési kontrollt szolgált. Azt vizsgáltuk, hogy a válaszadók érzékelnek-e különbséget a két típusú háború között. Az inter-item korreláció azonban rendkívül magas volt (r = 0,880), ami arra utal, hogy a két tételt a minta döntően azonos jelentésűként értelmezte, vagy legalábbis a válaszadók ugyanolyan mértékben félnek mindkettőtől. A redundancia csökkentése érdekében a további elemzésekben a blokkot 16 itemre szűkítettük. Az „atomháború" tételt elhagytuk, és a „nukleáris háború" itemet megtartva folytattuk az elemzést.

A tisztított, 16 itemből álló mérési blokk belső megbízhatósága nagyon magas volt (Cronbach α = 0,942), ami arra utal, hogy az itemek erősen koherens skálát alkotnak. A reliabilitáselemzés *listwise*-kizárással készült, vagyis csak azok a válaszadók kerültek be a számításba, akik mind a 16 tételre érvényes választ adtak. A súlyozott adatok alapján ez a válaszadók 93,2%-át jelentette (Valid N = 932,31; Excluded = 67,92).

A tételek közötti korrelációk egyöntetűen pozitívak, és jellemzően közepes-erős együttjárást mutatnak, ami arra utal, hogy a mérési blokk mögött értelmezhető egy tágabb, közös félelmi tartomány: a háborúval kapcsolatos általános félelem/fenyegetettségérzet. Ennek megfelelően a 16 item a továbbiakban egységes konstrukciócsaládként kezelhető, miközben az értelmezhetőség növelése érdekében a tételeket három tartalmi aldimenzióba soroltuk. A dimenziók képzése tartalmi (tematikus) logika alapján történt; a belső konzisztencia mindhárom esetben elfogadható vagy magas.

- D1 – Gazdasági-egzisztenciális kockázatok (6 item): A mindennapi megélhetést érintő következményekhez kapcsolódó félelmeket fogja össze (adóemelés, áruhiány/élelmiszer-ellátás, energiaellátási zavarok, infláció, külföldre utazás korlátozódása, munkahely elvesztése). A dimenzió belső konzisztenciája jó (Cronbach α = 0,853; Valid N = 945,20).
- D2 – Közvetlen biztonsági-katonai fenyegetettség (5 item): A közvetlen fizikai és biztonsági kockázatok anticipációját méri (terrorakciók, sorozás, Magyarország hadviselő fél lesz, nukleáris háború, a konfliktus eléri az országot). A dimenzió belső konzisztenciája magas (Cronbach α = 0,906; Valid N = 991,09).
- D3 – Általános háborús fenyegetettség és bizonytalanság (5 item): A háború globális, morális-humanitárius és hosszabb távú következményeire, valamint a konfliktus elhúzódására vonatkozó aggodalmakat ragadja meg (emberi veszteségek, elhúzódás, béketárgyalások eredménytelensége, a világ biztonságának romlása, a háborúra gondolás keltette diszkomfort). A dimenzió tételei a D1 és D2 blokkokhoz képest általánosabb és részben normatívabb megfogalmazásúak, ezért magasabb átlaguk elsősorban tágabb háborús fenyegetettség- és bizonytalanságészlelésként értelmezhető. A dimenzió belső konzisztenciája jó (Cronbach α = 0,832; Valid N = 989,41).

A három aldimenzió nem kizárólagos kategóriaként értelmezendő, hanem egymással összefüggő félelmi tartományokként. Ezek együtt alkotják a háborúval kapcsolatos általános fenyegetettségérzetet. A dimenziók összehasonlításához válaszadói szintű dimenzióindexeket képeztünk, az adott dimenzióhoz tartozó itemek átlagaként. A magasabb érték minden esetben erősebb szubjektív fenyegetettségészlelést, illetve a háborúval

kapcsolatos aggodalmak intenzívebb jelenlétét jelzi. A leíró statisztikák alapján a három dimenzió eltérő intenzitást mutat. A legmagasabb átlag az általános háborús fenyegetettség és bizonytalanság dimenziójában figyelhető meg (átlag = 3,55; medián = 3,80), míg a gazdasági-egzisztenciális kockázatok (átlag = 2,90) és a közvetlen biztonsági-katonai fenyegetettség (átlag = 2,86) alacsonyabb, egymáshoz közeli értékeket mutatnak. Ez arra utal, hogy a válaszadók körében a legmagasabb átlagos azonosulás nem a közvetlen egzisztenciális vagy katonai kockázatokhoz, hanem a háború általános, morális-humanitárius és hosszabb távú következményeihez köthető állításokhoz kapcsolódik. Az eredmény értelmezésekor ugyanakkor figyelembe kell venni, hogy e dimenzió tételei tágabb és részben normatívabb jellegűek, ezért a magasabb átlag nem kizárólag erősebb emocionális félelemként, hanem általánosabb fenyegetettség- és bizonytalanságészlelésként értelmezendő.

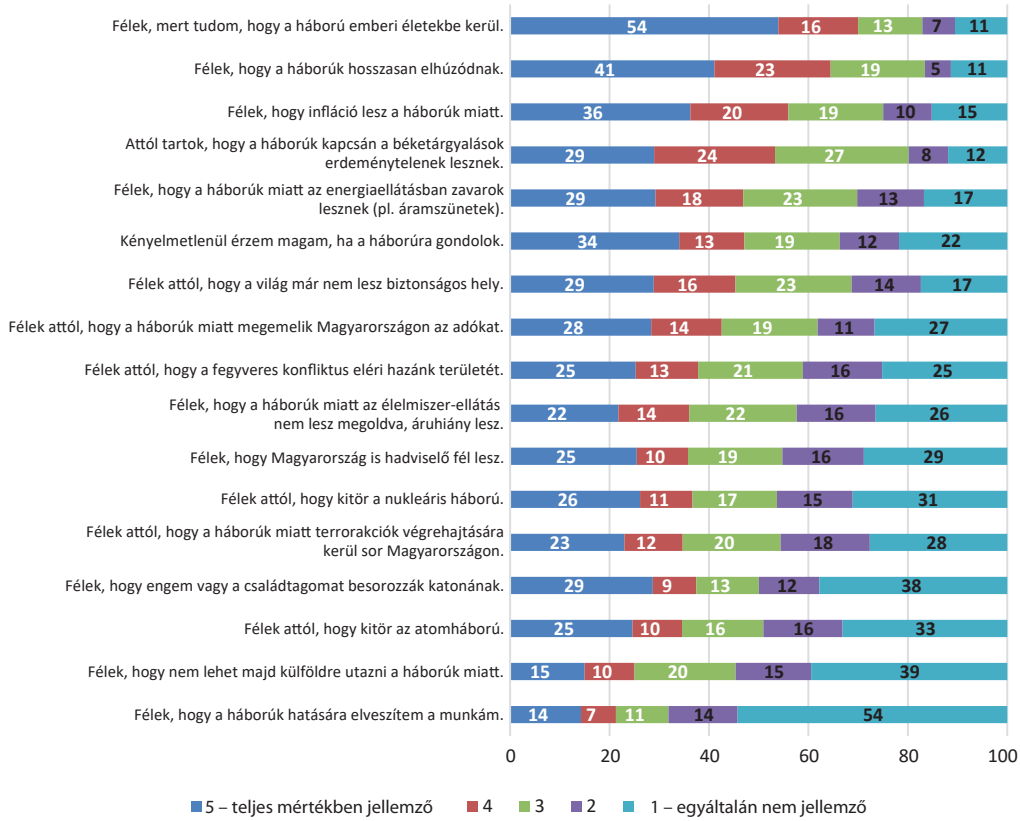
Háborús félelmek általános szintje

A háborúkkal kapcsolatos félelmek általános szintjét a 16 állításból álló itemblokk segítségével vizsgáltuk (1. ábra). Az itemek átlagából képzett összesített mutató alapján a háborús félelem átlagos szintje 3,06 (szórás = 1,09, N = 1000).[18] Az érték a skála középtartományába esik, ugyanakkor a viszonylag magas szórás arra utal, hogy a lakosságon belül jelentős eltérések vannak abban, hogy mennyire intenzíven élik meg a háborúval kapcsolatos fenyegetettséget.

Az itemszintű eloszlások és a *top-box* (4–5), illetve *bottom-box* (1–2) arányok világosan jelzik, hogy a különböző háborús félelmek nem egyforma erősséggel vannak jelen a társadalomban. A legerősebb konszenzus a háború emberi következményeivel kapcsolatban figyelhető meg: az „emberi életekbe kerül" állítással a válaszadók 70%-a ért egyet *(top-box),* miközben mindössze 17,1% sorolható a *bottom-boxba.* Hasonlóan magas egyetértés jellemzi a konfliktus elhúzódására vonatkozó félelmet is: a „háborúk hosszasan elhúzódnak" tételnél a *top-box* arány 64,5%.

A gazdasági következmények közül az infláció kiemelkedő súlyú. A válaszadók 56%-a szerint nagyon vagy inkább jellemző, hogy fél a háborúk okozta inflációtól, míg a *bottom-box* arány 24,9%. Ezzel szemben több, közvetlen egzisztenciális helyzethez kapcsolódó tétel jóval megosztóbb képet mutat. A munkahely elvesztésétől a válaszadók több mint fele (68,1%) egyáltalán nem, vagy inkább nem tart, és csupán 21,3% sorolható a *top-boxba.* A külföldre utazás ellehetetlenülése hasonlóan alacsonyabb általános félelmi szintet jelez (*top-box:* 25%, *bottom-box:* 54,6%).

[18] A szórás nem az egyes itemátlagok közötti eltérést, hanem az egyéni félelemindexek válaszadók közötti szóródását jelzi.

1. ábra: A válaszadók értékelése a világban jelenleg dúló háborúkkal kapcsolatban, %

Bázis: teljes minta, N = 1000

Megjegyzés: súlyozott adatok, százalékos megoszlások; a kerekítés miatt az értékek összege eltérhet a 100%-tól.

Forrás: a szerző szerkesztése a 2025. szeptemberi adatfelvétel alapján

A közvetlen biztonsági és katonai kockázatokhoz kapcsolódó tételek esetében – például terrorakciók, sorozás vagy a fegyveres konfliktus begyűrűzése az országba – az eloszlások inkább polarizáltak. Ezeknél az itemeknél egyszerre van jelen egy jelentős, erősen aggódó csoport és egy hasonló nagyságú, inkább elutasító válaszadói kör, ami arra utal, hogy a háborús fenyegetettség észlelése ezen a szinten társadalmilag erősen differenciált.

Az összesített félelemindex percentilisei tovább erősítik ezt az értelmezést. A mutató mediánja 2,94, amely kissé az átlag alatt helyezkedik el. A válaszadók alsó negyedére jellemző érték 2,24 (25. percentilis), míg a felső negyedbe tartozók esetében az index értéke eléri a 3,94-et (75. percentilis). A felső 10% esetében az érték 4,71, míg az alsó 10%-nál 1,59, ami rendkívül széles eloszlást jelez. Ez azt mutatja, hogy miközben a háborús félelem „átlagos” szintje közepes, a társadalmon belül nagyon eltérő vélemények léteznek. A lakosság egy része alig érintett érzelmileg, míg egy másik, jól körülírható csoport számára a háború kifejezetten erős és mindennapi fenyegetettségérzetet jelent.

Összességében az eredmények arra utalnak, hogy a háborús félelmek nem homogén módon vannak jelen a magyar társadalomban. Az összesített félelemindex széles percentilistartománya azt jelzi, hogy a mutató nem csupán átlagkülönbségeket ragad meg, hanem érdemi társadalmi megosztottságot is tükröz. Ez a leíró kép megfelelő kiindulópontot biztosít a további elemzésekhez, amelyek a háborús félelem eltérő intenzitásának társadalmi és attitűdbeli magyarázatait vizsgálják.

A háborús félelmek dimenziói

A 16 item a tartalmi logika alapján három aldimenzióba rendezhető, amelyek a háború különböző következményterületeihez kötődő félelmeket ragadják meg (3. táblázat). Az aldimenziókat 1–5 közötti skálán értelmezett indexekként alakítottuk ki, az adott dimenzióhoz sorolt tételek átlagaként. Az indexek számítása során az itemek szintjén kezeltük a hiányzó válaszokat (MEAN-függvény), így az indexek a teljes mintára kiszámíthatók voltak (N = 1000), miközben az egyes tételeknél előforduló hiányzások nem vezettek esetszintű kizáráshoz.

A három félelemtartomány átlagos intenzitása nem azonos. A gazdasági-egzisztenciális kockázatokhoz kapcsolódó félelmek átlaga 2,90 (szórás = 1,13; medián = 2,83; IQR: 2,00–3,83), míg a közvetlen biztonsági-katonai fenyegetettség dimenziója hasonló szinten alakul (átlag = 2,86, szórás = 1,34; medián = 2,60; IQR: 1,80–4,20).[19] Ezzel szemben az általános háborús fenyegetettség és bizonytalanság dimenziója markánsan magasabb átlagot mutat (átlag = 3,55, szórás = 1,09; medián = 3,80; IQR: 2,80–4,40). Ez azt jelzi, hogy a minta egészében a háború globális, morális-humanitárius és hosszabb távú következményeihez kötődő állítások váltanak ki erősebb azonosulást, mint a konkrét gazdasági vagy közvetlen biztonsági-katonai kockázatok. Ezt az eredményt ugyanakkor a D3 dimenzió általánosabb és részben normatívabb itemtartalma miatt nem célszerű kizárólag intenzívebb emocionális félelemként értelmezni.

A percentilisek alapján mindhárom dimenzió esetében jelentős szóródás figyelhető meg, ami arra utal, hogy a félelmek intenzitása társadalmilag differenciált. A gazdasági dimenzióban például a 10. percentilis 1,33, a 90. percentilis 4,50; a közvetlen fenyegetettségnél a 10. percentilis 1,00, a 90. percentilis 5,00; az általános dimenzióban pedig a 10. percentilis 2,00, a 90. percentilis 5,00. Ez a széles eloszlás a későbbi magyarázó modellek számára is kedvező, mivel a dimenziók nem csupán átlagkülönbségeket, hanem érdemi megosztottságot is tükröznek.

A dimenziók közötti együttjárások erősek, ami arra utal, hogy a három index ugyanannak a tágabb jelenségkörnek (a háborúval kapcsolatos fenyegetettségérzetnek) a különböző aspektusait méri, ugyanakkor nem teljesen redundánsak. A Spearman-féle rangkorrelációk mindhárom pár esetében magasak és szignifikánsak ($p < 0{,}001$): a gazdasági és a közvetlen fenyegetettség dimenzió között $\rho = 0{,}824$ (N = 997), a gazdasági és az általános dimenzió között $\rho = 0{,}717$ (N = 997), míg a közvetlen fenyegetettség

[19] IQR: interkvartilis terjedelem, a 25. és 75. percentilis közötti középső 50%-os tartomány.

és az általános dimenzió kapcsolata ρ = 0,746 (N = 997).[20] Az eredmények indokolják a háborús félelmek együttes, ugyanakkor dimenziónként differenciált elemzését.

3. táblázat: A háborús félelem dimenzióindexeinek leíró statisztikái

Mutató	Gazdasági-egzisztenciális kockázatok	Közvetlen biztonsági-katonai fenyegetettség	Általános háborús fenyegetettség és bizonytalanság
Itemek száma	6	5	5
Átlag	2,90	2,86	3,55
Medián	2,83	2,60	3,80
Szórás	1,13	1,34	1,09
10. percentilis	1,33	1,00	2,00
25. percentilis	2,00	1,80	2,80
75. percentilis	3,83	4,20	4,40
90. percentilis	4,50	5,00	5,00
N	1000	1000	1000

Megjegyzés: A dimenzióindexek 1–5 közötti válaszadói szintű átlagmutatók. A magasabb érték erősebb háborúval kapcsolatos szubjektív fenyegetettségészlelést, illetve intenzívebb aggodalmat jelez. Súlyozott adatok.
Forrás: a szerző szerkesztése a 2025. szeptemberi adatfelvétel alapján

Demográfiai összehasonlítás

A demográfiai összehasonlításokhoz a háborús félelmek tisztított, 16 tételes itemblokkja alapján képzett összesített indexet használtuk (2. ábra). Az index 1–5 közötti skálán értelmezhető, ahol a magasabb értékek erősebb háborús félelmet jeleznek. Az elemzések minden esetben súlyozott adatokon alapulnak.

A háborús félelmek intenzitása szignifikánsan eltér a nemek között. A nők átlagos félelemindexe magasabb (átlag = 3,33; szórás = 1,10), mint a férfiaké (átlag = 2,83; szórás = 1,02). A különbség statisztikailag szignifikáns ($p < 0,001$), és a hatás nagysága arra utal, hogy a nemek közti eltérés érdemi. A megoszlásokat vizsgálva az is látható, hogy míg a férfiak körében gyakoribb az alacsony félelemérték (*bottom-box* férfiaknál: 23,5%, nőknél: 12,4%), addig a nők körében a felső értékkategória aránya jóval magasabb (*top-box* férfiaknál: 16,2%, nőknél: 34,4%). Az életkor szerinti bontás markáns és lineáris mintázatot mutat. Az átlagos háborús félelem az életkor előrehaladtával fokozatosan növekszik:

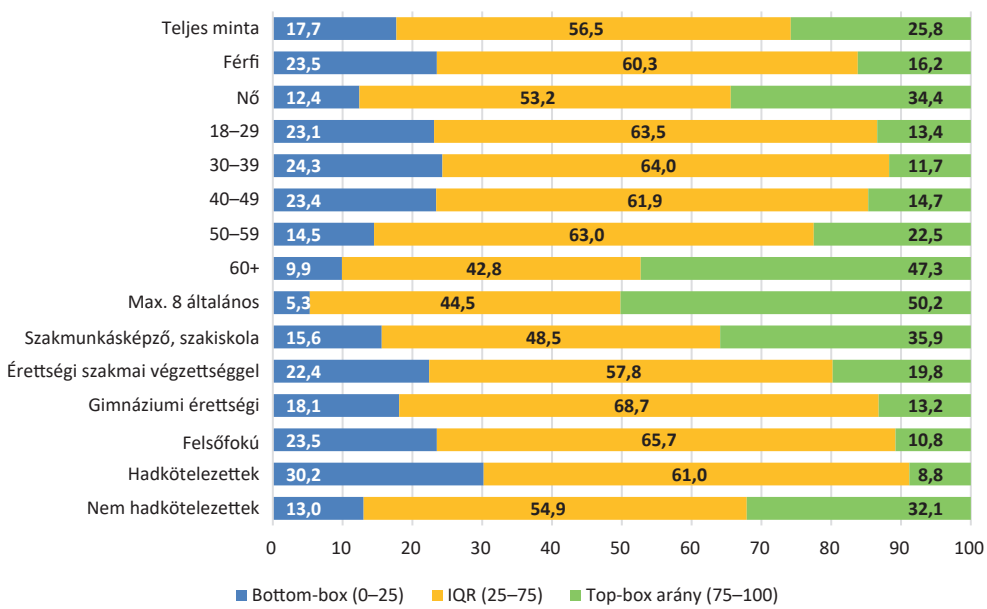
- a 18–29 évesek körében az átlag 2,70;
- a 30–39 éves korcsoportban 2,72;
- a 40–49 éves korcsoportban 2,81;
- az 50–59 éves korcsoportban már 3,14;
- míg a 60 év felettiek esetében 3,62.

[20] A dimenziók közötti együttjárásokat Spearman-féle rangkorrelációval vizsgáltuk, tekintettel arra, hogy az indexek eloszlása nem minden esetben tekinthető normálisnak.

Az egyutas varianciaanalízis alapján a különbségek szignifikánsak ($p < 0{,}001$). A *post hoc* vizsgálatok szerint a fiatalabb korcsoportok (18–39 év) között nincs érdemi eltérés, ugyanakkor az 50 év feletti válaszadók félelemindexe szignifikánsan magasabb, különösen a 60 év felettiek esetében. Ez az életkorral párhuzamosan erősödő mintázat arra utal, hogy a háborús fenyegetettség észlelése nem csupán aktuálpolitikai reakció, hanem élethelyzeti és generációs tapasztalatokkal is összefügg.

Az iskolai végzettség alapján a háborús félelmek erőteljes társadalmi lejtőt mutatnak. A legalacsonyabb végzettségű csoportban (legfeljebb 8 általános iskolai osztály) a félelemindex átlaga kiemelkedően magas (átlag = 3,82), míg a felsőfokú végzettségűek körében a legalacsonyabb (átlag = 2,73). A különbségek statisztikailag szignifikánsak ($p < 0{,}001$), és a *post hoc* elemzések szerint a legalacsonyabb végzettségű csoport, valamint az érettségi nélküli szakmai végzettségűek csoportja minden más csoporttól elkülönül, míg a magasabb végzettségek félelemindexei közt nem mutatható ki érdemi különbség.

A településtípus szerinti eltérések nem bizonyultak statisztikailag szignifikánsnak, emiatt ez nem tekinthető meghatározó tényezőnek.

2. ábra: A háborús félelmek megoszlása társadalmi-demográfiai csoportok szerint, %

Bázis: teljes minta, N = 1000

Megjegyzés: súlyozott adatok, százalékos megoszlások; a kategóriák az összesített háborús félelemindex percentilisalapú csoportjai. Bottom-box = 0–25. percentilis, IQR = 25–75. percentilis, top-box = 75–100. percentilis; a kerekítés miatt az értékek összege eltérhet 100%-tól.

Forrás: a szerző szerkesztése a 2025. szeptemberi adatfelvétel alapján

A hadkötelezettek és nem hadkötelezettek összehasonlítása első ránézésre markáns különbséget mutat. A hadkötelezettek átlagos félelemindexe alacsonyabb (átlag = 2,57), mint a nem hadkötelezetteké (átlag = 3,29), és a különbség kétmintás t-próba alapján szignifikáns. Ez az eltérés paradoxnak tűnhet, hiszen a hadkötelezettség közvetlenebb személyes érintettséget feltételezne a háborús kockázatokkal kapcsolatban. A leíró eredmények ugyanakkor arra utalnak, hogy a hadkötelezettek csoportjának (fiatalabb, férfi válaszadók) összességében alacsonyabb a háborús félelmi szintje. A többváltozós regressziós modellben, ahol kontrolláltuk a nemet, az életkort, az iskolai végzettséget és a településtípust, a hadkötelezettség hatása nem maradt szignifikáns. Ez arra utal, hogy az egyszerű csoportkülönbség döntően a hadkötelezettek és nem hadkötelezettek eltérő demográfiai összetételéből fakad, és nem önmagában a hadkötelezettség státusza magyarázza a félelem intenzitását. A legerősebb önálló hatással az iskolai végzettség, az életkor és a nem rendelkezik, míg a településtípus a többi tényező figyelembevételével nem mutat szignifikáns hatást.

Az eredmények azt mutatják, hogy a háborús félelmek alakulását elsősorban a nem, az életkor és az iskolai végzettség határozza meg, míg a közvetlen katonai érintettség lehetősége (a hadkötelezettség) önmagában nem jár együtt magasabb szubjektív fenyegetettségérzettel.

Magas háborús félelemmel jellemezhető csoportok

A magas félelem szintjének megragadására a háborús félelmek tisztított, 16 tételes itemblokkja alapján képzett összesített indexet használtuk. Magas háborús félelemnek azt tekintettük, ha a válaszadó átlagos félelemindexe eléri vagy meghaladja a 4,00 értéket, vagyis az összesített index alapján legalább az „inkább jellemző" tartományba esik. A mintában a válaszadók 25,8%-a tartozik ebbe a kategóriába (N = 1000). Kontextusként: 26 válaszadó jelölte minden tételre az 5-ös értéket, és 710-en adtak legalább egy itemre 5-ös választ.

A magas félelem a társadalomban nem véletlenszerűen oszlik el. A legerősebb különbségek a nem, az életkor és az iskolai végzettség mentén rajzolódnak ki. A nemek szerinti bontás alapján a nők körében több mint kétszer akkora a magas félelmet mutatók aránya, mint a férfiaknál (nők: 34,4%; férfiak: 16,2%). Az eltérés statisztikailag szignifikáns [$\chi^2(1) = 42{,}98$; $p < 0{,}001$], és a kapcsolat erőssége mérsékelt (Cramer's V = 0,207), ami érdemi társadalmi különbségre utal.

Az életkori mintázat még markánsabb. A 18–49 éves korcsoportokban a magas félelem aránya 11,5–14,6% között mozog, az 50–59 éveseknél 22,6%-ra emelkedik, a 60 év felettiek körében pedig eléri a 47,4%-ot. A korcsoportok közötti különbség szignifikáns [$\chi^2(4) = 120{,}61$; $p < 0{,}001$], és a kapcsolat erőssége közepes (Cramer's V = 0,347). Ez a minta azt jelzi, hogy a fokozott fenyegetettségérzet koncentráltan jelenik meg az idősebbek körében, különösen a 60 év felettiek csoportjában.

Az iskolai végzettség mentén szintén erős társadalmi lejtő látszik. A legfeljebb 8 általánost végzettek fele (50,0%) tartozik a magas félelmi kategóriába, míg a szakmai végzettséggel rendelkezők (érettségi nélkül) körében 35,9% ez az arány. Ezzel szemben a szakmai

érettségivel rendelkezők körében 19,7%, a gimnáziumi érettségivel rendelkezők körében 13,0%, a felsőfokú végzettségűek körében pedig 10,8% tartozik a magas félelmet mutatók közé. A különbségek szignifikánsak [$\chi^2(4) = 102{,}87$; $p < 0{,}001$], a kapcsolat erőssége közepes (Cramer's V = 0,321). Összességében a magas félelem leginkább az alacsonyabb végzettségű csoportokban koncentrálódik, míg a magasabb végzettségűek körében lényegesen ritkább.

Ezek az eredmények azt mutatják, hogy a magas háborús félelem elsősorban alapvető demográfiai törésvonalak mentén szerveződik. A következőkben ezért a magas félelem társadalmi és attitűdbeli hátterének vizsgálata indokolt, különös tekintettel a nők, az idősebbek és az alacsonyabb végzettségűek sérülékenységi mintázataira.

Időbeni összehasonlítás

A háborúval kapcsolatos félelmek időbeli alakulását egy korábbi, 2022-ben készült adatfelvétel eredményeivel vetjük össze (4. táblázat).[21] A korábbi adatfelvétel nem reprezentatív mintán készült, ezért az összehasonlítás nem következtető jellegű, és nem a változások statisztikai szignifikanciáját vizsgálja. Ugyanakkor az itemszövegek és a válaszkategóriák teljes azonossága lehetővé teszi az átlagértékek irányának és szerkezetének óvatos, trendjellegű összevetését. A különbségek nem populációszintű változásokat mutatnak, hanem az időbeli elmozdulások irányát érzékeltetik.

A hat, időben összehasonlítható FOWARS-állítás vizsgálata alapján három és fél év elteltével a háborúval kapcsolatos félelmek nem egységes irányú elmozdulást mutatnak. Egyes félelmek enyhén erősödtek, mások számottevően gyengültek, ami arra utal, hogy a háború társadalmi értelmezése és érzelmi megélése időben átalakult. A változások mintázata a félelmek hangsúlyainak újrastrukturálódását jelzi.

A humanitárius és morális jellegű félelmek továbbra is stabilak, sőt enyhe növekedést mutatnak. Az emberi áldozatokra vonatkozó állítás már 2022-ben is a legmagasabb átlagértéket érte el, és 2025-ben is magas szinten maradt (3,90 → 3,96). Hasonlóan, a béketárgyalások eredménytelenségétől való aggodalom is növekedett (3,37 → 3,51), ami arra utal, hogy a konfliktus elhúzódása és a diplomáciai kilátástalanság erősíti a reménytelenség érzetét. Ezek az eredmények azt jelzik, hogy a háború morális és hosszú távú következményei továbbra is meghatározó elemei a lakossági fenyegetettség- és kockázatészlelésnek, miközben e tételek részben normatív értékelést is hordozhatnak.

Ezzel szemben több, a kezdeti sokkhoz és erős érzelmi reakciókhoz kötődő félelem mérséklődött. Különösen jelentős visszaesés figyelhető meg a háborúra gondolás által kiváltott rossz közérzet esetében (3,83 → 3,26), amely a legnagyobb mértékű csökkenést mutatja. Emellett a nukleáris háborútól való félelem is érezhetően visszaszorult (3,23 → 2,85), és a világ általános biztonságának romlásától való aggodalom is enyhén csökkent (3,35 → 3,26). Ezek a változások arra utalnak, hogy a kezdeti, eszkalációtól való félelmek intenzitása idővel tompult.

[21] Kalcza-Janosi et al. 2023: 6.

A háborúk elhúzódásától való félelem esetében csak minimális elmozdulás figyelhető meg (3,81 → 3,78), ami azt jelzi, hogy a konfliktus tartósságának tudata továbbra is stabil része a lakossági gondolkodásnak.

Összességében a hat állítás átlagos értékelése 2022 és 2025 között 3,58-ról 3,44-re csökkent. Ez a mérsékelt elmozdulás nem a háborús félelmek eltűnését, hanem azok átalakulását jelzi. A kezdeti, sokkszerű és érzelmileg túlfűtött reakciók helyét egy inkább kognitív, megfontoláson alapuló aggodalom vette át, amelynek középpontjában a konfliktus elhúzódása, emberi ára és diplomáciai kilátástalansága áll. Másként fogalmazva: a háborúval kapcsolatos félelmek kevésbé pánikszerűek, inkább tartósak, racionalizáltak és fáradtsággal telítettek.

Ez a tendencia összhangban áll a korábbi fejezetekben bemutatott eredményekkel, amelyek szerint a 2025-ös adatfelvételben a háborús félelmek kevésbé heves érzelmi reakcióként, inkább strukturált kockázatészlelésként jelennek meg.

4. táblázat: Az időben összehasonlítható FOWARS-itemek átlagértékeinek változása, 2022–2025

Item	2022	2025	változás
Félek, mert tudom, hogy a háború emberi életekbe kerül	3,90	3,96	+0,06
Félek, hogy a háborúk hosszasan elhúzódnak	3,81	3,78	–0,03
Attól tartok, hogy a háborúk kapcsán a béketárgyalások eredménytelenek lesznek	3,37	3,51	+0,14
Kényelmetlenül érzem magam, ha a háborúra gondolok	3,83	3,26	–0,57
Félek attól, hogy a világ már nem lesz biztonságos hely	3,35	3,26	–0,09
Félek attól, hogy kitör a nukleáris háború	3,23	2,85	–0,38

Bázis: 2022-ben a FOWARS magyar nyelvű online adatfelvétele, N = 1131; 2025-ben a jelen kutatás országosan reprezentatív felnőtt lakossági mintája, N = 1000

Megjegyzés: Az összehasonlítás leíró jellegű, a 2022-es adatfelvétel nem reprezentatív mintán készült.

Forrás: a szerző szerkesztése a FOWARS-tanulmányhoz kapcsolódó nyilvános Figshare-adatbázisok (2022) és a 2025. szeptemberi adatfelvétel alapján[22]

Diszkusszió

A tanulmány célja az volt, hogy egy országosan reprezentatív mintán feltárja a háborúval kapcsolatos félelmek szintjét, belső szerkezetét és társadalmi megoszlását a magyar felnőtt lakosság körében. Az elemzés a kutatási kérdéseknek megfelelően egyrészt a félelmek intenzitására és tartalmi tagoltságára (RQ1), másrészt azok társadalmi-demográfiai beágyazottságára (RQ2), harmadrészt pedig a kiemelkedően magas félelmet mutató csoportok azonosítására (RQ3) fókuszált.

[22] Kalcza-Janosi et al. 2022a; Kalcza-Janosi et al. 2022b.

A háborús félelmek szintje és belső szerkezete (RQ1, H1)

Az eredmények megerősítik a H1 hipotézist: a háborúval kapcsolatos félelmek összességében nem alacsony intenzitásúak, ugyanakkor nem is egységesen magasak a magyar társadalomban. Az összesített félelemindex átlaga a skála középtartományába esik, miközben az eloszlás rendkívül széles. Ez arra utal, hogy a háborús félelem nem általános, homogén társadalmi hangulatként, hanem differenciált módon van jelen. A lakosság egy része alig érintett, míg egy kisebb, de jól körülírható csoport számára a háború kifejezetten erős és mindennapi fenyegetettségérzetet jelent.

A 16 tételes itemblokk három tartalmi aldimenzió mentén értelmezhető: ezek a gazdasági-egzisztenciális kockázatokhoz, a közvetlen biztonsági-katonai fenyegetettséghez, valamint az általános háborús fenyegetettséghez és bizonytalansághoz kapcsolódó félelmek. A leíró statisztikák alapján ez utóbbi dimenzió mutatja a legmagasabb átlagos értékeket, ami arra utal, hogy a háború morális-humanitárius, globális és hosszabb távú következményei erősen jelen vannak a lakossági fenyegetettségészlelésben. Az eredmény értelmezésekor ugyanakkor figyelembe kell venni, hogy e dimenzió tételei a konkrét gazdasági vagy katonai kockázatokhoz képest általánosabb és részben normatívabb megfogalmazásúak. A D3 magasabb értéke ezért nem önmagában intenzívebb emocionális félelemként, hanem tágabb háborús bizonytalanság- és fenyegetettségészlelésként értelmezhető.

Ugyanakkor a dimenziók közötti erős együttjárások azt jelzik, hogy a háborús félelmek mögött értelmezhető egy közös, általános fenyegetettségérzet, amely különböző tartalmi csatornákon artikulálódik. A háborús félelem így egyszerre értelmezhető egységes pszichoszociális jelenségként és differenciált félelmi tartományok rendszereként.

A háborús félelmek társadalmi strukturáltsága (RQ2, H2–H5)

A második kutatási kérdésre válaszolva az eredmények egyértelműen alátámasztják, hogy a háborús félelmek nem véletlenszerűen oszlanak meg a társadalomban, hanem alapvető demográfiai törésvonalak mentén strukturálódnak. A nemek közötti különbségek markánsak: a nők átlagosan magasabb félelemindexet mutatnak, és körükben a kiemelkedően magas félelem aránya is jóval nagyobb. Ez összhangban áll a H2 hipotézissel, és megerősíti, hogy a nem a háborús félelem egyik fontos társadalmi differenciáló tényezője.

Az életkori bontás még erőteljesebb mintázatot rajzol ki, megerősítve a H3 hipotézist. Az eredmények alapján a háborús félelem intenzitása 50 év felett jelentősen növekszik, és a 60 év felettiek körében koncentráltan jelenik meg. Ez az életkori különbség értelmezhető az élethelyzeti biztonságérzet, az egészségi sérülékenység és a generációs tapasztalatok együttes hatásaként.

Az iskolai végzettség szerinti különbségek szintén egyértelműen alátámasztják a H4 hipotézist. Az alacsonyabb végzettségű csoportokban a háborús félelem magasabb, míg a magasabb végzettségűek körében alacsonyabb. Ez a társadalmi lejtő az iskolai végzettséget a háborús fenyegetettségérzet egyik fontos társadalmi differenciáló tényezőjeként jelöli ki. A mögöttes mechanizmusok feltárása ugyanakkor további kutatást igényel.

Ezzel szemben a településtípus nem mutatott érdemi magyarázó erőt, és a hadkötelezettség hatása is csak látszólagosnak bizonyult. A többváltozós modellekben a hadkötelezettség önálló hatása eltűnt, ami megerősíti a H5 hipotézist: a leíró különbségek döntően a hadkötelezettek sajátos demográfiai összetételével magyarázhatók.

Az eredmények értelmezésekor fontos hangsúlyozni, hogy a magasabb háborús félelem nem feltétlenül kizárólag a háborúra adott specifikus reakció. A nők, az idősebb korcsoportok és az alacsonyabb iskolai végzettségűek körében mért magasabb félelmi szint egy tágabb sérülékenységi mintázat része is lehet. Ebben az értelmezésben a háború nem önálló és elszigetelt félelemforrásként jelenik meg, hanem inkább olyan aktuális fenyegetettségi keretként értelmezhető, amelyen keresztül meglévő társadalmi bizonytalanságok, élethelyzeti sérülékenységek és kockázatészlelési különbségek is kifejeződhetnek.

Ez az értelmezés nem gyengíti, hanem pontosítja a kutatás eredményeit. A vizsgálat azt mutatja meg, hogy a háborúval kapcsolatos szubjektív fenyegetettségészlelés mely társadalmi csoportokban koncentrálódik. Azt azonban nem dönti el véglegesen, hogy e csoportok magasabb félelmi szintje mennyiben háborúspecifikus, és mennyiben kapcsolódik általánosabb bizonytalanságérzethez, társadalmi sérülékenységhez vagy az aktuális közéleti és médiakörnyezethez. Ennek tisztázása további, más fenyegetéstípusokra is kiterjedő összehasonlító kutatásokat igényelne.

A kiemelkedően magas háborús félelem társadalmi koncentrációja (RQ3, H6)

A harmadik kutatási kérdésre válaszolva az elemzés igazolja, hogy a kiemelkedően magas háborús félelemmel jellemezhető válaszadók nem véletlenszerűen oszlanak meg a társadalomban. A „magas félelem" kategóriába tartozók aránya jelentős, és jól körülhatárolható demográfiai mintázatot mutat: elsősorban a nők, a 60 év felettiek és az alacsonyabb iskolai végzettségűek körében koncentrálódik. Ez alátámasztja a H6 hipotézist, és arra utal, hogy a háborús félelem nem pusztán egyéni érzelmi reakcióként, hanem társadalmilag strukturált sérülékenységként is értelmezhető.

Időbeli kontextus: a félelmek átalakulása

A korábbi, nem reprezentatív adatfelvételekkel való összevetés arra utal, hogy a háborúval kapcsolatos félelmek az idő előrehaladtával nem egységes irányban változtak, hanem szerkezetileg átrendeződtek. Az eredmények alapján nem a félelmek egyszerű erősödése vagy gyengülése figyelhető meg, hanem azok hangsúlyainak módosulása.

A morális és humanitárius jellegű aggodalmak – különösen az emberi áldozatokkal, a konfliktus elhúzódásával és a diplomáciai kilátások bizonytalanságával kapcsolatos félelmek – stabilan magas szinten maradtak. Ezzel szemben a kezdeti sokkhoz és az eszkaláció közvetlen lehetőségéhez kötődő, erősen emocionális reakciók (például a nukleáris háborútól való félelem vagy a háborúra gondolás által kiváltott erős diszkomfortérzés) mérséklődtek.

Ez a mintázat azt jelzi, hogy a kezdeti, erősen érzelmi reakciókat idővel tartósabb, visszafogottabb aggodalmak váltják fel. A konfliktus tartóssá válásával a kezdeti intenzív érzelmi reakciók háttérbe szorulnak, miközben a háború egyfajta állandó, strukturális háttérkockázatként épül be a lakossági gondolkodásba. A félelem így kevésbé akut pánikreakcióként, inkább tartós bizonytalanságérzetként jelenik meg.

A jelen kutatás a háborús félelmek társadalmi és viselkedési következményeit közvetlen módon nem mérte, ezért az ilyen irányú következtetések csak óvatosan, értelmező jelleggel fogalmazhatók meg. A magas félelemcsoportok azonosítása ugyanakkor felveti annak lehetőségét, hogy ezek a csoportok kríziskommunikációs szempontból sérülékenyebbek lehetnek. Ennek vizsgálata további, kifejezetten viselkedési következményekre, információfeldolgozásra és krízishelyzeti reakciókra irányuló kutatást igényel.

Ez az összkép megerősíti, hogy a háborús félelmek időbeli vizsgálata nem pusztán intenzitásváltozásokat, hanem a társadalmi kockázatészlelés mélyebb átalakulását is láthatóvá teszi.

Korlátok

A jelen kutatás a háborús félelmek társadalmi és viselkedési következményeit közvetlen módon nem mérte, ezért az ilyen irányú megfontolások értelmező jellegűek és az empirikus eredményekből levezetett következtetésekre épülnek. Ennek megfelelően az elemzés elsődlegesen a háborús félelmek szintjének, belső szerkezetének és társadalmi megoszlásának leírására és értelmezésére vállalkozik.

További korlátot jelent, hogy az adatfelvétel keresztmetszeti jellegű, vagyis egy adott időpontban rögzíti a háborúval kapcsolatos félelmeket. Emiatt az azonosított összefüggések nem értelmezhetők oksági kapcsolatokként. Nem dönthető el egyértelműen, hogy a magasabb háborús félelem a nemhez, az életkorhoz és az iskolai végzettséghez kapcsolódó társadalmi pozíciók következménye-e, vagy e jellemzők és a félelem együttesen tükröznek mélyebb, nem mért élethelyzeti és strukturális tényezőket.

Az adatok önbevalláson alapulnak, ami érzékeny témák esetében torzításokkal járhat. A feleleteket befolyásolhatja a társadalmi elvárás, az aktuális médiakörnyezet, valamint a válaszadók pillanatnyi érzelmi állapota az interjú idején.

A mérés további korlátja, hogy az itemek egy része nem választja szét élesen a háborús események bekövetkezésére vonatkozó várakozásokat és az ezekhez kapcsolódó félelmi reakciókat. Egy válaszadó magas értéket adhat egy tételre azért, mert az adott kimenetelt valószínűnek véli, mert attól érzelmileg tart, vagy mert azt morális, illetve normatív alapon elutasítja. A kutatás nem tartalmazott külön valószínűségi várakozásra és külön félelmi intenzitásra vonatkozó kontrollkérdéseket, ezért az eredmények elsősorban félelemmel keretezett szubjektív fenyegetettségészlelésként értelmezhetők.

A háborús félelmek mérésére alkalmazott itemblokk részben adaptált, részben saját fejlesztésű mérőeszköz. Noha a tisztított skála belső megbízhatósága magas, további vizsgálatok szükségesek annak ellenőrzésére, hogy a mérés mennyire fedi le teljeskörűen a háborús félelmek különböző aspektusait. Ezt longitudinális adatfelvételek vagy nemzetközi összehasonlító elemzések segíthetik.

Végül, habár a minta demográfiai szempontból reprezentatív, a CATI adatfelvételi módszer bizonyos csoportok – például alacsony telefonhasználattal rendelkezők – alulreprezentáltságával járhat, ami az eredmények általánosíthatóságát korlátozza.

E korlátok figyelembevételével az eredmények elsősorban leíró és értelmező jellegű empirikus betekintést nyújtanak a háborús félelmek magyarországi társadalmi mintázataiba.

Következtetések

A tanulmány empirikus eredményei azt mutatják, hogy a háborúval kapcsolatos félelmek a magyar társadalomban nem egységesen, hanem differenciált és társadalmilag strukturált módon vannak jelen. A háború elsősorban nem konkrét katonai eseményként, hanem átfogó bizonytalansági keretként jelenik meg a lakosság gondolkodásában, amelyben a morális és hosszabb távú következményekhez kapcsolódó aggodalmak különösen hangsúlyosan vannak jelen.

Az elemzés hozzájárul ahhoz, hogy a háborús félelmeket ne kizárólag egyéni érzelmi reakcióként, hanem társadalmi mintázatokba ágyazott jelenségként értelmezzük. Az eredmények rámutatnak arra, hogy a szubjektív fenyegetettségérzet jól körülhatárolható csoportokban koncentrálódik, és időben is átalakuló szerkezetet mutat. A háborús félelmek empirikus feltérképezése így kiindulópontot kínál a jelenség további, mélyebb vizsgálatához, különös tekintettel a társadalmi sérülékenység és a kockázatészlelés összefüggéseire.

Felhasznált irodalom

European Commission (2023): *Public Opinion in the European Union. Standard Eurobarometer 98. Winter 2022–2023*. Brussels: European Union. Online: https://doi.org/10.2775/460956

European Parliament: *Public Opinion on the War in Ukraine*. [online], 2022. 10. 20. Forrás: European Parliament [2026. 08. 18.].

Grupe, Dan W. – Nitschke, Jack B. (2013): Uncertainty and Anticipation in Anxiety: An Integrated Neurobiological and Psychological Perspective. *Nature Reviews Neuroscience,* 14(7), 488–501. Online: https://doi.org/10.1038/nrn3524

HS Poll: Strong Support for Arming Ukraine against Russia; Concerns about Nuclear War. [online], 2022. 10. 16. Forrás: Yle News [2026. 08. 18.].

Kalcza-Janosi Kinga et al. (2022a): The Fear of War Scale (FOWARS): Development and Initial Validation (group A). [online], 2022. 07. 06. Forrás: Figshare [2026. 08. 18.]. Online: https://doi.org/10.6084/m9.figshare.19358408

Kalcza-Janosi Kinga et al. (2022b): The Fear of War Scale (FOWARS): Development and Initial Validation (group B). [online], 2022. 07. 06. Forrás: Figshare [2026. 08. 18.]. Online: https://doi.org/10.6084/m9.figshare.20237505

Kalcza-Janosi Kinga et al. (2023): The Fear of War Scale (FOWARS): Development and Initial Validation. *Social Sciences,* 12(5). Online: https://doi.org/10.3390/socsci12050283

Monitoraggio del sentiment dell'opinione pubblica: Il conflitto in Ucraina. [online], 2022. 10. 07. Forrás: Ipsos [2026. 08. 18.].

Regnoli, Giorgio Maria – Tiano, Gioia – De Rosa, Barbara (2023): Italian Adaptation and Validation of the Fear of War Scale and the Impact of the Fear of War on Young Italian Adults' Mental Health. *Social Sciences,* 12(12). Online: https://doi.org/10.3390/socsci12120643

Reznik, Alexander et al. (2025): War Impact on Mental Health and Well-Being Among Ukrainian and Israeli Women: A Cross-National Comparison. *Cambridge Prisms: Global Mental Health,* 12, e46. Online: https://doi.org/10.1017/gmh.2025.30

Sondaż: Co piąty Polak rozważał wyjazd z kraju w związku z sytuacją w regionie. [online], 2022. 10. 16. Forrás: Rzeczpospolita [2026. 08. 18.].

Survey Shows Rise in War Fears among Norwegians. [online], 2025. 08. 05. Forrás: Peace Research Institute Oslo [2026. 08. 18.].

The Berlin Pulse 2022/2023. Rethinking Security for Germany and Europe. Hamburg: Körber-Stiftung.

Van der Heyden, Wies: *Wooncrisis en prijsstijgingen vallen jongeren zwaar, mentale gezondheid nauwelijks verbeterd sinds corona*. [online], 2022. 10. 11. Forrás: EenVandaag [2026. 08. 18.].

Szabo John,[1] Weiner Csaba,[2] Deák András[3]

Kié az energia, kié a biztonság? Uniós politikák és tagállami alkalmazkodás Közép- és Kelet-Európában a 2022-es ellátási válság után[4]

Oroszország 2022. februári ukrajnai inváziójára reagálva az Európai Bizottság az energiaátmenet felgyorsítását és az orosz földgáz kivezetését kezdeményezte, ami eltérő válaszokat váltott ki az orosz importnak történelmileg kitett közép- és kelet-európai uniós tagállamokban. A tanulmány az új intézményi elmélet keretein belül – a biztonságiasítás fogalmát is felhasználva – hat régiós tagállam és összehasonlításként Ausztria eredeti és felülvizsgált nemzeti energia- és klímaterveinek segítségével tárja fel az alkalmazkodás dinamikáját. Az empirikus adatok alapján a cikk hármas tipológiát állít fel. A „gyorsító" államok biztonsági fenyegetésre adott válasza – klímapolitikai törekvéseik felgyorsítása – egybeesik a Bizottság azon céljával, hogy az orosz földgáz kiváltása elsősorban célirányos és intenzív zöld átállás révén valósuljon meg; ennek végrehajtása intézményi rétegződéshez vagy átalakuláshoz vezet. Az „elfordulók" ugyan elismerik a biztonsági fenyegetést, de azt földrajzi diverzifikáció révén, alternatív beszállítókhoz fordulva, a földgázt átmeneti megoldásként megtartva kezelik, ami intézményi átalakulásként értelmezhető. A „megingathatatlanok" viszont az orosz importot nem tekintik biztonsági kérdésnek, vagy ha mégis, akkor a meglévő ellátási keretek között is kezelhetőnek vélik, és ezért a status quo fenntartására törekednek, ami intézményi sodródást eredményez. A tanulmány arra is rámutat, hogy a Bizottság szerepe és intézményi mozgástere fokozatos rétegződés és átalakulás útján erősödött meg, ami 2022. február után lehetővé tette számára, hogy számonkérje a tagállamok energiabiztonsági döntéseinek módját.

Kulcsszavak: *energiabiztonság, földgáz, intézmények, klímapolitika, Közép- és Kelet-Európa, Oroszország*

Whose Energy? Whose Security? EU Policies and Member State Adaptation in Central and Eastern Europe After the 2022 Supply Crisis

Responding to Russia's full-scale invasion of Ukraine in February 2022, the European Commission initiated measures to accelerate the energy transition and phase out Russian gas, prompting divergent responses among Central and Eastern European Member States historically exposed to Russian imports. Drawing on new institutionalist theory and engaging with the concept of securitisation, the article examines the dynamics of adaptation through the original and revised National Energy and Climate Plans of six regional Member States, alongside Austria as a comparator. On

[1] Szabo John az ELTE KRTK Világgazdasági Intézet tudományos főmunkatársa és kutatócsoport-vezetője, valamint az ELTE TáTK adjunktusa.

[2] Weiner Csaba az ELTE KRTK Világgazdasági Intézet tudományos főmunkatársa.

[3] Deák András az NKE EJK John Lukacs Intézet tudományos főmunkatársa.

[4] A tanulmányt a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Hivatal támogatta a PD 146507 (Szabo John), az FK 146590, az ADVANCED 152852 (Weiner Csaba) és az FK 138317 (Deák András) számú projektek keretében.

this empirical basis, the article develops a threefold typology. The 'accelerationist' states' response to the security threat – the acceleration of their climate policy efforts – aligns with the Commission's objective of displacing Russian gas primarily through a targeted and intensive green transition; its implementation gives rise to institutional 'layering' or 'conversion'. 'Pivoters' acknowledge the security threat but address it through geographic diversification towards alternative suppliers while preserving natural gas in a transitional role, a pattern best understood as institutional 'conversion'. 'The unwavering', by contrast, do not regard Russian imports as a security matter – or, where they do, consider them manageable within existing supply arrangements – and consequently seek to preserve the status quo, giving rise to institutional 'drift'. The article also demonstrates that the Commission's own institutional role and latitude expanded through gradual 'layering' and 'conversion', which, after February 2022, enabled it to hold Member States to account over the manner of their energy security decisions.

Keywords: *Central and Eastern Europe, climate policy, energy security, institutions, natural gas, Russia*

Bevezetés

Az Európai Unió energiapolitikája a kezdetektől, az 1957-es római szerződés óta kényes kérdés, az uniós intézmények és a tagállamok közötti állandó viták színtere. Az 1986-os Egységes Európai Okmány és a 2007-es lisszaboni szerződés mellett az energiaellátási sokkok és a klímaválság is hozzájárultak ahhoz, hogy az Unió fokozatosan átalakítsa az energiával kapcsolatos intézményrendszerét, és egyre nagyobb befolyáshoz juttassa az Európai Bizottságot. A tagállamok mindvégig igyekeztek megőrizni az energiamixük alakítása feletti szuverenitásukat, ám az az intézményi dinamikák mentén mégis változott, jellemzően szűkült. Ebben a folyamatban Oroszország 2022. februári ukrajnai inváziója, illetve annak európai következményei újabb mérföldkövet jelentettek. Addig példátlan módon a Bizottság előíró jellegű álláspontot foglalt el egy, kizárólag az energiamix összetételéhez kapcsolódó kérdésben, közvetlenül is beleszólva annak alakításába. Ezen a tényen az sem változtat, hogy formálisan és elvi szinten az Európai Tanács volt az, amely felkérte a Bizottságot, hogy dolgozzon ki olyan terveket, amelyek révén „az Európai Unió a lehető leghamarabb megszünteti függőségét az orosz gáz-, olaj- és szénimporttól".[5] A 2022-es orosz invázió ezért paradigmaváltást[6] idézett elő az uniós energiapolitikában, amelynek következtében az EU szorosan összekapcsolta az energiabiztonságot a klímapolitikával. Jelen tanulmány egyrészt történeti perspektívában tárja fel, hogyan változott meg az Európai Bizottság szerepe és intézményi mozgástere a közösség energia- és klímapolitikájának irányításában, másrészt azt vizsgálja, hogy a közép- és kelet-európai tagállamok miként és milyen intézményi mechanizmusok mentén reagáltak a 2022-es orosz inváziora, az azt követő energiaválságra, illetve az Európai Bizottság azon javaslatára, hogy

[5] *European Council Meeting (24 and 25 March 2022) – Conclusions. EUCO 1/22.* [online], 2022. 03. 25. Forrás: European Council [2025. 09. 28.], 5.

[6] Osička, Jan – Černoch, Filip (2022): European Energy Politics After Ukraine: The Road Ahead. *Energy Research & Social Science,* 91.

energiabiztonsági okokból gyorsítsák fel az energiaátmenetet, és csökkentsék az orosz földgáz szerepét az energiamixükben.

Az események értelmezéséhez és elméleti megalapozásához több megközelítés is segítségül hívható. Az államkapitalizmussal foglalkozó új szakirodalmi hullám[7] – csakúgy, mint a nemzetközi kapcsolatokban az energiakereskedelem fegyverként való alkalmazását vizsgáló irányzat[8] – jelentős magyarázó erővel járul hozzá a tagállamok közötti eltérő reakciók megértéséhez. A tanulmány hangsúlyosan az új intézményi elméletre[9] támaszkodva vizsgálja az európai intézményi változás alakítását. Ennek eredményeképp új helyzet alakult ki a Bizottság és a tagállamok között 2022. február után: a Bizottság új intézményi eszközöket kapott a tagállami energiamixek közvetlen módon való megváltoztatására. Erre a tagállamok eltérő válaszokat adtak, amelyeket három magatartásforma mentén osztályoztunk. Az egyes típusokat „gyorsítóknak", „elfordulóknak" és „megingathatatlanoknak" neveztük el, aszerint, hogy miképpen reagáltak az orosz energiaforrások kivezetésének uniós szándékára. Az elemzést a nemzeti energia- és klímatervek (NEKT)[10] összehasonlításán alapuló empirikus adatok támasztják alá, különös tekintettel a földgáz változó szerepére.

Kutatásunk hét uniós tagállamra összpontosít: hat közép- és kelet-európai államra (Bulgária, Csehország, Lengyelország, Litvánia, Magyarország és Szlovákia) és összehasonlításként egy EU15-tagállamra, Ausztriára. Az országok kiválasztásakor a meghatározó szempont az energiainfrastruktúra és a földgázimporttól való függőség hasonló kiindulási karakterisztikája volt.[11] Mindegyik kiválasztott országnak jelentős intézkedéseket kellett hoznia az EU klíma- és megújulóenergia-céljainak teljesítése érdekében.

Az elemzés kiindulópontját az orosz inváziót előtt, 2019–2020-ban véglegesített, nagyrészt az energiaátmenetre irányuló tagállami NEKT-ek képezik, amelyeket 2022 után, a soron következő felülvizsgálat alkalmával ki kellett egészíteni az orosz energiaimport kivezetésére és az így keletkező hiány kezelésére vonatkozó intézkedésekkel.[12] A történelmi kontextus bemutatása érdekében áttekintettük még a tagállamok 2000-es évek eleji, a megújuló energiákkal kapcsolatos előrehaladásról szóló jelentéseit, a 2010-ig benyújtott

---

[7] Alami, Ilias et al. (2022): Special Issue Introduction: What Is the New State Capitalism? *Contemporary Politics,* 28(3), 245–263; Alami, Ilias – Dixon, Adam D. (2023): Uneven and Combined State Capitalism. *Environment and Planning A: Economy and Space,* 55(1), 72–99; Alami, Ilias – Dixon, Adam D. (2024): *The Spectre of State Capitalism*. Oxford: Oxford University Press.

[8] LaBelle, Michael Carnegie (2023): Energy as a Weapon of War: Lessons from 50 Years of Energy Interdependence. *Global Policy,* 14(3), 531–547.

[9] Hall, Peter A. – Taylor, Rosemary C. R. (1996): Political Science and the Three New Institutionalisms. *Political Studies,* 44(5), 936–957.

[10] Az eredeti és a felülvizsgált NEKT-ek, azok tervezetei, valamint bizottsági értékelései az alábbi helyről tölthetők le: *National Energy and Climate Plans*. [online]. Forrás: European Commission [2026. 06. 03.].

[11] Több régiós országot különböző okokból hagytunk ki a vizsgálatból: Romániát, mert nem importált érdemben orosz gázt; Lettországot és Észtországot, mivel diverzifikációs döntéseik meghatározóan a lengyel és litván helyzet függvényei; Szlovéniát és Horvátországot pedig azért, mert földgázszektoraik a múltban is rendszeresen ki tudták váltani az orosz importot piaci dinamika mentén.

[12] A NEKT-ek felülvizsgálati folyamata során a hét ország 2023–2024-ben benyújtotta az első tervezetét, amelyet a Bizottság értékelt. Ezt követően 2024–2025-ben Lengyelország kivételével mindenki leadta a végleges, átdolgozott NEKT-et. Lengyelország végül csak 2026 júniusára készítette el a végső dokumentumot, a Bizottság viszont már 2025 októberében úgy döntött, hogy az ügyet az Európai Unió Bírósága elé terjeszti. A tanulmányt a végleges dokumentum megjelenése előtt zártuk le, ezért Lengyelország esetében a benyújtott tervezetre hagyatkoztunk.

nemzeti cselekvési terveket a megújuló energiával kapcsolatban, illetve a 2010-es évekbeli kétéves előrehaladási jelentéseket is. Munkánk öt alapvető kérdés köré épül:

- Miből adódik az eredeti és a felülvizsgált tervek közötti különbség az emissziócsökkentésben?
- Tervezik-e a tagállamok a szénfelhasználás további csökkentését?
- Hogyan kezelik a földgázfogyasztás kérdését? Az orosz földgáz kiváltásával párhuzamosan csökkentették-e keresleti várakozásaikat?
- Vannak-e a felülvizsgálat révén új tervek a gázinfrastruktúrába történő beruházásra?
- Szánnak-e fokozottabb szerepet a megújuló gázoknak, például a biogáznak és a hidrogénnek?

Ezekre a kérdésekre építve hasonlítjuk össze a földgáz és különösen az orosz földgáz változó szerepét, az energiaátmenet felgyorsítására vonatkozó terveket, illetve azokat az intézkedéseket, amelyeket a kiválasztott országok a 2022-es inváziót és az azt követő zavarokra reagálva fogadtak el.[13] Ezen empirikus adatok mentén osztályozzuk a tagállami politikákat. A nemzeti válaszok ugyanis olyan indikatív karakterisztikákat képeznek, amelyek révén a tagállamok mindegyike besorolható a „gyorsítókból", „elfordulókból" és „megingathatatlanokból" álló hármas tipológia valamelyikébe.

A tanulmány következő fejezete elsőként az elemzési keretünket mutatja be, amely az intézményi változásokra és azoknak az EU energia- és klímaügyi kérdéseivel való kapcsolatára összpontosít. A fejezet ezt követően a történeti kontextust tárja fel, nyomon követve a Bizottság egyre növekvő szerepét és annak kölcsönhatásait a közép- és kelet-európai tagállamok szakpolitikai preferenciáival. A soron következő fejezet a tipológia ismertetésével indul, majd a NEKT-alapú elemzés eredményeit tekinti át, értékelve, hogy a vizsgált tagállamok hogyan igazították ki energia- és klímapolitikájukat a háború fényében. A zárófejezet a kiválasztott elméleti keretre támaszkodva összegzi az energiabiztonság közös politikává válásának intézményi tanulságait, kitérve a tagállami reakciók mögött meghúzódó mozgatórugókra és a Bizottság szupranacionális szerepének jövőbeli kilátásaira. A tanulmány nem tárgyalja sem az intézményi változások jogi hátterét vagy jogszerűségét, sem azok hatékonysági következményeit.

Elméleti keret

Intézmények és változásaik

Az intézmények a társadalmi viselkedést strukturáló szabályok és normák összességét jelentik.[14] Az intézményi elméletek régóta segítenek megmagyarázni, hogy a hasonló kiindulási pontok vagy cselekvési formák ellenére mégis miért alakulhatnak ki egészen

[13] A főbb trendeket a melléklet táblázataiban mutatjuk be.

[14] Streeck, Wolfgang – Thelen, Kathleen szerk. (2005): *Beyond Continuity. Institutional Change in Advanced Political Economies*. Oxford: Oxford University Press.

eltérő társadalmi eredmények.[15] Az új intézményi elméletek a racionális, a történeti, a szociológiai (szervezeti) és a diszkurzív irányzatba sorolhatók.[16] A racionális intézményi elmélet a közgazdaságtanra támaszkodik, a szereplők viselkedését pedig jellemzően racionálisnak tartja, amit azonban csak az intézményeken belül folytathatnak. Az intézmények eszerint nem a szereplők célrendszerét befolyásolják, hanem ösztönzőket és szabályokat biztosítanak a tranzakciós költségek csökkentése érdekében.[17] A szociológiai intézményi elmélet a szociológiára épül, és a szimbólumok, keretek és értékek szerepét hangsúlyozza, amelyeket kultúraspecifikus gyakorlatok és eljárások meghatározó tényezőiként azonosít.[18] A történeti intézményi elmélet szerint „a történelem számít".[19] Ez az irányzat a politikai rendszernek a hatalmi és gazdasági viszonyokat átalakító gyakorlatára összpontosít, miközben az intézményeket tág értelemben definiálja, egyaránt beleértve azokba a formális és informális szabályokat, normákat, rutinokat és eszméket.[20] Végül a diszkurzív intézményi elmélet a diskurzusok és az eszmék szerepét vizsgálja az intézményi változások előidézésében.[21]

Az energiaszektorra vonatkozó kutatások előszeretettel alkalmazzák a különféle intézményi elméleteket.[22] A történelmi energiaátmenetek hosszú távú jellege miatt nagy népszerűségnek örvend a történeti iskola. Szélesebb körben ismert a „pályafüggőség" történeti intézményi fogalma.[23] Ennek lényege, hogy az intézmények nem csupán korlátozzák a cselekvést, hanem azok tartós, változásnak ellenálló konstrukciók is, amelyeket legfeljebb fokozatosan lehet megváltoztatni, fejlődésüket terelni.[24] A koncepció kiemelt szerepet kapott az energiaátmenetekkel foglalkozó korai munkákban,[25] és azóta is széles körben alkalmazzák az azokban bekövetkező változás (vagy a változás hiányának) elméleti

---

15 Steinmo, Sven (2008): Historical Institutionalism. In Porta, Donatella Della – Keating, Michael (szerk.): *Approaches and Methodologies in the Social Sciences: A Pluralist Perspective*. Cambridge: Cambridge University Press, 118–138.

16 Hall–Taylor 1996; Schmidt, Vivien A. (2008): Discursive Institutionalism: The Explanatory Power of Ideas and Discourse. *Annual Review of Political Science,* 11(1), 303–326.

17 North, Douglass C. (1990): *Institutions, Institutional Change and Economic Performance*. Cambridge: Cambridge University Press; North, Douglass C. – Wallis, John Joseph – Weingast, Barry R. (2009): *Violence and Social Orders. A Conceptual Framework for Interpreting Recorded Human History*. Cambridge: Cambridge University Press.

18 DiMaggio, Paul J. – Powell, Walter W. (1983): The Iron Cage Revisited: Institutional Isomorphism and Collective Rationality in Organizational Fields. *American Sociological Review,* 48(2), 147–160.

19 Steinmo 2008.

20 Mahoney, James (2000): Path Dependence in Historical Sociology. *Theory and Society,* 29(4), 507–548; Pierson, Paul (2000b): Not Just What, but When: Timing and Sequence in Political Processes. *Studies in American Political Development,* 14(1), 72–92.

21 Schmidt, Vivien (2006): Institutionalism. In Hay, Colin – Lister, Michael – Marsh, David (szerk.): *The State: Theories and Issues*. Houndmills – New York: Palgrave Macmillan, 98–117; Schmidt 2008; Schmidt, Vivien A. (2010): Taking Ideas and Discourse Seriously: Explaining Change Through Discursive Institutionalism as the Fourth 'New Institutionalism'. *European Political Science Review,* 2(1), 1–25.

22 Andrews-Speed, Philip (2016): Applying Institutional Theory to the Low-Carbon Energy Transition. *Energy Research & Social Science,* 13, 216–225; Smil, Vaclav (2010): *Energy Transitions: History, Requirements, Prospects*. Santa Barbara: Praeger.

23 Hall–Taylor 1996.

24 David, Paul A. (1985): Clio and the Economics of QWERTY. *American Economic Review,* 75(2), 332–337; Mahoney 2000; Pierson, Paul (2000a): Increasing Returns, Path Dependence, and the Study of Politics. *The American Political Science Review,* 94(2), 251–267; Pierson 2000b; Schwartz, Herman (2004): *Down the Wrong Path: Path Dependence, Increasing Returns, and Historical Institutionalism*. Kézirat. Charlottesville: University of Virginia.

25 Unruh, Gregory C. (2000): Understanding Carbon Lock-in. *Energy Policy,* 28(12), 817–830.

magyarázatakor.[26] Az energiaátmenetre vonatkozó növekvő szakirodalom sokakat arra késztetett, hogy megvizsgálják azokat a helyzeteket, amikor a pályafüggőség megszakad, nem működik, és a szakpolitika valamilyen okból átlépi az általa képzett korlátokat.[27] Ennek során a történelmi folytonosságot „kritikus fordulópontok" szakítják meg, elindítva az érdemi változást.[28] Ezek a kritikus fordulópontok „olyan döntési pontok, amelyek az országokat (vagy más entitásokat) olyan fejlődési pályákra terelik, amelyek bizonyos, a korábbitól eltérő kimeneteleket eredményeznek, és amelyeket nem lehet könnyen megszakítani vagy visszafordítani".[29] Ahogy Hall és Taylor megjegyzik, „[a] fő probléma természetesen annak a magyarázata, hogy mi váltja ki az ilyen kritikus fordulópontokat. És bár a történeti intézményi elmélet képviselői általában a gazdasági válságok és a katonai konfliktusok hatását hangsúlyozzák, sokuknak nincs jól kidolgozott válaszuk erre a kérdésre".[30] Ebben az értelmezésben a klímaváltozás és az általa kiváltott energiaátmenet hatása szintén az intézményi változás mindent átfogó hajtóerejeként jelent meg.[31] Ezek a hatások új intézmények létrejöttéhez, a meglévők átalakulásához és ezek láncreakciói révén „tartós örökséghez" vezettek.[32]

A történeti intézményi elmélet szerint a változást előidéző erők endogének és exogének lehetnek. Az endogén változás az adott intézmény sajátos felépítéséből vagy belső tulajdonságaiból fakad (például demográfiai változás), míg az exogén változás olyan külső erőre utal, amely intézményi változáshoz vezet (például háború). Ezen túlmenően négyféle, fokozatos intézményi változás különböztethető meg: az eltolódás *(displacement)*, a rétegződés *(layering)*, az átalakulás *(conversion)* és a sodródás *(drift)*.[33] Az eltolódás a régi szabályok új tartalommal való felváltását jelenti. Rétegződéskor új elemeket adnak az intézményhez. Átalakulás során a meglévő intézményeket új célokra, funkciókra vagy feladatokra használják. Végül sodródás akkor következik be, amikor a környezet megváltozik, az intézményi szabályok azonban változatlanok maradnak, ezért az intézmény a megváltozott környezetben fokozatosan másként kezd el működni. Lockwood és szerzőtársai szerint a külső szervekre átruházott hatáskörökön vagy a privatizáción

[26] Fouquet, Roger (2016): Path Dependence in Energy Systems and Economic Development. *Nature Energy,* 1(8); Gross, Robert – Hanna, Richard (2019): Path Dependency in Provision of Domestic Heating. *Nature Energy,* 4(5), 358–364.

[27] Collier, Ruth Berins – Collier, David (1992): Framework: Critical Junctures and Historical Legacies. In Collier, Ruth Berins – Collier, David (szerk.): *Shaping the Political Arena: Critical Junctures, the Labor Movement, and Regime Dynamics in Latin America.* Notre Dame: University of Notre Dame Press, 27–39; Capoccia, Giovanni – Kelemen, R. Daniel (2007): The Study of Critical Junctures: Theory, Narrative, and Counterfactuals in Historical Institutionalism. *World Politics,* 59(3), 341–369; Soifer, Hillel David (2012): The Causal Logic of Critical Junctures. *Comparative Political Studies,* 45(12), 1572–1597.

[28] Krasner, Stephen D. (1984): Approaches to the State: Alternative Conceptions and Historical Dynamics. *Comparative Politics,* 16(2), 223–246; Collier–Collier 1992.

[29] Mahoney, James (2001): *The Legacies of Liberalism.* Baltimore–London: Johns Hopkins University Press, 7.

[30] Hall–Taylor 1996: 942.

[31] Lockwood, Matthew et al. (2017): Historical Institutionalism and the Politics of Sustainable Energy Transitions: A Research Agenda. *Environment and Planning C: Politics and Space,* 35(2), 312–333.

[32] Mahoney, James – Thelen, Kathleen szerk. (2009): *Explaining Institutional Change. Ambiguity, Agency, and Power*. Cambridge: Cambridge University Press.

[33] Mahoney–Thelen 2009.

keresztül megnyíló erős vétójogok léte arra utal, hogy a rétegződés a fokozatos változás különösen gyakori formája lehet az energiaügyek irányításában.[34]

Jelen tanulmány kiindulópontját azok a kutatások jelentik, amelyek szerint az EU energiaügyi intézményei fokozatos változáson mennek keresztül, amely endogén (például politikai nyomás) és exogén tényezők (például az energiaválság) együttes hatásának eredményeként alakultak ki.[35] Ráadásul a változás pályája a Schmidt által „előtérben működő diszkurzív képességeknek"[36] nevezett tényezőkön is alapulhat, amelyek révén a szereplők megváltoztathatják (vagy fenntarthatják) intézményeiket.[37] Vagyis a változás irányát és formáját ugyan korlátozhatják a történeti intézményi elmélet képviselői által azonosított anyagi és intézményi tényezők, de pályáját az a diskurzus alakítja, amely az intézményeket megerősítheti vagy lebonthatja.[38] Példának okáért az EU energiaügyi intézményeiben bekövetkezett fejlődést ugyan a klímaváltozás generálta energiaátmenet hajtja előre, de pályáját az uniós intézmények és a tagállamok nevében végzett tervezést övező diskurzus irányítja.[39] Ez utóbbi erőnek a hatása tagállamonként eltérő, és azt a nemzeti intézmények formálják. Ez alól az Ukrajna elleni orosz invázió sem volt kivétel. Az a tagállamok részéről különböző reakciókat váltott ki, amelyeket befolyásolt a fenyegetésről alkotott képük, a tervezett energiaátmenet pályája és a fenyegetésről folytatott összeurópai energiabiztonsági diskurzus is.

Intézményi evolúció versus rekonfiguráció: a közös energiapolitika történeti áttekintése

Az egységes uniós energiapolitikát általában az Európai Szén- és Acélközösség (ESZAK) létrehozásához kötik. Ez azonban félrevezető. Az igaz, hogy az ESZAK-ot létrehozó tagállamok kormányai az ellátásbiztonság egyik értelmezését beépítették a közösségi jogba, amit később mind a Bizottság, mind az Európai Tanács hivatkozási alapul használt ahhoz, hogy az energiát szupranacionális területté tegyék. Ezek a törekvések azonban nem jártak sikerrel, e téren akkor nem történt érdemi előrelépés.[40] Éppen ellenkezőleg:

---

[34] Lockwood 2017: 14.

[35] Lockwood, Matthew (2016): Creating Protective Space for Innovation in Electricity Distribution Networks in Great Britain: The Politics of Institutional Change. *Environmental Innovation and Societal Transitions,* 18, 111–127; Rennkamp, Britta (2019): Power, Coalitions and Institutional Change in South African Climate Policy. *Climate Policy,* 19(6), 756–770; Smedby, Nora (2020): Limits to Polycentricity? Institutional Layering and Policy Feedbacks of Building Energy Performance Requirements in Sweden. *Environmental Policy and Governance,* 30(2), 71–83; Ekanem, Minika et al. (2024): Understanding Institutional Layers and Modes of Change for Energy Transitions: Analysis of Norway's Electricity Sector Reforms. *Scandinavian Political Studies,* 47(2), 122–149.

[36] Schmidt az előtérben működő diszkurzív képességek fogalmával arra utal, hogy az egyének – miközben egy intézményen belül cselekszenek – képesek külső szemlélőként vizsgálni, megkérdőjelezni és diskurzus útján megváltoztatni vagy fenntartani magát az intézményt.

[37] Schmidt 2008: 314.

[38] Buschmann, Pia – Oels, Angela (2019): The Overlooked Role of Discourse in Breaking Carbon Lock-In: The Case of the German Energy Transition. *WIREs Climate Change,* 10(3), e574.

[39] Szulecki, Kacper – Claes, Dag Herald (2019): Towards Decarbonization: Understanding EU Energy Governance. *Politics and Governance,* 7(1), 1–5; Economidou, Marina et al. (2022): Strategic Energy and Climate Policy Planning: Lessons Learned from European Energy Efficiency Policies. *Energy Policy,* 171.

[40] Maltby, Tomas (2013): European Union Energy Policy Integration: A Case of European Commission Policy Entrepreneurship and Increasing Supranationalism. *Energy Policy,* 55, 435–444.

„a kormányok ellenállása és az olajipari vállalatok vonakodása”[41] gátolta az integrációt, aminek következtében az energiaügy „az integrációval szembeni ellenállás fellegvárává”[42] vált. A kormányok az 1980-as évek végéig megőrizték szuverenitásukat az energiaügyek felett, és szigorú ellenőrzést gyakoroltak az egyes területeken.[43] Ez annak ellenére volt így, hogy a villamosenergia- és földgázhálózatok a piaci dinamikák mellett fokozatosan integrálódtak.[44] A tagállamok voltak azok, amelyek kezelték az 1970-es évek két olajválságát – javarészt az amerikai kormányzat által kialakított keretek között –, miközben az Európai Bizottság vagy más szupranacionális szervezetek csak korlátozott szerepet játszottak.[45] Így míg az uniós együttműködés a szén- és acélügyek összehangolásának szükségességéből fakadt, az energiapolitikában alig történt integráció, a kormányok autonóm módon érvényesítették szakpolitikai céljaikat.

A Bizottság végül csak az 1992-es maastrichti szerződés révén, a szabályozás és a piaci keretek harmonizálására irányuló korábbi munkájának köszönhetően léphetett a szakpolitikai porondra.[46] Hatáskörének kiterjesztését segítette egy új bürokratikus jelentéstételi intézmény. Az 1986-os *Energia 2000*[47] jövőkép a kormányok által benyújtandó nemzeti jelentések alapján felügyeleti jogkört biztosított számára az EU energetikai kérdései felett. Ezek a jelentések nagyban hasonlítottak a majdani nemzeti energia- és klímatervekre, de jóval a klímapolitika kialakulása előtt intézményesítették azokat. Azok kiindulópontja a piacharmonizáció és az ágazati piacok egységesítése volt, illeszkedve az Unió általános küldetéséhez. A Bizottság felkérte a tagállamokat, hogy nyújtsanak be részletes felméréseket az energiarendszereikről, az előző jelentési időszakhoz képest elért előrehaladásról (a jelentéstétel kétévente történt), és jelöljék meg a felmerült problémákat. A felmérések alapján a Bizottság felülvizsgálhatta és kialakíthatta a hosszú távú energetikai célkitűzéseit, továbbá politikai javaslatokat tehetett, beleértve az egységes versenypiac létrehozására vonatkozó ajánlásokat is. Ezek aztán kiterjedtek az EU-csatlakozásukról tárgyaló, keleti bővítésben részt vevő tagállamok politikáinak alakítására is.[48]

---

41 Tonini, Alberto (2016): The EEC Commission and European Energy Policy: A Historical Appraisal. In Bardazzi, Rossella – Pazienza, Maria Grazia – Tonini, Alberto (szerk.): *European Energy and Climate Security.* Cham: Springer, 15.

42 Spokesman of the ECSC's High Authority – European Community Information Service (1967): *Europe and Energy*. Luxembourg: [k. n.], 10.

43 Hoffman, George Walter – Dienes, Leslie (1985): *The European Energy Challenge. East and West.* Durham, NC: Duke University Press.

44 Lagendijk, Vincent (2008): *Electrifying Europe: The Power of Europe in the Construction of Electricity Networks.* Amsterdam: Aksant; Glachant, Jean-Michel – Hallack, Michelle – Vazquez, Miguel (2013): *Building Competitive Gas Markets in the EU.* Cheltenham–Northampton, MA: Edward Elgar Publishing.

45 Duffield, John S. – Birchfield, Vicki L. (2011): Introduction. In Birchfield, Vicki L. – Duffield, John S. (szerk.): *Toward a Common European Union Energy Policy. Problems, Progress, and Prospects.* New York: Palgrave Macmillan, 1–9.

46 Cini, Michelle (1997): Administrative Culture in the European Commission: The Cases of Competition and Environment. In Nugent, Neill (szerk.): *At the Heart of the Union. Studies of the European Commission.* London: Palgrave Macmillan, 71–88; Matláry, Janne Haaland (1997): *Energy Policy in the European Union.* London: Red Globe Press; Nugent, Neill (2000): *At the Heart of the Union. Studies of the European Commission.* London: Palgrave Macmillan.

47 *Council Resolution of 16 September 1986 Concerning New Community Energy Policy Objectives for 1995 and Convergence of the Policies of the Member States.* [online]. Forrás: eur-lex.europa.eu [2025. 09. 04.].

48 Szabo, John – Deak, Andras (2021): The CEE Energy Transition: Recurring Fifty-Year-Old Dynamics? In Mišík, Matúš – Oravcová, Veronika (szerk.): *From Economic to Energy Transition. Three Decades of Transitions in Central and Eastern Europe.* Cham: Palgrave Macmillan, 63–96.

Ezt a semleges, pusztán az ajánlások kidolgozására szolgáló, alárendelt bürokratikus rutint a klímapolitika megjelenése emelte magasabb szintre. Az EU a klímavédelmi intézkedések terén hierarchikus, fentről lefelé irányuló megközelítést alkalmazott, ami az uniós intézmények nagyobb szerepét indokolta az érintett ügyekben. A kormányok és az uniós intézmények abban állapodtak meg, hogy az üvegházhatású gázok kibocsátásának csökkentése, a megújuló energiaforrások használatának ösztönzése, valamint az energiahatékonyság javítása olyan lépések lesznek, amelyeket uniós szinten is figyelnek és egységes módon vizsgálnak majd.[49] Az 1986-os jelentéstételi mechanizmusokra építve a Tanács megbízta a Bizottságot, hogy „határozza meg a nemzeti programok értékelésére szolgáló eljárásokat és módszereket",[50] amelyek révén nyomon követhetik a tagállamok üvegházhatásúgáz-kibocsátását, és ezáltal kibocsátáscsökkentési javaslatokat tehetnek. A Bizottság tehát olyan, az üvegházhatású gázokra vonatkozó adatokat gyűjtött, amelyek visszaigazolták a modellezési gyakorlatot, és alapul szolgálhattak a kibocsátási pályák kiszámításához. Mindazonáltal az abból levonható következtetések, a kibocsátáscsökkentő intézkedések (azaz a klímapolitika maga) és általánosabban az energiapolitika továbbra is a hagyományos politikai döntéshozatal keretein belül maradtak.[51] Mindezek alapján Mahoney és Thelen intézményi klasszifikációját[52] alkalmazva rétegződésként értelmezhetjük ezt a változást, mert egy meglévő jelentéstételi rutin bővült új tartalmakkal. A jelentéstétel az eddigi gyakorlatnak megfelelően egyszerre jelentett alapvető kommunikációs csatornát, alkudozási eszközt és a politikai döntéshozatalhoz szükséges információnyújtást, amelyen keresztül mind a Bizottság, mind a nemzeti kormányok jelezhették preferenciáikat. Ez a változás, kiváltképp mert nem érintette a szabályrendszert, a tagállamok és a Bizottság közti egyetértés mellett következett be.

A tagállamok azonban szigorúan meghúzták a bizottsági szerepkör határait.[53] Ezt egyértelműen kinyilvánították, amikor az ENSZ harmadik éghajlatváltozási konferenciáján 1997-ben megtiltották a Bizottságnak, hogy a nevükben tárgyaljon.[54] Az összehangolt klímapolitikai intézkedések végrehajtására irányuló politikai akarat azonban később a hatáskör egy részét mégis szupranacionális szintre helyezte át. A kiotói jegyzőkönyv végrehajtása egész Európára kiterjedő emisszió kereskedelmi rendszert igényelt, és ennek az átfogó keretrendszernek a kezeléséhez egyre növekvő bürokratikus apparátus társult. Ebből lett később az EU kibocsátáskereskedelmi rendszere (EU ETS). Ennek kidolgozása rendkívül összetett feladat volt, amit a kormányok szívesen átruháztak a szupranacionális

[49] Jordan, Andrew – Rayner, Tim (2010): The Evolution of Climate Policy in the European Union: A Historical Overview. In Jordan, Andrew et al. (szerk.): *Climate Change Policy in the European Union. Confronting the Dilemmas of Mitigation and Adaptation?* Cambridge: Cambridge University Press, 52–80.

[50] *93/389/EEC: Council Decision of 24 June 1993 for a Monitoring Mechanism of Community CO2 and Other Greenhouse Gas Emissions.* [online]. Forrás: eur-lex.europa.eu [2025. 10. 10.], 5. cikk.

[51] Eikeland, Per Ove – Skjærseth, Jon Birger (2016): Evolution of EU Climate and Energy Policies. In Skjærseth, Jon Birger et al. (szerk.): *Linking EU Climate and Energy Policies: Decision-Making, Implementation and Reform.* Cheltenham–Northampton, MA: Edward Elgar Publishing, 31–49.

[52] Mahoney–Thelen 2009.

[53] Oberthür, Sebastian – Ott, Hermann E. (1999): *The Kyoto Protocol. International Climate Policy for the 21st Century.* Berlin–Heidelberg: Springer-Verlag.

[54] Rayner, Tim – Jordan, Andrew (2016): Climate Change Policy in the European Union. In von Storch, Hans (szerk.): *Oxford Research Encyclopedia of Climate Science.* Oxford: Oxford University Press.

bürokráciára.[55] A Bizottság készen állt arra, hogy éljen ezzel a lehetőséggel, és a klímapolitikát az uniós döntéshozatal szintjére emelje. Ennek megfelelően „meglepően gyors előrelépést"[56] téve e kérdésben olyan adminisztratív apparátust fejlesztett ki, amelynek révén ezt a komplex eszközt a meglévő klímapolitikára építhette rá. Az emissziókereskedelmi rendszer és a hozzá tartozó bizottsági kompetenciák új intézményt képeztek, amely azonban értelemszerűen és döntő mértékben megváltoztatta a korábbi jelentéstételi rendszer környezetét. Mindez már ekkor előrevetítette a Bizottság és a tagállamok energiapolitikai kapcsolataiban a folyamatos sodródást, a régi intézmények megváltozott környezetben való passzív tovább élését. Átvitt értelemben az emissziókereskedelmi rendszer feletti bizottsági ellenőrzés volt az energiapolitika azon arkhimédészi pontja, amelyen keresztül a hatáskörök és kompetenciák rendszere a későbbiekben folyamatosan újrarendeződött.

Ezek a változások ekkor még nem érintették az energiabiztonságot, amely uniós szinten gyakorlatilag nem is létezett, mivel a Bizottságnak alig volt befolyása a kérdésben. Az EU15-tagállamoknak korlátozott volt a hajlandóságuk, és a keleti bővítéssel csatlakozó tagállamokhoz képest alapvetően eltérő volt a fenyegetésérzékelésük is.[57] Előbbi országok javarészt diverzifikált importportfóliókkal rendelkeztek, amelyekben esetenként már a cseppfolyós földgáz (LNG) is megjelent, miközben a keleti bővítési hullám tagállamai a Gazprom piaci fölényét sebezhetőségként élték meg.[58] Éppen ezért az előbbi csoport viszonylagos politikai befolyása, valamint a Bizottság korábbi gyakorlata és létező hatáskörei okán az energiaügyi napirendet a harmadik energiacsomag végrehajtása és az egységes versenypiacot lehetővé tevő hiányzó infrastruktúra kiépítése határozta meg.[59] Ily módon az uniós piacharmonizációs és versenyképességi intézményekre rétegződött az energiabiztonság célja is. Habár a Bizottság ezt versenyképességi és piacépítési tevékenységként definiálta, és ezen intézményrendszer keretébe ágyazta, a gyakorlatban új szabályok – akár uniós szubvenciók – mentén mégis energiabiztonsági kihívásokra reagált. Értelemszerűen ez csak lépésenként csökkentette az EU sebezhetőségét az ellátási zavarok esetén.[60] A rétegződés sajátos kompromisszum az új szabályok és a régi intézmények között. Ebből fakadóan ez az intézményi megoldás nem biztosította a kiegyensúlyozott energiaellátást olyan mértékben, ahogyan azt egyes, a kérdésben radikálisabb, elsősorban közép- és kelet-európai tagállamok (például Lengyelország) szerették volna.[61]

---

55 Oberthür–Ott 1999.

56 Rayner–Jordan 2016: 69.

57 Szulecki, Kacper szerk. (2017): *Energy Security in Europe. Divergent Perceptions and Policy Challenges*. Cham: Palgrave Macmillan.

58 Gustafson, Thane (2020): *The Bridge. Natural Gas in a Redivided Europe.* Cambridge, MA: Harvard University Press.

59 Crisan, Adina – Kuhn, Maximilian (2017): The Energy Network: Infrastructure as the Hardware of the Energy Union. In Andersen, Svein S. – Goldthau, Andreas – Sitter, Nick (szerk.): *Energy Union. Europe's New Liberal Mercantilism?* London: Palgrave MacMillan, 165–182; Klauser, Benedikt – Shavlak, Sofiya (2017): The Internal Gas Market: Achievements, Challenges and the Next Steps. In Jones, Christopher (szerk.): *The Role of Gas in the EU's Energy Union.* Deventer: Claeys and Casteels Law Publishing, 173–202.

60 Overland, Indra (2017): The Hunter Becomes the Hunted: Gazprom Encounters EU Regulation. In Andersen, Svein S. – Goldthau, Andreas – Sitter, Nick (szerk.): *Energy Union. Europe's New Liberal Mercantilism?* London: Palgrave MacMillan, 115–130.

61 Roth, Mathias (2011): Poland as a Policy Entrepreneur in European External Energy Policy: Towards Greater Energy Solidarity vis-à-vis Russia? *Geopolitics,* 16(3), 600–625.

Ettől függetlenül a Bizottság a 2000-es években a klímapolitikai menetrend kialakítására összpontosított. Ennek keretében fogadták el a 20-20-20-as célokat, ami egyúttal meg is alapozta volna az EU globális vezető szerepének a hitelességét a klímapolitikában.[62] Mindez azonban egy „integráltabb európai energiapolitikát"[63] feltételezett. A Bizottságnak – mint a tevékenység legfőbb felügyelőjének – a szerepe tovább nőtt a megújulóenergia-irányelv[64] hatálybalépésével. Ez a tagállamok számára előírta, hogy a klímapolitikai célok elérése érdekében tegyék közzé saját nemzeti cselekvési terveiket a megújuló energiával kapcsolatban.[65] Ezek a rendelkezések módosították a meglévő jelentéstételi követelményeket azáltal, hogy a listához hozzáadták (1) a megújulóenergia-célokat, (2) az azok érdekében hozandó intézkedéseket, (3) a várható pályákat, valamint (4) a vonatkozó stratégiákat és politikákat. A Bizottság megerősítette a jelentéstételben játszott központi szerepét: jelentéstételi sablont dolgozott ki, és már visszajelzést is adott a javaslatokra, miközben álláspontját támogatta az a „lehetőség, hogy ajánlásokat fogalmazzon meg a tagállamok számára arról, hogyan érhetik el legjobban nemzeti céljaikat meg nem felelés esetén".[66] Tevékenysége tehát az egyszerű koordinatív, konzultációs és harmonizációs feladatoktól elmozdult az értékelő és bíráló szerepkör felé. Klasszikus esete volt ez az intézményi átalakulásnak, amikor a meglévő bürokratikus rutint új célokra kezdték el használni, új hatásköröket is rendelve azokhoz. Érthető módon ez a változás nem talált egyöntetű támogatásra a tagállamok, legfőképpen a közép- és kelet-európai fővárosok körében. Szerepet játszott ebben az is, hogy utóbbiak ellenálltak a célszámok megemelésének. Ugyanakkor a Bizottság lefegyverezte ezt az ellenállást azáltal, hogy az érintett tagállamok alacsonyabb célértékeket alkudhattak ki, és uniós forrásokat szerezhettek energiaágazataik fejlesztésére.[67] A Bizottság forrásallokációs eszköztára semlegesítette az intézményi átalakulás és a kiterjedő hatáskörök kapcsán jelentkező aggodalmakat.

Az energiaunió[68] intézkedéscsomagja volt az első, amelyet már az energiabiztonság kérdéseinek kezelésére is terveztek, még ha csak a hosszú távú tervezés koordinációján keresztül is.[69] Röviddel ezután a Bizottság közzétette a *Tiszta energia minden európainak*

---

[62] Parker, Charles F. – Karlsson, Christer (2010): *Climate Change and the European Union's Leadership Moment: An Inconvenient Truth? Journal of Common Market Studies,* 48(4), 923–943.

[63] Langsdorf, Susanne (2011): *EU Energy Policy: From the ECSC to the Energy Roadmap 2050*. Berlin: Heinrich Böll Stiftung, 6.

[64] *Az Európai Parlament és a Tanács 2009/28/EK irányelve (2009. április 23.) a megújuló energiaforrásból előállított energia támogatásáról, valamint a 2001/77/EK és a 2003/30/EK irányelv módosításáról és azt követő hatályon kívül helyezéséről (EGT-vonatkozású szöveg)*. [online]. Forrás: eur-lex.europa.eu [2025. 10. 10.].

[65] Solorio, Israel – Jörgens, Helge (2020): Contested Energy Transition? Europeanization and Authority Turns in EU Renewable Energy Policy. *Journal of European Integration,* 42(1), 77–93.

[66] Solorio–Jörgens 2019: 86.

[67] Maltby, Tomas – Mišík, Matúš (2024): *Energy Transitions in Central and Eastern Europe. The Political Economy of Climate and Energy Policy.* Cambridge: Cambridge University Press.

[68] *A Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak, a Régiók Bizottságának és az Európai Beruházási Banknak: A stabil és alkalmazkodóképes energiaunió és az előretekintő éghajlat-politika keretstratégiája*. COM(2015) 80 final. [online], 2015. 02. 25. Forrás: eur-lex.europa.eu [2025. 10. 12.].

[69] Leal-Arcas, Rafael – Rios, Juan Alemany (2015): The Creation of a European Energy Union. *European Energy & Climate Journal,* 5(3), 24–60; Szulecki, Kacper et al. (2016): Shaping the 'Energy Union': Between National Positions and Governance Innovation in EU Energy and Climate Policy. *Climate Policy,* 16(5), 548–567.

(Clean Energy for All Europeans) elnevezésű csomagot,[70] amely magában foglalta a megújulóenergia-irányelv átdolgozott változatát[71] és az energiaunió irányításáról szóló rendeletet is.[72] Ezek alapvető fontosságúvá váltak az EU energia- és klímapolitikájának irányításában, és egyre nagyobb mértékben kezdték ki a tagállamok szuverén hatásköreit.[73] Nem meglepő módon már csak ezért is a keleti bővítéssel csatlakozott tagállamok „ellenezték az új [klíma- és megújulóenergia-] célokat, és ragaszkodtak a nemzeti energiamixre vonatkozó döntések terén a nemzeti szuverenitáshoz, az EU korlátozott szerepéhez, valamint az energiaellátás-biztonság céljának előtérbe helyezéséhez".[74] Mindez szembeállította őket Németországgal, Dániával és számos olyan tagállammal, amelyek üdvözölték az ambiciózusabb klímacélokat, és nyitottak voltak a döntéshozatal szupranacionális szintre történő áthelyezésére. Utóbbi logikai kapcsolatban állt az előzővel, ambiciózus energiaátmeneti pályájuk általában összhangban volt a Bizottság által előírt intézkedésekkel.

A tisztaenergia-csomag olyan jogszabályok megalkotásához vezetett, amelyek utasították a kormányokat célok kitűzésére és azok elérését szolgáló tervek kidolgozására, ugyanakkor felhatalmazták a Bizottságot e célok összehangolására és a vonatkozó tervek értékelésére. Az irányítási rendelet „jelentős újítást"[75] vezetett be. Számos, korábban különálló tervezési folyamatot integrált egyetlen intézménybe, miközben azokat alaposabb vizsgálatnak és felügyeletnek vetette alá, immár szupranacionális szinten.[76] A NEKT-alapú megközelítés és az átdolgozott megújulóenergia-irányelvben szereplő közös uniós szintű cél nem határozott meg nemzeti célokat, hanem olyan eszközökkel látta el a Bizottságot és a tagállamokat, amelyek lehetővé teszik a tagállamok számára e közös célok elérését.[77] Ugyanakkor a közép- és kelet-európai tagállamoknak a csatlakozás után tapasztalt igazodása a klímacélokhoz megtorpant, többségük egyre határozottabban lépett fel a 2030-as célokkal szemben. Noha a tanulmányunkban vizsgált közép- és kelet-európai országok

---

[70] *A Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak, a Régiók Bizottságának és az Európai Beruházási Banknak: Tiszta energia minden európainak*. COM(2016) 860 final. [online], 2016. 11. 30. Forrás: eur-lex.europa.eu [2025. 10. 12.].

[71] *Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2018/2001 irányelve (2018. december 11.) a megújuló energiaforrásokból előállított energia használatának előmozdításáról (átdolgozás) (EGT-vonatkozású szöveg)*. [online]. Forrás: eur-lex.europa.eu [2025. 10. 12.].

[72] *Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2018/1999 rendelete (2018. december 11.) az energiaunió és az éghajlat-politika irányításáról, valamint a 663/2009/EK és a 715/2009/EK európai parlamenti és tanácsi rendelet, a 94/22/EK, a 98/70/EK, a 2009/31/EK a 2009/73/EK, a 2010/31/EU, a 2012/27/EU és a 2013/30/EU európai parlamenti és tanácsi irányelv, a 2009/119/EK és az (EU) 2015/652 tanácsi irányelv módosításáról, továbbá az 525/2013/EU európai parlamenti és tanácsi rendelet hatályon kívül helyezéséről (EGT-vonatkozású szöveg)*. [online], 2018. 12. 21. Forrás: eur-lex.europa.eu [2025. 10. 09.].

[73] Szulecki–Claes 2019; Knodt, Michèle – Ringel, Marc (2022): European Union Energy Policy: A Discourse Perspective. In Knodt, Michèle – Kemmerzell, Jörg (szerk.): *Handbook of Energy Governance in Europe.* Cham: Springer, 121–142.

[74] Ringel, Marc – Knodt, Michèle (2018): The Governance of the European Energy Union: Efficiency, Effectiveness and Acceptance of the Winter Package 2016. *Energy Policy,* 112, 209.

[75] Vandendriessche, Marie – Saz-Carranza, Angel – Glachant, Jean-Michel (2017): The Governance of the EU's Energy Union: Bridging the Gap? *EUI RSCAS,* (51), 1.

[76] Kulovesi, Kati – Oberthür, Sebastian (2020): Assessing the EU's 2030 Climate and Energy Policy Framework: Incremental Change Toward Radical Transformation? *Review of European, Comparative & International Environmental Law,* 29(2), 151–166.

[77] Monti, Alessandro – Martinez Romera, Beatriz (2020): Fifty Shades of Binding: Appraising the Enforcement Toolkit for the EU's 2030 Renewable Energy Targets. *Review of European, Comparative & International Environmental Law,* 29(2), 221–231.

közül Litvánia versenyképességi okokból támogatta a 2030-ra kitűzött, jogilag kötelező érvényű célokat, a többi állam – Bulgária, Csehország, Lengyelország, Magyarország és Szlovákia – főként pénzügyi megfontolásokból, de egyes országok az energiamixük feletti szuverenitásukat övező aggodalmak miatt ellenezték azokat.[78] Kérdéses, hogy a NEKT-ek megjelenése mennyiben volt valós intézményi változás, illetve hogy a közép- és kelet-európai kormányok kiújuló ellenkezése mennyire volt az uniós szereplők csökkenő ellentételezésének a következménye. A Bizottság értelemszerűen evolutív folyamatként értelmezte a történteket, a korábbi egyezségekből fakadó logikus fejleményként. Így tagadta a radikális intézményi változást, a történteket legfeljebb rétegződésként értelmezte. A tiltakozó tagállamok a NEKT-ek megjelenését és a hatásköri változásokat inkább átalakulásként élték meg, és igyekeztek gátat szabni a Bizottság törekvéseinek.

A 2022 februárjában Ukrajna ellen indított orosz invázió paradigmaváltást hozott az EU energiapolitikájában. A háború kiújulása után két héttel az Európai Bizottság a *REPowerEU* terv[79] keretében célul tűzte ki az orosz fosszilis tüzelőanyagok – köztük a földgáz – kivezetését. Ezt eredetileg egy vészhelyzeti érvelés támasztotta alá, az a várakozás, hogy a Gazprom leállítja az EU-ba irányuló szállításokat. Ennek következtében számos, az orosz gázellátási kockázat kezelésére irányuló intézkedést hoztak rövid, jellemzően egy éven belüli határidőkkel. A Bizottság szerint „az orosz fosszilis tüzelőanyagoktól való függőségünk fokozatos megszüntetése jóval 2030 előtt megvalósítható",[80] ennek érdekében pedig átalakította az Unió 2030-ig érvényes *Irány az 55%! (Fit for 55)* programját, abba számos olyan intézkedés került bele, amely az orosz leválást támogatta. A Bizottság a földgázellátás diverzifikációja mellett takarékossági és hatékonyságnövelő intézkedéseket javasolt, amelyeket a megújuló energiaforrások gyorsított kapacitásnövelése egészített ki. Ugyanakkor a Bizottság irreális elvárásokat fűzött az orosz földgáz uniós energiaprogram révén történő kiváltásához. A Bizottság tervezetében az EU által importált 155 milliárd m^3 orosz földgáz valamivel kevesebb mint egyharmadát (60 milliárd m^3) kívánták földrajzi diverzifikációval helyettesíteni 2022 végéig. A szűk határidő egyben azt is jelezte, hogy a Bizottság nem hajlandó támogatni az import-infrastruktúrába és más belföldi hálózatfejlesztésbe történő beruházásokat. A terv szinte kizárólag a meglévő kapacitásokra támaszkodott, és csak szerény beruházásokat irányzott elő a tagállamok által végrehajtandó hálózatbővítésekre. A fennmaradó igényt nem fosszilis tüzelőanyagokból kívánták fedezni, ami tükrözte a „zöld átállás gyorsított ütemét".[81] Az intézkedéseket beépítették a Tanács által jóváhagyott *REPowerEU* tervbe, jócskán eltolva ezzel

[78] Mišík, Matúš (2021): When the Accession Legacy Fades Away: Central and Eastern European Countries and the EU Renewables Targets. *The International Spectator,* 56(3), 56–70.

[79] *A Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek, az Európai Tanácsnak, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának: REPowerEU: Közös európai fellépés a megfizethetőbb, biztonságosabb és fenntarthatóbb energiáért*. COM(2022) 108 final. [online], 2022. 03. 08. Forrás: eur-lex.europa.eu [2025. 10. 12.].

[80] *A Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek, az Európai Tanácsnak, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának: REPowerEU: Közös európai fellépés a megfizethetőbb, biztonságosabb és fenntarthatóbb energiáért* 2022.

[81] *A Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek, az Európai Tanácsnak, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának: REPowerEU: Közös európai fellépés a megfizethetőbb, biztonságosabb és fenntarthatóbb energiáért* 2022.

a Bizottság és a tagállami kormányok hatásköreit elválasztó határokat az előbbi javára.[82] A valóság értelemszerűen rácáfolt erre az elképzelésre, azt az érintett tagállamok eredeti, radikális formájában egy év alatt nem valósíthatták meg.

Az orosz fosszilis tüzelőanyagok szerepének kiváltása egyes közép- és kelet-európai tagállamok számára nagyobb kihívást jelentett, mint a régió más országai vagy az EU egésze esetében. Ez részben abból fakadt, hogy nagyobb volt a függőségük az orosz importtól, és távolabb helyezkedtek el az alternatív gázforrásoktól, ami többletköltséggel járt. Mindezt tovább súlyosbította, hogy kisebb pénzügyi mozgástérrel rendelkeztek a zöld átállás felgyorsításához és ezáltal az orosz fosszilis tüzelőanyagokról való leváláshoz. A közép- és kelet-európai tagállamok Oroszország által jelentett fenyegetésekkel szembeni sebezhetőségének aszimmetriáját az EU érdekelt felei (a Bizottság, a Tanács, a kormányok stb.) már a 2009-es orosz–ukrán gázválság idején felismerték. A Bizottság ezért támogatta a piaci integrációt, jelentős forrásokat nyújtott hálózati összeköttetésekhez és LNG-terminálokhoz, javítva ezzel az egységes piac működését a régióban. Ezt akkor intézményi rétegződés révén valósították meg, a piacharmonizációs eszközhöz társítottak energiabiztonsági szabályrendszert.

Ezen korábbi gyakorlattal éles ellentétben álltak a háború 2022-es kiújulása utáni uniós intézkedések és célkitűzések. Ezúttal a Bizottság alig nyújtott támogatást a közép- és kelet-európai országok diverzifikációs törekvéseihez, sok érdekelt felet meglepve a régióban. Leginkább a helyreállítási és rezilienciaépítési eszköz (*Recovery and Resilience Facility,* RRF) forrásaira hivatkoztak, amely valóban bőségesen fedezett klímapolitikai intézkedéseket. A régiós fővárosok ebbe kívánták ágyazni, erre kívánták rétegezni energiabiztonsági beruházásaikat. Azonban ezt a keretet a tagállamok már felosztották, nem kívántak pótlólagos feladatokat rendelni hozzá. Továbbá ezek a források hosszú távú célok kielégítésére voltak szánva, nem voltak alkalmasak a Bizottság által is elvárt rövid távú alkalmazkodás segítésére. A Bizottság viszont a kérdést a klímapolitikai törekvéseire támaszkodva közelítette meg, nem kívánt új fosszilis projektekre forrásokat áldozni, hiszen azokat épp kivezetni akarta, feleslegesnek gondolta még a meglévőket is.[83] A Bizottság értelmezése szerint ugyanis a klímapolitikára szánt uniós támogatások energiabiztonsági célokat is szolgálnak, amivel gyakorlatilag elismerte az intézményi sodródást a megváltozott környezetben, és elutasította a rétegződést és az átalakulást.

Ezáltal azonban a rövid távú alkalmazkodás költségeinek terhe a tagállamokra hárult, ami nem tette népszerűvé a bizottsági elképzelést. Még azon tagállamok is, amelyek nyitottabbak voltak az energiaátmenetre, átmenetileg félretették ezen törekvéseiket, és elsősorban a rövid távú ellátásbiztonsági kérdések megoldására törekedtek. Fedezet hiányában viszont nagyon máshogy nézett ki az elérhető cselekvés költség-haszon viszonya. Még az orosz földgáz alternatív forrásokból származó földgázzal való helyettesítésének is jelentős költségterhe volt, nem is beszélve a földgáz megújuló energiaforrásokkal és energiahatékonyság-növeléssel történő kiváltásáról.

---

[82] Besnier, Thibault (2023): Repower EU: The Authority Turn for the EU in Energy Policies? *Bruges Political Research Papers,* (91), 1–32.

[83] Holz, Franziska – Kemfert, Claudia (2020): No Need for New Natural Gas Pipelines and LNG Terminals in Europe. *DIW Focus,* (5), 1–9.

Nem meglepő tehát, hogy a Bizottság *REPowerEU* terve, annak részletes változata eleve csak korlátozott támogatást kapott a tagállamok körében, és azóta a támogatottsága tovább mérséklődött. Intézkedéseinek többségét gyorsan elfogadták, mivel azok többnyire új termelőkapacitások finanszírozását is magukban foglalták. Azonban az orosz import fokozatos megszüntetésére irányuló intézkedések már kevésbé nyerték el a tagállamok széles körű támogatását. Az Európai Tanács elutasította a konkrét határidő bevezetését, az orosz leválást illetően a „lehető leghamarabb" megfogalmazás került bele a végleges változatba. Az orosz olajimport megszüntetését szankciós formában fogadták el, kvázi konszenzusos alapon. A leginkább érintett közép- és kelet-európai országok vonakodását azzal sikerült leküzdeni, hogy számukra különböző derogációkat, Magyarországnak például határidő nélküli mentességet biztosítottak. A földgázra vonatkozó szankciók még nagyobb ellenállásba ütköztek, annak ellenére, hogy a legtöbb tagállamot 2022-ben a Gazprom eleve elzárta a vezetékes ellátástól. Az orosz vezetékes import gyakorlatilag úgy tűnt el az uniós piacról, hogy arra semmilyen tilalom nem vonatkozott. 2025-re a hosszú távú vezetékes szerződéses importőrök köre Magyarországra, Szlovákiára és Görögországra szűkült, és a Magyarországra vezető – a Török Áramlatból táplálkozó – Balkáni Áramlat gázvezetékrendszer maradt az egyetlen működő importútvonal.[84] Eközben 2026 elejéig az orosz LNG-re is csak jelképes korlátozás volt érvényben, és fontos gázforrást jelentett a kontinens nyugati partvidékén fekvő tagállamok számára, ami gátolta a további lépések megtételét.[85]

2025 májusában a Bizottság olyan jogalkotási javaslatot tett közzé, amely az orosz földgázimport közvetlen tilalmát eredményezné 2027 végére.[86] Az orosz olaj- és gázimportra továbbra is nagymértékben támaszkodó magyar és szlovák kormány határozottan ellenezte ezt a messzemenő szabályozási változást, s végül a 2026. januári tanácsi szavazáskor magyar és szlovák ellenszavazat mellett, bolgár tartózkodással fogadták el a rendeletjavaslatot.[87] Szlovákia megingathatatlanságát mutatja, hogy 2026 áprilisában meg is támadta a rendeletet[88] az EU Bíróságánál,[89] ennek értelmében 2027. november 1-jére mindenkinek fel kell hagynia mindennemű gázimporttal Oroszországból. Az orosz olajimport (kőolaj és olajtermékek) teljes beszüntetésének tervezett határidejét 2027 végében rögzítették, de végső döntés nem született róla, az iráni háború miatt egy időre le is került a napirendről

---

[84] ACER: *ACER Report on Russian Gas Import Contracts and Diversification Pursuant to Article 7(6) of Regulation (EU) 2026/261*. [online], 2026. 07. 01. Forrás: acer.europa.eu [2026. 07. 03.].

[85] Yafimava, Katja et al. (2024): *EU Sanctions on Russian LNG: Choices and Consequences*. *Energy Insight,* (156), 1–17.

[86] *A Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának: Az orosz energiaimport megszüntetésének ütemterve*. COM(2025) 440 final. [online], 2025. 05. 12. Forrás: eur-lex.europa.eu [2025. 10. 12.].

[87] *Draft Regulation of the European Parliament and of the Council on Phasing Out Russian Natural Gas Imports and Preparing the Phase-Out of Russian Oil Imports, Improving Monitoring of Potential Energy Dependencies and Amending Regulation (EU) 2017/1938 (First Reading)*. [online], 2026. 01. 21. Forrás: data.consilium.europa.eu [2026. 02. 13.].

[88] *Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2026/261 rendelete (2026. január 26.) az orosz földgáz behozatalának fokozatos megszüntetéséről és az orosz olaj behozatalának fokozatos megszüntetésére való felkészülésről, az esetleges energiafüggőségek hatékonyabb nyomon követéséről és az (EU) 2017/1938 rendelet módosításáról*. [online], 2026. 02. 02. Forrás: eur-lex.europa.eu [2026. 02. 13.].

[89] *2026. április 24-én benyújtott kereset – Szlovák Köztársaság kontra Európai Parlament és az Európai Unió Tanácsa (C-398/26. sz. ügy) (C/2026/3051)*. [online], 2026. 06. 15. Forrás: eur-lex.europa.eu [2026. 06. 18.].

2026-ban. A rendeletben viszont a tagállamoknak előírták, hogy nemzeti diverzifikációs terveket dolgozzanak ki mind a földgáz, mind az olaj esetében.

Míg korábban ezek a függőségi kérdések kizárólag a tagállamok saját belátására voltak bízva, a Bizottság a 2022. februári invázió megindulása után megkövetelte a kormányoktól, hogy ne csak kivezessék az orosz fosszilis importot, de olyan NEKT-eket is dolgozzanak ki, amelyek tükrözik, hogyan egyeztetik össze az ellátásbiztonságot a klímacéljaikkal. Mindez változatos reakciókat váltott ki a régió országai részéről. A háború így kritikus fordulópontot jelentett az EU energiaügyi intézményi felépítésében. A Bizottság a helyzetre reagálva felgyorsította a klímapolitikai intézkedéseket, amelyek az esetek többségében éles ellentétbe kerültek a kormányok politikai céljaival. Azáltal, hogy a Bizottságnak az orosz leválást előíró tervei bekerültek a *REPowerEU* tervbe, azok a normál felülvizsgálati és harmonizációs bürokratikus rutin részévé váltak. A Bizottság ettől kezdve számonkérhette a NEKT-ek felülvizsgálati folyamatában a tagállamokat, ha az orosz leválást nem, vagy nem kellő formában, illetve mértékben valósították meg, annak ellenére, hogy a tagállamok képviselői a Tanácsban 2026 januárja előtt nem adtak végleges zöld jelzést a leválásra, a kiváltás formáját pedig végképp nem határozták meg. Mindez a fent leírt intézményi fejlődés folytatódását jelzi, amelynek az az alapja, hogy a Bizottság további elemeket épít be az általa irányított energiaátmeneti és klímamenetrendbe.

Kérdéses azonban, hogy az intézményi átalakulások melyik kategóriájába sorolható ez a változás. Az ellenzők feltehetően jogsértő intézményi átalakulásnak tartják, hiszen meglévő intézményeket – jelen esetben NEKT-eket – alkalmaznak kiterjesztő hatáskörrel új, az energiamixet közvetlenül érintő célokra. A lisszaboni szerződés ugyan az energiát megosztott hatáskörként határozta meg, a tagállamok mégis védekező helyzetbe kerültek az energiabiztonsághoz és az energiamixhez kapcsolódó utolsó szuverén hatásköreiket illetően is. Ugyanakkor a lehetséges reakciók és a hozzájuk társítható értelmezések palettája széles. Ugyanúgy állítható, hogy egy meglévő intézménynek és a hozzá kapcsolódó hatásköröknek csupán a megváltozott környezetben való passzív tovább éléséről van szó (sodródás), mint az, hogy új és releváns tartalmakkal való felváltása, kiszorítása zajlik (eltolódás). De köztes értelmezésben lehet rétegződésként is tekinteni a történtekre, amennyiben az orosz földgáz kivezetését nem fő célként, hanem új szabályként értelmezzük, és a NEKT-ekben eddig is hangsúlyos energiaátmenet melletti pótlólagos elemként kezeljük. A következő fejezetben azt mutatjuk be, hogy a térség országai miként reagáltak a megváltozott intézményi dinamikára és a bizottsági előírásokra – mind azok végrehajtását, mind értelmezését illetően.

A kutatás eredményei: az orosz inváziót adott nemzeti válaszok

A tagállami válaszok osztályozása

Az egyre szigorodó klímapolitikai célkitűzések felértékelték a tervezés szerepét az EU energiaügyeiben, a cselekvés összehangolásának növekvő igénye pedig az irányítást

szupranacionális szintre helyezte át.[90] Az összehangolás iránti igény és az arra irányuló koordináció az Ukrajna elleni orosz inváziót követő uniós válaszok nyomán tovább erősödött.[91] A klímapolitika ennek következtében szorosan összefonódott az energiabiztonsági szempontokkal, kiváltva ezzel a „puha kormányzás keményebb formáit".[92] Ezek már az „energiaunió"[93] politikai apparátusára és a meglévő klímapolitikai eszközökre támaszkodnak, előírják a tagállamok számára a rendszeres jelentéstételt és a hosszú távú tervezést.[94] A vállalások és az előírások a Bizottság „lopakodó kompetenciái",[95] illetve az EU irányítására kidolgozott technokratikus intézkedések révén valósulnak meg,[96] miközben az energiabiztonság és a klímapolitika kombinációja olyan hatékony eszközzé vált, amely felhatalmazta a Bizottságot az energiamixre hatást gyakorló intézkedések bevezetésére. Így e két szakpolitika összefonódása a Bizottság növekvő befolyásával párosulva jelentős intézményi változást indukált.

A Bizottság intézkedéseire adott válaszok azonban tagállamonként eltérők voltak. Végső soron az uniós politika egymással összefonódó intézmények hálózatát képezi, és nem minden állam volt hajlandó konkrét intézkedéseket hozni, ami ellenálláshoz (például vétókhoz) vagy az adott, jelen esetben nemzeti kontextushoz igazodó alkalmazkodáshoz vezetett. Mivel az uniós politika nemzeti kontextusba való átültetése az uralkodó intézményi beállítottságtól is függ, az adaptáció és a végrehajtás konkrét formái széles spektrumon mozognak. Álláspontunk szerint normál körülmények között az energia- és a klímapolitika egyre inkább átfedésben van, a 2022. február utáni biztonsági retorika és érvelés pedig csak erősítette ezt a folyamatot. Azonban a válságokra adott válaszok – valamint az az átpolitizálódás,[97] adott esetben biztonságiasítás,[98] amely az Európai Bizottság hozzáállását jellemezte Oroszország Ukrajna elleni teljes körű

[90] Barnes, Pamela M. (2011): The Role of the Commission of the European Union: Creating External Coherence from Internal Diversity. In Wurzel, Rüdiger – Connelly, James (szerk.): *The European Union as a Leader in Climate Change Politics.* Abingdon – New York: Routledge, 41–57; Hustedt, Thurid – Seyfried, Markus (2016): Co-ordination Across Internal Organizational Boundaries: How the EU Commission Co-ordinates Climate Policies. *Journal of European Public Policy,* 23(6), 888–905; Skjærseth, Jon Birger (2017): The European Commission's Shifting Climate Leadership. *Global Environmental Politics,* 17(2), 84–104.

[91] Besnier 2023.

[92] Ringel–Knodt 2018; Schlacke, Sabine – Knodt, Michèle (2019): The Governance System of the European Energy Union and Climate Action. *Journal for European Environmental & Planning Law,* 16(4), 323–339; Knodt, Michèle – Ringel, Marc – Müller, Rainer (2020): 'Harder' Soft Governance in the European Energy Union. *Journal of Environmental Policy & Planning,* 22(6), 787–800.

[93] Európai Bizottság: COM(2015) 80 final.

[94] Oberthür, Sebastian (2019): Hard or Soft Governance? The EU's Climate and Energy Policy Framework for 2030. *Politics and Governance,* 7(1), 17–27; Szulecki–Claes 2019.

[95] Majone, Giandomenico (2002): The European Commission: The Limits of Centralization and the Perils of Parliamentarization. *Governance,* 15(3), 375–392.

[96] Majone, Giandomenico szerk. (1990): *Deregulation or Re-Regulation? Regulatory Reform in Europe and the United States*. London – New York: Pinter Publishers – St. Martin's Press; Majone, Giandomenico (2005): *Dilemmas of European Integration. The Ambiguities and Pitfalls of Integration by Stealth*. Oxford: Oxford University Press.

[97] Hay, Colin (2007): *Why We Hate Politics*. Cambridge–Malden: Polity Press; Wolff, Sarah – Ladi, Stella (2020): European Union Responses to the COVID-19 Pandemic: Adaptability in Times of Permanent Emergency. *Journal of European Integration,* 42(8), 1025–1040.

[98] Szulecki, Kacper (2020): Securitization and State Encroachment on the Energy Sector: Politics of Exception in Poland's Energy Governance. *Energy Policy,* 136; Williams, Michael C. (2015): Securitization as Political Theory: The Politics of the Extraordinary. *International Relations,* 29(1), 114–120.

inváziót követően – nem feltétlenül vezettek a két szakpolitikai terület összeolvadásához az egyes tagállamokban.

A tagállamok az ellátásbiztonsági aggályok kezelése érdekében olyan intézkedéseket hozhattak, amelyek vagy (1) összeegyeztethetők voltak a klímapolitikai célokkal, vagy (2) nem voltak szinkronban azokkal, vagy (3) gyakorlatilag mindkét szakpolitikai területen elutasították az érdemi előrelépést. Ezeket a kategóriákat rendre gyorsítóknak, elfordulóknak és megingathatatlanoknak neveztük el. A gyorsítók a Bizottság útmutatásait követik, és a 2022. februári invázió utáni energiabiztonsági felülvizsgálatot a klímapolitikai intézkedésekre építik, még ha a Bizottság eleve túlzó és irreális ütemtervét negligálták is. Elfogadják az EU általános törekvését és a vonatkozó bizottsági hatásköröket, hogy vezető szerepet töltsön be a klímapolitikai fellépésben és az energiaátmenet megvalósításában, amit az energiaválságokra reagálva még nagyobb hangsúllyal képviselnek. Az intézményi változásra rétegződésként tekintenek, ha az orosz földgáz kiváltását csak az energiaátmenet új paramétereként értelmezik, míg átalakulásként, amennyiben az orosz földgáz teljes kivezetése új célként jelenik meg, amelynek egyik eszköze az energiaátmenet felgyorsítása.

Az elfordulók az orosz földgáztól való függőségükből fakadó fenyegetést biztonsági kérdésként fogják fel. Ezt azonban az energiaátmenet felgyorsítása helyett alternatív importforrások keresése révén kezelik. Noha ez a lépés is bizonyos intézményi változásokat von maga után, azok nem feltétlenül illeszkednek a Bizottság által javasolt irányvonalhoz. Ezek a tagállamok nem gyorsítják fel az energiaátmenetet, hanem útfüggőségi okokból, illetve a földgáz iránti elköteleződésük miatt csak az orosz ellátás helyettesítésére törekednek. Az ilyen, gyakorta biztonságiasító tagállamok számára a szabály- és intézményrendszer tartalmának változása, az orosz energia kiváltásának fokozott közös politikává tétele örvendetes fejlemény. Ugyanakkor ebből nem következik automatikusan a vonatkozó intézmények presztízsének növekedése. A NEKT-eket és az uniós szabályokat a régi keretek között értelmezik, nem kötik össze az energiaátmenetüket az orosz földgáz kiváltásával a Bizottság által kívánt módon. Minden vonatkozásban intézményi átalakulásként értelmezik a változást.

A harmadik csoportot a megingathatatlanok alkotják: ezek az országok vagy nem biztonságiasítják a kérdést, vagy ha mégis elismerik a fenyegetést, felfogásuk akkor is eltér a vizsgált országok többségétől, és nem tesznek lépéseket intézményeik átalakítására. Hasonló infrastrukturális adottságaik és az orosz földgáztól való mély függésük ellenére ezek az országok nem úgy fogalmazzák meg a fenyegetést, hogy az az orosz importtól az alternatíva felé történő átállást igényeljen, ahogyan azt az elfordulók teszik. Nem törekszenek az energiaátmenet felgyorsítására sem a függőségük csökkentése érdekében, ahogyan az a gyorsítók esetében megfigyelhető. A kritikus fordulópont vagy nincs jelen, és a hagyományos, 2022. február előtti keretek között gondolkodnak az orosz energiáról, vagy ha meg is jelenik, a biztonsági retorika hangsúlyozza az útfüggőséget, az alternatíva hiányát vagy az átmenet időigényét. A tagállamok ebben az esetben azzal érvelnek, hogy egyetlen lehetőségük a biztonsági fenyegetést kiváltó agresszorral való megbékélés a *status quo* fenntartása érdekében, ami intézményi sodródásként valósul meg. A tétlenség és a változó kontextus még így is bizonyos változásokhoz vezethet.

A gyorsítók: Ausztria és Litvánia

Ausztria és Litvánia sorolható a gyorsító országok közé, amelyek elfogadták a Bizottság által szorgalmazott stratégiát, és az orosz fosszilis tüzelőanyagoktól való elmozdulást határozott dekarbonizációs célokkal párosították. Mindkét kormány nyilvánosan kijelentette, hogy célja az orosz kőolaj- és földgázimport beszüntetése. Ennek eszköze a földgázfogyasztás visszafogása, amit a hatékonyságnövelés, az energiatakarékosság, valamint a megújuló energiaforrások bővülése biztosít.

Ausztria frissített nemzeti energia- és klímaterve kifejezte azt a törekvést, hogy a lehető leghamarabb megszüntessék az orosz fosszilis tüzelőanyagok használatát. Ez az orosz földgáz Ukrajnán keresztüli tranzitjának 2025. január 1-jei leállításával ténylegesen meg is valósult. Ezzel választ adtak az Európai Bizottság azon korábbi kritikájára is, amelyet az osztrák frissített NEKT-tervezet értékelésében fogalmazott meg, miszerint a terv nem tartalmazott elegendő részletet a fennmaradó orosz gázimport fokozatos megszüntetésére irányuló intézkedésekről. Magyarország és Szlovákia is kritikus megjegyzéseket kapott az orosz gázimporttal kapcsolatban, de a kritika intenzitása országonként eltérő volt.[99] A Bizottság arra is rámutatott, hogy Ausztria tervéből hiányzott a már végrehajtott gázkereslet-csökkentési intézkedések egyértelmű leírása, valamint azok beépítése a 2030-ig tartó középtávú tervezésbe. Ezt a hiányosságot Lengyelország kivételével a vizsgált hét ország mindegyikénél felvetette. Ausztria azonban erre is reagált. A megújulógáz-termelésre 2030-ra 7,5 TWh-s, 2035-re pedig 15 TWh-s célt tűzött ki – utóbbi a jelenlegi gázfogyasztásának közel 20%-át jelenti –, miközben a földgáz iránti kereslet visszaszorítása érdekében az éves épületfelújítási arányt 3%-ra emelte. Az épületenergetikában további terveket irányzott elő a fűtési célú földgáz helyettesítésére. Ezek a célkitűzések vagy újak, vagy egyértelműen ambiciózusabbak a 2019-es NEKT-hez képest, számszerűleg is alátámasztva Ausztria tényleges elkötelezettségét.[100]

Litvánia 2022-ben módosította a földgáztörvényét, és teljesen lemondott az orosz földgázimportról: mind a vezetéken keresztül szállított gázról, mind az orosz LNG-ről.[101] Ezzel párhuzamosan a 2024-es NEKT jóval magasabb dekarbonizációs célokat tartalmaz. A kormány a végső energiafogyasztásban a megújuló energiaforrások 2030-as arányát a jelenlegi 30%-ról 55%-ra emelte – szemben az eredeti NEKT 45%-os céljával –, emellett pedig rendkívül ambiciózus épületfelújítási célt is megfogalmazott. A litván kormány jelentősen kibővítette a 2030-ra vonatkozó kapacitáscéljait a szélenergia terén – 1322 MW-ról 5915 MW-ra –, valamint a napenergia-termelésben is – 792 MW-ról 3109 MW-ra. Ezek az intézkedések hozzájárulnak ahhoz, hogy az ország teljes mértékben megújuló energiaforrásokból származó villamosenergia-termelésre álljon át, a meglévő földgázüzemű erőműpark szerepét pedig a csúcsigény kielégítésére és a kiegyenlítésre korlátozza. A fűtési és hűtési szektorban a frissített NEKT nagyobb hangsúlyt fektet a földgáz fokozatos kivezetésére, és a megújuló energiaforrások várható arányát a régi NEKT-ben szereplő

[99] Magyarországgal voltak a legkritikusabbak.
[100] Lásd a melléklet 3. táblázatát.
[101] Lásd a melléklet 2. táblázatát.

67%-ról 80%-ra emelte.[102] A kormány a földgáznak továbbra is elsősorban az ipari igény kielégítésében szán szerepet, de a 2024-es NEKT az iparban is ambiciózusabb a földgáz biogázzal és megújuló hidrogénnel való helyettesítésében. A földgáz relatív aránya ebben a szegmensben csak azért nem esik vissza drasztikusan, mert a tervezett energiahatékonysági beruházások miatt lényegesen mérséklődik az aggregált igény is. A felülvizsgált NEKT így a földgáz szerepének csökkentését illetően sokkal nagyobb ambíciót tükröz, mint a 2019-es változat.

Az osztrák és a litván energiapolitika intézményi fejlődése ugyan egyaránt gyors üteműnek tekinthető, de történelmi fejlődési pályájukból fakadóan döntő különbségek vannak közöttük. Litvánia volt az első ország, amely a 2010-es évek elejétől kezdve diverzifikálta az orosz földgázimportot, és a kereslet kielégítése érdekében a nemzetközi LNG-piacok felé fordult, kiszorítva ezzel a vezetékes orosz importhoz kapcsolódó intézményeket. Ez a lépés annál is ambiciózusabb volt, mivel 2009-ben nukleáris biztonsági aggályok miatt leállította legnagyobb erőműve, az ignalinai atomerőmű blokkjainak működését is.[103] Ennek fényében a nap- és szélenergia-termelésre irányuló erőfeszítések fokozódása egy olyan importpótló stratégiát testesít meg, amelynek célja a villamos energia olcsóbb hazai előállítása, valamint az importált energiától való függőség csökkentése. Vilnius saját nemzeti energiapolitikáját folytathatta az Unió által biztosított új szabályok, NEKT-ek és források révén. Litvánia így egy új, uniós réteggel erősíthette meglévő politikáját.

Ezzel szemben Ausztria megingathatatlan álláspontot képviselő országból gyorsítóvá lépett elő. Az ország nemcsak mély történelmi függőséget alakított ki – hiszen a nyugati blokkban az elsők között importált szovjet gázt –, hanem egészen a közelmúltig erre az aránylag olcsó energiaforrásra támaszkodott. Mindeközben politikai elitjének jelentős része is szoros kapcsolatokat ápolt Oroszországgal. Ugyanakkor az ország ezzel párhuzamosan támogatta a dekarbonizációs törekvéseket is, és viszonylag ambiciózus célokat rögzített. A két jelenség békésen megfért egymás mellett, amíg 2022 februárja után a köztük lévő feszültség felszínre nem tört és egy idő után kezelhetetlenné nem vált. Ausztria így a dekarbonizációs politikát választotta energiarendszere működésének legfőbb szempontjául, hozzáigazítva ahhoz földgázbeszerzését és -fogyasztását. Bécs számára tehát 2022 februárja intézményi átalakulást indukált: új célokat kellett a meglévő intézményi környezetben érvényesíteni.

Az elfordulók: Bulgária, Csehország és Lengyelország

Az elfordulók azok az országok, amelyek fokozatosan felhagytak az orosz fosszilis tüzelőanyagok használatával, de megtartották eredeti olaj- és gázkeresleti előrejelzéseiket. Bulgária, Csehország és Lengyelország tartozik ebbe a kategóriába, ami elsősorban abból fakad, hogy csökkenteniük kell a szénfüggőségüket. A gyorsítókhoz képest korlátozott mértékben tudják visszaszorítani a földgázhasználatot, ezért a megújuló energiaforrásokra való átállás során átmenetileg a földgázra támaszkodnak.

[102] Lásd a melléklet 3. táblázatát.

[103] Ez az uniós csatlakozási szerződésben rögzített előfeltétel volt.

A frissített lengyel NEKT 2024-es tervezete[104] ambiciózus megújulóenergia- és atomenergia-programot, a földgáz iránti erős keresletet, valamint a szén használatának gyorsított kivezetését vázolja fel az EU leginkább szénfüggő tagállamában. Lengyelország régóta fenyegető veszélyként kezeli az orosz földgázt.[105] Már az Ukrajna 2022-es megszállása előtti stratégiáiban is azt tervezte, hogy 2022 végére megszünteti az orosz gázimportot. Az orosz ellátástól való elfordulás ellenére viszont a földgáz szerepe növekszik, noha aránya egyelőre viszonylag alacsony. Az ellátási források átállítása jelentős beruházásokat igényelt a gázvezeték-infrastruktúrába és egy LNG-terminálba, ami a földgáz további használata iránti elköteleződést jelentett. A 2022-es invázió ellenére a lengyelországi frissített NEKT-tervezet meglévő intézkedésekkel (*with existing measures, WEM)* számoló forgatókönyvei[106] nem jeleznek eltérést a korábban tervezett gázfelhasználástól: a villamosenergia-termelésben a gáz részesedése a korábbi becslésekhez képest számottevően emelkedik. Ugyanakkor a végső energiafogyasztásban a felhasználás nem növekszik érdemben, az előrejelzések szerint alacsonyabb szintet ér el, mint a 2019-es WEM-forgatókönyvben. A Bizottság a gázkereslet visszafogására irányuló intézkedéseket szorgalmazott, és megjegyezte, hogy noha a hazai gáztermelés hozzájárul az ellátásbiztonsághoz, elengedhetetlen annak biztosítása, hogy az összhangban legyen az EU 2050-re kitűzött szén-dioxid-semlegességi céljával. Habár a dokumentum jelentős terveket vázol fel a biogázfogyasztás bővítésére, és nagyívű célokat tűz ki az elektrolizátorok kapacitására vonatkozóan, a Bizottság megállapította, hogy a földgázimport csökkentését célzó fenntartható biometán-hasznosításra irányuló törekvés alacsony szintű, a hidrogén-infrastruktúrára vonatkozó tervek pedig elégtelenek, mivel csak részben tükrözik a technológiai változásokhoz való alkalmazkodást és a Bizottság további intézkedésekre vonatkozó iránymutatásait.

Csehország frissített NEKT-je továbbra is a földgázt tekinti átmeneti tüzelőanyagnak. A kormány azt tervezi, hogy a szén szerepének csökkentése, a megújuló energiaforrások arányának növelése, valamint az energiahatékonyság javítása mellett a földgázra támaszkodik majd az energiaigény kielégítésekor. A kormány – biztonságiasító retorikával alátámasztva – a NEKT-ben egyértelműen kijelentette, hogy szakítani kell az orosz földgázzal, és alternatív importforrások felé kell fordulni, ideértve a Németországon és Lengyelországon keresztül érkező LNG-t, valamint a csővezetéken szállított norvég gázt. A csehországi infrastruktúra támogatja ezt az átállást, tekintettel a német földgázhálózattal való integrációjára. Ezzel párhuzamosan a szén és a szénbányászat meghatározó szerepe gátolja a fosszilis tüzelőanyagoktól, többek között a földgáztól való gyors elmozdulást a megújuló energiaforrások felé. A Bizottság jelezte, hogy Csehország anélkül váltotta fel az orosz gázt LNG-vel és norvég vezetékes importtal, hogy egyértelmű stratégiája lett volna a földgáz szerepének középtávú csökkentésére. Ennek egyik alapvető oka, hogy ez egyszerűen nem volt prioritás, mivel a hangsúly inkább az alternatív import ellátásbiztonságának javítására irányult. Ez utóbbit a NEKT nagyrészt Németország

[104] Ahogy jeleztük, Lengyelország esetében a végső NEKT helyett a 2024-ben benyújtott tervezetre támaszkodtunk.

[105] Berling, Trine Villumsen – Surwillo, Izabela – Slakaityte, Veronika (2024): Energy Security Innovation in the Baltic Sea Region: Competing Visions of Technopolitical Orders. *Geopolitics,* 29(3), 765–795.

[106] A lengyel NEKT-tervezet csak WEM-szcenáriót tartalmaz.

felelősségének tekinti, és olyan, ott végrehajtandó kapacitásbővítésekre alapoz, amelyek javítanák Csehország helyzetét. A frissített terv arra is törekszik, hogy továbbra is kihasználja az ország földgáz-infrastruktúráját, miközben ambiciózus biogáz- és hidrogéncélok megfogalmazásával csökkenti gázfogyasztásának kibocsátásintenzitását.

Bulgáriát a Gazprom 2022-ben viszonylag korán elzárta az ellátástól, és az ország – habár ideiglenes mentességet élvezett – csatlakozott az orosz olaj bojkottjához is. Ezek a lépések meglepők voltak annak fényében, hogy az országnak régóta fennálló szoros kapcsolatai vannak az orosz energiaiparral, például az orosz ellenőrzés alatt álló jelentős ágazati beruházások és infrastruktúra révén. Habár a földgáz viszonylag kis szerepet játszik Bulgária teljes energiamixében, az ország energiabiztonsági stratégiája erre az energiaforrásra összpontosít, ami miatt elengedhetetlen a biztonságos ellátás garantálása. Ennek kulcsfontosságú eleme Bulgária hozzáférése az LNG-piacokhoz Görögországon keresztül, valamint a csővezetéken szállított földgázhoz Görögországon és Törökországon át. A NEKT előző változatában a földgázt átmeneti tüzelőanyagként kezelték, elsősorban a barnakőszén és a feketekőszén helyettesítésére. Noha a frissített dokumentum megtartja a földgáz ezen szerepét, vegyes jelzéseket küld a gázszektornak. Célja, hogy 2030-ig stabilan tartsa a teljes keresletet, és a végső fogyasztás a 2022-es szint felett maradjon, ami a korábbi előrejelzéseknél alacsonyabb pályákat tükröz. Az előrejelzések szerint ezután mind a teljes, mind a végső kereslet csökkenni fog. Ugyanakkor a gázalapú villamosenergia-termelés abszolút mennyiségben hosszú távon is növekedni fog, még ha továbbra is csak szerény részesedéssel rendelkezik majd a villamosenergia-mixben. Ezzel szemben a gáz 2050-ig központi szerepet fog betölteni a hőtermelésben. A frissített NEKT további beruházásokat is előirányoz a gázszektorban, azzal érvelve, hogy az új kapacitások nem feleslegesek, mivel a hidrogénkompatibilis infrastruktúra nem jár technológiai bezáródással (*lock-in* hatással). A bizottsági értékelésben pozitív fejleményként emelték ki a föld alatti gáztárolók és a határkeresztező vezetékek kapacitásainak bővülését, de aggodalmukat fejezték ki azzal kapcsolatban, hogy a lehetséges hazai gáztermelési projektek mennyire összeegyeztethetők a 2050-re kitűzött szén-dioxid-semlegességi cél elérésével. Mind a korábbi, mind a frissített NEKT célja a lignit környezetvédelmi korlátok betartása melletti felhasználása, habár a 2020-as terv ennél még rugalmasabb megközelítést alkalmazott. A lignittel működő villamosenergia-termelés fokozatos megszüntetését 2038-ra tervezik, összhangban Bulgária helyreállítási és rezilienciatervével, míg a szilárd fosszilis tüzelőanyagok használatát a hőtermelésben már 2030-ra be kell fejezni. Az új NEKT a megújuló energiaforrások végső energiafogyasztásban való részesedésére vonatkozó 2030-as nemzeti célt az EU elvárásainál kissé magasabbra emeli, de a biogázzal kapcsolatban nem vállal konkrét kötelezettségeket, és a hidrogéntermelésre is csak szerény terveket tartalmaz. Mindez nincs teljes összhangban azzal, hogy közben a hidrogénvezetékekre sokkal ambiciózusabb terveket vázol fel.

Az elfordulók az orosz földgáz fokozatos kivezetésének időzítését és motivációját tekintve eltérnek egymástól. Lengyelország korán lépett, mivel Oroszországgal fennálló politikai kapcsolatai arra késztették, hogy mielőbb intézkedjen, és alternatív módszereket keressen az orosz gázimportot kiváltó gyakorlat intézményesítésére. Bulgária Oroszország agresszióját követően hirtelen váltott irányt, és Csehország is hasonlóképpen tett. Ezeket

az országokat az köti össze, hogy mélyen függenek a széntől, amiről fokozatosan le kell válniuk.[107] Ezt részben megújuló energiaforrásokkal kívánják fedezni, ezek aránya nő, de ugyanígy növelnék a nem orosz földgáz iránti keresletüket is. Így nem szegültek nyíltan szembe a Bizottság elvárásaival, elfogadták annak általános irányait, és azokat a legpuhább változásként, átalakulásként kezelték. Ettől függetlenül nem teljesítették az elvárásokat, a dekarbonizáció gyorsítására vonatkozó hangsúlyokat, az orosz földgáz kiváltásának a földgáz teljes aránya csökkentésével kombináló előírásokat javarészt negligálták saját NEKT-jeikben.

A megingathatatlanok: Magyarország és Szlovákia

Magyarország és Szlovákia azok a határozott álláspontot képviselő, megingathatatlan országok, amelyek nem jelezték, hogy teljes mértékben leállítanák az orosz importot, mivel azt szükségszerűnek tartják. Ennek megfelelően az egyes országok dekarbonizációs terveiben az ellátásbiztonsági szempontok miatt csak minimális változás történt, és a háború ellenére alig változott a földgáznak szánt szerep.

Magyarország az orosz szénhidrogénimport folytatásának támogatása miatt kirívó esetnek számít. Ez olvasható ki a frissített NEKT tervezetének bizottsági értékeléséből is, amely azt hangsúlyozza, hogy az orosz fosszilis tüzelőanyagoktól való függőség csökkentése érdekében tervezett magyarországi erőfeszítések nem elégségesek. Az értékelés emellett kiemelte, hogy nem egyértelmű, hogyan illeszkednek Magyarország energiabiztonsági céljai a *REPowerEU* terv átfogó céljához, miszerint az orosz gázt 2027-ig ki kell vezetni. A frissített NEKT az eredeti változathoz képest nem irányoz elő jelentős csökkenést a földgázkeresletben sem. Az ország stratégiája lényegében arra épül, hogy a belátható jövőben fenntartsa az orosz földgáz szerepét, miközben a diverzifikációra irányuló törekvései korlátozottak maradnak. A diverzifikáció felé tett óvatos és fokozatos lépéseket mérsékli az orosz ellátás alternatívájának potenciálisan magasabb költsége. Ez még akkor is igaz, ha a 2022-es inváziót megelőzően Magyarország olyan gázinfrastruktúra-hálózatot épített ki, amely képes az ellátási források diverzifikálására, és válság idején támogatja az ellátásbiztonságot. A jelenlegi tervek nem irányoznak elő érdemi beruházásokat további gázinfrastruktúrába. Csak a magyar–szlovén összekötő vezeték megépítése van tervben, de az Európai Bizottság még ezt is feleslegesnek tartja. Ezenfelül a Bizottság részletes magyarázatot kért arra vonatkozóan, hogy a tervezett 1,5 GW új gáztüzelésű villamosenergia-termelő kapacitás – amelyet 2027-re kellene üzembe helyezni – hogyan illeszkedik a 2050-re kitűzött dekarbonizációs célokhoz.[108] Így Magyarország továbbra is jelentős szerepet szán a földgáznak, miközben 2029-ig fokozatosan megszüntetné korlátozott szénalapú villamosenergia- és hőtermelő kapacitásait. Ettől függetlenül általánosságban elmondható, hogy az elmúlt évtizedben a napenergia-kapacitás robbanásszerűen

[107] Ahogy a melléklet 1. táblázatában látható, 2024-ben Bulgáriában 17,8%, Csehországban 25,3%, Lengyelországban pedig 32,6% volt a szilárd fosszilis tüzelőanyagok felhasználásának aránya a bruttó belföldi felhasználásban. Ugyanekkor ez az arány Ausztriában 7,4%-ot, Litvániában 1,1%-ot, Magyarországon 3,0%-ot, Szlovákiában pedig 12,5%-ot tett ki.

[108] A felülvizsgált NEKT végső változatában már maximum 1,65 GW kapacitásról írnak.

nőtt. A biogáztermelésre és -fogyasztásra vonatkozó törekvések továbbra is szerények, míg a hidrogénfejlesztéssel kapcsolatos várakozások valamivel jelentősebbek.

Szlovákia támogatta az EU azon célkitűzését, hogy fokozatosan megszüntesse az orosz származású szénhidrogének importját, de frissített NEKT-je kiemeli, hogy műszakilag csupán a gázszükségletének körülbelül 70%-át tudja nem orosz forrásokból fedezni. A terv meglehetősen semleges hangnemben írja le a diverzifikációra irányuló erőfeszítéseket, és látszólag meggyőző műszaki-gazdasági érveket sorakoztat fel arra vonatkozóan, hogy a gyors diverzifikáció miért nem kivitelezhető. Miután 2025. január 1-jén leállt az orosz gázimport Ukrajnán keresztül, Szlovákia Magyarországon át kapja az orosz gázt (a szerződés 2034-ig szól), amit a kedvezőbb ár, az oroszbarát politika, valamint az az aggodalom indokol, hogy a Gazprom egy esetleges szerződésszegés miatt követelést támaszthat. Az Európai Bizottság a frissített szlovák NEKT-tervezet értékelésében elismerte az ország közelmúltbeli erőfeszítéseit az orosz gáztól való diverzifikációra, de megjegyezte, hogy az előrelépés lassú volt, ami sebezhetővé teszi Szlovákiát. Az import diverzifikációját illetően Szlovákia frissített nemzeti klímatervében nem vállal határozott kötelezettségeket a gázinfrastruktúrába való beruházásra (az azerbajdzsáni import tekintetében sem), mivel a jelenlegi tervek inkább a hidrogénszállításra, mint a további gázkapacitás kiépítésére összpontosítanak. 2024-ben Szlovákia beszüntette a szénalapú villamosenergia-termelést az erőműveiben; a szénalapú villamosenergia-termelésnek csupán kis hányada folyik továbbra is a távfűtőművekben, ahol jelenleg is zajlik az átállás a megújuló energiaforrásokra. A szénfelhasználást a tervek szerint 2028 végéig teljesen megszüntetik. A további dekarbonizációs tervek nem elég konkrétak, és főként a meglévő intézkedésekre, valamint a megújulóenergia-piac folyamatos fejlődésére és növekedésére támaszkodnak. A NEKT nem vezet be további kötelezettségvállalásokat, és inkább a potenciális következményekkel járó programokat tárgyalja, mintsem konkrét célokat és eredményeket. A frissített NEKT így a diskurzusban bekövetkezett korlátozott változást tükrözi: beépítik a klímacélok eléréséhez szükséges kiigazításokat, de ezeket csak mérsékelten gyorsítják fel, és a kormány részéről sem volt tapasztalható fokozott erőfeszítés az orosz fosszilis tüzelőanyagok importjától való sürgős elmozdulás érdekében.[109]

Habár mindkét országban a földrajzi elhelyezkedés és az infrastrukturális örökség korlátozza a változások hatókörét, a megingathatatlanság szorosan összefügg a belpolitikai prioritásokkal és az Oroszországhoz fűződő viszonnyal. Ebből következően olyan energiapolitikát folytatnak, amely önmagában az orosz földgázimportot nem tekinti biztonsági kérdésnek, vagy ha annak is tartja, kezelhetőnek véli a meglévő importszerkezet mellett. A közép-európai gázhálózatba való integráltságuk biztosítja, hogy válság esetén alternatív importútvonalak legyenek használhatók. Ez egy olyan lehetőség, amely sok más ország számára nem feltétlenül állt rendelkezésre, vagy legalábbis nem ilyen mértékben. A megingathatatlan kategória azonban a leginkább körülményfüggő és változásra hajlamos, mivel akár külső, akár belső körülmények hatására ezek az országok meglehetősen gyorsan elfordulókká vagy akár gyorsítókká válhatnak. Ezáltal elősegítik az intézményi változást a jelenleg uralkodó sodródásból.

[109] Lásd a melléklet 3. táblázatát.

Következtetések

Az 1980-as évektől, amikor a Bizottság első alkalommal kért be adatokat a tagállamoktól piacharmonizációs tevékenységének javításához, mára odáig jutott az intézményi fejlődési folyamat, hogy a Bizottság számonkérheti a tagállamokat az orosz fosszilis energiáról való leválásuk módját illetően. Tagadhatatlan, hogy az energiapolitika minden aspektusa közös politikává vált, ahol a szupranacionális szint is meghatározó. Ennek a folyamatnak az utolsó láncszeme volt az energiabiztonság közös politikává tétele. Mint minden biztonsági kérdés, ez is a fenyegetéspercepciók függvénye, amely szubjektív, az alanyra, jelen esetben például a tagállamra jellemző érzékelés. Ha az Unió szupranacionális szervei befolyásra tesznek szert ezen a téren, akkor a tagállamoké mellett az ő fenyegetésértelmezésük is meghatározóvá válik, és az energiapolitika formálóiként felhatalmazást kapnak saját biztonsági érdekeik megvédésére. Az uniós energiapolitika szakaszhatárhoz érkezett, ahol az energiapiacok egységesek, a klímacélok mentén erőteljes uniós szintű beavatkozás zajlik a folyamatokba, és immár látható és hivatkozható precedens van az ellátásbiztonság közösségi szintű kezelése kapcsán is. Ennek ellenére a Bizottság és a tagállamok maradtak az energiapolitikai intézmény legfőbb aktorai; a két szint közötti kapcsolatok döntő jelentőségűek az intézmény fejlődése szempontjából.

Mahoney és Thelen értelmezésében egy intézményi változás kimenetelét az abban részt vevő felek erőviszonyai, érdekei, végső soron szabálykövetési hajlandósága határozza meg.[110] Így például az átalakulás mint a változás kimenetele valószínűbb egy olyan közegben, ahol az intézményen belüli erőviszonyok lehetővé teszik a kikényszerítést, a szabályok meghatározó jellegű értelmezését, illetve a politikai kontextusban nincsenek ezzel szemben alkalmazható erős vétójogok. A rétegződés viszont inkább a gyenge kikényszerítés – erős vétójogok kombinációja esetén jelentkezik, míg a sodródás az erős kikényszerítés – erős vétójogok konfliktusából eredeztethető, az eltolódás pedig a gyenge kikényszeríthetőség – gyenge vétójogok párosánál életszerűbb.

A Bizottság és a tagállamok viszonyában azonban nem egy, hanem 27 intézményről és szabálykövetésről van szó. Hosszabb távon az új eljárások és rutinok egységesülhetnek, és beszélhetünk majd egységes uniós intézményről. Például mindegyik tagállam elfogadta, hogy a NEKT-ben valamiképpen tárgyalja az orosz földgáz kivezetését, még ha ez nem is jelentette azt, hogy – egyáltalán vagy a Bizottság által előírt módon – végre is kívánnák azt hajtani. Ebből a szempontból – a jelentéstétel tartalmi oldaláról nézve – az orosz fosszilis energiaforrások kivezetése már a közös politika részévé vált.

A kérdés inkább az, hogy mi indukálja ezeket a tagállami reakciókat. Teljes mértékben érdekalapúak-e: az adott kérdésben elfoglalt nemzeti pozíciók alapján lehet-e azokat meghatározni? Vagy abban szerepet játszanak a közös politikákhoz, a Bizottság kiterjesztő értelmezéseihez, a szupranacionalizmus és a nemzetek Európája közötti határvonalhoz tartozó nemzeti kulturális megfontolások? Számítanak-e a tagállamok vélt pozíciói, a Bizottság feladatairól és szerepköréről kialakított elképzelései? Ha ugyanis elfogadjuk Mahoney és Thelen fenti klasszifikációját az intézményi változások genezisét illetően,

[110] Mahoney–Thelen 2009.

akkor a tagállami végrehajtás az intézményi karakterisztika és a politikai kontextus tényezői mentén differenciálható, ezek pedig nem feltétlenül csak érdekalapú változók.

Ebből következően bizonyos kimenetelek nem tekinthetők meglepőnek. A megingathatatlan Magyarország nemcsak nem akart leválni az orosz energiáról, de egy sor más kérdésben is konfrontálódott mind más tagállamokkal, mind a Bizottsággal. Ez a kiinduló diszpozíció megfelel a Mahoney–Thelen-klasszifikációnak, és sodródást eredményezett. A Bizottság érthető módon azokkal a tagállamokkal szemben lépett fel határozottabban, amelyek még mindig importáltak orosz földgázt. Az Orbán-kormány pedig a szűken vett érdekrendszerén túlmenően, szuverenista magatartásával összhangban is jogellenesnek vélte ezt az eljárást, és erős ellenérzéseket fogalmazott meg, kvázi saját vétójogot feltételezve a kérdésben. A Fico-kormány hasonlóképpen járt el, de esetében feltehetően hangsúlyosabbak voltak a konkrét nemzeti érdekek, míg a Bizottsággal való szembeszállás vágya szelektívebb volt.

Az elfordulók jellemzően átalakulásként értelmezték a változást, ami a gyenge kikényszeríthetőség – gyenge vétójogok párosából következne. Érdemes azonban megjegyezni, hogy ezek az országok önként vagy külső, nem a bizottsági előírásokból fakadó kényszerből kivezették az orosz földgázt – ugyan Bulgária a tanulmány lezárásakor még tranzitálta –, de ignorálták a kivezetés módjára vonatkozó előírásokat. Lengyelország és Bulgária eleve úgy pozicionálhatták magukat, hogy nekik nincs mit kivezetniük, hiszen 2022 végére megszűnt az orosz importjuk, ezért a kiváltási feladatok rájuk már nem vonatkoznak.[111] A Bizottság nem is tudott érdemben fellépni ezzel az érveléssel szemben, és a tagállamok sem használták saját vétójukat. A háttérben tehát nem az áll, hogy Varsó, Prága vagy Szófia gyengének érezte volna magát a Bizottsággal való konfliktushoz, hanem inkább a konfliktus hiánya, a konfrontáció elkerülése érhető tetten: a felek negligálták az egész kérdést. Ettől függetlenül például Lengyelországban az energiaátmenet kapcsán kiemelkedően erős a vétóalkalmazási hajlandóság, csak jelen esetben ennek használata nem volt értelmes lépés.

Litvánia szabályalkalmazási gyakorlata valójában nem jelent igazi intézményi változást. A „kritikus fordulópont" idején Vilnius már nem importált érdemben orosz energiahordozókat, ezért esetében értelmezhetetlen volt a zöld átállás általi kiváltás feladata. Az a tény, hogy ennek ellenére mégis jelentősen gyorsította saját energiaátmenetét, nem köthető közvetlenül a 2022-es fordulathoz. A litván gyorsítás inkább a nemzeti energiapolitikai helyzetből, a rendkívül magas importarányokból, a sérülékenységből és a háború révén ezekben beállt közvetett változásokból fakadt. Úgy tűnik, hogy Litvánia és a Bizottság eredetileg eltérő napirendek mentén haladt, amelyek 2022. február után találkoztak és egymást erősítették. Így alakult ki egy olyan hatás, mintha abban Vilnius erős vétójogokkal, míg a Bizottság gyenge kikényszeríthetőséggel rendelkezne, rétegződést előidézve.

Ausztria gyorsító szerepe talán a legellentmondásosabb, hiszen 2022. február után sokáig hallgatott a bizottsági előírásokkal kapcsolatban, és nem köteleződött el az orosz gáz kivezetését illetően sem. A fordulópont 2024 folyamán következett be, amikor

[111] Lásd a melléklet 2. táblázatát.

egyértelművé vált, hogy Ukrajna lezárja az orosz gáztranzitot, így Ausztria sem fog érdemben orosz gázhoz jutni. Ennélfogva az exogén hatások és körülmények döntő hatást gyakoroltak az érdekrendszerre, és értelmetlenné tették az osztrák vétó alkalmazását. Bécs választhatott a megváltozott helyzetbe való passzív belenyugvás, a sodródás, valamint a meglévő intézményi kereteket új célok szolgálatába állító, radikálisabb átalakulás között. Az, hogy végül egy erőteljes zöldgyorsítás mellett kötelezte el magát, nem volt szükségszerű, jobbára a belpolitikai körülményekből fakadhatott, amit elősegített a bizottsági nyomásgyakorlás. Ugyanakkor az osztrák alkalmazkodás nem újszerű. Bécs hagyományosan különutas magatartást tanúsít az uniós szankciók és a közös külpolitika alakítása során. Ahogy az az Oroszország vagy más országok ellen hozott pénzügyi szankciók esetében tapasztalható volt, a végsőkig kiáll saját külön érdekei mellett, amíg az nem fenyeget nyílt szakítással, és nem szigetelődik el végleg a közösségen belül. Informálisan él a vétó eszközével, de nem vállalja fel nyilvánosan a törést, megőrzi az egység látszatát, és csak az utolsó pillanatban azonosul a közösségi irányvonallal.

Mindez afelé mutat, hogy a tagállamok jellemzően saját preferenciáik mentén váltak le az orosz vezetékes gázról, vagy maradtak vevői, és a Bizottság ajánlásaival való részleges egyezés vagy egyéb, a vizsgálaton kívüli tényezők következménye, vagy az amúgy is meglévő, helyi adottságok függvénye. Ugyanakkor ezt már nem tehetik meg indoklás nélkül, a Bizottság számonkérheti a leválást vagy – kisebb valószínűséggel és eréllyel – annak módját. A tagállamok kénytelenek saját intézményi döntéshozatalukba beépíteni ezeket a szempontokat, egy új szereplő szándékait, és legalább a szakpolitikai retorika szintjén reagálni a Bizottság által felvetett ellátásbiztonsági kérdésekre. A jövő kérdése, hogy ez a szupranacionális jelenlét miként alakul: erős precedens marad, vagy állandó, döntéshozói szereppé növekszik, illetve milyen módon fonódik össze más szakpolitikákkal vagy a klímavédelemmel.

Felhasznált irodalom

2026. április 24-én benyújtott kereset – Szlovák Köztársaság kontra Európai Parlament és az Európai Unió Tanácsa (C-398/26. sz. ügy) (C/2026/3051). [online], 2026. 06. 15. Forrás: eur-lex.europa.eu [2026. 06. 18.].

93/389/EEC: Council Decision of 24 June 1993 for a Monitoring Mechanism of Community CO2 and Other Greenhouse Gas Emissions. [online]. Forrás: eur-lex.europa.eu [2025. 10. 10.].

A Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak, a Régiók Bizottságának és az Európai Beruházási Banknak: A stabil és alkalmazkodóképes energiaunió és az előretekintő éghajlat-politika keretstratégiája. COM(2015) 80 final. [online], 2015. 02. 25. Forrás: eur-lex.europa.eu [2025. 10. 12.].

A Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak, a Régiók Bizottságának és az Európai Beruházási Banknak: Tiszta energia minden európainak. COM(2016) 860 final. [online], 2016. 11. 30. Forrás: eur-lex.europa.eu [2025. 10. 12.].

A Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek, az Európai Tanácsnak, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának: REPowerEU: Közös európai fellépés a megfizethetőbb, biztonságosabb és fenntarthatóbb energiáért. COM(2022) 108 final. [online], 2022. 03. 08. Forrás: eur-lex.europa.eu [2025. 10. 12.].

A Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának: Az orosz energiaimport megszüntetésének ütemterve. COM(2025) 440 final. [online], 2025. 05. 12. Forrás: eur-lex.europa.eu [2025. 10. 12.].

ACER: *ACER Report on Russian Gas Import Contracts and Diversification Pursuant to Article 7(6) of Regulation (EU) 2026/261.* [online], 2026. 07. 01. Forrás: acer.europa.eu [2026. 07. 03.].

Alami, Ilias et al. (2022): Special Issue Introduction: What Is the New State Capitalism? *Contemporary Politics,* 28(3), 245–263. Online: https://doi.org/10.1080/13569775.2021.2022336

Alami, Ilias – Dixon, Adam D. (2023): Uneven and Combined State Capitalism. *Environment and Planning A: Economy and Space,* 55(1), 72–99. Online: https://doi.org/10.1177/0308518X211037688

Alami, Ilias – Dixon, Adam D. (2024): *The Spectre of State Capitalism.* Oxford: Oxford University Press. Online: https://doi.org/10.1093/9780198925224.001.0001

Andrews-Speed, Philip (2016): Applying Institutional Theory to the Low-Carbon Energy Transition. *Energy Research & Social Science,* 13, 216–225. Online: https://doi.org/10.1016/j.erss.2015.12.011

Az Európai Parlament és a Tanács 2009/28/EK irányelve (2009. április 23.) a megújuló energiaforrásból előállított energia támogatásáról, valamint a 2001/77/EK és a 2003/30/EK irányelv módosításáról és azt követő hatályon kívül helyezéséről (EGT-vonatkozású szöveg). [online]. Forrás: eur-lex.europa.eu [2025. 10. 10.].

Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2018/2001 irányelve (2018. december 11.) a megújuló energiaforrásokból előállított energia használatának előmozdításáról (átdolgozás) (EGT-vonatkozású szöveg). [online]. Forrás: eur-lex.europa.eu [2025. 10. 12.].

Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2018/1999 rendelete (2018. december 11.) az energiaunió és az éghajlat-politika irányításáról, valamint a 663/2009/EK és a 715/2009/EK európai parlamenti és tanácsi rendelet, a 94/22/EK, a 98/70/EK, a 2009/31/EK a 2009/73/EK, a 2010/31/EU, a 2012/27/EU és a 2013/30/EU európai parlamenti és tanácsi irányelv, a 2009/119/EK és az (EU) 2015/652 tanácsi irányelv módosításáról, továbbá az 525/2013/EU európai parlamenti és tanácsi rendelet hatályon kívül helyezéséről (EGT-vonatkozású szöveg). [online], 2018. 12. 21. Forrás: eur-lex.europa.eu [2025. 10. 09.].

Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2026/261 rendelete (2026. január 26.) az orosz földgáz behozatalának fokozatos megszüntetéséről és az orosz olaj behozatalának fokozatos megszüntetésére való felkészülésről, az esetleges energiafüggőségek hatékonyabb nyomon követéséről és az (EU) 2017/1938 rendelet módosításáról. [online], 2026. 02. 02. Forrás: eur-lex.europa.eu [2026. 02. 13.].

Barnes, Pamela M. (2011): The Role of the Commission of the European Union: Creating External Coherence from Internal Diversity. In Wurzel, Rüdiger – Connelly, James (szerk.): *The European Union as a Leader in Climate Change Politics.* Abingdon – New York: Routledge, 41–57.

Berling, Trine Villumsen – Surwillo, Izabela – Slakaityte, Veronika (2024): Energy Security Innovation in the Baltic Sea Region: Competing Visions of Technopolitical Orders. *Geopolitics,* 29(3), 765–795. Online: https://doi.org/10.1080/14650045.2022.2131546

Besnier, Thibault (2023): Repower EU: The Authority Turn for the EU in Energy Policies? *Bruges Political Research Papers,* (91), 1–32. Online: https://coleurope.eu/sites/default/files/research-paper/wp91%20Besnier.pdf

Buschmann, Pia – Oels, Angela (2019): The Overlooked Role of Discourse in Breaking Carbon Lock-In: The Case of the German Energy Transition. *WIREs Climate Change,* 10(3), e574. Online: https://doi.org/10.1002/wcc.574

Capoccia, Giovanni – Kelemen, R. Daniel (2007): The Study of Critical Junctures: Theory, Narrative, and Counterfactuals in Historical Institutionalism. *World Politics,* 59(3), 341–369. Online: https://doi.org/10.1017/S0043887100020852

Cini, Michelle (1997): Administrative Culture in the European Commission: The Cases of Competition and Environment. In Nugent, Neill (szerk.): *At the Heart of the Union. Studies of the European Commission.* London: Palgrave Macmillan, 71–88. Online: https://doi.org/10.1007/978-1-349-25791-1_4

Collier, Ruth Berins – Collier, David (1992): Framework: Critical Junctures and Historical Legacies. In Collier, Ruth Berins – Collier, David (szerk.): *Shaping the Political Arena: Critical Junctures, the Labor Movement, and Regime Dynamics in Latin America.* Notre Dame: University of Notre Dame Press, 27–39.

Crisan, Adina – Kuhn, Maximilian (2017): The Energy Network: Infrastructure as the Hardware of the Energy Union. In Andersen, Svein S. – Goldthau, Andreas – Sitter, Nick (szerk.): *Energy Union. Europe's New Liberal Mercantilism?* London: Palgrave MacMillan, 165–182. Online: https://doi.org/10.1057/978-1-137-59104-3_10

David, Paul A. (1985): Clio and the Economics of QWERTY. *American Economic Review,* 75(2), 332–337.

DiMaggio, Paul J. – Powell, Walter W. (1983): The Iron Cage Revisited: Institutional Isomorphism and Collective Rationality in Organizational Fields. *American Sociological Review,* 48(2), 147–160.
Duffield, John S. – Birchfield, Vicki L. (2011): Introduction. In Birchfield, Vicki L. – Duffield, John S. (szerk.): *Toward a Common European Union Energy Policy. Problems, Progress, and Prospects.* New York: Palgrave Macmillan, 1–9. Online: https://doi.org/10.1057/9780230119819_1
Economidou, Marina et al. (2022): Strategic Energy and Climate Policy Planning: Lessons Learned from European Energy Efficiency Policies. *Energy Policy,* 171. Online: https://doi.org/10.1016/j.enpol.2022.113225
Eikeland, Per Ove – Skjærseth, Jon Birger (2016): Evolution of EU Climate and Energy Policies. In Skjærseth, Jon Birger et al. (szerk.): *Linking EU Climate and Energy Policies: Decision-Making, Implementation and Reform*. Cheltenham–Northampton, MA: Edward Elgar Publishing, 31–49.
Ekanem, Minika et al. (2024): Understanding Institutional Layers and Modes of Change for Energy Transitions: Analysis of Norway's Electricity Sector Reforms. *Scandinavian Political Studies,* 47(2), 122–149. Online: https://doi.org/10.1111/1467-9477.12267
Council Resolution of 16 September 1986 Concerning New Community Energy Policy Objectives for 1995 and Convergence of the Policies of the Member States. [online]. Forrás: eur-lex.europa.eu [2025. 09. 04.].
Draft Regulation of the European Parliament and of the Council on Phasing Out Russian Natural Gas Imports and Preparing the Phase-Out of Russian Oil Imports, Improving Monitoring of Potential Energy Dependencies and Amending Regulation (EU) 2017/1938 (First Reading). [online], 2026. 01. 21. Forrás: data.consilium.europa.eu [2026. 02. 13.].
European Council Meeting (24 and 25 March 2022) – Conclusions. EUCO 1/22. [online], 2022. 03. 25. Forrás: European Council [2025. 09. 28.].
Eurostat: *Complete Energy Balances.* [online], 2026. 06. 02. Forrás: ec.europa.eu [2026. 07. 05.].
Eurostat: *EU Trade Since 2002 by HS2-4-6 and CN8 (DS-059322)*. [online], 2026. 06. 15. Forrás: ec.europa.eu [2026. 07. 05.].
Eurostat: *Imports of Natural Gas by Partner Country*. [online], 2026. 06. 24. Forrás: ec.europa.eu [2026. 07. 05.].
Eurostat: *Imports of Oil and Petroleum Products by Partner Country*. [online], 2026. 06. 17. Forrás: ec.europa.eu [2026. 07. 05.].
Eurostat: *Imports of Solid Fossil Fuels by Partner Country*. [online], 2026. 04. 09. Forrás: ec.europa.eu [2026. 07. 05.].
Eurostat: *Production of Electricity and Derived Heat by Type of Fuel*. [online], 2026. 06. 02. Forrás: ec.europa.eu [2026. 07. 05.].
Eurostat: *Share of Renewable Energy in Gross Final Energy Consumption by Sector*. [online], 2026. 05. 13. Forrás: ec.europa.eu [2026. 07. 05.].
Eurostat: *Supply, Transformation and Consumption of Gas*. [online], 2026. 06. 24. Forrás: ec.europa.eu [2026. 07. 05.].
Fouquet, Roger (2016): Path Dependence in Energy Systems and Economic Development. *Nature Energy,* 1(8), 16098. Online: https://doi.org/10.1038/nenergy.2016.98
Glachant, Jean-Michel – Hallack, Michelle – Vazquez, Miguel (2013): *Building Competitive Gas Markets in the EU.* Cheltenham–Northampton, MA: Edward Elgar Publishing.
Gross, Robert – Hanna, Richard (2019): Path Dependency in Provision of Domestic Heating. *Nature Energy*, 4(5), 358–364. Online: https://doi.org/10.1038/s41560-019-0383-5
Gustafson, Thane (2020): *The Bridge. Natural Gas in a Redivided Europe.* Cambridge, MA: Harvard University Press. Online: https://doi.org/10.2307/j.ctv2d8qx3s
Hall, Peter A. – Taylor, Rosemary C. R. (1996): Political Science and the Three New Institutionalisms. *Political Studies,* 44(5), 936–957. Online: https://doi.org/10.1111/j.1467-9248.1996.tb00343.x
Hay, Colin (2007): *Why We Hate Politics*. Cambridge–Malden: Polity Press.
Hoffman, George Walter – Dienes, Leslie (1985): *The European Energy Challenge. East and West.* Durham, NC: Duke University Press.
Holz, Franziska – Kemfert, Claudia: No Need for New Natural Gas Pipelines and LNG Terminals in Europe. *DIW Focus,* (5), 1–9. Online: https://www.diw.de/documents/publikationen/73/diw_01.c.794609.de/diw_focus_5.pdf

Hustedt, Thurid – Seyfried, Markus (2016): Co-ordination Across Internal Organizational Boundaries: How the EU Commission Co-ordinates Climate Policies. *Journal of European Public Policy,* 23(6), 888–905. Online: https://doi.org/10.1080/13501763.2015.1074605

Jordan, Andrew – Rayner, Tim (2010): The Evolution of Climate Policy in the European Union: A Historical Overview. In Jordan, Andrew et al. (szerk.): *Climate Change Policy in the European Union. Confronting the Dilemmas of Mitigation and Adaptation?* Cambridge: Cambridge University Press, 52–80.

Klauser, Benedikt – Shavlak, Sofiya (2017): The Internal Gas Market: Achievements, Challenges and the Next Steps. In Jones, Christopher (szerk.): *The Role of Gas in the EU's Energy Union.* Deventer: Claeys and Casteels Law Publishing, 173–202.

Knodt, Michèle – Ringel, Marc (2022): European Union Energy Policy: A Discourse Perspective. In Knodt, Michèle – Kemmerzell, Jörg (szerk.): *Handbook of Energy Governance in Europe.* Cham: Springer, 121–142. Online: https://doi.org/10.1007/978-3-030-43250-8_50

Knodt, Michèle – Ringel, Marc – Müller, Rainer (2020): 'Harder' Soft Governance in the European Energy Union. *Journal of Environmental Policy & Planning,* 22(6), 787–800. Online: https://doi.org/10.1080/1523908X.2020.1781604

Krasner, Stephen D. (1984): Approaches to the State: Alternative Conceptions and Historical Dynamics. *Comparative Politics,* 16(2), 223–246. Online: https://doi.org/10.2307/421608

Kulovesi, Kati – Oberthür, Sebastian (2020): Assessing the EU's 2030 Climate and Energy Policy Framework: Incremental Change Toward Radical Transformation? *Review of European, Comparative & International Environmental Law,* 29(2), 151–166. Online: https://doi.org/10.1111/reel.12358

LaBelle, Michael Carnegie (2023): Energy as a Weapon of War: Lessons from 50 Years of Energy Interdependence. *Global Policy,* 14(3), 531–547. Online: https://doi.org/10.1111/1758-5899.13235

Lagendijk, Vincent (2008): *Electrifying Europe: The Power of Europe in the Construction of Electricity Networks.* Amsterdam: Aksant. Online: https://doi.org/10.6100/IR638264

Langsdorf, Susanne (2011): *EU Energy Policy: From the ECSC to the Energy Roadmap 2050.* Berlin: Heinrich Böll Stiftung.

Leal-Arcas, Rafael – Rios, Juan Alemany (2015): The Creation of a European Energy Union. *European Energy & Climate Journal,* 5(3), 24–60. Online: https://doi.org/10.4337/eecj.2015.03.02

Lockwood, Matthew (2016): Creating Protective Space for Innovation in Electricity Distribution Networks in Great Britain: The Politics of Institutional Change. *Environmental Innovation and Societal Transitions,* 18, 111–127. Online: https://doi.org/10.1016/j.eist.2015.05.007

Lockwood, Matthew et al. (2017): Historical Institutionalism and the Politics of Sustainable Energy Transitions: A Research Agenda. *Environment and Planning C: Politics and Space,* 35(2), 312–333. Online: https://doi.org/10.1177/0263774X16660561

Mahoney, James (2000): Path Dependence in Historical Sociology. *Theory and Society,* 29(4), 507–548. Online: https://doi.org/10.1023/A:1007113830879

Mahoney, James (2001): *The Legacies of Liberalism.* Baltimore–London: Johns Hopkins University Press. Online: https://doi.org/10.56021/9780801865527

Mahoney, James – Thelen, Kathleen szerk. (2009): *Explaining Institutional Change. Ambiguity, Agency, and Power.* Cambridge: Cambridge University Press. Online: https://doi.org/10.1017/CBO9780511806414

Majone, Giandomenico szerk. (1990): *Deregulation or Re-Regulation? Regulatory Reform in Europe and the United States.* London – New York: Pinter Publishers – St. Martin's Press.

Majone, Giandomenico (2002): The European Commission: The Limits of Centralization and the Perils of Parliamentarization. *Governance,* 15(3), 375–392. Online: https://doi.org/10.1111/0952-1895.00193

Majone, Giandomenico (2005): *Dilemmas of European Integration. The Ambiguities and Pitfalls of Integration by Stealth.* Oxford: Oxford University Press. Online: https://doi.org/10.1093/0199274304.001.0001

Maltby, Tomas (2013): European Union Energy Policy Integration. A Case of European Commission Policy Entrepreneurship and Increasing Supranationalism. *Energy Policy,* 55, 435–444. Online: https://doi.org/10.1016/j.enpol.2012.12.031

Maltby, Tomas – Mišík, Matúš (2024): *Energy Transitions in Central and Eastern Europe. The Political Economy of Climate and Energy Policy.* Cambridge: Cambridge University Press. Online: https://doi.org/10.1017/9781108755672

Matláry, Janne Haaland (1997): *Energy Policy in the European Union.* London: Red Globe Press. Online: https://doi.org/10.1007/978-1-349-25735-5

Mišík, Matúš (2021): When the Accession Legacy Fades Away: Central and Eastern European Countries and the EU Renewables Targets. *The International Spectator,* 56(3), 56–70. Online: https://doi.org/10.1080/03932729.2021.1932137

Monti, Alessandro – Martinez Romera, Beatriz (2020): Fifty Shades of Binding: Appraising the Enforcement Toolkit for the EU's 2030 Renewable Energy Targets. *Review of European, Comparative & International Environmental Law,* 29(2), 221–231. Online: https://doi.org/10.1111/reel.12330

National Energy and Climate Plans. [online]. Forrás: European Commission [2026. 06. 03.].

North, Douglass C. (1990): *Institutions, Institutional Change and Economic Performance.* Cambridge: Cambridge University Press. Online: https://doi.org/10.1017/CBO9780511808678

North, Douglass C. – Wallis, John Joseph – Weingast, Barry R. (2009): *Violence and Social Orders. A Conceptual Framework for Interpreting Recorded Human History.* Cambridge: Cambridge University Press. Online: https://doi.org/10.1017/CBO9780511575839

Nugent, Neill (2000): *At the Heart of the Union. Studies of the European Commission.* London: Palgrave Macmillan. Online: https://doi.org/10.1007/978-1-349-25791-1

Oberthür, Sebastian (2019): Hard or Soft Governance? The EU's Climate and Energy Policy Framework for 2030. *Politics and Governance,* 7(1), 17–27. Online: https://doi.org/10.17645/pag.v7i1.1796

Oberthür, Sebastian – Ott, Hermann E. (1999): *The Kyoto Protocol. International Climate Policy for the 21st Century*. Berlin–Heidelberg: Springer-Verlag. Online: https://doi.org/10.1007/978-3-662-03925-0

Osička, Jan – Černoch, Filip (2022): European Energy Politics After Ukraine: The Road Ahead. *Energy Research & Social Science,* 91. Online: https://doi.org/10.1016/j.erss.2022.102757

Overland, Indra (2017): The Hunter Becomes the Hunted: Gazprom Encounters EU Regulation. In Andersen, Svein S. – Goldthau, Andreas – Sitter, Nick (szerk.): *Energy Union. Europe's New Liberal Mercantilism?* London: Palgrave MacMillan, 115–130. Online: https://doi.org/10.1057/978-1-137-59104-3_7

Parker, Charles F. – Karlsson, Christer (2010): Climate Change and the European Union's Leadership Moment: An Inconvenient Truth? *Journal of Common Market Studies,* 48(4), 923–943. Online: https://doi.org/10.1111/j.1468-5965.2010.02080.x

Pierson, Paul (2000a): Increasing Returns, Path Dependence, and the Study of Politics. *The American Political Science Review,* 94(2), 251–267. Online: https://doi.org/10.2307/2586011

Pierson, Paul (2000b): Not Just What, but When: Timing and Sequence in Political Processes. *Studies in American Political Development,* 14(1), 72–92. Online: https://doi.org/10.1017/S0898588X00003011

Rayner, Tim – Jordan, Andrew (2016): Climate Change Policy in the European Union. In von Storch, Hans (szerk.): *Oxford Research Encyclopedia of Climate Science.* Oxford: Oxford University Press. Online: https://doi.org/10.1093/acrefore/9780190228620.013.47

Rennkamp, Britta (2019): Power, Coalitions and Institutional Change in South African Climate Policy. *Climate Policy,* 19(6), 756–770. Online: https://doi.org/10.1080/14693062.2019.1591936

Ringel, Marc – Knodt, Michèle (2018): The Governance of the European Energy Union: Efficiency, Effectiveness and Acceptance of the Winter Package 2016. *Energy Policy,* 112, 209–220. Online: https://doi.org/10.1016/j.enpol.2017.09.047

Roth, Mathias (2011): Poland as a Policy Entrepreneur in European External Energy Policy: Towards Greater Energy Solidarity vis-à-vis Russia? *Geopolitics,* 16(3), 600–625. Online: https://doi.org/10.1080/14650045.2011.520865

Schlacke, Sabine – Knodt, Michèle (2019): The Governance System of the European Energy Union and Climate Action. *Journal for European Environmental & Planning Law,* 16(4), 323–339. Online: https://doi.org/10.1163/18760104-01604002

Schmidt, Vivien (2006): Institutionalism. In Hay, Colin – Lister, Michael – Marsh, David (szerk.): *The State: Theories and Issues*. Houndmills – New York: Palgrave Macmillan, 98–117.

Schmidt, Vivien A. (2008): Discursive Institutionalism: The Explanatory Power of Ideas and Discourse. *Annual Review of Political Science,* 11(1), 303–326. Online: https://doi.org/10.1146/annurev.polisci.11.060606.135342
Schmidt, Vivien A. (2010): Taking Ideas and Discourse Seriously: Explaining Change Through Discursive Institutionalism as the Fourth 'New Institutionalism'. *European Political Science Review,* 2(1), 1–25. Online: https://doi.org/10.1017/S175577390999021X
Schwartz, Herman (2004): *Down the Wrong Path: Path Dependence, Increasing Returns, and Historical Institutionalism.* Kézirat. Charlottesville: University of Virginia.
Skjærseth, Jon Birger (2017): The European Commission's Shifting Climate Leadership. *Global Environmental Politics,* 17(2), 84–104. Online: https://doi.org/10.1162/GLEP_a_00402
Smedby, Nora (2020): Limits to Polycentricity? Institutional Layering and Policy Feedbacks of Building Energy Performance Requirements in Sweden. *Environmental Policy and Governance,* 30(2), 71–83. Online: https://doi.org/10.1002/eet.1874
Smil, Vaclav (2010): *Energy Transitions: History, Requirements, Prospects*. Santa Barbara: Praeger.
Soifer, Hillel David (2012): The Causal Logic of Critical Junctures. *Comparative Political Studies,* 45(12), 1572–1597. Online: https://doi.org/10.1177/0010414012463902
Solorio, Israel – Jörgens, Helge (2020): Contested Energy Transition? Europeanization and Authority Turns in EU Renewable Energy Policy. *Journal of European Integration,* 42(1), 77–93. Online: https://doi.org/10.1080/07036337.2019.1708342
Spokesman of the ECSC's High Authority – European Community Information Service (1967): *Europe and Energy*. Luxembourg: [k. n.].
Steinmo, Sven (2008): Historical Institutionalism. In Porta, Donatella Della – Keating, Michael (szerk.): *Approaches and Methodologies in the Social Sciences. A Pluralist Perspective*. Cambridge: Cambridge University Press, 118–138.
Streeck, Wolfgang – Thelen, Kathleen szerk. (2005): *Beyond Continuity. Institutional Change in Advanced Political Economies.* Oxford: Oxford University Press. Online: https://doi.org/10.1093/oso/9780199280452.001.0001
Szabo, John – Deak, Andras (2021): The CEE Energy Transition: Recurring Fifty-Year-Old Dynamics? In Mišík, Matúš – Oravcová, Veronika (szerk.): *From Economic to Energy Transition. Three Decades of Transitions in Central and Eastern Europe.* Cham: Palgrave Macmillan, 63–96. Online: https://doi.org/10.1007/978-3-030-55085-1_3
Szulecki, Kacper et al. (2016): Shaping the 'Energy Union': Between National Positions and Governance Innovation in EU Energy and Climate Policy. *Climate Policy,* 16(5), 548–567. Online: https://doi.org/10.1080/14693062.2015.1135100
Szulecki, Kacper szerk. (2017): *Energy Security in Europe. Divergent Perceptions and Policy Challenges*. Cham: Palgrave Macmillan. Online: https://doi.org/10.1007/978-3-319-64964-1
Szulecki, Kacper (2020): Securitization and State Encroachment on the Energy Sector: Politics of Exception in Poland's Energy Governance. *Energy Policy,* 136, 111066. Online: https://doi.org/10.1016/j.enpol.2019.111066
Szulecki, Kacper – Claes, Dag Herald (2019): Towards Decarbonization: Understanding EU Energy Governance. *Politics and Governance,* 7(1), 1–5. Online: https://doi.org/10.17645/pag.v7i1.2029
Tonini, Alberto (2016): The EEC Commission and European Energy Policy: A Historical Appraisal. In Bardazzi, Rossella – Pazienza, Maria Grazia – Tonini, Alberto (szerk.): *European Energy and Climate Security.* Cham: Springer, 13–35. Online: https://doi.org/10.1007/978-3-319-21302-6_2
Unruh, Gregory C. (2000): Understanding Carbon Lock-in. *Energy Policy,* 28(12), 817–830. Online: https://doi.org/10.1016/S0301-4215(00)00070-7
Vandendriessche, Marie – Saz-Carranza, Angel – Glachant, Jean-Michel (2017): The Governance of the EU's Energy Union: Bridging the Gap? *EUI RSCAS,* (51), 1–30. Online: https://cadmus.eui.eu/handle/1814/48325
Williams, Michael C. (2015): Securitization as Political Theory: The Politics of the Extraordinary. *International Relations,* 29(1), 114–120. Online: https://doi.org/10.1177/0047117814526606c
Wolff, Sarah – Ladi, Stella (2020): European Union Responses to the COVID-19 Pandemic: Adaptability in Times of Permanent Emergency. *Journal of European Integration,* 42(8), 1025–1040. Online: https://doi.org/10.1080/07036337.2020.1853120
Yafimava, Katja et al. (2024): EU Sanctions on Russian LNG: Choices and Consequences. *Energy Insight,* (156), 1–17.

Melléklet

1. táblázat: A földgáz és a szilárd fosszilis tüzelőanyagok szerepe, 2004–2024 (milliárd m³ és %)

Ország	Év	Földgázfelhasználás (Mrd m³)	A földgáztermelés és a földgáz-felhasználás aránya (%)	A földgáz aránya a bruttó áram-termelésben (%)	A szilárd fosszilis tüzelőanyagok aránya a bruttó áramtermelésben (%)	A földgáz aránya a bruttó hőtermelés-ben (%)	A szilárd fosszilis tüzelőanyagok aránya a bruttó hőtermelésben (%)	A földgáz aránya a bruttó belföldi felhasználásban (%)	A szilárd fosszilis tüzelőanyagok aránya a bruttó belföldi felhasználás-ban (%)	A földgáz aránya a lakossági energia-felhasználásban (%)
Ausztria	2004	9,4	20,8	17,1	12,3	50,2	5,9	23,2	12,0	19,0
	2010	9,9	17,2	20,2	6,9	38,7	3,3	23,3	9,7	22,2
	2019	9,3	10,0	15,2	2,0	35,3	4,2	22,1	8,3	21,3
	2021	9,3	7,3	15,0	0,2	35,5	0,1	22,6	7,5	20,0
	2022	8,2	7,7	15,7	0,1	32,0	0,0	21,1	7,6	18,3
	2023	7,0	8,0	10,0	0,0	29,5	0,0	18,4	7,5	16,2
	2024	6,9	7,9	9,1	0,0	30,6	0,0	18,4	7,4	15,7
Bulgária	2004	3,1	10,7	3,6	45,4	53,5	41,2	13,1	37,9	0,3
	2010	2,8	2,6	4,2	48,5	48,8	36,7	12,8	38,7	2,2
	2019	2,9	1,3	4,9	38,9	55,1	19,2	13,1	27,2	3,6
	2021	3,4	0,9	6,4	35,9	56,0	15,4	14,7	27,3	4,7
	2022	2,7	0,6	4,1	43,1	57,5	15,5	11,9	32,1	4,1
	2023	2,6	0,4	4,8	29,1	57,3	17,2	12,5	21,4	3,5
	2024	2,7	0,3	5,3	22,7	57,4	14,9	13,5	17,8	4,1
Cseh-ország	2004	9,6	2,1	1,8	59,7	26,6	59,2	16,9	45,6	34,4
	2010	9,8	2,5	1,6	54,6	26,0	63,0	17,7	41,5	32,0
	2019	8,7	2,4	6,7	42,9	29,2	52,8	16,7	33,1	25,8
	2021	9,5	2,1	8,6	40,2	30,7	49,2	18,2	30,2	26,5
	2022	7,6	2,9	5,1	43,5	29,1	50,7	15,2	32,2	23,2
	2023	6,6	2,4	4,8	38,9	28,9	49,4	15,0	27,9	23,2
	2024	6,8	2,6	5,1	35,9	30,9	45,0	15,1	25,3	23,4
Lengyel-ország	2004	15,6	33,1	2,1	91,5	6,2	89,3	13,0	59,3	16,0
	2010	17,2	28,8	3,0	86,6	6,2	85,4	12,6	54,4	16,1
	2019	21,1	21,1	9,0	72,0	9,1	77,6	15,3	41,3	17,3
	2021	23,5	18,3	8,8	71,0	10,9	74,3	16,6	41,9	20,6
	2022	19,5	21,7	6,3	69,4	11,6	73,0	14,4	40,3	21,2
	2023	20,2	20,0	9,9	59,1	14,8	68,9	16,0	34,6	21,1
	2024	21,6	18,2	11,9	54,2	17,9	64,8	17,3	32,6	21,6

Ország	Év	Földgázfelhasználás (Mrd m^3)	A földgáztermelés és a földgáz-felhasználás aránya (%)	A földgáz aránya a bruttó áram-termelésben (%)	A szilárd fosszilis tüzelőanyagok aránya a bruttó áramtermelésben (%)	A földgáz aránya a bruttó hőtermelés-ben (%)	A szilárd fosszilis tüzelőanyagok aránya a bruttó hőtermelésben (%)	A földgáz aránya a bruttó belföldi felhasználásban (%)	A szilárd fosszilis tüzelőanyagok aránya a bruttó belföldi felhasználás-ban (%)	A földgáz aránya a lakossági energia-felhasználásban (%)
Litvánia	2004	2,9	0,0	14,0	0,0	64,0	0,4	24,7	1,6	8,6
	2010	3,1	0,0	55,4	0,0	62,5	0,2	35,2	2,6	9,9
	2019	2,2	0,0	13,2	0,0	17,5	0,1	23,9	2,2	11,1
	2021	2,3	0,0	24,0	0,0	18,0	0,1	23,6	2,0	13,5
	2022	1,5	0,0	10,8	0,0	13,6	0,1	18,0	2,2	12,7
	2023	1,5	0,0	9,8	0,0	12,4	0,1	17,3	1,4	11,9
	2024	1,6	0,0	10,4	0,0	11,7	0,0	17,9	1,1	11,1
Magyar-ország	2004	14,6	20,2	34,8	24,3	77,7	13,4	44,3	13,1	58,6
	2010	12,1	22,8	31,0	16,7	78,3	6,3	36,9	10,2	49,0
	2019	10,3	15,7	25,4	11,8	68,8	1,3	31,7	6,8	49,2
	2021	11,3	12,7	26,7	8,3	69,9	1,7	34,0	5,0	52,2
	2022	9,6	14,9	24,8	8,4	67,1	1,9	30,7	4,8	49,2
	2023	8,5	17,5	20,5	7,0	68,1	2,3	29,1	3,7	46,4
	2024	8,6	18,4	18,8	6,4	68,1	2,3	29,1	3,0	46,3
Szlovákia	2004	6,7	2,6	7,9	18,6	70,5	20,9	30,1	24,8	55,8
	2010	6,1	1,8	7,9	12,8	48,2	23,9	27,2	21,1	44,0
	2019	4,9	2,5	10,8	8,2	48,1	23,7	24,0	16,0	42,5
	2021	5,5	1,1	14,5	5,7	57,0	11,7	25,6	15,9	41,4
	2022	4,5	1,2	7,8	6,0	54,9	12,7	22,8	14,5	41,2
	2023	4,3	1,2	7,6	4,1	53,1	11,9	22,0	14,6	43,3
	2024	4,4	0,9	9,6	1,7	59,2	6,5	23,8	12,5	43,3

Forrás: a szerző szerkesztése Eurostat: Complete Energy Balances. [online], 2026. 06. 02. Forrás: ec.europa.eu [2026. 07. 05.]; Eurostat: Production of Electricity and Derived Heat by Type of Fuel. [online], 2026. 06. 02. Forrás: ec.europa.eu [2026. 07. 05.]; Eurostat: Supply, Transformation and Consumption of Gas. [online], 2026. 06. 24. Forrás: ec.europa.eu [2026. 07. 05.] alapján

2. táblázat: Oroszország részesedése egyes energiahordozók importjában különböző adatforrások szerint, 2004–2024 (%)

Ország	Év	Szilárd fosszilis	Kőolaj		Olajter-mékek	LNGa		Gáz halmaz-állapotú földgáz	
		nrg_ti_sff	nrg_ti_oil	Comext	nrg_ti_oil	nrg_ti_gas	Comext	nrg_ti_gas	Comext
Ausztria	2004	1,4	15,5	17,5	0,1			71,1	..
	2010	1,9	10,1	10,1	0,1			0,0[b]	..
	2019	8,5	2,5	3,1	0,1			0,0[b]	..
	2021	9,8	7,0	7,8	0,3			0,0[b]	..
	2022	9,4	1,4	2,4	0,2			0,0[b]	..
	2023	6,6	0,0	0,1	0,0			0,0[b]	..
	2024	2,0	0,0	0,0	0,0			0,0[b]	..
Bulgária	2004	23,1	89,1	..	0,3			100,0	..
	2010	25,3	97,8	90,7	5,3			100,0	100,0
	2019	97,8	62,8	65,3	28,1			79,4	83,4
	2021	87,7	0,0[b]	61,3	25,0			79,7	76,7
	2022	36,9	0,0[b]	85,0	34,7			40,9	43,6
	2023	0,0	0,0[b]	88,7	27,9			0,0	19,7
	2024	5,1	0,0	0,0	11,9			0,0	7,5
Cseh-ország	2004	4,0	69,1	69,3	0,5			73,6	80,0
	2010	10,5	64,0	63,5	0,7			87,6	77,3
	2019	9,4	49,4	49,4	0,5			99,7	21,5
	2021	3,9	50,0	50,0	0,3			100,0	19,3
	2022	1,1	56,0	56,0	0,2			79,4	5,3
	2023	0,0	58,2	58,1	0,0			8,1	2,2
	2024	0,0	41,8	41,8	0,0			31,3[c]	1,5
Lengyel-ország	2004	57,9	96,3	96,3	18,6			62,3	60,2
	2010	59,4	93,1	94,0	20,1			89,6	89,6
	2019	63,1	68,4	61,0	50,7	1,1	0,0	54,8	68,7
	2021	64,7	63,4	58,9	52,2	1,8	1,8	56,5	72,2
	2022	12,3	43,0	46,6	33,6	0,8	0,8	19,4	32,2
	2023	0,0	2,0	4,6	12,6	0,0	0,1	0,0	0,0
	2024	0,0	0,0	0,0	9,5	0,0	0,0	0,0	0,0
Litvánia	2004	92,9	93,7	100,0	26,4			100,0	100,0
	2010	94,3	98,9	98,9	50,3			100,0	100,0
	2019	94,3	78,7	76,4	36,4	0,0	13,3	43,3	97,4
	2021	92,9	79,9	66,4	51,0	0,0	19,5	36,7	78,5
	2022	63,7	17,3	13,4	14,5	0,0	2,3	7,9	65,8
	2023	0,0	0,0	0,0	8,2	0,0	0,5	0,0	0,0
	2024	0,0	0,0	0,0	6,2	0,0	0,8	0,0	0,0

Ország	Év	Szilárd fosszilis	Kőolaj		Olajtermékek	LNGa		Gáz halmazállapotú földgáz	
		nrg_ti_sff	nrg_ti_oil	Comext	nrg_ti_oil	nrg_ti_gas	Comext	nrg_ti_gas	Comext
Magyarország	2004	34,3	98,9	..	23,5			80,6	77,4
	2010	13,7	100,0	100,0	43,3			94,1	78,6
	2019	9,7	75,1	71,4	19,2			95,0	63,0
	2021	17,0	58,2	60,7	14,9			95,0	67,1
	2022	6,0	85,7	84,7	11,8			82,4	68,5
	2023	0,0	77,4	78,0	0,2			78,1	78,1
	2024	0,0	86,7	86,3	0,0			74,0	76,9
Szlovákia	2004	24,7	97,7	99,4	1,4			100,0	86,1
	2010	22,1	100,0	100,0	1,4			100,0	100,0
	2019	33,7	100,0	97,4	2,2			100,0	100,0
	2021	23,3	100,0	95,7	0,6			68,9	98,5
	2022	7,2	96,2	97,9	0,7			38,6	98,4
	2023	0,0	84,0	89,6	0,5			63,9	100,0
	2024	0,0	86,2	86,7	0,9			76,2	100,0

.. Nem áll rendelkezésre. [a] Csak azokra az országokra és évekre adtunk meg adatokat, amikor már rendelkezésre állt LNG-visszagázosító kapacitás. [b] A megjelölt években az orosz importra megadott nulla értékek – és ebből következően a nulla orosz részesedések – nem tükrözik a valós helyzetet. Bulgária hivatalosan 2024. március 1-jén hagyott fel az orosz kőolajimporttal, míg Ausztriát a Gazprom vágta el az orosz gáztól 2024. november közepén, mielőtt 2025. január 1-jétől leállt az Ukrajnán keresztüli gáztranzit. [c] Nem tudjuk, hogy ez a nagy arány mit takar.

Megjegyzés: A különböző forrásból származó statisztikai adatok eltérő függőséget mutatnak az orosz energiahordozóktól. Különösen nagy óvatossággal kell kezelni a földgázt az ágazati sajátosságokból adódó módszertani eltérések és számbavételi gyakorlatok miatt. Az nrg_ti_ kezdetű kódokkal jelölt oszlopok az Eurostat energiastatisztikájából származó idősorokat jelölik, míg a Comext az Eurostat nemzetközi kereskedelmi adatbázisára utal.

Forrás: a szerzők szerkesztése Eurostat: EU Trade Since 2002 by HS2-4-6 and CN8 (DS-059322). [online], 2026. 06. 15. Forrás: ec.europa.eu [2026. 07. 05.]; Eurostat: Imports of Natural Gas by Partner Country. [online], 2026. 06. 24. Forrás: ec.europa.eu [2026. 07. 05.]; Eurostat: Imports of Oil and Petroleum Products by Partner Country. [online], 2026. 06. 17. Forrás: ec.europa.eu [2026. 07. 05.]; Eurostat: Imports of Solid Fossil Fuels by Partner Country. [online], 2026. 04. 09. Forrás: ec.europa.eu [2026. 07. 05.] alapján

3. táblázat: A megújuló energiahordozók aránya a bruttó végső energiafelhasználásban szektoronként: tényadatok (2019–2024) és a NEKT-ek előrejelzései (2030) (%)

Ország	Adatforrás	Év	Összesen	Villamos energia	Fűtés és hűtés	Közlekedés
Ausztria	Tényadat	2019	33,8	75,1	33,9	10,1
	Tényadat	2021	34,6	74,0	33,1	9,6
	Tényadat	2023	41,6	87,9	40,8	13,6
	Tényadat	2024	43,0	90,1	42,2	14,6
	1. NEKT	2030	46–50	100	..	14
	2. NEKT	2030	57	103	53,7	14 (43,1[b])
Bulgária	Tényadat	2019	21,5	23,5	35,4	7,9
	Tényadat	2021	19,4	21,4	29,9	7,6
	Tényadat	2023	23,2	29,7	36,1	8,1
	Tényadat	2024	23,2	33,8	34,2	8,2
	1. NEKT	2030	27,09	30,33	42,60	14,20[b]
	2. NEKT	2030	34,96	49,34	44,01	29,93[b]
Csehország	Tényadat	2019	16,2	14,0	22,6	7,8
	Tényadat	2021	17,6	14,5	24,3	6,7
	Tényadat	2023	18,6	16,4	27,7	5,7
	Tényadat	2024	19,2	17,9	29,1	5,7
	1. NEKT	2030	22,0	16,9	30,7	14,0[b]
	2. NEKT	2030	30,1	27,9	40,2	18,1[b]
Lengyelország	Tényadat	2019	15,4	14,4	22,0	6,2
	Tényadat	2021	15,6	17,2	21,0	5,7
	Tényadat	2023	16,7	25,8	20,6	6,3
	Tényadat	2024	17,8	30,4	21,3	6,0
	1. NEKT	2030	21 (23[c])	32	28,4	14[b]
	2. NEKT[a]	2030	29,8	50,1	32,1	17,7[b]
Litvánia	Tényadat	2019	25,5	18,8	47,4	4,0
	Tényadat	2021	28,2	21,3	48,6	6,5
	Tényadat	2023	31,9	36,5	53,6	7,2
	Tényadat	2024	35,4	49,0	52,1	9,0
	1. NEKT	2030	45	45	67,2	15
	2. NEKT	2030	55	100	80	15,8 (>29[b])
Magyarország	Tényadat	2019	12,6	10,0	18,2	8,1
	Tényadat	2021	14,1	13,7	17,9	6,2
	Tényadat	2023	17,1	19,5	22,3	7,6
	Tényadat	2024	18,3	24,1	22,6	7,9
	1. NEKT	2030	21	21,3	28,7	16,9[b]
	2. NEKT	2030	30	32	32	25[b]

Ország	Adatforrás	Év	Összesen	Villamos energia	Fűtés és hűtés	Közlekedés
Szlovákia	Tényadat	2019	16,9	22,1	19,7	8,3
	Tényadat	2021	17,4	22,4	19,5	8,8
	Tényadat	2023	17,0	24,2	18,8	9,2
	Tényadat	2024	18,1	24,9	20,4	9,6
	1. NEKT	2030	19,2	27,3	19,0	14,0[b]
	2. NEKT	2030	25,0	26,3	33,7	29,0[b,d]

.. Nem áll rendelkezésre. [a] NEKT-tervezet. [b] Multiplikátorokat is figyelembe véve. [c] Amennyiben további uniós forrást kapnak rá. [d] A felülvizsgált NEKT nem tartja valószínűnek, hogy ezt elérnék.

Forrás: a szerzők szerkesztése, a 2019-es, 2021-es és 2023-as tényadatok forrása: Eurostat: Share of Renewable Energy in Gross Final Energy Consumption by Sector. [online], 2026. 05. 13. Forrás: ec.europa.eu [2026. 07. 05.]; az 1. NEKT és a 2. NEKT az eredeti és a felülvizsgált NEKT-ek 2030-as előrejelzéseire utalnak

Háda Béla[1]

A koreai függetlenség magyar harcosa

Recenzió Csoma Mózes *Mádzsárü* című monográfiájáról[2]

Közhelyes megállapítás, hogy magyarok mindenhol vannak. Azt már ritkábban tesszük hozzá, hogy ez nagyjából további háromtucat náció tagjaira is igaz. Ám ha az is elhangzik, hogy volt egy magyar bombaszakértő, aki a munkájával segítette a 20. század eleji koreai függetlenségi mozgalmat, már nemzetközi összevetésben is sokkal unikálisabb állítás lenne. Olyannyira, hogy az illető egészen a legutóbbi évekig az ismeretlenség homályában maradt. Ha netán a tisztelt Olvasó sem hallott volna róla, egy pillanatig se szégyenkezzen. Jobbára a koreaiak sem, pedig az ő történelmüknek inkább része az illető, mint a miénknek. Sőt, ha annak idején, egyetemi tanulmányaim során bármelyik történelem szakos vizsgán megkérdezték volna tőlünk, hogy ki volt Magyar Gábor, erősen gyanítottuk volna, hogy a vizsgáztató csak ürügyet keres ezzel a rosszabb osztályzatra.

Csoma Mózes legújabb, *Mádzsárü* címmel megjelent monográfiája éppen róla szól – egészen pontosan az eleinte kissé legendásnak tűnő alak azonosításáról, tevékenységének feltérképezéséről, illetve mindazon információk összegzéséről, amelyek személyéről és életéről rendelkezésre állnak. Egészen véletlenül vetült fény egykori létezésére: egy 2016-ban bemutatott dél-koreai film cselekményének egyik mellékszálaként került elő egy Kínában élő, magyar származású robbantási specialista, aki robbanóeszközöket ad az Üijoldan nevű, koreai függetlenségi harcosokat tömörítő szervezet tagjainak. Maga a Kim Dzsi Vun rendezésében elkészült film egyébként elég pozitív fogadtatásra lelt, Dél-Korea még az Oscar-gálára is megkísérelte bejuttatni. Forgatókönyvének elkészítésekor pedig a szerzők nemcsak a fantáziájukra, hanem valós történelmi forrásokra is támaszkodtak. Mint kiderült, a szóban forgó bombaszakértő is valós személy volt, azonosítása azonban nem kis kihívást jelentett. Csoma Mózes ezt a munkát végezte el, feltárva az illető személyazonosságát, életútjának és tevékenységének azon állomásait, amelyekről egyáltalán fennmaradt bármiféle történeti forrás. Mindezt pedig történelmi kontextusba helyezve teszi, aminek köszönhetően műve sokkal többé válik, mint biográfia. Egy korszak képe bontakozik ki belőle, amelynek kiemelt aspektusai – a japán gyarmati uralommal szembeni koreai szabadságküzdelmek, illetve ezek oroszországi és kínai összefüggései – Magyarországon szinte egyáltalán nem ismertek.

Ennek az orosz–japán háborúval kezdődő történelmi periódusnak a fejleménye Korea formális japán ellenőrzés alá vonása, amelynek döntő aktusát az 1910-ben szignált

[1] Háda Béla az NKE EJK John Lukacs Intézet tudományos főmunkatársa. E-mail: hada.bela@uni-nke.hu

[2] Csoma Mózes (2026): *„Mádzsárü". Egy magyar bombaszakértő a koreai függetlenségi harcosok között az 1920-as évek elején.* Budapest: Károli Gáspár Református Egyetem – L'Harmattan Kiadó.

egyezmény jelentette. A tartalmilag az ország gyarmatosítását jelentő folyamat ellen szerveződött koreai ellenállás egyik emigrációban működő csoportja volt az 1919-ben alakult Üijoldan, amely – miközben a gyarmatosítók ellen végrehajtandó robbantásos merényletekhez keresett szakembert – végül kapcsolatba került a magyar férfival. Mádzsárü személyéről Pak The Von 1947-ben készült, az Üijoldan történetét feldolgozó könyve tartalmazza a legkézzelfoghatóbb nyomokat. Eszerint a férfi Mongóliában tartózkodott a szóban forgó években, itt került összeköttetésbe a szervezet közvetítőjével. A körülmények terjedelmesebb leírását mellőzve annyit kell ehhez hozzátennünk, hogy a térségben tartózkodó magyarok döntő része az első világháború során orosz hadifogságba esett és keletre hurcolt egykori katona volt. A szóban forgó specialistának is ilyen előélete lehetett, ami sokat megmagyaráz a robbanószerek használatával kapcsolatos – a koreai forrás szerint elismerésre méltó – ismereteiből.

Csoma Mózes végül több, egy irányba mutató bizonyíték alapján az akkoriban a 20-as éveiben járó Magyar Gábor József gépésztechnikus (később mérnök) személyében azonosította a legendás Mádzsárüt. Ez egyben az elnevezésére is magyarázatot ad. A koreai nyelvben használt *hjungari* kifejezés helyett azért használták az európai férfira a Mádzsárü vagy Mácshál szavakat, mert a családnevét próbálták kiejteni, és nem a nemzetiségére utaltak. Magyar 1922-ben Sanghajban rendezte be műhelyét, ahol az Üijoldan aktivistáival együttműködve készítette a merényletekhez felhasznált robbanóeszközöket. Alkotásai a jelek szerint jó hatásfokkal működtek. Nem is rajta múlt, hogy az Üijoldan a sorait szétziláló ideológiai (anarchista-kommunista-nacionalista) törésvonalak miatt nem tudott ütőképes szervezetként működni, és csakhamar felszámolta önmagát. Ezzel 1924-ben a magyar bombaszakértő „alkalmazása" is véget ért. Magyar Gábor azonban Kelet-Ázsiában maradt, 1929-ben feleségül vett egy orosz származású nőt, Klavdia Georgievnát, és később is élénk érdeklődést mutatott a koreaiak függetlenségi harcának alakulása iránt.

Mádzsárü tehát végeredményben terrorcselekmények végrehajtásában játszott főszerepet, ami egyrészt világossá teszi, hogy miért igyekezett élete végéig palástolni pályafutásának ezen időszakát, másrészt érdekessé teszi a férfi motivációit is. Noha a 20. században nagy jelentőséget tulajdonítottak az ideológiai elkötelezettségnek, Magyar esetében nincs bizonyíték semmiféle politikai fanatizmusra. Éppen ellenkezőleg, minden jel arra utal, hogy a koreaiakat nem valamiféle világforradalmi hevülettől hajtva, hanem eleinte minden bizonnyal pénzért (aminek azért kezdetben szűkében lehetett), később azonban úgy tűnik, már barátságból, az ügyük melletti kitartás nyomán érzett szimpátiából támogatta. Ezekben az években könnyen lehet, hogy a vesztes első világháború nyomán magyarként átérezte egy nagy múltú, de megtiport és alárendelt helyzetbe kényszerített nép sorsát. Ne feledjük, a mérnök Selmecbányán született, tehát a Csehszlovákiához került magyar közösségből származott, még ha a háború előtt Budapestre került is.

Hogy Magyar Gábor nem volt haszonleső vagy részvétlen ember, jóval később is bizonyságot nyert. Az 1920-as évek közepétől több különböző munkahelyen és saját vállalkozásokban is helytálló férfi a sanghaji magyar diaszpóra ismert és aktív tagja lett. Anyagi boldogulását szobakiadással is megtámogatta, ennek kapcsán pedig minden jel arra utal, hogy kifejezetten szolidáris volt rászoruló honfitársaival szemben. Legalább

két alkalommal ingyenes lakhatást biztosított a magyarországi események elől Sanghajba menekült magyaroknak.

A város japán megszállása nyomán keletkezett közviszonyok, majd a kínai polgárháború eseményei azonban a hézagos dokumentáció alapján jócskán rányomták bélyegüket a házaspár mindennapjaira. Olyannyira, hogy 1949-ben az akkor már ötvenes éveiben járó Magyar Gábor Kína elhagyásáról határozott. Európán keresztül Brazíliába vándorolt feleségével, ahol életének utolsó éveit töltötte. Magyar végül Rio de Janeiróban vesztette életét 1953 decemberében, egy operáció során. Özvegye pedig, noha az Egyesült Államokba költözött később, egész hátralévő életében viselte a nevét.

Magyar Gábor persze nem volt a koreai függetlenség kiemelkedő hőse, mindössze egy apró mellékszereplője a hosszú történetnek. Az is igaz, hogy a későbbiekben a két koreai állam elitjei „kiválogatták" azokat a személyeket ebből a történetből, akiket érdemesnek tartottak arra, hogy a társadalom tisztelettel emlékezzen rájuk. Mégis érdekes, hogy a magyar mérnök szerepe ennyire az ismeretlenség homályában maradt. Arra, hogy hathatós támogatásáról a későbbiekben miért nem emlékeztek meg egykori koreai kapcsolatai, Csoma Mózes több lehetséges magyarázatot is felkínál az olvasónak. Ezek közül az egyik, hogy Mádzsárü nem igazán volt kommunista érzelmű. Alapjában véve tisztes polgári egzisztenciát épített magának, és nem tűnik úgy a – persze elismerten hézagos – források alapján, hogy különösebben hajlott volna a szélsőséges gondolkodásra. A bombaszakértői tevékenysége során elsődleges kontaktjának számító Kim Vonbong ugyanakkor végül Észak-Koreában telepedett le és futott be politikai karriert. Márpedig itt az említett, államilag „tisztázott" függetlenségi hőskultusz központi alakja Kim Ir Szen, akinek köréhez és tevékenységéhez Magyaréknak semmi közük nem volt. Ehhez pedig alkalmazkodniuk kellett azoknak is, akik később az északi államban kívántak élni és dolgozni. Egyéb vonatkozásokban sem kedvezett a politikai széljárás Magyar Gábor emlékezetének, így az egykori mongóliai hadifogoly, Korea-párti robbantási specialista, majd sanghaji mérnök és vállalkozó feledésbe merült.

Csoma Mózes komoly érdeme, hogy mégis sikerült napvilágra hoznia a történetnek legalább azt a részét, amelyről források lelhetők fel. Ennél azonban jóval többet is tett. Plasztikusan, had- és eszmetörténeti részleteket sem mellőzve ábrázolta az Olvasó számára a 20. század első felének kelet-ázsiai politikai viszonyait, valamint a koreai emigráció helyzetét. Szóba kerülnek ennek során a nagyhatalmak játszmái, az orosz/szovjet és japán politika térségbeli sajátosságai éppúgy, mint a koreai ellenállás belső feszültségei, a népük szabadságáért áldozni kész aktivisták közti ideológiai törésvonalak is. Különösen tanulságos ennek kapcsán, hogy noha a kommunista irányvonal eléggé erősnek számított a mozgalmon belül, később még az ilyen irányú elkötelezettség sem nyújtott feltétlenül védelmet azoknak a politikusoknak, akik Észak-Koreában folytatták életüket a függetlenné válás után. A belső harcok hálátlan, embertelen jellegét is érzékeltetve a szerző Pak Hon Jong és Kvon O Dzsik, egykor magas pozícióba jutott pártfunkcionáriusok sorsán keresztül mutatja be ezt a problémát.

És persze a kötet nem szorítkozik pusztán Magyar Gábor személyére, amikor jellemzi a magyarok kapcsolatait a 20. század első felének Kelet-Ázsiájával, hanem más honfitársaink visszaemlékezésein keresztül is ábrázolja a viszonyokat, amelyek az itt élő koreaiak

hétköznapjait meghatározták. Egyúttal azokat a benyomásokat is, amelyek nagy szerepet játszottak a korabeli magyar közvélemény formálódásában a mongol, kínai és koreai népekkel kapcsolatban. Túl egy történelmi kérdés tisztázásán tehát, egy életteli korképet is kapunk, amely olyan részleteket világít meg a vizsgált térség múltjáról, amelyek magyar nyelven máshol nem érhetők el. Ilyen tekintetben is hiánypótlónak minősül tehát a monográfia.

Csoma Mózes *Mádzsárü* című műve nem egy vaskos kötet, éppen ezért akár nyári olvasmánynak is megfelel. A maga szakszerűsége mellett is könnyed, gördülékeny stílusa erősíti ezt a benyomást. A kiadvány emellett kifejezetten szép kivitelű, a tipográfia, képek és ábrák szerkesztése, valamint a borító tervezése egyaránt figyelemre méltóan igényes. Jó szívvel ajánlható mindenki figyelmébe, aki érdeklődik a kelet-ázsiai történelem vagy éppen a magyar történelem nem ismert részletei iránt. És ott a helye mindenki könyvtárában, aki szakmai tevékenysége keretében foglalkozik ezekkel.

Tálas Péter[1]

Recenzió Olivier Norek *A tél harcosai* című regényéről

Vannak történelmi események, amelyekről úgy hisszük, mindent tudunk, mert újra és újra visszatérnek a filmekben, a regényekben és a közbeszédben. És vannak olyanok is, amelyek – noha alapvetően formálták Európa 20. századi történelmét – valahogy mégis megmaradtak a kontinens kollektív emlékezetének peremén. A finn–szovjet téli háború az utóbbiak közé tartozik. 106 nap, egy kis ország elszánt védekezése egy katonailag és demográfiailag sokszoros túlerővel szemben, a –40 °C-os hidegben vívott harcok, amelyek nemcsak hadtörténeti, hanem erkölcsi értelemben is legendává váltak. Mégis, ha ma Európában megkérdezünk egy átlagos olvasót, jó eséllyel többet tud a normandiai partraszállásról vagy a sztálingrádi csatáról, mint arról a konfliktusról, amely először mutatta meg a világnak, hogy a Szovjetunió hadereje korántsem legyőzhetetlen.

Ez a feledés annál is különösebb, mert a téli háború kérdései nem múltak el. Mit tehet egy kis állam, ha egy nagyhatalom biztonsági érdekeire hivatkozva megkérdőjelezi a létét? Hol húzódik a megalkuvás és az önvédelem határa? Mekkora ára van a függetlenségnek? Ezek a kérdések ma, az orosz–ukrán háború negyedik évében ismét nyugtalanítóan ismerősen hangzanak. Nem azért, mert a két konfliktus azonos lenne – nem az –, hanem azért, mert ugyanazokat az európai dilemmákat hozzák felszínre: a kis államok biztonságát, a nagyhatalmi logikát és azt, hogy a földrajz olykor kegyetlenebb a történelemnél.

Ebben a történelmi pillanatban különös jelentősége van annak, hogy egy francia író, aki ráadásul egy sikeres krimiszerző, úgy döntött: hátat fordít megszokott műfajának, és regényt ír erről az elfeledett háborúról. Olivier Norek neve a francia olvasók számára elsősorban feszes rendőrregényei révén ismert. Volt rendőrtisztként pontosan tudja, hogyan viselkedik az ember szélsőséges helyzetekben, hogyan torzítja vagy éppen tisztítja le a jellemet a veszély. Ez a tapasztalat végig ott húzódik *A tél harcosai*[2] lapjain is. Nem azért hiteles a könyv, mert a szerző katona lett volna, hanem azért, mert jól ismeri a félelem, a bajtársiasság és az erőszak lélektanát.

Az első meglepetés azonban nem is ez, hanem az, hogy Norek nem egyszerűen háborús regényt írt. A hadműveletek, a csaták, a fegyverek és a katonai manőverek fontosak ugyan, de nem ezek állnak a középpontban. A regény valódi főszereplője maga a tél. A hideg nem háttér, hanem aktív szereplő: ellenség, szövetséges, bíró és végrehajtó egyszerre. A hó nem romantikus táj, hanem olyan közeg, amely elnyeli a hangokat, elfedi a nyomokat, konzerválja a halottakat, és próbára teszi az élőket. Noreknél a természet nem díszlet, hanem ugyanúgy alakítja a történetet, mint a politikai döntések vagy a hadvezérek parancsai.

---

[1] Tálas Péter egyetemi docens, az NKE EJK JLI kutatója.

[2] Olivier Norek (2026): *A tél harcosai.* Ford. Takács M. József. Budapest: Trubadúr Könyvek.

Éppen ez különbözteti meg a könyvet a legtöbb modern háborús regénytől. Az elmúlt évtizedekben a háborús irodalom gyakran vagy a stratégiai látványosság, vagy az egyéni trauma felől közelített a konfliktusokhoz. *A tél harcosai* ezzel szemben visszahoz valamit abból a klasszikus hagyományból, amelyet a finn irodalom legnagyobbjai – Väinö Linna vagy Antti Tuuri – képviseltek: azt az érzést, hogy a háború elsősorban nem esemény, hanem létállapot. Egy világ, amelyben a hideg, az éhség, a fáradtság és a csend legalább olyan fontos, mint a golyók vagy a gránátok.

A könyv másik nagy erénye, hogy nem a legendát írja újra, hanem megpróbálja megérteni annak emberi alapját. A téli háború mára a finn nemzeti identitás egyik alappillére lett. A világ a Fehér Halálként ismert mesterlövészre, Simo Häyhära emlékszik, a síjárőrökre, a Molotov-koktélokra és a Mannerheim-vonalra. A legenda azonban könnyen elfedi az embert. Norek egyik legfontosabb vállalkozása éppen az, hogy visszavezesse a mítoszt azokhoz a hétköznapi emberekhez, akik nem tudták, hogy egyszer majd történelemkönyvek szereplői lesznek. Nem hősök akartak lenni. Egyszerűen nem volt más választásuk.

Ez a nézőpont teszi a regényt különösen fontossá a mai olvasó számára. A 21. század Európája hosszú ideig abban a hitben élt, hogy a nagy államközi háborúk a kontinensen a múlt részévé váltak. Az elmúlt évek eseményei azonban kijózanítóan emlékeztettek arra, hogy a történelem nem lineárisan halad előre, és hogy a biztonság nem végleges állapot, hanem törékeny egyensúly. Ilyenkor különösen felértékelődnek azok a könyvek, amelyek nem politikai pamfletként vagy aktuálpolitikai allegóriaként beszélnek a háborúról, hanem emberi tapasztalatként.

Ezért érdemes *A tél harcosai*t nem egyszerűen történelmi regényként olvasni. Sokkal inkább olyan európai regényként, amely a periféria történetén keresztül mond valamit a kontinens egészéről. Arról, hogy a szabadság nem magától értetődő, hogy a közösségek ereje gyakran a legnagyobb válságokban mutatkozik meg, és hogy a történelem olykor a világ végének tűnő helyeken dől el.

Talán ezért is különösen jó nyári olvasmány. Nem azért, mert könnyű. Ellenkezőleg: ritkán olvasni ennyire hideg könyvet a legmelegebb hónapokban. Azért, mert a nyár – amikor végre kiszakadunk a napi hírek sodrásából – alkalmas arra, hogy hosszabb történelmi távlatból gondolkodjunk Európáról, önmagunkról és arról, milyen tapasztalatok kötnek össze bennünket a kontinens más népeivel. Olivier Norek regénye éppen ezt kínálja: nem pusztán egy elfeledett háború történetét, hanem egy lehetőséget arra, hogy új szemmel nézzünk Európa 20. századi örökségére.

Ha Olivier Norek regénye csak annyit tenne, hogy pontosan rekonstruálja a téli háború eseményeit, már akkor is figyelemre méltó vállalkozás lenne. A történelmi hitelesség ugyanis szembeötlő. A szerző láthatóan alaposan tanulmányozta a finn hadtörténeti szakirodalmat, veterán-visszaemlékezéseket, naplókat és helytörténeti munkákat. A fegyverek, a terep, a katonai eljárások, a síjárőrök működése vagy a rendkívüli hideg következményei mind meggyőző pontossággal jelennek meg. Ám ettől még nem születne jó regény. A dokumentumokból nem lesz automatikusan irodalom.

Norek valódi teljesítménye éppen abban rejlik, hogy a hadtörténeti anyagot szinte észrevétlenül alakítja át emberi történetté. A csaták nem önmagukban érdeklik, hanem azért, mert megváltoztatják az embereket. A lövészárok, a hómező vagy az erdei ösvény

nem katonai térkép, hanem erkölcsi tér. Az olvasó nem hadműveleteket követ, hanem azt figyeli, hogyan válik a túlélés mindennapi munkává.

Ez a szemlélet különösen fontos, mert a második világháborúról szóló irodalom jelentős része hajlamos a grandiózus perspektívára. A frontvonalak mozgása, a hadseregek ütközése, a stratégiai döntések uralják a történetet. *A tél harcosai* ezzel szemben szinte makacsul ragaszkodik a kis nézőponthoz. A háborút nem a tábornokok, hanem azok szemével látjuk, akiknek nap mint nap túl kell élniük a hideget, az éhséget és a bizonytalanságot. Ez a nézőpont teszi a regényt egyszerre intimmé és hitelessé.

A könyv egyik legnagyobb erénye a ritmus. Norek krimiírói múltja itt érezhető leginkább. Rövid fejezetek, feszes jelenetek, pontos dialógusok követik egymást. Nincsenek hosszú történelmi kitérők vagy didaktikus magyarázatok. Az információ mindig annyi, amennyire az adott helyzet megértéséhez szükség van. A történelmi háttér nem külön fejezetekben jelenik meg, hanem a szereplők cselekedeteiből és beszélgetéseiből bontakozik ki. Ez a dramaturgiai fegyelem az oka annak, hogy a regény közel ötszáz oldalán alig akad üresjárat.

Ugyanakkor ez a feszesség néha korlátot is jelent. Több francia kritikus joggal jegyezte meg, hogy a mellékszereplők közül nem mindenki kap elegendő mélységet. A finn klasszikusok – különösen Väinö Linna – hosszabb időt hagynak arra, hogy az olvasó megismerje a katonák hétköznapi világát, humoreszkjeit, konfliktusait és gyengeségeit. Noreknél a cselekmény sodrása olykor fontosabb, mint a karakterek lassú kibontása. Ez azonban inkább tudatos írói döntésnek tűnik, mint hiányosságnak: a regény nem társadalmi tablót akar festeni, hanem egy rendkívüli történelmi pillanat intenzitását kívánja megragadni.

Külön figyelmet érdemel Simo Häyhä alakja. Kevés történelmi személyiség köré épült annyi legenda, mint a Fehér Halál köré. A több száz igazolt találatot elérő mesterlövész könnyen válhatna képregényszerű szuperhőssé. Norek azonban tudatosan ellenáll ennek a csábításnak. Häyhäja hallgatag, visszafogott, szinte eltűnik a tájban. Nem beszél sokat, nem filozofál, nem magyarázza önmagát. Inkább jelen van, mint szerepel. Ez a visszafogottság paradox módon még erősebbé teszi a figurát. A mítosz nem a szerző túlzásából, hanem a csendből születik meg.

Talán ez a könyv legfontosabb irodalmi felismerése: a hősiesség nem feltétlenül látványos. A téli háború katonái nem azért tűnnek rendkívülinek, mert folyamatosan rendkívüli dolgokat tesznek, hanem mert újra és újra végrehajtják a kötelességüket olyan körülmények között, amelyek között a legtöbben feladnák. Norek nem heroizálja őket, de nem is relativizálja a teljesítményüket. Egyszerűen megmutatja, milyen ára van annak, amikor egy közösség úgy dönt: nem hátrál.

A regény talán legemlékezetesebb „szereplője” azonban nem is egy ember, hanem maga a természet. A hideg itt nem puszta meteorológiai adat. A –40 °C nem egzotikus háttér, hanem mindent meghatározó valóság. A fegyverek befagynak, a szakáll deresedik, a sebek másként gyógyulnak, a fáradtság gyorsabban öl. A természet nem semleges környezet, hanem aktív erő, amely ugyanúgy formálja a történetet, mint a hadseregek döntései.

Ez a természetábrázolás egyértelműen a finn irodalmi hagyományhoz kapcsolódik. A finn regényekben az erdő, a hó és a tó ritkán csupán díszlet. Identitást hordoznak. A táj nem kívül van az emberen, hanem része annak. Norek meglepő érzékenységgel sajátítja el ezt a szemléletet. Francia íróként sikerül elkerülnie azt a hibát, hogy egzotikus látványosságként kezelje a finn természetet. Inkább azt mutatja meg, hogyan válik a táj a túlélés feltételévé.

Ebből fakad a könyv egyik legmélyebb rétege is. A finn katonák nem uralják a természetet, hanem együtt élnek vele. Ismerik a hó szerkezetét, a fák mozgását, a csend jelentését. A szovjet hadsereg technikai fölénye sokszor éppen azért válik használhatatlanná, mert nem érti ezt a környezetet. A regény így finoman arra is emlékeztet, hogy a háborúk nemcsak emberek és hadseregek, hanem kultúrák találkozásai is.

Ami pedig talán a leginkább megkülönbözteti *A tél harcosai*t sok kortárs történelmi regénytől, az a moralizálás hiánya. Norek nem ír politikai pamfletet. Nem akarja a múltat a jelen szolgálatába állítani. Bízik abban, hogy maga a történet elég erős. Ezért a könyv nem mondja meg, mit kell gondolnunk a háborúról. Inkább arra késztet, hogy végiggondoljuk, mit jelent embernek maradni olyan helyzetekben, amikor minden körülmény ennek ellenkezőjére ösztönöz.

Éppen ezért a regény nem csak hadtörténeti érdeklődésű olvasóknak szól. Azok is sokat kapnak tőle, akiket inkább az emberi viselkedés, a közösségek működése vagy az európai történelem erkölcsi dilemmái érdekelnek. Ritka könyv ez, amely egyszerre tud izgalmas lenni és elgondolkodtatni, miközben egyik irányba sem billen át. Talán ez magyarázza, hogy a francia kritika miért fogadta olyan egyöntetű lelkesedéssel: nemcsak egy kevéssé ismert háborút fedezett fel újra, hanem annak emberi léptékét is.

A jó történelmi regény soha nem pusztán a múltról szól. Nem azért olvassuk, hogy megtudjuk, mi történt – arra ott vannak a monográfiák, a hadtörténeti összefoglalók vagy a levéltári források. Azért olvassuk, mert segít megérteni, hogyan élték meg az emberek azt, amit később történelemnek nevezünk. Olivier Norek regénye ebben az értelemben sokkal több, mint a téli háború irodalmi feldolgozása. Azt mutatja meg, hogy a történelem valójában mindig hétköznapi emberek döntéseiből, félelmeiből és kitartásából épül fel.

Éppen ezért volna hiba pusztán aktuálpolitikai allegóriát látni benne. Kétségtelen, hogy a mai európai olvasó óhatatlanul felidézi a kontinens jelenlegi biztonsági válságait, amikor egy kis ország küzdelméről olvas egy nála sokszorta erősebb szomszéddal szemben. A regény azonban nem azért fontos, mert „megjósolta" a jelent, vagy mert könnyen rávetíthető a mai eseményekre. Hanem azért, mert emlékeztet valamire, amit Európa a hidegháború lezárulta után hosszú időre hajlamos volt elfelejteni: hogy a béke nem a történelem természetes állapota, hanem politikai, társadalmi és erkölcsi teljesítmény.

Norek könyve ugyanakkor nem a háborút ünnepli. Éppen ellenkezőleg. Ritka érzékenységgel mutatja meg, hogy a hősiesség és a szenvedés ugyanannak a tapasztalatnak a két oldala. A regény katonái nem romantikus hősök. Fáznak, félnek, hibáznak, elveszítik a társaikat, olykor saját illúzióikat is. A szerző legfontosabb állítása talán éppen az, hogy a bátorság nem a félelem hiánya, hanem annak legyőzése. Ez a gondolat teszi a könyvet egyszerre klasszikussá és korszerűvé.

A mai európai kultúrában különösen nagy szükség van az ilyen árnyalt megszólalásokra. A 20. század második felének emlékezetpolitikája érthető módon a totalitárius rendszerek, a népirtások és a civil áldozatok feldolgozására helyezte a hangsúlyt. Közben azonban háttérbe szorult egy másik kérdés: hogyan őrizhető meg egy politikai közösség szabadsága akkor, amikor külső fenyegetéssel néz szembe? A téli háború nem ad kész válaszokat erre, de megmutatja, hogy ez a dilemma nem új keletű, és hogy a történelem nemcsak tragédiákból, hanem helytállásból is áll.

Talán ezért különösen érdekes, hogy a regény szerzője nem finn, hanem francia. Egy kívülálló tekintete gyakran más részleteket vesz észre, mint azoké, akiknek ez a múlt saját nemzeti emlékezetük része. Norek nem akarja kisajátítani a finn történelmet, de nem is egzotikus különlegességként mutatja be. Inkább azt érzékelteti, hogy Európa története mindig több volt, mint a nagyhatalmak története. A kontinens arculatát ugyanúgy alakították azok a kis nemzetek, amelyek időnként kénytelenek voltak saját erejükre támaszkodni.

Ez a felismerés magyar szemmel sem közömbös. Nem azért, mert a magyar és a finn történelem egyszerű párhuzamokkal leírható lenne – nem az –, hanem mert mindkettőben jelen van a kis államok alapvető tapasztalata: a nagyhatalmi erőtérben való létezés, a korlátozott mozgástér, a túlélés és az alkalmazkodás dilemmája. Norek regénye ezért a magyar olvasó számára sem pusztán idegen történet. Olyan kérdéseket vet fel, amelyek a közép-európai történelmi tapasztalat részei.

A könyvnek van egy további, ritkábban emlegetett erénye is: visszaadja az olvasás lassú örömét. Abban a korban, amikor a háború képei másodpercek alatt jelennek meg telefonjaink képernyőjén, amikor a hírek szinte azonnal elveszítik jelentőségüket, Norek arra kényszerít, hogy időt töltsünk egy történettel. Hogy ne csupán információkat szerezzünk, hanem megpróbáljuk elképzelni, mit jelentett napokon át fagyni egy lövészárokban, hallgatni az erdő csendjét, vagy várni egy olyan támadást, amely talán soha nem érkezik meg. Ez a fajta figyelem ma már szinte ellenkulturális gesztus.

A tél harcosai nem a szó hagyományos értelmében vett könnyed olvasmány. Nem menekülést kínál a hétköznapokból, hanem intellektuális utazást egy olyan történelmi tapasztalat felé, amely máig formálja Európa önképét. Olyan regény, amely nemcsak a téli háborúról mesél, hanem a szabadságról, a közösség erejéről és az emberi helytállásról is. Az olvasó a könyv végére nem csupán Finnország történelmét érti meg jobban, hanem közelebb kerül ahhoz is, hogy megértse Európa 20. századi örökségét – és ezen keresztül a jelenünket.

Egy háborús regény értékét végső soron nem az dönti el, mennyire pontosak a történelmi adatai. A legaprólékosabb kutatómunka is csak háttér marad, ha a szerző nem találja meg azt a nyelvet, amelyen a múlt megszólalhat. Olivier Norek legnagyobb írói teljesítménye talán éppen ez: tud olyan prózát írni, amely egyszerre feszes és költői, miközben következetesen ellenáll a háborús irodalom két legnagyobb kísértésének, a pátosznak és a naturalizmus öncélúságának.

A mondatok rövidek, pontosak, szinte filmszerűen vágottak. Nem véletlen, hogy sok kritikus emlegeti Noreket a kortárs francia próza egyik legjobb történetmesélőjeként.

Krimiírói múltja itt egyértelmű előny: pontosan tudja, mikor kell lassítani és mikor gyorsítani a cselekményt. A feszültséget ritkán teremtik meg a csatajelenetek. Sokkal inkább azok a csendek, amikor a katonák várnak. Egy lövésre. Egy parancsra. A hajnalra. Vagy egyszerűen arra, hogy elmúljon a hideg.

Éppen ezért a regény legerősebb jelenetei nem feltétlenül a harcok. Sokkal emlékezetesebbek azok az apró emberi pillanatok, amikor valaki megosztja az utolsó darab kenyerét, amikor egy bajtárs némán segít felállni a másiknak, vagy amikor a hó olyan mély csendet teremt, hogy az olvasó szinte maga is hallani véli. Norek kivételes érzékkel dolgozik ezekkel a részletekkel. Tudja, hogy a háború nem folyamatos robbanásokból áll. Sokkal inkább hosszú várakozásokból, rövid döntésekből és az ezek közötti hallgatásból.

A szerző nyelvének másik erőssége a visszafogottság. Nem akar minden jelenetet szimbólummá emelni, nem magyarázza túl a szereplők érzéseit. Bízik az olvasóban. Ez a bizalom ma ritka erény. A kortárs bestseller irodalom gyakran mindent kimond, minden érzelmet megnevez. Norek ezzel szemben sokszor csak megmutat. Ez a klasszikus elbeszélői fegyelem közelebb áll a skandináv és finn próza hagyományához, mint a mai, látványosságra építő történelmi regényekhez.

Éppen ezért a könyv ritmusa is különleges. Olykor szinte meditatív. A természet leírásai nem szakítják meg a történetet, hanem annak részévé válnak. A fenyőerdő, a hó, a köd, a fagyott tavak ugyanúgy alakítják az olvasás tempóját, mint a szereplők döntései. Ritka, hogy egy háborús regény ennyire érzékletesen mutassa meg: a környezet nem pusztán háttér, hanem maga is szereplő.

A könyv idegen nyelven való megjelentetése kivételesen nehéz feladat elé állítja a fordítót. Norek prózájának ereje ugyanis nem a díszítettségben, hanem a ritmusban rejlik. A rövid, feszes mondatok, a szándékos ismétlések, a csendek és a kimondatlan jelentések könnyen elveszhetnek, ha a fordítás túlságosan „irodalmiasítani" akarja a szöveget. A magyar változatban Takács M. József megőrizte ezt a fegyelmezett egyszerűséget. Nem szebb akar lenni az eredetinél, hanem ugyanolyan pontos.

A fordításnak kulturális hidat is épít. A finn katonai élet, a táj, a helynevek, a mindennapi tárgyak vagy a katonai szleng sokszor magától értetődők a francia vagy a finn olvasó számára, a magyar közönségnek azonban nem feltétlenül azok. Egy jó fordítás ilyenkor nem magyaráz túl, de nem is hagyja elveszni az olvasót. Azt gondolom, hogy *A tél harcosai* nem csupán egy kiváló külföldi regény lett magyarul, hanem olyan könyv, amely természetes módon találja meg a helyét a magyar történelmi regények és a nagy európai háborús próza fordításai között.

Végső soron ez különbözteti meg Norek könyvét a legtöbb történelmi bestsellertől. A regény nem a múlt egzotikumára épít, hanem arra a felismerésre, hogy az emberi tapasztalat – a félelem, a veszteség, a bajtársiasság és a remény – nyelvtől és országtól függetlenül érthető. A magyar fordítás ezt a visszafogott, mégis rendkívül intenzív hangot jól közvetíti, s a magyar olvasó ugyanazt élheti át, amit a francia kritikusok oly sokszor kiemeltek: nem egyszerűen elolvas egy regényt a téli háborúról, hanem szinte észrevétlenül belép annak világába.

A magyar könyvpiacon évről évre sok történelmi regény jelenik meg. Kevés közöttük az olyan, amely valóban új nézőpontot kínál. Olivier Norek könyve ilyen. Nem azért, mert ismeretlen eseményt dolgoz fel, hanem mert képes összekapcsolni a történelmi hitelességet a magas színvonalú történetmeséléssel. Egyszerre olvasmányos és gondolatébresztő, egyszerre feszült és lírai. Olyan regény, amely tiszteli olvasóját: nem leegyszerűsít, nem szónokol, nem akar mindenáron tanítani. Inkább meghív egy olyan világba, amely első pillantásra távolinak tűnik, ám a könyv végére meglepően közel kerül hozzánk.

Ha egyetlen könyvet kellene ajánlani azoknak, akik nemcsak kikapcsolódni szeretnének, hanem érteni is szeretnék Európa történetének mélyebb rétegeit, Olivier Norektől *A tél harcosai* jó eséllyel ott lenne a lista élén. Nem azért, mert választ ad korunk minden kérdésére, hanem mert segít jobb kérdéseket feltenni. Egy igazán jó regény végső soron ezt teszi. És ez talán ma fontosabb, mint valaha.

Kiss Mercédesz Kira[1]

Óceánia újraértelmezése a nemzetközi kapcsolatokban

A szigetállamok geopolitikai szerepének felértékelődése

Recenzió Sarah Mohamed-Gaillard *Géopolitique de l'Océanie. Décentrer le regard sur les États insulaires du Pacifique*[2] című művéről

A kortárs nemzetközi kapcsolatok és geopolitikai elemzések leginkább a nagyhatalmakra és a szárazföldi stratégiai terekre koncentrálnak, miközben a csendes-óceáni szigetvilág gyakran a nemzetközi figyelem perifériájára szorul. Sarah Mohamed-Gaillard legújabb kötete, a *Géopolitique de l'Océanie. Décentrer le regard sur les États insulaires du Pacifique* [Óceánia geopolitikája. A nézőpont áthelyezése a csendes-óceáni szigetállamokra] ezzel a szemlélettel kíván szakítani. A szerző amellett érvel, hogy Óceánia napjainkban egy olyan térséggé vált, amelynek jelentősége a 21. századi geopolitikai verseny és az erőforrásokért folytatott küzdelem fényében folyamatosan növekszik.

A recenzált kötet az Éditions Le Cavalier Bleu kiadó gondozásában, a *Géopolitique* sorozat részeként jelent meg 2026-ban, Párizsban, francia nyelven. A 208 oldalas, puha kötésű kötet egy bevezetőből, négy főfejezetből, zárókövetkeztetésekből, valamint gazdag bibliográfiából áll. A fejezetcímek jól tükrözik a szerző törekvését arra, hogy az óceániai térséget történeti, geopolitikai és stratégiai összefüggéseiben vizsgálja: *Óceánia a Nyugat szemében; Óceánia: a történelmi szövetségektől az új befolyásokig; Óceánia mint a folyamatos geopolitikai verseny színtere?;* valamint *Az óceán mint érdekek és viták tárgya.*

A kötet szerzője, Sarah Mohamed-Gaillard történész, az *Institut national des langues et civilisations orientales* (Inalco) egyetemi docense, valamint a CESSMA *(Centre d'études en sciences sociales sur les mondes africains, américains et asiatiques)* kutatóközpont munkatársa. Kutatásainak középpontjában Óceánia történelme, Franciaország csendes-óceáni politikája, valamint a térség regionális és nemzetközi kapcsolatrendszere áll.

A szerző a bevezetőben hangsúlyozza, hogy Óceánia földrajzi értelemben rendkívül kiterjedt térség. A régió több mint 8,5 millió km^2-es területet foglal magában, és megközelítőleg 47 millió lakosnak ad otthont. A térség szigeteit sokáig földrajzi elszigeteltségük,

[1] Kiss Mercédesz Kira a Pécsi Tudományegyetem Bölcsészet- és Társadalomtudományi Kar Interdiszciplináris Doktori Iskola Politikatudományi Doktori Programjának doktori hallgatója, valamint a Romanisztika Intézet Francia Tanszékének tanársegédje. E-mail: kiss.mercedesz@pte.hu

[2] Mohamed-Gaillard, Sarah (2026): *Géopolitique de l'Océanie. Décentrer le regard sur les États insulaires du Pacifique.* Párizs: Éditions Le Cavalier Bleu.

kis népességük és korlátozott gazdasági erőforrásaik miatt geopolitikai szempontból jelentéktelennek tekintették, ezért a nemzetközi kapcsolatok kutatásaiban viszonylag kevés figyelem irányult rájuk.

A szerző arra is rámutat, hogy Óceánia politikai és intézményi szempontból egyaránt rendkívül sokszínű régió. Ausztrália és Új-Zéland mellett tizenkét független állam, valamint különböző szabad társulási státusszal és eltérő autonómiával rendelkező tengerentúli közösségek találhatók a térségben. A gyarmatosítás öröksége még napjainkban is meghatározza a politikai viszonyokat: a gyarmati időszakban kialakított határok, a népességmozgások, az új kulturális és vallási hatások, valamint az őslakos közösségek szuverenitásának korlátozása máig érezhető következményekkel jártak.

A történeti örökség miatt többek között az Egyesült Államok, Franciaország, az Egyesült Királyság, Japán, Ausztrália és Új-Zéland továbbra is meghatározó szereplői a térségnek. Az elmúlt években azonban új szereplők is megjelentek. A Kínai Népköztársaság mára megkerülhetetlen regionális tényezővé vált, miközben India, Tajvan, Oroszország, Dél-Korea, Indonézia, Szingapúr, az Egyesült Arab Emírségek vagy akár Azerbajdzsán is fokozott érdeklődést mutat a csendes-óceáni szigetállamok iránt. A szerző szerint ez az egyre fokozódó versenyhelyzet nemcsak új geopolitikai kihívásokat teremt, hanem egyúttal nagyobb mozgásteret is biztosít a szigetállamoknak, amelyek ennek köszönhetően diverzifikáltabb partnerségi kapcsolatokat építhetnek ki, és hatékonyabban képviselhetik saját érdekeiket a nemzetközi színtéren.

A kötet első főfejezete *(Óceánia a Nyugat szemében)* azt vizsgálja, miként alakult ki a régióról alkotott nyugati kép, valamint hogy a gyarmatosítás és a nagyhatalmi rivalizálások hogyan formálták Óceánia politikai és társadalmi viszonyait. A szerző rámutat arra, hogy az óceániai szigetek nem egységes m

ódon reagáltak a dekolonizációra: egy részük függetlenné vált, míg mások különböző autonóm vagy társult státuszokat részesítettek előnyben, így a régiót napjainkban is rendkívül sokszínű politikai és intézményi berendezkedések jellemzik. A második világháború idején a térség *Óceánia* megnevezését részben felváltotta a *Dél-Csendes-óceán* fogalma, amely az Egyesült Államok katonai-stratégiai szemléletét tükrözte. A hidegháború végét követően ugyanakkor fokozatosan ismét előtérbe került a tágabb Csendes-óceán koncepciója, miközben a regionális együttműködési szervezetek – például a Csendes-óceáni Közösség és a Csendes-óceáni Szigetek Fóruma – egyre jelentősebb identitásformáló szerepet töltöttek be. A fejezet egyik legfontosabb megállapítása, hogy a térség államai és területei egyre tudatosabban törekednek saját narratívájuk kialakítására, túllépve a nagyhatalmak által meghatározott geopolitikai kereteken. Ennek egyik legfontosabb példájaként a szerző a Csendes-óceáni Szigetek Fóruma által képviselt *Blue Pacific* koncepciót emeli ki, amely a térség országainak közös érdekeit és biztonsági prioritásait helyezi előtérbe az olyan külső geopolitikai narratívákkal szemben, mint az indo-csendes-óceáni stratégia vagy a kínai *Belt and Road Initiative* (Új Selyemút kezdeményezés). A szerző ugyanakkor hangsúlyozza, hogy a térség továbbra is szorosan kapcsolódik többek között az Egyesült Államok, Franciaország és az Egyesült Királyság stratégiai érdekeihez, amit egyaránt jól szemléltet a nukleáris kísérletek öröksége és a térségben fenntartott katonai támaszpontok jelenléte.

A kötet második főfejezete *(Óceánia: a történelmi szövetségektől az új befolyásokig)* a térség nemzetközi kapcsolatrendszerének átalakulását vizsgálja a hidegháború végétől napjainkig. A szerző bemutatja, hogy a bipoláris világrend megszűnése után Óceánia geopolitikai környezete jelentős átalakulásokon ment keresztül. Habár a régió stratégiai jelentősége átmenetileg mérséklődött, és az 1990-es években az Egyesült Államok is részben visszafogta katonai és diplomáciai jelenlétét a Csendes-óceán déli térségében, a helyi konfliktusok és az államépítési kihívások új típusú nemzetközi beavatkozásokat tettek szükségessé. A folyamat során Ausztrália és Új-Zéland a nyugati normák és biztonságpolitikai elképzelések meghatározó közvetítőivé váltak. A fejezet ezt követően részletesen elemzi az Egyesült Államok és Kína között kibontakozó geopolitikai versengést a térségben. Az Obama-adminisztráció által meghirdetett *Ázsia felé fordulás (pivot to Asia)* stratégia részeként megerősödött az Egyesült Államok diplomáciai és biztonságpolitikai jelenléte. A szerző ugyanakkor rámutat, hogy számos óceániai állam továbbra is úgy érzékeli: Washington fokozott érdeklődését elsősorban saját stratégiai céljai vezérlik, miközben kevésbé veszi figyelembe a helyi társadalmak igényeit és prioritásait. Ezzel párhuzamosan a Kínai Népköztársaság az ezredforduló után fokozatosan a térség egyik meghatározó szereplőjévé vált, és a 2010-es évekre Ausztrália után Óceánia második legjelentősebb fejlesztési támogatójává lépett elő. Diplomáciai kapcsolatainak bővítésével, kedvezményes hiteleivel és fejlesztési programjaival Peking jelentősen növelte regionális befolyását, ami egyre nagyobb aggodalmat vált ki a hagyományos regionális hatalmak körében. A fejezet emellett olyan szereplők tevékenységére is kitér, amelyek jelenléte első pillantásra kevésbé magától értetődő a térségben. India a diaszpórakapcsolatok mellett egyre inkább stratégiai és diplomáciai megfontolásokból fordul Óceánia felé, míg az Egyesült Arab Emírségek elsősorban energetikai és fenntarthatósági projektek révén erősíti jelenlétét. A szerző Marokkó és Oroszország aktivitását is ismerteti, rámutatva, hogy mindkét állam saját külpolitikai céljainak előmozdítása érdekében épít kapcsolatokat a csendes-óceáni szigetországokkal.

A kötet harmadik főfejezete *(Óceánia mint a folyamatos geopolitikai verseny színtere?)* azt vizsgálja, miként értelmezik és kezelik a csendes-óceáni szigetállamok a 21. században egyre erősödő nagyhatalmi rivalizálást. Sarah Mohamed-Gaillard rámutat, hogy a térség napjainkban egyszerre válik az Egyesült Államok és Kína közötti stratégiai versengés egyik meghatározó színterévé, valamint olyan régióvá, ahol a helyi szereplők egyre tudatosabban törekednek saját politikai és biztonsági prioritásaik érvényesítésére. A fejezet első része az indo-csendes-óceáni stratégia nemzetközi jelentőségének növekedését vizsgálja. A szerző bemutatja, hogy az *Indo-Pacific* koncepció a 21. század egyik meghatározó geopolitikai keretévé vált, amely az Indiai- és a Csendes-óceánt egységes stratégiai térként értelmezi. Ugyanakkor hangsúlyozza, hogy ezen stratégiák kidolgozásában a csendes-óceáni szigetállamoknak csupán korlátozott szerep jutott, miközben maguk is a nagyhatalmi versengés egyik fő színterévé váltak. Külön figyelmet szentel Franciaország indo-csendes-óceáni stratégiájának is, amely a francia tengerentúli területekre támaszkodva kívánja megerősíteni az ország regionális jelenlétét, miközben a biztonságpolitikai célok mellett kiemelt figyelmet fordít a környezetvédelmi kérdésekre. A fejezet egyik legfontosabb megállapítása, hogy a csendes-óceáni szigetállamok biztonságfelfogása jelentősen

eltér a nagyhatalmak megközelítésétől. Míg az Egyesült Államok, Kína és más külső szereplők elsősorban katonai és geopolitikai szempontból tekintenek a régióra, addig a legtöbb óceániai állam számára a biztonság fogalma elsősorban az emberi biztonság *(human security)* dimenziójához kapcsolódik. Ennek megfelelően a térség országai a katonai fenyegetéseknél fontosabbnak tartják az élelmezésbiztonságot, a fenntartható fejlődést, a természeti katasztrófákkal szembeni ellenálló képesség erősítését, valamint a klímaváltozás következményeinek kezelését. Ezt a szemléletet tükrözi a Csendes-óceáni Szigetek Fóruma által elfogadott Boe Nyilatkozat is, amely a klímaváltozást a térség legsúlyosabb biztonsági kihívásaként határozza meg.

A kötet negyedik főfejezete *(Az óceán mint érdekek és viták tárgya)* az óceáni térségek stratégiai jelentőségét, valamint az óceánhoz kapcsolódó gazdasági, politikai és biztonsági kihívásokat vizsgálja. A szerző amellett érvel, hogy a 21. században egyre intenzívebbé váló geopolitikai verseny már nem csupán a szárazföldi területekre, hanem a tengeri és óceáni terekre is kiterjed. Az óceán a csendes-óceáni szigetállamok számára egyszerre jelent gazdasági erőforrást és identitásképző tényezőt. A szerző rámutat, hogy a szigetállamok legjelentősebb stratégiai erőforrását nem szárazföldi területük, hanem kizárólagos gazdasági övezeteik (*exclusive economic zones,* EEZ) jelentik. A térség államainak és területeinek kizárólagos gazdasági övezetei együttesen több mint 30 millió km^2-t fednek le, ami kiemelkedő gazdasági és geopolitikai jelentőséget kölcsönöz számukra. A fejezet hangsúlyozza, hogy a tengeri erőforrások feletti ellenőrzés és a tengeri határok védelme egyre inkább a regionális együttműködés és a kollektív diplomácia központi kérdésévé válik. Ugyanakkor a legtöbb szigetállam nem rendelkezik elegendő pénzügyi és technikai kapacitással tengeri területeinek önálló ellenőrzéséhez, ezért elengedhetetlen a külső partnerekkel és regionális szervezetekkel kialakított együttműködés. Mohamed-Gaillard kitér arra is, hogy az óceánfenéken található ásványkincsek – például a mangán, a kobalt vagy a cink – iránt egyre nagyobb érdeklődést mutatnak a technológiai és hadiipari szereplők. A térség országai így két, gyakran egymással ellentétes cél között kénytelenek egyensúlyozni: egyrészt szeretnék kiaknázni a mélytengeri erőforrások gazdasági potenciálját, másrészt azonban meg kívánják őrizni az óceáni ökoszisztémák sérülékeny egyensúlyát. A mélytengeri bányászat ezért nem csupán gazdasági, hanem környezetpolitikai és etikai viták tárgyát is képezi, és a szerző szerint a régió egyik legjelentősebb jövőbeli kihívása. A fejezet emellett az óceán rejtett infrastruktúrájára, a tenger alatti kommunikációs kábelekre is kitér. Mivel a globális internetforgalom túlnyomó része ilyen kábeleken keresztül történik, azok biztonságának és ellenőrzésének kiemelt stratégiai jelentősége van. Noha a csendes-óceáni térség digitális összeköttetése folyamatosan javul, számos szigetország továbbra is sérülékeny helyzetben van, mivel kapcsolódását a globális hálózatokhoz gyakran egyetlen tenger alatti kábel biztosítja. A szerző bemutatja, hogy a kommunikációs infrastruktúra fejlesztése és ellenőrzése a nagyhatalmi versengés új dimenziójává vált, amelyben különösen Kína törekszik befolyásának növelésére. A fejezet végkövetkeztetése szerint az óceán jövője nem csupán a csendes-óceáni szigetállamok, hanem a nemzetközi közösség egésze számára meghatározó kérdés, mivel a tengeri erőforrásokhoz, a környezetvédelemhez és a stratégiai infrastruktúrához kapcsolódó kihívások egyre inkább globális dimenziót öltenek.

A kötet konklúziójában Mohamed-Gaillard amellett érvel, hogy az Egyesült Államok és Kína közötti egyre intenzívebb geopolitikai versengés újra a nemzetközi figyelem középpontjába állította Óceániát, különösen a csendes-óceáni szigetállamokat. A szerző hangsúlyozza, hogy a térség jelenlegi politikai folyamatai csak hosszabb történeti perspektívában értelmezhetők, mivel a kortárs geopolitikai rivalizálások számos esetben a gyarmati múlt és a hidegháború örökségére épülnek. A térség államai és területei egyre tudatosabban törekednek arra, hogy elkerüljék, hogy a nagyhatalmak geopolitikai eszközként kezeljék őket, valamint hogy saját érdekeik mentén alakítsák kül- és regionális politikájukat.

Összességében a kötet hiánypótló és rendkívül aktuális vállalkozás, amely közérthető, ugyanakkor tudományosan megalapozott módon mutatja be Óceánia geopolitikai átalakulását. Kiemelkedő erőssége, hogy a szerző szervesen kapcsolja össze a történeti, geopolitikai, környezetpolitikai és biztonságpolitikai szempontokat, miközben következetesen az óceániai szereplők nézőpontját helyezi elemzésének középpontjába. A könyv további értékét adja, hogy számos friss adattal, statisztikával és naprakész példával szemlélteti a csendes-óceáni térségben zajló folyamatokat, így az olvasó átfogó képet kaphat a régió jelenlegi kihívásairól és lehetőségeiről. Mindezt kifejezetten olvasmányos és jól követhető stílusban teszi, ami a kötetet nemcsak a szűkebb tudományos közösség, hanem a téma iránt érdeklődő szélesebb olvasóközönség számára is érthetővé teszi.

A kötet kisebb hiányosságaként említhető, hogy a nagyhatalmi stratégiák és regionális kezdeményezések bemutatása helyenként háttérbe szorítja az egyes szigetállamok közötti különbségek részletesebb elemzését. Noha a szerző következetesen hangsúlyozza Óceánia sokszínűségét, a térség rendkívüli heterogenitása miatt bizonyos országok vagy szubregionális sajátosságok mélyebb bemutatása tovább árnyalhatta volna az elemzést. Ez a kisebb észrevétel azonban nem csökkenti a kötet tudományos értékét. Éppen ellenkezőleg: a mű fontos és gondolatébresztő hozzájárulást jelent az óceániai geopolitika, a posztkoloniális kutatások és a nemzetközi kapcsolatok szakirodalmához, ezért egyaránt ajánlható a térség iránt érdeklődő kutatók, hallgatók és a nemzetközi politika aktuális folyamatai iránt nyitott olvasók számára.

Tartalom

Tálas Péter: *A szövetségek új kora?* 2

Kovács-Kövesdi Dominika: *A szíriai kurdok helyzete az Aszad-rezsim után* 4

Micsutka Fanni: *Mackinder Heartland-elmélete és a Koreai-félsziget geopolitikája a 21. században* 18

Felméry Zoltán, Márton Richárd: *A közel-keleti és észak-afrikai régió védelmi kiadásainak vizsgálata* 29

Fogarasi Mihály: *Háborús félelmek és biztonságpercepció Magyarországon* 50

Szabo John, Weiner Csaba, Deák András: *Kié az energia, kié a biztonság? Uniós politikák és tagállami alkalmazkodás Közép- és Kelet-Európában a 2022-es ellátási válság után* 79

Háda Béla: *A koreai függetlenség magyar harcosa* 117

Tálas Péter: *Recenzió Olivier Norek* A tél harcosai *című regényéről* 121

Kiss Mercédesz Kira: *Óceánia újraértelmezése a nemzetközi kapcsolatokban* 128